

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИС

ГОДИНА III СВЕСКА 1

Овај је часопис препоручен **свим школама** одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1934

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: Нова азбука	1
2. Dr Josip Smoljak: О неким туђим географским именима	4
3. А. Б.: О нашој средњешколској граматици	5
4. Јован Радуловић: Глосе о јединственом наречју	11
5. П. Ђорђић: Питање туђица	16
6. Фран Ј. Тиџан: О једном принципском питању	19
7. Ј. Л. Вуковић: О значењу речи: <i>сермија</i> , <i>мал</i> , <i>благо</i> и др.	22
8. Језичке поуке	27
9. Наша пошта	31

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодрaг Лалевић

Наш Језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. III

СВ. I

НОВА АЗБУКА

Деветнаести век био је у нашем народу испуњен борбом за уређење књижевног језика и књижевне азбуке. „Азбучни рат“ или „абecedна војна“, како веле Словенци, обухватала је све делове нашег народа. Вук Караџић се готово педесет година борио за своју правописну реформу, од 1818 год., када ју је први пут у свом речнику изнео, до смрти своје, а тек је 1868 год., после смрти његове, нестало и последњих ограничења за њену употребу. Иако је Гај отпочео свој покрет 1830 год., ипак је латиница у данашњем облику у потпуности примљена тек 1892 год.; словеначка азбука добила је тек 1848 принципе Гајеве азбуке, па и после тога времена борба није била сасвим завршена.

Иако питања графике и ортографије изгледају ситне ствари, ствари удобности, узајамног договора и користи, ипак и најмање дирање у њихове основе изазива отпор у друштву. Ортографија постаје временом део народне културе и народне душе, тако да и најрационалније реформе остају каткада без успеха. Зар би француска ортографија или енглеска биле тако сложене и архаичне да није тако? Не треба се, дакле, чудити, ако и код нас какав покрет којим би се тражила измена учвршћеног стања наиђе на одлучну опозицију.

Једна је, несумњиво, од наших невоља употреба двојке азбуке, јер бисмо ми, с правом, желели да нам се политички и државно уједињени народ — уједини и духовно. То би било и у интересу културног развитка појединаца и у интересу наше народне целине. Истина, има друштвених кругова нашег народа, и они нису малобројни, у којима су се обе азбуке подједнако одомаћиле; али се то не може рећи и за већи део народа. То је велика штета; јер поред тога што то успорава наше културно уједначавање, оно цепка и нашу културну снагу и крије пред очима једног дела народа оно што се уради у другом делу.

Нема никакве сумње да би био идеал нашег културног развитка подједнако савлађивање и подједнака употреба обеју азбука. Било би занимљиво утврдити да ли је у том правцу све урађено што се урадити могло. Јер није довољно познавање обеју азбука и није довољно теориско захтевање да се обе знају; треба да су обе подједнако наше и да се ни за једну од њих не везује локално патриотско осећање. А да ли је то тако?

Одговор нам на то дају покушаји да се створи нова азбука која би у себи садржавала — у подједнакој мери — елементе обеју. Ти су се покушаји развили после констатовања да се подвајање азбука све више врши на штету јединства целине.

Нема никакве сумње да се ти покушаји јављају као логички закључак из онога што нам пружа данашње стање узајамних односа међу латиницом и ћирилицом. Када оне нису још постале подједнако равноправне у осећању наших људи, још би теже било протегнути једну од њих на цео наш народ; а кад је немогуће, и на један и на други начин, доћи до потребног јединства, веле нови реформатори наше азбуке, узмимо трећи начин који би мирио суревњивости и који би донео победу и без победника и без побеђених. Неколико заједничких слова, а остатак — на половину из једне азбуке, а на половину — из друге! То само по себи не би било немогуће. И латинска и ћирилска азбука сродне су по свом пореклу, јер обе се свде на грчку азбуку; а не би било немогуће дати им после заједнички „стил“. У предлозима В. Кујунџића, Бож. Стојановића и Павла Ж. Радивојевића — да поменем данас само њих тројицу — има несумњиво добрих страна у овоме правцу; још би се ти предлози могли и мало поправити и довести у хармоничнију целину. А и сам принцип позајмљивања из двеју или више азбука елемената за грађење нове азбуке — много је пута примењиван и у старим и новим азбукама, и нашим и туђим. Зар и сам Вук није — поред других позајмица — узео ј из латинске азбуке? Зар Словенци Копитар, Дајнко и нарочито Метелко нису помишљали на удешавање неких латинских слова према ћирилским и зар нису чак уводили нека ћирилска слова у своју азбуку? Али питање није само у томе.

Питање је да ли треба и у XX веку покретати наново „азбучни рат“, што би неминовно дошло када бисмо нашу ћирилицу, коју је цео свет прославио као једну од најсавршенијих азбука, и нашу латиницу, која би јој — само са још малим допунама које је Даничић некада учинио или извршеним у сличном духу — у потпуности одговарала, — покушали да заменимо нечим трећим, макар и састављеним од елемената обеју. Наше друштво има великих задатака пред собом, а не да се троши у узајамној борби око питања која су у прошлом веку већ изборена. Али, с друге стране, једно културно обележје — као што је азбука — не сме бити средство да се народ духовно дели и земља своди на духовне провинције. Ови покушаји који су никли на више страна јављају се као озбиљна опомена пропуштеном времену и пропуштеном раду на духовном зближавању нашег народа. Да ли ће она помоћи?

Нема никакве сумње да би и увођење треће азбуке, макар и састављене од елемената досадашњих азбука, имало својих незгода. Навикавање на нову азбуку, која не би била ни досадашња ћирилица ни досадашња латиница, учинило би да оно што је писано досадашњом ћирилицом и досадашњом латиницом постане знатно удаљеније широким круговима народним него што је било досада, јер се не би могло тражити да се народне масе — сем навикавања на нову азбуку — упознају и са досадашњим двема.

И тако, изношење пројеката да се створи нова азбука која би била прихватљива за цео наш народ претставља похвалан напор да се помогне културном уједињењу нашег народа. Да тај посао по природи својој има великих тешкоћа, то после свега изнесеног не треба истицати. Такви се покрети обично шире полако. Слични напори неће и не би требало да изостану све донде докле ћирилица и латиница не би постале потпуно равноправно и стварно исто писмо у осећању целог нашег народа.

А. Белић

O NEKIM TUĐIM GEOGRAFSKIM IMENIMA

Možda nigdje u našem književnom jeziku nema toliko po-
vršnosti i nedosljednosti koliko u pisanju stranih geografskih
imena.

Tako u beogradskoj dnevnoj štampi stalno čitamo naziv
Škotlandanin za čovjeka iz *Škotske*. Prema oblicima: Hrvatska-
Hrvat i Švedska-Švedanin, čovjeku iz *Škotske* možemo u na-
šem jeziku da kažemo *Škot* ili *Škoćanin*, ali nikako *Škotlandanin*.
Ovaj je oblik samo ružna kopija njemačke riječi „Schottländer“,
koja je u njemačkom jeziku pravilno izvedena iz imena zemlje
„Schottland“, ali u našem jeziku nema korijena ni opravdanja.
Kako čovjek iz *Škotske* sam sebe zove „Scot“, čini mi se naj-
priličnije da ga i mi u našem jeziku slično zovemo, te da svi
govorimo i pišemo *Škot*, tim više što je od tog oblika izvedena
i naša opća primljena riječ *Škotska*.

U zagrebačkim novinama često se grad Beč i u našem je-
ziku naziva „Wien“, te se može čitati na pr. da je taj i taj
došao iz *Wiena*, ili da se nešto dogodilo u *Wienu* i sl. Istina,
zbog razloga praktičnosti zaveden je u novije vrijeme običaj da
se posvuda u Evropi i internacionalnim redovima vožnje svako
mjesto označuje službenim imenom kojim se naziva u svojoj
državi. Ali s ovim pravilom nisu bili ukinuti niti su mogli biti
ukinuti posebni nazivi važnijih gradova evropskih u raznim kul-
turnim jezicima. Tako Francuzi stalno pišu u svojim knji-
gama i novinama *Londres* za London, *Naples* za Napoli i *Munich*
za Munchen. Nijemci su sačuvali svoja posebna imena *Mailand*,
Warschau i *Agram* — za Milan, Varšavu i Zagreb itd. Jednako
treba da se i u našem književnom jeziku dalje piše *Carigrad*,
Rim, *Beč*, a nipošto Istanbul, Roma ili Wien, kojim je oblicima
mjesto samo u redovima vožnje namijenjenoj inostranoj publici.
Pogrešno je dakle pisati u našem jeziku *Wien* za Beč, a oblici
„iz *Wiena*“, u „*Wienu*“ prave su jezične nakaze.

Manje bode oči, ali je jednako neumjestan književni oblik
Milano za grad *Milan* u Italiji. Naš narod iz zapadnih krajeva,
koji je u bližem dodiru s gornjom Italijom zove od pantivijeka taj
grad *Milān* (gen. *Milāna*). Preko graničara koji su devetnae-
stog vijeka vojevali u Lombardiji grad pod tim imenom postao
je poznat cijelom našem narodu. Tako se ovo ime kod nas udo-

mačilo te ga i u književnosti upotrebljavaju ne samo svi Slovenci i Hrvati, već i većina zapadnih Srba. I drugi kulturni narodi, ma da su od Milana dalje nego mi, imaju za ovaj čuveni grad svoja posebna imena. Francuski i engleski oblik imena je *Milan*, baš kao i kod nas, samo što se nešto drukčije izgovara. Stoga je opravdano da se i u našem književnom jeziku upotrebljava odomaćeni naziv *Milan*, kao što i za druge opće poznate talijanske gradove pišemo i govorimo: *Rim, Mleci, Turin*. Kad grad talijanski zvan Torino zovu kod nas našim imenom *Turin* čak i oni koji vole da pišu *Milano*, ne vidimo razloga rašta bi se daleko poznatiji *Milan*, morao da, kod lijepog našeg domaćeg imena, zove tuđim imenom *Milano*.

Još je pogrešnije, a moramo reći i još žalosnije, što se kod nas gradovi: *Trst, Rijeka, Gorica, Postojna, Zadar* nazivaju — ne samo u željezničkim i parobrodarskim orarima, već i u našim novinama, pa i u službenim publikacijama — talijanskim imenima: *Trieste, Fiume, Gorizia, Postumia, Zara*. Talijani ne zovu mjesta u jugoslavenskom primorju ni u internacionalnim redovima vožnje našim imenima, već pišu na prvom mjestu *Spalato, Ragusa, Cattaro*, a tek u zgradama dodaju *Split, Dubrovnik, Kotor*. S daleko većim pravom možemo, i trebalo bi i mi da u samim redovima vožnje pišemo na prvom mjestu *Trst, Rijeka* itd. dodajući u zgradu talijansko ime. Inače, u knjigama i novinama, ne bi se nikako imalo upotrebljavati u našem jeziku tuđe ime za ta mjesta koja leže u našoj etnografskoj teritoriji, i u kojima žive desetine hiljada ljudi naše krvi. Tako što drugi narodi ne bi nikako trpjeli, pa to ne bi smjelo ni da se kod nas događa.

Split.

Dr Josip Smolaka

О НАШОЈ СРЕДЊОШКОЛСКОЈ ГРАМАТИЦИ

У Гласнику Професорског друштва изашла је оцена г. И. Лалевића моје граматике за три разреда средњих школа (I-III). Заузет пословима на другој страни, ја нисам стигао да се на њу осврнем. То не бих ни сад чинио г. Лалевића ради; али мислим да је потребно да учиним у интересу наше средње школе.

Г. И. Лалевић ми замера на неким стварима: понешто му није јасно, друго му је сувише опширно, треће сувише танано и за дечији узраст претешко итд. Истина, г. Лалевић понешто и похвали, он признаје да писац зна свој посао итд. Али то се из његова приказа не види. Из њега се, напротив, види да г. Лалевић много више није разумео него што би се могло помислити на основу његова писања. Ја бих рекао да он није писца разумео не само онда када га куди него још више онда када га хвали. Јер кад неко рече да је један писац друкчије говорио у својим граматикама него други зато што је хтео да је оригиналан, а не зато што то сама ствар тражи, иако му се признаје да разуме посао, — онда је јасно да ствар не разуме или писац или критичар.

Уосталом од г. И. Лалевића није се друго могло ни очекивати. Он је и сам писац уџбеника, и то синтаксе нашега језика. Он је класични филолог и сав је огрезао у традиционалном схватању граматике. Међутим моје су граматике и написане, у главном, *и против традиционалне граматике*, која је — по моме дубоком уверењу — уколико се не ограничава на изношење података, као што је код Ђ. Даничића или Т. Маретића, — и *иразна и нештачна*. Од тога не чини изузетак ни г. Лалевићева синтакса.

ГраMATИКА у средњој школи не може бити гомила података без икакве везе; она тада деци ништа не даје. Она мора бити и у школи оно што је у ствари: један *систем* повезанах знакова од којих сваки има своју службу у том систему, помажући другим знацима или допуњујући их. Граматички се подаци не могу тумачити по „здравой памети“, већ по ономе што они заиста значе; јер та тумачења, ако не одговарају правом значењу облика, ма како проста, јасна и разумљива била, одводе децу у заблуде које чине да она мало што у језику разумеју.

ГраMATИКА се и у средњој школи *мора* заснивати на *језику*, на проучавању његових особина, и оних које не добијају одмах видљиво граматичко обележје (облик) и оних који га добијају. Даље, наша се граматика мора оснивати на добром, исцрпном и свестраном *познавању* и *проучавању* нашег језика. Без свега тога — а обично је без многог тога наша

данашња школска граматика —, граматика постаје непотребно, некорисно и готово штетно мучење деце.

Ја већ много година пратим предавање матерњег језика у средњој школи, и увек ме је оно доводило до непријатних констатовања. И онда када су деца била врло добра, и када је предавач био одличан — успех, стваран успех, није био никакав. Деца су вршила неку *привидну* анализу, давала су папагајски *неке дефиниције*, све је ишло споља изванредно, — али се под тим крило најелементарније непознавање онога о чему су деца говорила. И када сам о томе говорио и са предавачима и када сам сам потражио узрок томе злу — увек се све сводило на какав кобни уџбеник.

Ја сам годинама критиковао то стање наставе матерњег језика у средњим школама у кругу искрених пријатеља средње школе, па сам управо од њих и нагнат да се латим сам састављања уџбеника за средњу школу. Ово велим не тога ради да и најмањи део одговорности на њих пренесем, већ само да истакнем да сам сматрао за своју дужност — после свестраног размишљања — да узмем на своја леђа и овај тешки задатак.

1.

Шта је циљ предавања матерњег језика у школи? Нема никакве сумње да је циљ двојак: прво, да деца науче у школи добро да владају правилним књижевним језиком, да добију темељну књижевну културу, како се обично вели. На томе се ради у целој средњој школи, у нижој и у вишој. У нижој средњој школи добива се то познавањем граматике књижевног језика и читањем књижевног штива, а у вишој — читањем писаца са дубљим разумевањем и књижевном анализом и вежбањима. Други је део тога задатка да деца познају на матерњем језику *језик уојшће*. Јер у једном језику или, боље да речем, у сваком језику — сви су језици света. Познавање језика потребно је не само ради општег образовања деце, ради разумевања стилистичких и других особина свога језика и правописа него и да би деца лако разумела граматичке особине других језика које у гимназији уче. Колике муке нашој деци ствара конјунктив, апсолутне реченице, акузатив са инфинитивом, слагање времена (*conse-*

cutio temporum) и сл. у латинском језику; а то је само зато што не знају како би се то разумело на основу особина свога, матерњег језика. Са мало интелектуалног напора њихов би им наставник учинио све то врло приступачним. Исто тако и сличне особине немачког и француског језика.

Из овога излази двоје: 1) да предавачи матерњег језика морају бити стручњаци и 2) да предавачи страних језика (класичних и модерних) морају добро познавати свој матерњи језик, да би могли — поредећи стално страни језик који предају са матерњим језиком својим — показивати њихову „диференцијалну“ граматiku за исте језичке појмове.

У нас се доскора сматрало да свако може предавати матерњи језик у средњој школи. И историци по струци, и математичари, и физичари, и романисти, и германисти — сви су они предавали и предају матерњи језик у средњој школи, иако га нико од њих није стручно проучавао. То је знатно упропастило предавање матерњег језика у школи. Сем тих наставника предавали су често матерњи језик и наставници књижевности који тако исто у многим случајевима, а можда и у већини случајева, нису стручно учили наш језик. По себи се разуме да су ти наставници узимали оне уџбенике који су били на висини њихова *непознавања* језика и својим нестручњаштвом још су на нижи ниво спуштали оно што је, већ и само по себи, стајало доста ниско.

Томе злу треба стати на пут. Нестручни наставници морају се оспособити, макар и каквим допунским курсовима, за предавање матерњег језика у школи, или упутити на посао за који су спремни. Питање о уџбеницима треба ставити на здраво земљиште. Мора се онемогућити нестручњачка оцена уџбеника која чини да и оно што је штетно по школу — у њу лако улази.

Да је потребно да наставници класичних и модерних језика боље знају матерњи језик него што је то данас обично случај, — они сами то најбоље осећају. Има земаља у којима се *мора* показати, поред једног модерног или класичног језика, и одлично познавање матерњег језика; а има земаља које имају за средњу школу — и нарочите књиге — макар оне биле и само за наставнике — у којима су упоредно изнесене особине свих језика који се у средњој школи уче.

2.

Ја сам рекао да сваки језик претставља нарочити систем знакова од којих сваки мора имати своју намену, своју службу и своје значење. Када се један део тога система мења, мења се и све оно што чини његове саставне делове.

Не треба мислити да се овим тражи да ученици треба да знају историју језика, да протумаче сваки факат у њему. То би било не само немогуће од њих тражити, већ и сасвим непотребно. То се оставља вишој настави. Али *ученик треба да разуме* онај језички систем којим он говори, који је у његовој навици, у његовој потсвести. *Он мора бити у стању да покаже значење речи, њихову службу у реченици и њихов облик.* То му је дато у језику којим он говори. Од њега се не тражи ни филозофска, ни лингвистичка граматика; већ *да доведе до њуне свесности* оно што он употребљава, чему значење познаје и чега службу осећа. Од њега се тражи *најобичнија описна* граматика, тј. оно што се некада и називало тим именом, а што се данас научно назива „статичком граматиком“ за разлику од „динамичке“ или историске.

Сваки састављач средњошколске граматике мора имати своје *описне схватање језика и своје схватање система нашег језика.* Без тога се не види чега би ради он и састављао школску књигу. Он не мора бити стручњак који искључиво ствара науку; он не мора бити стално у творioniци нових погледа и све нових начина схватања појединих језичких појава; али он мора бити толико стручан да може резултатима науке давати приступачно осветљење и претстављање у школској књизи својој.

Код састављача наших школских граматика то се не види. Они се не држе никаквог система; јер обично тога система и немају. Они узимају од једног стручњака једно, што одговара једном систему, од другог друго, што одговара другом систему, износе једно с једног гледишта, друго на истом месту код истих језичких особина с другог, а често им се дешава да је иста дефиниција дата у исти мах у различним деловима — са три различне тачке гледишта, јер је делимично позајмљена из три различне књиге. Тако се добива збрка коју нико разумети не може.

ГраMATика не може бити проста компилација. Она мора излазити из једног схватања свих граматичких питања које може бити дубоко, површно, наивно или плитко; али мора бити једно схватање. Немање таквог схватања — које је тако обично код наших граматичара — прати и недостатак критерија за одређивање онога што је потребно износити у граматици, а што није, шта има значаја, а шта нема; шта треба да буде изнесено одмах, у најнижим разредима, а шта не треба итд.

Наша граMATика није још са свих страна проучена. То морају осетити писци школске граMATике и постарати се, по неопходности, да те празнине — на неки начин попуне. Међутим они то не чине, јер сматрају да није њихов задатак ни у ком случају да научно испитују онај предмет којему хоће — са великим ауторитетом и надменошћу — да даду уџбеник за целу средњу школу; и шта раде — често весело препричавају правила страних уџбеника која не вреде за наш језик!...

Све ово заједно утицало је на то да наша школска граMATика буде испод научнога нивоа. Она је у овом правцу постала непоправљива. И то је био један од разлога који ме је нагнао — и поред многих послова на другим странама — да приђем састављању школске граMATике.

3.

Ја не велим да школска граMATика треба да буде „филозофска“ граMATика; *већ ја ишражим од ње оно што се у данашњим приликама најмање ишражило може*: да је у њеној основици језик, тј. смисао, значење, а не само форма. Не сме бити занемарен ни облик, јер наш књижевни језик има свој „граматички канон“ који влада њиме. Али све мора бити основано на значењу, на употреби речи. Пошто то деци може увек бити познато — јер она знају смисао реченица којима говоре —, она се *морају* научити да, полазећи од реченице, *могу разумети службу свих речи у њој* и показати како се служба (функција) речи везује са њиховим значењем и обично засебним обликом. Тако ће сам ученик на грађи видети значај различних граматичких категорија, њихов унутрашњи смисао и његово задевање различним облицима,

једном речју, — цео механизам језика. Ученик се мора оспособити да сам своју граматiku изведе из штива, да разуме — опет из штива, а свакако уз сталну помоћ наставникову, после које ће му бити школска граматика драгоцени помоћник — сву гипкост језика и сву способност речи да из једне врсте или једне категорије прелазе у другу према новој функцији коју у реченици могу добити. Али, наравно, ученичка школска граматика не сме демантовати оно што наставник тим поводом покаже и што ученик сам у штиву нађе!

Предавање матерњег језика мора и стварно постати главни предмет у нижој средњој школи, а не само формално, по броју часова, како је данас. *То је једна од рејских наука која даје могућности да ученик сам непосредно посматра предмет свога учења, да му сам проналази различне стране и долази — наравно, уз помоћ наставникову — до ошћијих закључака, до правила или закона.* Он се ту учи мишљењу, учи се да врши апстракције полазећи од реалног материјала и учи се саморадни. Има ли чега драгоценијег у дечијем духовном образовању? Па како дубоко да не зажалимо када видимо како се то обично своди на памћење тобожњих правила и граматичку гимнастику која сем досаде и дангубе не даје ништа друго!

(Свршиће се)

А. Белић

ГЛОСЕ О ЈЕДИНСТВЕНОМ НАРЕЧЈУ

Чланак нашег уваженог књижевника г. Ј. Радуловића „о јединственом наречју“ радо пуштамо, а Уредништво ће са своје стране, у једном од наредних бројева „Нашег језика“, рећи своје мишљење о том питању. — Ур.

Прошло је двадесет година од значајне Скерлићеве анкете: источно или јужно наречје? На толикој удаљености добро би било размотрити од какве је користи била та анкета, па утврдити њен обим и њене резултате. Посматрачу овог питања било би можда занимљиво и корисно прелистати оне свеске *С. књ. гласника* из 1914 и видети ондашње погледе претставника наше науке, књижевности и јавне речи на ово питање, па то упоредити са данашњим стањем. Можда би се

том приликом утврдило да је питање јединственог наречја у нашој књижевности било онда веома сложено, сложеније него што је изгледало на први мах, и да оно још и данас садржава у себи читав комплекс питања политичког, васпитног и културног значаја. Удубљавање у саму ствар донело би нам на сваки начин извесне поуке, али би нам истодобно појачало сазнање да је за дефинитивно решење овог питања, питања још увек осетљивог, поред добре воље и расположења појединаца и јачих група, потребна погодна *ајмосфера*.

*

После 1918 г. изгледало је да је ово питање сазрело и да ће јабука, зрела и румена, сама од себе пасти на земљу. У западним крајевима нама се чинило да ће превладати источно наречје и да ће се тако, једним историским обртом наше националне историје, решити и то питање. Вал екавштине био је заплуснуо као никад пре наше западне крајеве. Тада је било готово модерно говорити и писати екавштином, и интелектуалци, омладина, па чак и један део чаршије, почели су се служити њоме, употребљавати је доследно. Откуд та појава? Неколицина напредних писаца из Загреба, Сплита, Мостара и Сарајева, покретачи и сарадници разних часописа, нешто у сећању на Скерлићеву анкету, а нешто понесени идејом народног ослобођења и уједињења, почели су писати екавштином; појава хрватских писаца у тој групи сама је давала јачи значај томе покрету. Највећи део српских писаца и јавних радника из Босне и Херцеговине сматрао је да источно наречје треба прихватити као знак признања југословенском Пијемонту и кад не би било других разлога који говоре у прилог том решењу, — разлози које су истицали неки босански и херцеговачки писци (Алекса Шантић, Св. Ћоровић и др.) још 1914, иза победоносних балканских ратова.

Макар и смешно изгледало овакво тврђење, нама се чини да је расположење за јединствено наречје иза 1918 требало искористити. Кад се мало њих нашло да устаје против заједничког правописа, оног „званичног“ — истина, питање правописа много је лакше и једноставније од питања наречја — могло се допустити да и више њих дигне вику на заједничко, јединствено наречје. Требало је ту заградити, пресећи чвор

и узаконити оно што је насушна потреба наше писмености и наше културе. Али после боја копљем у трње... бар за неко време.

*

Данашње доба у нашој књижевности потсећа на оно време кад је сам Вук, пре него што се почео енергично залагати за јужно наречје, писао: „Ерцеговачким нарјечјем ја сам први почео писати, али нијесам казао још никоме (нити сам мислим) да је сремско и бачванско нарјечје ружније од ерцеговачког, нити сам кога Србијанца или Бачванина понудио да пише ерцеговачки, него сам још говорио *да пише сваки нарјечјем предјела свога у ком се родио и узрасџао*“¹⁾. Одиста код нас се пише према расположењу и како ко хоће, употребљава се наречје према личној оријентацији пишчевој, понекад регионалистички и без неког обзира на заједнички тон и правац књижевности, и нема у том погледу никакве сталности. Ако кажемо да се код нас у овом погледу не зна ко пије и ко плаћа, мало је претерано, али није далеко од стварности. Писци у Босни, Херцеговини и Црној Гори пишу екавски и ијекавски, у Хрватској и Далмацији, нарочито последњих година, мало их има који употребљавају екавштину. Откада су неке покрајине почеле у књижевности показивати амбицију да изнесу оно своје „расно“, „специфично“, отада су по неки писци, који су се раније служили екавштином, опет пришли ијекавштини, како би оном већ познатом благогласношћу свог наречја богатог самогласницима, па умекшаним сугласницима и „прелевањем“ речи у разговору, *појачали покрајински карактер* својим делима...

Код неких писаца наилази се на појаве које због претеривања у верности једном наречју изгледају смешне. Један босански писац који консеквентно кроз више година пише екавски, у једној приповеци из околине Пала код Сарајева, пусти сељака да говори екавски... Неки други босански писци, осећајући незграпности и неприродности оваквих „придржавања уз плот“, пишу ијекавштином приповетке са чисто босанским мотивом. Сличних појава, доступних разумном обра-

¹⁾ Скупљени граматички и полемички списи Вука Караџића, књ. II, стр. 134.

зложењу као и оних далеко од тога, има доста. На овом терену одиста има веома осетљивих ствари и са уметничког и са књижевног гледишта, као и са гледишта јединственог наречја, дакле језичког, и о њима би се могло разговарати.

*

Има парадоксалних ситуација у нашим средњим школама баш због равноправности источног и јужног наречја у њима. Мали Синиша, ученик I разреда гимназије родом из Крагујевца, као син капетана недавно премештеног рецимо у Мостар, слуша на часу граматике свога наставника, Херцеговца, који му аналише реченицу написану на табли: *Ријека Неретва проишче мостарским пољем*. Прву реч наставник изговара отегнуто, готово „гусларски“, са „прелевањем“ самогласника и са оним изговором својственим Херцеговцима, — и малом Синиши дође мисао у главу: „Мој тата не говори тако... *ријека, вијека, лијека*.. Па шта је добро и правилно: да ли језик господина професора или мог тате? Па се малишан стресе од помисли да не зна где је истина, иако му је наставник на почетку године, онако као узгред, казао да се може писати и *лејо* и *лијејо*. — Призор из Iб разреда исте гимназије: У последњој клупи седи сеоско дете из села Житомисљића код Мостара и слуша предавање наставника из Великог Бечкерека. Чита се једна песмица и наставник застао на стиху: *Мило дете, како слајко снева!* Малом Милошу нешто сину у глави: „Сигурно је ово *јрави* језик, јер њиме говоре господа, а њиме говори и наш наставник. Онај наш језик у Житомисљићу то је говедарски језик, простачки.“

Овакве забуне не могу се избећи и кад би наставник имао у једном разреду још онолико часова недељно колико сад има. (А да не говоримо нарочито о томе како се, у почетку, наставник из Бечкерека морао презнојавати приликом исправљања задаћа, јер није био начисто да ли се пише у јужном наречју *нису* или *нијесу*, *ушјецај* или *ушицај*, *хшјео* или *хшио*, па је морао позвати у помоћ и Правопис српско-хрватског књижевног језика од А. Белића, а Херцеговац се стално „бунио“ и „исправљао“ екавски правилно написане речи: *волим* у *волем*, *сшриљење* у *сшрилење* итд.).

*

Стара је истина: време и прилике решавају често многа питања боље него што се икад могло очекивати. Овде мислимо, између осталог, и на *поширање оштрица* наших наречја у нашој државној заједници. Тај процес је занимљив колико је користан. Само два примера, у низу многих. Кроз војничку касарну широке народне масе навикну се на други говор, на друго наречје. Херцеговац, потпуно неприступачан екавштину, прилагоди се говору Шумадије, прими га као нешто сасвим блиско своме. Читав преокрет деси се у његову изговору, нагласку итд. и оштрина источног наречја изврши један готово благотворан утицај на његов „гусларски“ говор. Обратно, један Шумадинац кад дуже време проведе у Босни, Херцеговини или Далмацији, навикне своје ухо на говор ових покрајина и тиме, несвесно, преживи „кризу“ као екавац у ијекавској средини. — Позориште је други пример. Његов утицај у језичком погледу је много већи него што то изгледа на први поглед. Несвесно, публика се навикава на наречје којим не говори и после неког времена не осећа велику разлику између свога и оног наречја којим се говори на позорници (пример Сарајевског позоришта, које је од свог постанка прихватило екавштину).

*

У свом познатом предавању *Источно или јужно наречје* Скерлић је, залажући се за источно наречје, тврдио: „Данас је јасно да источно наречје има много јаче разлоге за себе, као наречје којим говори већи и културнији део нашег народа; оно је простије, једноставније, и једном човеку из јужних и западних крајева њиме је лакше писати и говорити. То наречје има за се време и силу ствари, сваки дан ради за њега, и оно се само собом, по сили ствари, шири и побеђује.“

Не би било сувишно данас утврдити колико је источно наречје напредовало отада у нашој књижевности; могло би се почети са покрајинама, старим, предратним, па у њима претрести писце, установе, часописе, листове и све што претставља јавно мишљење и јавну реч; кад се зна какво је стање

било пре двадесет година, онда није тешко доћи до поузданог биланса.

*

Зашто језик разбијамо и онде где не треба? По нашем мишљењу, извођење драматизоване Станковићеве *Нечистије крви* у врањском говору на београдској позорници значи занемаривање једино могуће и оправдане језичке политике, политике која ради на стварању јединственог језика у сваком погледу. Станковићево дело има у себи и општечовечанских црта, па нека изгуби нешто од своје локалне боје и нек се одигра нашим књижевним језиком. Какав врањски, какав тетовски говор и стотину неких ситних говора! Оставимо то науци и филологији, а ми радимо на стварању једног јединственог књижевног језика.

*

Може ли се сада што учинити за јединствено наречје код нас? Прилике, изгледа, нису засада тако повољне да би нека акција у овом правцу могла имати успеха. Нама се чини ипак да би о стварима јединственог наречја у нашој књижевности требало више разговарати него што је то чињено за ових неколико прошлих година. Ако је ико позван да те разговоре поведе, то је сигурно *Наш језик*.

Мостар

Јован Радуловић

ПИТАЊЕ ТУЋИЦА

Када је говор о туђим речима у нашем књижевном језику, треба увек имати на уму да се никад не може наћи опште мерило које би одређивало уколико се и које само туђице могу употребљавати. Јер количина употребљених туђица није везана само за врсту и облик садржине и намене неког писменог или усменог састава, него она још више зависи од ступња и порекла образовања у онога који говори и пише књижевним језиком. Јасно је да ће неко ко је на пример прошао кроз француску школу имати и у свом српском језику више галицизама и туђица уопште, него онај који се школовао само на нашем језику. С друге стране, да се уочи

туђица и свесно замењује домаћим изразом — што не иде увек лако — потребно је пре свега добро и развијено језичко и осећање и знање. Тада није тешко разликовати туђу реч, али је у већини случајева тешко наћи, бар у датом тренутку, праву народну замену. А када се то и постигне, односи се махом на међународне изразе из великих западноевропских језика. Тако је и Милан Вукићевић у своме чланку у прошлом броју *Нашег језика*, устајући против туђица, на делу показао како и каквих се туђица треба клонити. Међу њима су ове речи: вулгарност, публика, импоновати и администрација. Међутим у истом чланку налазе се и овакве речи: дејство, избегавати, неусиљено, решити се, извештан, излишан. То су све изрази који су узети непосредно из руског — дѣйствіе, избѣгать, неусиленно, рѣшиться, извѣстный, излишний, и они се нашем писцу нису учиниле туђима. Тако је уопште са руским речима у нашем књижевном језику: оне су се најлакше помешале с народним речима, тако да се многе од њих и не осећају ни као туђице, нити као позајмљенице, што значи да их наш образован човек не одваја од осталих српских изрза у књижевном језику. Зато је потребно добро познавати наш народни језик, па пронаћи све позајмљенице из руског језика. Како се код нас за учење нашег књижевног језика и за језичко васпитање обично не улаже много труда и размишљања, то није ни чудновато што су се неки русизми — иако без невоље — толико укоренили да се готово и не помишља на њихово уклањање из нашег језика. Зато и речи које су нам дошле из руског језика и иду у врсту *позајмљеница*, док се речи из осталих културних језика, које су почеле улазити у наш књижевни језик од почетка његова стварања, осећају углавном као *шуђице*. Русизми су добили наше гласовне особине и тиме се изједначили са осталим прстонародним речима. И не само то. И онда када су руске речи задржале мање више свој изворни облик, оне су нам ипак ближе, него, на пример, најобичније француске. Такви су изрази: пријатан место пријетан, горд м. грд, искрен м. искрњ и сл. Нема никакве сумње да ће број русизама бити већи, тим пре што се код нас још доста преводи с руског, а преводиоци су често невешти и неспремни, а уз то и руска емиграција, која је дала велики број културних радника нашем народу, уноси и у наш језик руске

речи и обрте, или — што је исто толико важно — подржава и чува од заборава већ примљене русизме.

Као туђе осећају се неке руске речи које означавају само руске појмове па су задржале и руски облик, као на пример *совјет* и *ијатиљейка*. Ако нам је ипак стало да чувамо чистоту свога језика, онда би требало да се клонимо и непотребних русизама. Проф. Т. Маретић дао је још пре 42 године преглед руских речи у нашем књижевном језику, само није им давао народну замену.¹ Начин и углед како треба замењивати руске речи и обрте дао нам је проф. Рад. Кошутић, који је у својим познатим Примерима књижевнога језика руског у пракси показао и доказао да се већина израза узетих из руског језика да лепо изрећи и нашим језиком. Колико су ти Примери незаменљиви за учење руског језика, толика им је — ако не и већа вредност — што пружају обиље примера којима се утврђује чињеница да је наш језик ипак толико гибак и развијен да се већином може и за већ одомаћени русизам наћи добра народна замена. Да је М. Вукићевић, када је писао и дотеривао свој чланак, имао при руци Кошутећеве Примере свакако би загледао у њих и нашао у Речнику да се место *избегавати што* може смело рећи *клонити се чега*, место *решити се* — *одлучити*, место *излишан* — *сувишан*, место *неуслијено* — *без муке* и сл. Поред тих израза налазе се у споменутом чланку и такви русизми који су код нас добили засебно значење а које није једино у руском језику. Тако је *дејство*, рус. *дѣйствіе*, задржало значење: деловање, акција, утицај, а не и „радња, рад, борба, чин“, или *извесѣан*, који не значи и „познат“ као у руском *извѣстнѣй*.

Према томе речи и када су позајмљиване из руског језика нису увек улазиле у наш књижевни језик у свом пуном значењу, него се вршило одабирање, према потреби која је у датом тренутку постојала. То уношење руских речи ишло је напореда с руским утицајем на наш културни развитак. Нарочито су се у званичном, канцеларском језику, и са старим правописом који је, за разлику од језика лепе књижевности, с Вуковим правописом, имао пуну заштиту државе, несметано употребљавали многи русизми. Они су се доцније губили, али је већи број до данас остао својина књижевног језика.

¹ Rad Jugosl. akad., knj. CVIII, стр. 68—90.

После свега овога, навешћемо само један случај из 1844 године за који је нашао податке Драг. Страњаковић.² Тадашњи „попечитељ правосудија и просвештенија“ Паун Јанковић издао је наредбу окружним начелницима о чувању чистоте српског језика, а која се тиче употребе туђица. П. Јанковић је навео и пример какве туђице треба гонити из језика. То су *райорш* место које треба рећи *извесшије*, место *оџциговашти* — *одбишти*. Јасно је да се у то време руске речи нису сматрале као туђе, као што се види из самог превода немачке речи рапорт — руском известије. И у оној краткој наредби наилазимо на неколико русизама који су се већ преживели, као просвештеније, заказати тј. наредити, израженије, према рус. выраженіе, поњатан. И у кратком одговору, као што је и сама попечитељева наредба, руднички начелник је употребио речи: претписаније, касателно, точнејше, сочиненије. Али је из броја руских израза у та два документа остало до данас: приметити, непријатан, својство, оскудевати, учтив и споменути глагол избегавати који је деведесет година после оне пурификаторске наредбе употребио и М. Вукићевић у своме чланку „Против туђица“.

П. Ђорђевић

O JEDNOM PRINCIPSKOM PITANJU

Prije nego prijedem na glavnu stvar htio bih da upozorim na nešto.

Kod nas se ne posvećuje dovoljna pažnja jeziku. Nekako se uvriježilo mišljenje, da je jezik nešto što se tiče samo filologa, nešto čime se ne treba dugo gnjaviti. Čuje se često: „glavno da se razumijemo“. Sve drugo nije važno. Na duh jezika, na snagu izraza, na ljepotu stila i suviše se malo pazi.

Držim da je to naša velika mana. Baš jezik je *ono polje nauke* koje nije otvoreno samo specijalistima filolozima, nego je u istoj vezi sa svima granama nauke i života; jezik je duša, dah *svega* naroda. Zato naš jezik treba da je mezimče svih nas. I baš zato na tom polju, ne samo da smiju, nego i moraju svi saradivati, bez obzira da li im je filologija struka ili nije, a da ih niko zbog toga neće nazvati diletantima.

² Прилози за књиж., језик, истор. и фолклор. Књ. XII, 1, стр. 174.

Međutim baš se u tom pogledu osjećaju kod nas izrazite praznine. I baš zbog toga htio bih da svratim pažnju na stvar, koja daje izvanrednu karakteristiku tome našem nemaru za jezik. Ta stvar je već raspravljana, ali bez jednodušnosti i sloge.

Radi se naime o transkripciji stranih vlastitih imena u našem pravopisu. Držim da neće biti zgorega pozabaviti se malo tim pitanjem, tim više, što baš u tome pogledu vlada kod nas prava anarhija. Ne zna se zaista ni ko pije ni ko plaća, pa mislim da svakako treba poduzeti nešto da se to stanje poboljša. Ja ću pokušati.

Pojavljuju se kod toga dva pitanja, koja valja uzeti u obzir, i to:

1. Fonetska ili obična transkripcija stranih vlastitih imena? i zatim
2. — koje se pojavljuje, pošto smo se odlučili za fonetsko pisanje — *kako ćemo* transkribovati? (da li na pr. Island ili Ajslend, da li Loz Endžels ili Los Anheles itd.).

Što se tiče prvog pitanja, to je ono uglavnom već riješeno budući da je veliki dio naroda prihvatio fonetsku transkripciju. Htio bih ipak da i o tom rečem nekoliko riječi za protivnike fonetske transkripcije.

Svi kulturni narodi usvojili su fonetsku transkripciju. Šta naime znači: fonetska transkripcija? Ona znači: piši svojim pravopisom neko ime onako, kako ga čuješ. Toga se, eto, pravila drže, kako rekoh, svi kulturni narodi zemlje.

Što se međutim događa kod protivnika fonetske transkripcije; da upadaju *barem* u nelogičnosti. Ili zar nije smiješan onaj, koji se ismjeviva onom našem čovjeku, koji, na pr., sasvim ispravno čita ime „Neumann“ — Neuman, a u isto vrijeme se divi strancu, koji će njegovo ime, isto tako svojim pravopisom čitati? Da se to ne dogodi *on mu sam* svoje ime na pr. Čubelić transkribuje Tschubelitsch, da se ne bi kulturni gospodin suviše izmučio. Pa da to nije sramotno osjećanje inferiornosti! Za sebe i svoje sunarodnike drži potrebnim da poznaju sve moguće pravopise, a u isto vrijeme drži svoj maternji jezik tako beznačajnim, da i sam drži da se *tim* jezikom nije potrebno baviti. Kojemu je još strancu palo napamet da, na pr., štampa posjetnice u našoj transkripciji? Nijednom. A koji naš čovjek, koji je išao

u inostranstvo *nije* to učinio. Opet nijedan. Dakle to je najmanje, ako ništa, nelogičnost.

Ide se međutim i dalje, tako da se na pr. japanska, kineska itd. imena pišu u engleskoj, nemačkoj itd. transkripciji. Dakle, i opet sama nelogičnost.

Za fonetsku transkripciju govori još i ovaj razlog. Imena je lakše pamtiti (pa prema tome i pisati) po čuvenju, negoli po viđenju pisma. Teško će se i najnačitaniji protivnik fonetske transkripcije u prvi mah sjetiti kako se piše po poljskom pravopisu na pr. Sjenkjević, a za države U. S. A. na pr. Masačusets i Kanetikat rijetko da će se ikoji geograf odmah sjetiti kako se na domaćem pravopisu pišu. Dakle treba usvojiti fonetsku transkripciju stranih vlastitih imena.

S druge strane opet i pristaše fonetske transkripcije u nas griješe u jednom pogledu i to u pitanju naglasaka. Iako ono nije od principijelne važnosti, ipak bi se s malo volje moglo učiniti da se na pr. Bodlér, Dimá, Erió itd., itd., ne čitaju Bódlér, Díma, Êrio.

Što se tiče drugog pitanja, tj. *kako* ćemo čitati strana imena, to držim da treba svako ime pisati i čitati onako kako ga njihov vlasnik čita. *Ruzvelt* se na pr. u *svom* pravopisu piše „Roosevelt“, jer želi time da postigne da ga sunarodnici zovu *glasom* onako kako on hoće, tj. *Ruzvelt*, a to bi sigurno htio i za sve druge (tj. da ga tako zovu). A kako je govor glasan, tj. ono što se čuje, to su pismo i pravopis u prvom redu zato i izmišljeni da stave u pismo govor, tj. ono *što se čuje*, pa će zato *ono što se čuje* biti uvijek *najvažnije* i *svuda jednako*, a *ono što se piše* — biće različito kao što su različiti pravopisi različitih ljudskih govora. Tako će se na pr. ime Čubelić *čuti uvijek* kao Čubelić, a *pisace se* drukčije u našem pravopisu (Čubelić), drukčije u njemačkom (Tschubelitsch), a drukčije opet u francuskom (Tchoubélitch), itd.

Dakle za izgovor nekog vlastitog imena biće uvijek mjerdavan njegov vlasnik, tj. zvaćemo nekoga, kako se sam naziva.

Zato ćemo na pr. „Los Angelos“ govoriti i pisati *Los Endžels*, kako ga sami njegovi stanovnici zovu, a ne Los Anhelos, kako bi se po španskom porijeklu riječi zaključivalo.

Ako sada iz svega izvedemo zaključak, izlazi da treća prihvatiti: *fonetsku transkripciju stranih vlastitih imena i to s na-*

glaskom kad je potreban. Osim toga uz ime kad se prvi put spomene trebalo bi u zagradi ispisati kako ga piše i vlasnik u svom pravopisu. Kao na pr. Bodlér (Baudelaire), Loz Endžels (Los Angelos) itd.

Da je zaista bilo već krajnje vrijeme da se opet pokrene ovo pitanje, neka svjedoči i ovo nekoliko primjera. U zagrebačkom je novinarstvu nedavno došlo do male gotovo nezapažene polemike: da li treba pisati Sarr (fr.) ili Saar (njem.). Na koncu se je jedan dio odlučio za jednu, a drugi za drugu alternativu. Ako se sada pomisli na onaj dio novinarstva koji je prihvatio fonetsku transkripciju i piše Sar, pruža se zaista jasna slika anarhije, koja u tom pogledu kod nas, u jednom jedinstvenom jeziku vlada. Ime od tri slova, pa napravi toliku zbrku. Sreća da kogod ne piše još i Ssar; možda bi se kod nas našlo i takvih koji bi i tako pisali.

Ili još jedan primjer. Živio je jednom neki dobri i rodoljubivi Francuz koji je sagradio poznati pariski toranj, koji kod nas svi bez razlike iz nepoznatih razloga zovu *Ajfelov toranj* ili *Ajfelova kula*. Iako se on rodio, živio i umro kao *Efél*, kod nas ga prozvaše *Ajfel*, čitajući ga nemačkim pravopisom. Međutim, da stvar bude smješnija i sami ga Nijemci čitaju *Efél*. U svim njemačkim leksikonima stoji doslovno „Aleksandre Gustave Eiffel (spr. efél)“ itd.

Pa da onda nismo smješni u toj našoj „širokogrudosti“ i to baš spram onih od kojih nikada ne imasmo ništa dobro. Pripisujemo im i ono što jeste i ono što nije njihovo, a onda se čudimo idejama kao što su „Drang nach Osten“ ili ono o superiornosti i inferiornosti pojedinih rasa.

Zagreb

Fran J. Tučan

О ЗНАЧЕЊУ РЕЧИ: СЕРМИЈА, МАЛ, БЛАГО И ДР.

У планинским сточним крајевима нашим налазимо, где мање где више, оваквих синонима речи који су најобичнији у употреби за означавање имања у стоци — у домаћој животињи уопште. Поједине од таквих речи имају негде уже а негде шире значење. Неке од њих поред најобичније употребе за означавање имања у стоци имају и шире основно

значање — означавају иметак, имање — и покретно и непокретно.

У речницима ћемо их наћи већином означене по значењу које имају у појединим крајевима, те нису увек обухваћена сва значења која такве речи могу имати у народу. О првој од ових именица, о речи *сермија*, говорило се и у *Нашем језику* (књ. II, стр. 48). Па и после тумачења г. Елезовића у недоумици смо при одређивању значења ове речи. Реч се може употребити у Вукову значењу — *имање*, *das Vermögen*, може се значење ограничити и на покретну имовину, како узима г. Елезовић, а може имати још ужи обим појма у означавању покретне имовине — све како где у нашим крајевима.

У делима Петра Кочића у значењу стока — домаћа животиња, имамо речи: *сермија*, *мал*, *благо*, *марва* и *стока*. Полазећи од значења која налазимо код Кочића, узећемо ове речи сваку посебно, да видимо шта ту значе и шта могу значити у нашим крајевима (ово последње према сопственом познавању употребе таквих синонимних речи у нашем народу). Обавештења о употреби ових речи данас у Босанској Крајини дугујем проф. В. Гајићу, рођеном Змијањцу Кочићеве Крајине.

1) *Сермија* је чешће употребљена реч у Кочићевим делима у значењу стока, и то, изгледа, значи: овце, козе и говеда. Узмимо само из једне приповетке — Туба — три примера: „Ходао је., док се... не нареди с Мићом да му иде за *сермијом*...“ „Једном му ушла *сермија* у зијан...“ — „Ајдмо, крећмо *сермију*“ (*Целокућна дела П. Кочића, Српски ђисци*, II, 15, 16, 17). Узмимо још један пример из приповетке *Вуков гај*: „У Босанчића Вук се најмио дјететом и ишао првијех година за *сермијом*, прво за овцама, па онда за говедима“ (*ibid.* I, 346). У свим овим, као и у већини осталих примера, очито се види да Кочић употребљава реч у правом значењу *стока*. Коригујући г. Драг. Ивановића, који је, по мом мишљењу, дао добро тумачење ове речи¹⁾, г. Ј. Продановић мисли да у Кочићеву примеру: „*Сермија* се изгони на пашу“, ова реч „значи имање, али је употребљена у преносном

¹⁾ Драг. Ивановић, *Наши ђисци нашој деци*, г. 1932, стр. 7.

смислу.“¹ Истина, Кочић је ову реч употребио и у значењу имовина уопште, али само у једном примеру: „*Сермије* какве нема. Колибица, одмах уз обалу Гомионице, и један палучак зиратне земље — то му је све“ (ibid. I, 118). У свакој другој прилици налази друге изразе у значењу имање, а заобилази ову своју иначе омиљену реч.

На основу тога што је ова, тако често употребљавана реч у Кочићевим делима, безмало само у значењу стока, и на основу тога што има људи из тога краја који данас не знају за ово друго Кочићево значење ове речи (*сермија* = имање), природније је закључити, — обрнуто ономе што тврди г. Продановић — да код Кочића ова реч значи обично *стока*, а да може, можда у пренесеном смислу, значити и *имовина*, како је једанпут реч употребљена.

Прво Кочићево значење ове речи — *сермија* = стока уже је, а друго — *сермија* = имање је шире од значења које даје овој речи г. Елезовић — означавање покретне имовине. „Трговцу је *сермија* главница коју обрће у трговини, сељаку је *сермија* жито, стока и друга покретна имовина.“ У Кочићевим примерима не можемо наћи очитих примера који би нам потврдили ово значење. Уколико је мени познато, у овом значењу какво јој даје г. Елезовић, ова реч се употребљава понегде у Херцеговини (у већини места је тамо, рекао бих, реч непозната). Али и тамо, поред овог значења, реч може имати и Вуково значење — имање (и покретно и непокретно): има своју *сермију* — лијепу кућицу и башту. Понегде у Босни реч има, изгледа, оно своје изворно значење — главница, капитал²). — Дајеш ми испод *сермије* (без добити и испод вредности), каже се око Тузле, кад се нечему даје мала цена. Најзад, како сам чуо, негде у Војводини *сермија* значи *мираз* у новцу и покретним стварима, што носи девојка са собом приликом удаје.

Могло би се, дакле, рећи да реч *сермија* значи: 1) имање, иметак (уопште), 2) капитал, главница (у вредности робе), 3) покретна имовина, 4) стоку: овце, козе и коње (имовину у стоци) и 5) мираз девојачки. Поједини крајеви где се чује ова реч имају обично по једно или по два од ових пет значења.

¹) С. К. Гласник, IX, бр. 1, стр. 67.

²) Исп. код г. Елезовића о персиском пореклу ове речи.

2) Као *сермија* и реч *мал* је дошла из турског, али је овој порекло, не у персиском, него у арапском језику. У турском реч значи: имање, роба, благо.²⁾ У Вука и ова реч значи *имање* — *das Vormögen*. Углавном, то значење налазимо и у *Рјечнику Академије* где из Вукових примера видимо поред основног и значење имања у стоци. Вуково значење — *das Vormögen* може реч имати и у Босанској Крајини, иако је Кочић, чини ми се, употребљава само у значењу имања у стоци (исп. *ibid.* I, 123). У овом другом значењу реч је обичнија у сточарским крајевима. Има места где се реч и не употребљава у првом ширем значењу — имање уопште. У Пиви на пр., *мал* значи стока — обично овце, говеда, козе и коњи, а не може се употребити у значењу непокретног или, уопште, у значењу имања. Може се тамо ова реч ређе чути још и у значењу вредност: није ту *мала*, — каже се за нешто чему се даје мала вредност.

3) Реч *благо* може имати разна значења која се своде, углавном, на значење речи *добро* — духовно или материјално. Има више планинских крајева где је и ова реч најобичнија у значењу стока — домаћа животиња уопште. Кочић, иако много ређе него реч *сермија*, употребљава и ту реч у истом значењу (исп. *ibid.* I 276 и 328). Биће најобичнија ова реч у значењу новац, како је најчешће сретамо у народној песми: каква *блага* све жута дуката. У свом родном месту — Пиви — чуо сам ту реч само у овом значењу (има неискazано *благо* — има много новаца).

4) У значењу стока сретамо и реч *марва*, која опет поред овог обичног значења може означавати и непокретну имовину. У првом значењу је видимо у Кочићевој реченици: „Године почеше издавати, *марва* пропадати, а тешке мирије стезати.“ (*ibid.* I, 18). Само, мислим *марва* кад се употреби у овом обичном значењу, има нешто шире значење него у том смислу употребљена реч *сермија* или *благо* — означава домаћу животињу уопште, док се код ових других, углавном, значење односи на овце, козе, говеда (можда и коње).

5) Свакоме ће бити познато значење речи *штока*. Може се приметити да има места где се ова реч употребљава у

²⁾ Исп. А Кулендер, Мали турско-босански рјечник, 1912.

ужем значењу него што га има реч обично у нашем језику. У Пиви на пр., реч *сшока* означава ситније домаће животиње — овце, јагњад, козе. Најобичније означава та реч овце: просуле се *сшоке* по пољу; накренуле *сшоке* низ планину, има траве доста за *сшоке*, али нема за говеда.¹⁾

6) Ти крајеви који у овом ширем значењу не познају речи *сермија* и *благо* поред речи *мал* имају и реч *живо* (*жива* у ген.) или *живѿ* (ген. *живѿг* — са придевском променом). — Шта имаш *живо*? (или — колико имаш *живог*?) — Имам два вола и краву и десет оваца. Разлика између речи *мал* и *живо* у употреби у овим крајевима је углавном у том што се прва реч обично употребљава кад се означава богатство у стоци (тај човек има доста *мала*), док је друга реч једнако у употреби и за сиромашан иметак (оно мало *жива* ћу продати).

7) Поменућемо још турску реч *хајван* (*ајван*) коју познају сви наши западнији крајеви. И ова је реч арапског порекла; у турском значи *животиња*. У овом значењу је обична и код нас, а и њом се означава уопште стока, иметак у домаћој животињи: поскапа нам *хајван* без воде; има доста *хајвана* — газда је он! Испореди и код Ђоровића: „Има своје земље, свога *хајвана*, а златне су му руке“. (Ђоровић, *Цел. дела*, I, 257). Ваља приметити то да из свих ових речи које се употребљавају као колективне именице у значењу стока, можемо издвојити речи *марва* и *хајван* тиме што ове две именице могу поред значења колективне именице имати и обично значење заједничке именице *животиња*. Ово значење је, свакако, примарно, а као секундарно је дошло значење колективне именице. Отуда су ове две речи најобичније у погрдном значењу — у псовци у народу: *хајвану* један! *марво*!

Мостар

Ј. Л. Вуковић

¹⁾ Исп. Новица Шаулић, *Српске народне приче*. Београд 1925: „... бијеш им стоку, говеда, коње...“, стр. 85.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. „...ајелирали (грађани) на мјеродавне властѝ, да их се узме у зашћѝу...“

Овакве реченице врло су честе у нашим новинама латиницом штампаним. Реченица је међутим скроз погрешна и нелогична. Глагол *узме* стоји у трећем лицу једине и повратан је, има уза се повратну заменицу *се*. Откуд онда оно *их*? Очеvidно је да то *их* треба да буде предмет глаголу *узме*, а овај је међутим повратан; дакле, не може имати другог предмета сем *се*, то јест свога подмета.

Конструкција оваква само је буквални превод немачке безличне реченице са *man*. У нас се за такав случај употребљава просто повратни облик глаголски: *да се узму*; и у француском реченица са непознатим подметом има граматички подмет *on*. У нас такве конструкције нема.

И зато се ваља клонити таквих немачких реченица. Исп. о томе НЈ II, 216.

2. „*Topaz je nekoć slovio kao jedan od najdragocjenijih dragulja.*“

Реч „словити“ је данас архаизам, место ње треба рећи: *биѝи на гласу*; „некоћ“ не постоји ни у једном нашем познатијем речнику, а сигурно је да се ни у народу нигде не говори; место ње ваља употребљавати реч *некад*; и „драгуљ“ је такође рђаво направљена реч, боље је *драги камен*. Према томе горња би реченица правилно гласила: *Топаз је некад био на гласу као један од најдрагоценијих драгих каменова.*

3. „*Oni komadi tirkiza koji su potpunoma obojeni bojom modroga neba...*“

Прилог „потпунома“ је покрајински облик и не иде у књижевни језик; правилно је *пошћуно*; дакле: Они комади тиркиза који су *пошћуно обојени*...

4. „*Нећу дуго говориѝи, али ћу ипак учиниѝи неколике ојаске...*“

Реч „опаска“ је према немачкој речи *Bemerkung*; место ње је боље употребљавати реч *напомена*. Зато је и у горњој реченици место: „...али ћу ипак учинити неколике *ојаске*...“ требало рећи: ...али ћу ипак учинити неколике *напомене*...

5. „...*dapače ni to nije točno znao kazati na ispitu.*“

Реч „дапаче“ претставља архаизам у нашем књиж. јез., место ње треба употребљавати израз „шта више“ или сл. Место прилога „точно“ требало је рећи *тачно*. Према томе горња реченица правилно би гласила: *...шта више ни то није тачно знао казати на испиту.*

6. „*Моји претпостављени верују да им ја што никад нећу заборавити.*“

„Претпостављени“ је према немачком *Vorgesetzter*; правилно је нашим језиком рећи *старешина*. Према томе у горњој реченици место: „Моји претпостављени верују...“ требало је рећи: Моје *старешине* верују...

7. „*Јуче су биле у Прагу демонстрације руским авијашичарима.*“

Реч „демонстрација“ (фр. *démonstration* — показивање, испољавање) у нашем се језику узима обично да означи испољавање нерасположења, а не расположења, па је тако треба и употребљавати. За јавно испољавање расположења, радости — узима се опет страна реч „манifestација“ (фр. *manifestation*) па је онда погрешно ту реч узимати у обрнутом значењу као на пр.: „Манifestације (м. демонстрације) у Женеви противу Бартуа“. Отуда, дакле, у наведеној реченици место: „Јуче су биле у Прагу демонстрације...“ требало је рећи: Јуче су биле у Прагу *манifestације*...

8. „*Kad počte školska godina roditelji se onda sete...*“

Облици *почнем*, *почнеш* итд. су покрајински, књижевно је *почнем*, *почнеш*. Према томе и у наведеној реченици место: *Kad počte školska godina...*“ требало је рећи: *Kad почне школска година.*

9. „...и *тај чувени поборник људских права...*“

„Поборник“ је из руског језика (поборникъ); боље је употребљавати нашу реч *бранилац*, *заштитник*, *присилаца* или сл. Зато је требало рећи у горњој реченици место: „...чувени поборник...“ — чувени *бранилац*.

10. „*Они су присилаце садашњег режима у Немачкој и они заговарају сарадњу руских емиграната с Немачком и с Јапаном.*“

Глагол „заговарати“ у значењу *заузимају се* (за некога, за нешто) не ваља употребљавати; *заговарати* значи сасвим

нешто друго (исп. НЈ II, 123). Према томе и у горњој реченици место: „...и они заговарају сарадњу...“ требало је рећи: ...и они се заузимају за сарадњу...

11. „И ти још увек седиш на том месту.“

Овај израз: „још увек седиш“ је према немачком: *posth immer sitztest du*; боље је било место тога рећи: ти *непрестано* седиш на том месту.

12. „*Gombanje se smije vršiti s djecom samo na čistom vazduhu.*“

„Гомбање“ је покрајинска реч; место ње је боље употребљавати реч *гимнастика*. Зато је и у наведеној реченици место: „*Gombanje se ne smije vršiti...*“ требало рећи: *Гимнастика* се не сме (смије) вршити...

13. „Ако у Женеви не усћу да дођу до споразума...“

Од глагола *усћети* 3 л. сад. времена правилно гласи *усћеју* (а не *усћу*). Према томе и у горњој реченици требало је место: „Ако у Женеви не усћу...“ — Ако у Женеви не *усћеју*...

14. „*U velikim pariženim centrima ljekari se u tome vrlo lako snalaze.*“

У књиж. нашем језику не постоји глагол *најучиши* (м. населити), па отуда не ваља ни облик *најучен*, већ треба место њега рећи *насељен*, исп. НЈ II, 123. Зато је и у горњој реченици место: „*U velikim pariženim centrima...*“ требало рећи: У великим, *насељеним* центрима...

15. „*Učitelj je tako u tom poslu glavni činilac...*“

Свеза „пако“ данас у нашем језику претставља архаизам; место ње треба употребљавати облик *ѡак*. Према томе и у горњој реченици место: „*Učitelj je tako...*“ требало је рећи: Учитељ је *ѡак*...

16. „*Namah je iz plućiju počela da mi teče krv.*“

Од именице *ѡлућа* генитив мн. правилно гласи *ѡлућѡ*; — „*плућију*“ је покрајински облик. Према томе и у горњој реченици место: „*Namah je iz plućiju počela...*“ требало је рећи: Намах је из *ѡлућѡ* почела...

17. „*Knjiga je izišla nakladom Prof. društva.*“

Реч *наклада* је према немачком *Verlag*, а добили смо

је, вероватно, преко чешког *náklad*; место ње је боље употребљавати реч *издање*. Зато је у наведеној реченици место: „Књига је изишла *nakladom*...” требало рећи: Књига изишла у *издању* (или *трошком*)...

18. „*Од свих чешких коџомзиџора он је...*”

Од именице *Чех* придев правилно гласи *чешки* (а не *чески*), исто као што придев правилно гласи од *Влах* — *влашки* (а не *власки*); исп. о овоме Н Ј II, 216. Отуда је и у горњој реченици место „Од свих *чешких* композитора...” требало рећи: Од свих *чешких* композитора...

19. „*Otišao je na obilježeno mjesto bez dvojbe da će mu se što ružno desiti.*”

Реч „двојба“ је начињена према немачком *Zweifel*; боље је место ње узимати реч *сумња*. Дакле, место „...*bez dvojbe da će mu se što ružno desiti*” требало је рећи: ... *без сумње да ће му се што ружно десити* — или још боље: не очекујући да ће му се...

20. „*Овај љуџа се нисам љреварио у џоме.*”

„Овај пута“ — не ваља; правилно је *овај љуџ* или *овог љуџа*. Израз „овај пута“ постао је, вероватно, спајањем (контаминацијом) горњих двају израза (*овај љуџ* и *овог љуџа*). У горњој, дакле, реченици место: „*Овај љуџа се нисам љреварио...*” требало је рећи: *Овај љуџ* (или *Овог љуџа*) се нисам љреварио...

21. „*Он се домогао висока љоложаја.*”

Глагол „домоћи се“ је према немачком *sich bemächtigen*; место њега треба рећи: *докоџаџи се, дочеџаџи се* и сл: — Он се *докоџао* (дочепао) висока *положаја*.

21. „*Tu je izneseno sve što se dojimalo našeg naroda.*”

Глагол „дојимати се“ је према чешком *dojmati*; место њега треба узимати глагол *џицаџи се*. Према томе у горњој реченици место: „...*sve što se dojimalo našeg naroda*” требало је рећи... све што *се џицало* нашег народа.

23. „*Преџила му је иминенџна оџасност.*”

У горњој реченици место туђе речи „иминентан“ боље је било узети нашу реч *очигледан*; дакле: Претила му је *очи-гледна* опасност.

НАША ПОШТА

„Испод скута пије вино хладно“.

Један читалац Нашег језика пише нам: „Добро је што сте почели тумачити и мање разумљиве стихове из народног и уметничког песништва. Стога молим да ми објасните како треба разумети познате стихове из народне песме „Кнежева вечера“ — оно што Милош каже кнезу Лазару с алузијом на Вука:

Невјера ти сједи уз кољено,
Испод скута пије вино хладно...

Да ли то значи: *из ѿшаје, ѿдмукло (испод мукла или из ѿдмукла?)*“.

Да прво објаснимо последњи приложни склоп у загради, чији постанак читаоцу није јасан. Вук у Рјечнику наводи: *испод мукла* (испод мукла) heimtückisch, subdole: Ондар Вучко *испод мукла* пита, — а даље има *ѿдмѿкао, ѿдмѿкла, ѿдмѿкло* (пѿдмѿклѿ, клѿ, клѿ) heimtückisch, malitiosus, subdolos: *Подмукло* псето најприје ће ујести, — даље још: *ѿдмѿкалац, ѿдмѿклица, ѿдмѿкличина, ѿдмѿклѿш*. У реду свих тих навода, основни је свакако први: *испод мукла*, наравно, првобитно са елипсом ген. обл. неке именице: начина, држања или сл.; од њега, вероватно са схватањем које се намеће и питаоцу, тј. да тај склоп треба разумети као: * *из ѿдмукла* слично наведеном: *из ѿшаје*, од * *ѿдмукла* саграђени су придев (*ѿдмукао* и др.) и изведене именице од њега.

Али ниједан од та два приложна склопа који имају значење: *ѿшајно* — не одговарају значењем оном: *испод скута* у Вуковој песми. Ово и није приложни склоп са пренесеним, метафорским значењем, него склоп предлога и именице са основним њеним значењем, материјалним. Само тај скут није скут господског одела Вука Бранковића, него скут владарског огртача (порфире) кнеза Лазара. Вук седи уза само *колѿно* кнезу и толико се приљубио уза њ, да се *ѿдвукао ѿд скута* Лазарева огртача, широко раширена на обе стране стола у чијем зачељу седи Лазар. Вук се стварно, не само у фигури, *ѿдвукао ѿд скута* Лазару и пије хладно вино, те стих о коме се пита треба допунити:

Испод (ѿвога) скута ѿије вино хладно. Д. К.

Ј. М. Сињ.

1. Глаголи *повраћати* и *враћати* као и свршени — *повраћити* и *враћити* могу имати једнака и различна значења — што зависи од речи са којом ти глаголи стоје у датом случају. У примерима „повраћа се акт“ и „враћа се акт“ може се употребити један или други глагол, а да смисао остане исти; али је глагол *повраћати* у овом значењу ређи и све више постаје архаизам. Међутим у фрази „враћити или враћати коме мило за драго“ не може се глагол *враћити*—*враћати* заменити глаголом *повраћити*—*повраћати*.

2. Именица *повраћац* ближе стоји у вези с повратним глаголом *повраћити* се, те зато не може уз ту именицу стајати објекат, па је погрешно и рећи: *повраћац* новца (м. враћање новца).

3. Правилно је само *с обзиром* (а не: обзиром), јер то управо значи *имајући обзир* на нешто, те зато ту мора доћи и предлог *са* као уз прави социјатив.

4. Глаголска именица од глагола *мислити*—*мим* гласи, код Вука у Рјечнику, *мнџење* које је постало под утицајем црквенога облика *мнџниж*. Облик *мњење* према *мнџи* одговарао би према грађењу као *гоњење* од *гонџи*. Тако треба од глагола *зайослити* да гласи именица *зайосљење*, као од *мислити*—*мишљење*, а *зайослење* и *зайослен* постали су под утицајем придева *бесјослен*.

П. Ђ.

М. С. Вршац.

Израз „примити на знање“ је према немачком: *zur Kenntnis nehmen* и данас је у нашем административном језику врло обичан. Кад ко „прима на знање“ неко решење (пресуду или сл.), то значи да он изјављује *да му је то* решење (та пресуда или сл.) *саопштено, да га је разумео*, али никако не може значити и да је задовољан (или незадовољан) односним решењем (пресудом).

Д. В.

ИСПРАВКА

У 8 бр. књ. I на стр. 244 у 9 реду одоздо треба да стоји: *генитив множине м. номинатив множине*.

Власник за Лигвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

Молимо читаоце да обнове претплату за III годину. Оним претплатницима који не измире прошло-годишњу претплату у току овог месеца, часопис се неће даље шиљати.

УРЕДНИШТВО

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДКОР

ГОДИНА III СВЕСКА 2

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1934

СА Д Р Ж А Ј

	страна
1. † Краљ Александар I	33
2. Уредништво: О једном књижевном изговору	35
3. А. Белић: О нашој средњошколској граматици (2)	37
4. П. Ђорђевић и М. С. Московљевић: О писању туђих имена	45
5. Д. Костић: <i>Камен — рија — сјајлива</i>	50
6. Р. Миžдека и Д. Вишовић: <i>Још о писању riječi velikim početnim slovom</i>	52
7. М. С. Лалевић: О значењу неких речи и израза (3)	52
8. Ситни прилози (Р. К. Јереџов: <i>Туде riječi</i> , д-р Пет. Вукићевић: „видоглед“, Драг. Јовичић: <i>Наше речи и туђице</i> , Гл. Елезовић: О значењу речи <i>ђунија</i> , Д. Вушовић: <i>Откуда реч зеленаш?</i>)	58
8. Језичке поуке	60
9. Наша пошта	64

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш Језиџ излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

Краљ Александар I

Цео наш народ, ма у којем крају био, тешко је погођен свирепим злочиним који нам је однео Владара на послу око наше боље и срећније будућности...

Нестало је Оног који је пуних шест година водио нашу војску кроз најмучнија искушења док је није довео до велике крајње победе...

Нестало је Оног који је из послератног хаоса подигао Својом снажном руком земљу нашу и учинио је моћном и угледном...

Нестало је Оног који је у једној љубави и у једној мисли Својој сјединио цео наш народ од Триглава до Тимока....

Нестало је Оног који је једном бригом својом о целокупној култури нашој и њену напретку слио све творачке снаге наше у моћан покрет на подизању земље и народа у свима правцима...

И Уредништво „Нашег језика“
ужиже побожно на гробу Краља Мученика
пламичак своје вечите захвалности
Краљу Творцу савремене духовне и материјалне
културе наше.

О ЈЕДНОМ КЊИЖЕВНОМ ИЗГОВОРУ

Питање о једном књижевном наречју покренуо је у „Нашем језику“ (књ. III, св. 1, 11—16) наново г. Ј. Радуловић и потстакао нас да речемо и ми о њему своје мишљење.

Пре свега велика је разлика између књижевног изговора или, како се обично погрешно вели „наречја“ и азбуке. Док је азбука стара, те је могла ући у елементе наше културе, дотле је питање о књижевном изговору ново; азбуке имају своју велику историју, и своју традицију, међутим код књижевног изговора традиција се вештачки ствара, иако је у ствари нема. Зато се о књижевном изговору може говорити без опасности да ће се повредити икаква *ојравдана* осетљивост. Питање о њему не би смело наилазити на непремостиве тешкоће, ако смо доиста прави пријатељи народног јединства и напретка наше заједничке културе. И зато није чудо што се у овом правцу чују све чешће умесни и трезвени гласови.

Тако је о овом предмету подигао свој глас и г. Ј. Радуловић, књижевник. Он је из краја који је постојбина јужнога изговора; њему свакако тај изговор не чини великих тешкоћа; и његово локално патриотско осећање свакако је везано за тај изговор; па ипак г. Ј. Радуловић се не устручава, што му несумњиво служи на част, да јавно рече да жали, у интересу наше књиге и културе, што 1918 године, када је за то било повољних момената, није примљено — источно наречје. Он искрено жали — то се по свему види — што су се неки књижевници који су већ почели писати источним наречјем наново вратили јужном наречју. Тако он схвата ово питање. „Требало је ту, вели он даље, заградити, пресећи чвор и узаконити оно што је насušна потреба наше писмености и наше културе. Али после боја копљем у трње... бар за неко време.“

Ми не мислимо сасвим овако. Пре свега не налазимо да је за то било потребно боја; а затим, опет у вези са својим схватањем, не мислимо да ово питање треба скидати са днев-

ног реда. Њега треба ставити само на право земљиште и испитати шта смета да се оно покрене с мртве тачке.

Колике су незгоде од тога што имамо у књижевности два изговора, о томе не треба ни говорити. Да због тога знатно пати наше школско образовање, то је свима добро познато. Да се због тога развија неписменост и отежава савлађивање знатнијих ствари школске обуке, и то није ни за кога тајна. Да би се наше школе ослободиле велике муке када би се један изговор узео као школски, то је несумњиво.

Ми сматрамо данас да питање о употреби једног књижевног језика није више и не треба да је питање покрајинског самољубља, ни питање националног поноса извесних крајева, ни питање везано са каквим насиљем, макар и духовне природе, већ *питање техничко*. Ако се утврди да има оправданих разлога да остану оба изговора, нека тако буде; али ако се до тога не дође — а сва је прилика да се до тога неће доћи —, онда треба прићи и даљем питању: који од ова два изговора да прихватимо као званични и школски? То је питање које треба свестрано и објективно расправљати. Књижевницима који су и досад писали тим изговорима не би требало пречити да и даље то чини; али школа и државна администрација имале би да приме одређено јединствено наречје.

„Наш језик“ радо отвара своје ступце таквом расправљању. Оно се обраћа свима пријатељима наше културе и наше књижевности који о томе изнесу своје мишљење, да немају пред очима ништа друго до саму ствар и интересе нашега народа.

Уредништво „Нашег језика“ свако ће мишљење које му о овом предмету буде било послато пропатити својим критичким напоменама, и то увек са оном широкогрудошћу и подједнаком љубављу према свима особинама нашег језика, ма којем крају наше земље припадала, са којом се увек трудило да говори о питањима која су нас у извесном правцу делила или која нас још деле.

Уредништво Нашег језика

О НАШОЈ СРЕДЊОШКОЛСКОЈ ГРАМАТИЦИ

(2)

У предавању језика мора се полазити од реченице, зато што ми реченицама говоримо и зато што све добива у језику у реченици своје крајње формирање: и облик, и значење, и веза речи и израза у њој. Али се не сме чинити онако како се досад чинило: да се у почетку граматике посвети неколико речи реченици и затим о њој говори у синтакси. Реченица мора бити, у предавању матерњег језика, наш стални пратилац за значење и употребу сваког облика о којем се говори.

Из овога излази да су за средњу школу најважнији они делови граматике у којима се говори о функцији речи и њених облика и њихову значењу. Дакле, на првом месту — синтакса и наука о грађењу речи (или наука о речима), па тек иза тога морфологија или наука о облицима. То значи да цело предавање матерњег језика од I-ог разр. до IV-ог мора бити прожето синтаксом, јер се у њој дају функције и значења речи и облика. Тим се не вели да се само синтакса у средњој школи предаје; али се од ње мора поћи — макар у најпримитивнијем облику — и сваком даљем кораку у предавању матерњег језика мора претходити синтаксичко обраложење сваког облика. Само тако облици неће бити математички знаци који се на памет уче, већ нешто што има у језику стварну основицу.

Међутим ова два дела наше граматике, синтакса и наука о грађењу речи (наука о речима), — најслабије су разрађена. Синтакса је донекле испитана уколико се тиче деклинације (функције и значења падежа), али уколико се тиче конјугације — она је сасвим неиспитана. Међутим у нашем језику глагол, глаголски вид, глаголска времена и остали глаголски облици чине срце синтаксе. Та страна наше синтаксе толико је необрађена у школској граматици да би се могло рећи да у њој готово и не постоји!

Наука о речима (о грађењу речи) готово је сасвим избачена из наше школе. То је урађено, вероватно, због тога што је наука о речима — на пр. Новаковићева, која је била израђена по Даничићевим и Миклошићевим Основама (односно *Stammbildungslehre*), толико слаба, јер је претстављала

гомилу непрерађене грађе, да је за средњу школу била заиста неупотребљива. Новаковићу се тако нешто могло десити само зато што је он сматрао да су Даничићеве Основе претстављале завршено испитивање овога дела науке о језику; међутим Основе Даничићеве претстављају тек почетак таквог испитивања, попис сирове грађе по наставцима и ништа више; а на основу тога није се могао дати добар уџбеник за средњу школу.

Али оно што није урадио Новаковић, пишући своју граматику пре више од педесет година, дужни су били да учине његови последници. Та нико ваљда неће спорити нашем језику да је по грађењу изведених речи један од најбогатијих језика! Изведене речи скривају у себи необично богатство нашег језика и неисцрпан извор за грађење нових речи. Колико је баш тај део наше граматике био потребан нашем друштву које је — ослободивши се робовања различним народима — желело да се ослободи и од трагова тога ропства, од многобројних страних речи које су од њега остале! Колико је тај део граматике био потребан нашој младој култури, која је, улазећи све више у светску културу, морала стално да ствара нове речи за нове појмове! И колико је — због недовољне спреме и разумевања овог посла — сковано рђавих кованица које су доцније служиле као углед за нове кованице и шириле кварење нашег језика!

И шта су учинили наши школски граматичари да томе злу помогну? Они су тај део живота нашег језика избацили из граматика, постаравши се претходно да он буде изостављен из т. зв. програма за наставу предмета у средњој школи (остао је још одељак о сложеним речима). Тако се зацело не подиже настава језика!

Међутим наука о грађењу речи претставља један од врло важних делова школске наставе. Она даје могућности да се дечије језичко осећање освежи, нарочито код градске деце код које оно обично слаби под различним утицајима. Згодним вежбањима која би морала бити нарочито удешена за тај део граматике, речник би се дечији обогатио и оним речима које су многој градској деци непознате, а које се у народу употребљавају. А, што је најглавније, деца би са лакоћом ушла у механизам стварања речи, разумевала би лако

промену значења речи у вези са променом грађења њихова и научила би: како се може познати да ли је која реч добро начињена или није и како би је ваљало начинити кад устреба. Таквих вежбања има код других културних народа; али она вреде за њихове језике. А за наш језик ваљало би тек научно проучити грађење речи, утврдити њихове унутрашње принципе и — тек на основу њих дати вежбања! А то наши граматичари обично не чине.

Из овога се не би смео изводити закључак да сам ја против морфологије, науке о облицима речи. Напротив, кад год се говори о функцији речи у реченици, о њеном значењу, увек се мора показати и који облик она има и којим би се још напоредним начином могла изнети иста функција и показати исто значење. Али ја сам против језичке систематике као *циља ученичкога учења*. Облике књижевнога језика *мора добро знаћи сваки ученик*. Ако који облик одмах не погоди, он га мора знати саградити према правилима које вреде за све правилне облике; ако је који облик неправилан, он га мора просто научити. Како су деца из различних крајева у средњој школи, она морају поредити ону „систематику“ облика коју су од куће донела са правилним или књижевним облицима и тако доћи до оних који су књижевни, али су њима необични, и научити их. Не треба их гонити да уче на памет оно што деца лепо знају и правилно употребљавају, већ оно у чему греше; јер кад се узме све као подједнако важно, и оно што се зна и што се не зна, ученик се ничему новоме и не научи. Зато је потребно начинити вежбања и за овај део граматике у којима би се појединачно обрадили они облици у којима ученици греше и где би се дали нарочити примери за облике и целе категорије облика (на пр. за имперфекат и аорист) који нису тако јасни језичкоме осећању њихову.

Па ипак овај део граматике — наука о облицима — најпотпунија је у школској граматици. Њега је израдио у своје време Даничић и проширио га је многозаслужни Маретић; али наши школски граматичари нису ништа учинили да недостатке тога дела граматике уклоне. Ни класификација имена (нарочито именица и заменица), ни класификација глагола није изведена као што треба. Под утицајем латинске и друге

инострани граматике дуго се одржавала и још се данас одржава класификација глагола Добровскога-Миклошића заснована на основи инфинитива, коју мање или више срећно наши граматичари исправљају у каквој појединости; тако је исто под утицајем Лескинове граматике, израђене према историској индоевропској системи глаголској, у неким нашим грама-ткама примљена подела глагола према основи садашњег вре-мена. И тако се и даље продужава износити наш глагол са свима апсурдностима које из тих система истичу. Само нема у школској граматици оне поделе (да и не говорим о неким примитивним покушајима који немају никакве везе са нау-ком) која би одговарала развиту и данашњем стању нашег глагола.

Најзад морам поменути да је и наука о гласовима више потребна нашој деци неголи некој другој чији би књижевни језик имао етимолошки правопис; јер гласовни (фонетски) правопис тражи да се гласовне промене посматрају и њихови резултати на писму обележавају. Да би деца могла ући у то посматрање, потребно је да знају, бар у најопштијим цртама, природу наших гласова и природу њихових промена. С друге стране, када је већ принцип једног правописа „Пиши као што говориш“, онда му се мора додати и други део: „али се по-старај претходно да правилно говориш“. Да би се то постигло, морају се дати и неке напомене о изговору. Али би за све ово била потребна и нарочита вежбања која би ишла напо-редо са граматицом; јер наш правопис није више *онолико* фо-нетски колико је био у почетку, 1818 год., када га је Вук први пут изнео, ма да и тада није био потпуно фонетски. Писање звука *х*, писање *ћ*, *ђ*, *ч* и *џ*, писање *ј*, писање *је* и *ије* (у књижевном језику јужнога изговора) — да друге осо-бине нашега правописа и не помињем — ствара многим великих тешкоћа. Све те тешкоће, па и друге које наш пра-вопис свакако има, и поред свога релативног савршенства и лакоће савлађивања, ваљало би обрадити у засебним вежба-њима која би ишла напредо са овим делом наше граматике.

Као што се види, наука о гласовима мора садржавати елементе фонетике (или како ову фонетику у ужем смислу неки називају данас „фонологијом“) и извесне напомене о променама гласова које се огледају у засебним речима и које

морају бити изнесене на писму. Сматрам да је ту нарочито потребно — са многих разлога — изнети разлику међу сталним променама гласовним (тј. оним које се данас врше) и несталним (тј. оним које су одавно извршене, па су се у остацима у данашњем језику до данас сачувале). То међутим није чињено, а то отежава деци разумевање језичких правила и чини их нејасним и нелогичним.

4.

Нема никакве сумње да програми донекле ограничавају писца школских уџбеника. Али га они не ограничавају у начину изношења предмета. Напротив, они су врло општи, тако да допуштају да се различни одељци изнесу шире и потпуније или краће и општије. Нема никакве сумње да ће се и програми мењати у корист какве новине, ако је она изнесена у школској књизи и служи бољем развоју наставе. Само те новине треба изнети! Међутим наша школска граматика тежи потпуном упрошћавању, па макар претерано упрошћена правила — која би могла разумети и деца из основне школе! — ништа не давала за разумевање језичких особина. Ја ћу имати прилике овим да се и нарочито позабавим, узимајући дефиниције из различитих научних школских уџбеника и показујући сву њихову апсурдност. И методика наставе и педагогија имају својих начела; али она не воде нити могу водити томе да се из наставе избаци све оно око чега се морају наставници мало потрудити. Поред простих ствари има и сложенијих у настави сваког предмета; поред лако разумљивих има и дубљих и тананијих. И све је питање како ће се изнети и једно и друго деци на приступачан начин. Мора се полазити од познатог — непознатом, од елементарног — сложенијем. Ако будемо износили увек само познато и елементарно, онда ћемо стално тапкати у месту. Мора бити покрета у настави и мора се ипак доћи до крајњег циља!

Нема никакве сумње да има разлике у развоју дечијем у I-вом разреду средње школе и IV-том. Зато се и пишу уџбеници понаособ за сваки разред. Али ја сматрам да је неразумевanje извесне ствари код деце доказ пре да наставник није умео онако и са онога краја објаснити ствар како би је деца, она најбоља и она најгора, могла разумети. И матерњи

је језик један од предмета за који је потребан наставник који ће увести децу у онај начин мишљења који је потребан за разумевање језика. Али тај начин мишљења мора имати пре свега — наставник. Ако га он нема, како га могу имати његови ученици? Колике су генерације школске деце изашле из гимназије не савладавши ни најосновније елементе математичке, само зато што нису добиле добре основе из свога предмета кад је требало. Па како траљаво стојимо са наставом класичних језика, само зато што немамо довољно спремних наставника!

Ја не велим овим да је у мојим граматикама у овом правцу све дато тако да ништа никада не треба ни најмање мењати. Али ја морам поменути да сам од наставника који су матерњи језик по њима у средњој школи предавали добивао и одушевљене одзиве с постигнутим резултатима провереним од школске власти. Зато ја велим, пре него што узмемо да оцењујемо да ли је што за децу тешко или није, потребно је сами да савладамо тако грађу да можемо њоме сасвим слободно владати и примењивати је на безброј примера из најобичнијег живота. Ја сам уверен да ће тада бити за децу мало тешких ствари.

Нема никакве сумње да је врло тешко, нарочито у првом издању школске књиге, дати појединим деловима ону опширност која би потпуно одговарала потребама наставе. Али не треба заборавити да се граматика матерњег језика предаје једино у четири нижа разреда гимназије. То значи да за то време треба деци дати све оно што треба образован човек да зна о граматици свога језика. Другим речима, тада им треба дати потпуну граматику. То је утолико потребније што у то време деца почињу учити и стране језике. Али ако би се заиста показало да су извесни одељци сувише тешки или опширни за децу у нижој средњој школи, они могу бити пренесени у вишу (на пр. наука о грађењу речи, поједини делови синтаксе у вези са стилистиком или сл.); али због тога што је нешто сложеније и теже — сводити га на просто и нетачно и тиме хранити децу, то је грех.

Не треба се бунити што се већ у првом разреду гимназије дају међународни граматички термини. Ученици већ у основној школи уче граматику и савлађују главније термине

на нашем језику. Потребно је да се за међународне термине вежу извесни појмови што раније, јер су ти појмови и ти термини потребни за учење страних језика. Уосталом то нам прописује средњошколска терминологија, која је обавезна за сваког писца граматике. Та нам терминологија, која је једна за средњу школу у целој земљи нашој, прописује каткада и наше називе који нису били у досадашњој употреби код нас. О њима се може дискутовати где се год хоће, али у школској граматици, за коју су прописани, они морају бити употребљени. Тако су они употребљени и у мојој граматици.

5.

Имајући све ово на уму, и још много штошта друго, ја сам саставио своју школску граматику. Признајем да је задатак, онако како сам га ја схватио, био врло тежак. Требало је нашу школску граматику помирити са научном; требало је, остајући и даље у границама савремене граматичке терминологије и граматичких појмова, дати им ону садржину која се научно може правдати. То не значи — како то многи веле — да је оно што се у вишој школи предаје — пренесено у средњу школу; већ је само оно што се у средњој школи предаје доведено у сагласност са научном истином.

У нашу се граматику увукло са различних страна, а највише из много векова старе традиционалне граматике, састављене онда када праве науке о језику није било, — много заблуда. О нашем су језику изношене или, боље да речем, преношене нетачности из једне граматике у другу, почевши од описа гласова — до различних синтаксичких појмова. Из традиционалне словенске граматике унесене су дефиниције које за наш језик данас не вреде, али које су за њ некад заиста вределе. Често се о најглавнијим и најкарактеристичнијим појавима нашег језика који треба да чине основицу сваког излагања о њему (значења различних врста речи, облика и сл.) или сасвим не говори или говори скроз погрешно. Једном речју, у нашој школској граматици влада хаос.

Ја сам покушао и својим схватањем језика уопште и својим схватањем нашег језика да у њу унесем, колико сам више могао, реда и разумевања. Ја сам потпуно свестан све

тежине задатка који сам на себе узео. Ја знам да се на многим местима понешто може и простије рећи него што сам ја у први мах рекао (то се види и из II-ог издања моје граматике за I-ви и II-ги разред); ја признајем да је понегде могло проћи и са мање грађе (зато је упрошћен одељак о грађењу речи у граматизи за II-ги разред). И нема никакве сумње да ће неке измене у том правцу претрпети моја граматика и у будућности. Тако исто ја нисам могао у овај мах свој програм у целини остварити. Морао сам науку о речима дати врло кратко (чак и оно што сам дао у граматизи за II разред, морао сам скратити), да се не бих сувише од програма удаљавао.

Ја сам рекао — имајући на уму све тешкоће на које се у овом правцу наићи може — да ћу сваку умесну напомену примити са захвалношћу. Али морам рећи да онај ко хоће да чини такве напомене мора добро проучити предмет о којем се у граматизи говори и разумети зашто се на извештан начин, а не друкчије, о њему говори. Тада ће му много штошта бити јасно и у распореду грађе и у понављању извесних разлагања.

Ја сматрам да је ово тек почетак чишћења онога корова који је израстао у граматичкој њиви наше средње школе. Да се она потпуно очисти од њега, биће потребни многи напори појединаца у различним правцима.

Уосталом и убудуће као и досада биће ми мило, ако когод учини какву умесну примедбу мојим граматикама, као што рекох, коју ја могу примити. Ја ћу, у сваком случају, и г. Лалевићеве замерке прегледати једну по једну да покажем да ли се које његово зрнце може примити као корисно за моје излагање; али ја се од тога много више радујем што ће ми се — поводом његова излагања — дати прилика да проговорим о многим граматичким питањима која могу бити корисна за шири круг наставника средње школе, а преко њих и за предавање матерњег језика у средњој школи.

А. Белић

О ПИСАЊУ ТУЋИХ ИМЕНА

I

Правило је да се властита лична и месна имена из оних туђих језика који се пишу латиницом или готицом пишу код нас онако како се изговарају. То се нарочито односи на писање тих имена у нашој ћирилици, где у основи није досада било колебања у том погледу, јер је ту одувек у употреби само т. зв. транскрипција, а не и транслитерација туђих имена, тј. просто замењивање латиничких или готичких слова ћириличким. Јасно је да је тај последњи начин неизводљив у ћирилици, јер готово у свима латиничким азбукама има мањи или већи број таквих знакова — који уједно обележавају нарочите гласове дотичног језика — којима не одговара ни један знак наше ћирилице, односно гласови које они означавају непознати су нашој гласовној системи или тачније речено, нашој фонологији. Зато се код нас и створило донекле упрошћено писање туђих имена и уопште туђих речи, јер се нашом азбуком не могу обележити различити туђи гласови. Та упрошћеност се особито огледа у замењивању двају или више знакова када они значе један глас. У нашој ћирилској азбуци такви састављени знакови пишу се по правилу једним нашим знаком.

Све то што је речено о начину писања туђих имена вреди само у општим цртама. То још не значи да се при писању туђих имена и назива мора увек пазити на њихов изворни изговор. Врло је тешко познавати све правописе који су, као што је познато, врло разнолики у европским језицима. Тешкоће у правилном читању и писању туђих имена појављују се нарочито када се неко име пише историским правописом који није више у употреби ни у оном језику из којег је то име узето. Уколико се неки туђи језик код нас више изучава, утолико се верније бележи облик имена и назива из тог језика. То се односи пре свега на велике и главне европске језике: немачки, француски и италијански, све више и на енглески и шпански, иако још врло често ту утиче на писање не изворни изговор него сам правопис. Одатле на пример облик *Оксфорд* место мало тачнијег *Оксферд*, *Глазгов* место *Глезго*, или из шпанског: *Картагена* ме-

сто *Картахена*, *Махачо* место *Мачадо*, према изворном правопису *Cartagena*, *Machado*. Има ту и колебања, као у имену *Карнеџи* и *Карнеги*, *Барцелона* и *Барселона*. Тако се према старом шпанском правопису назив *Mexico* у таквом облику раширио у свима европским језицима, те га и ми читамо и пишемо *Мексико*, док се у данашњем шпанском пише *Méjico* а чита *Мехико*.

Та несигурност односи се још у већој мери на остале, мање познате језике. Норвешку престоницу пишемо *Осло*, иако је њени становници само тако пишу, тј. *Oslo*, а изговарају *Усло*. Или шведски град *Göteborg* има код нас облик *Гетсборг* место тачнијег *Јетсборј*. Холандски *Haag* постао је просто *Хаг* место *Хах* итд. Велики пољски песник Мицкјевич, изворно *Mickiewicz*, посрбљен је код нас као *Мицкјјевић*, као што имамо код нас Аксентијевић, Антонијевић и сл.

Тај непосредни утицај писма на изговор огледа се у свима језицима и код свих народа. Познато је да ће на пр. просечни Француз, ако никад није чуо за право име научника Цвијића, кад види написано Свјијс, по правилу своје азбуке прочитати наравно *Квижик*. Чеси имају у Прагу Лежеову и Фошову улицу, а зову их обично Легерова и Фохова, јер по своме правопису читају *Legerova* и *Fochova*.

Изговор једног истог туђег имена може бити различит и према језику у којем се употребљава. Тако је г. Ф. Тућан у своме чланку у Нашем језику III 19—22, говорећи о изговору туђих имена, изнео да треба познати калифорниски град *Los Angeles* писати *Лоз Енџелс*, тј. према енглеско-американском изговору, а не *Лос Анхелос* како су изговарали америчански Шпанци који су тај град основали. Код нас се међутим није одомаћио ни један ни други облик, него неки трећи, компромисни *Лос Анђелос*. Исти је случај и са именом града *San Francisco* што је само мешавина транскрипције и транслитерације изворног *San Francisco*.

Колико је тешко сачувати фонетски принцип у писању, види се најбоље код оних личних имена којих носиоци припадају различитим народима. Тако немачко презиме *Sauerwein* пишу код нас *Соервен* када се односи на познатог француског публицисту. Мме *Hanaui* је код нас г-ћа *Ано*, иако у немачком постоји *Hanaui*. Историчар *Schlumberger* постао је

Шлемберже итд. Или овакав пример: бивши шеф берлинске полиције који има чисто пољско презиме *Grzesinski*, тј. *Гжесински*, познат је у нашој штампи као *Грцезински*. Пољски научник *Пожезињски*, који је био професор Московског универзитета писао се руски *Поржезинский*, те се у нашим стручним часописима звао *Поржезински*. Руси су и лична имена немачког порекла мењали према своме начину. Тако је презиме *Hilferding* добило облик *Гильфердинг*, одатле исто и код нас *Гильфердинг*, тако и *Herzen-Герцен*. Презиме *Dahl* према руском *Даль* постало је код нас *Даљ* (знаменити руски лексикограф).

Изнети примери довољно показују како се за транскрипцију туђих властитих имена не може прописати просто правило „пиши као што говориш“, јер га није лако увек применити. У тим случајевима треба оно правило да гласи: „пиши неко туђе име онако како га његов власник изговара“. Али ко може захтевати да се у сваком поједином сумњивом случају обраћамо на ту другу страну до које је уосталом врло често и тешко доспети. Ето, због тога се и руководимо при писању непознатијих туђих личних и месних имена оним правилима која су нам позната из правописа најважнијих европских језика, само што при томе та правила понекад много личе на славна правила Бабе Смиљане.

П. Ђорђевић

II

У најновијем издању Правописа проф. Белића говори се опширно о транскрибовању туђих речи, што је оправдано, јер је то врло важна страна нашега правописа. Али, иако су ту додирнути многи случајеви, ипак има неких случајева о којима се може и више рећи, а има их који нису ни поменути. При предавањима, а нарочито при превођењу, наишао сам на неке такве случајеве, па мислим да неће бити згорег да овде проговорим о њима.

Основно је правило да се речи узете из других језика пишу онако како се у тим језицима изговарају. Али то је само опште правило, које се не може увек применити. Не може зато што су се често умешали различни чиниоци, који су учинили да се ствар компликује. Пре свега, туђе речи нису нам увек дошле истим путем, јер смо неке примили непо-

средно из изворног језика, а неке преко неког другог посредничког језика. Тиме се објашњава двојак начин писања и изговарања многих грчких речи, на пр. са гласовима: *б* и *в*, *к* и *ц*, *к* и *х*, *е* и *и* (*Бабилон-Вавилон, архив-архив, Киклој-Циклој, Ајџена-Ајџина*), затим, форма у новије време узетих француских речи (*ајџеловајџи-ајџелирајџи, абонирајџи, џелефонирајџи*). Даље, неке су речи узајмљене у ранијим епохама, према оном стању језика из кога су узете или неког његова дијалекта, и према тадашњем изговору наших гласова, па су дугом употребом добиле нарочит облик, као да су наше народне речи, без обзира на данашњи изговор њихов у дотичним језицима. Иако је после рата, из саобраћајних разлога, уобичајено да се географ ка имена пишу онако како се изговарају у њиховој земљи, ипак ћемо и даље писати *Рим*, а не *Рома*, *Милан*, а не *Милано*, *Солун*, а не *Тесалоника*, *Париз*, а не *Пари*, као што пишемо и: *Аустрија*, *Француска*, *Енглеска*, а не: *Есџерајх*, *Франс*, *Ингленд*.

Нарочит случај имамо са т.зв. календарским именима, и на њима се овом приликом мислим задржати.

Сви хришћански народи употребљавају многа јеврејска, грчка и латинска имена светаца која они сваки на свој начин изговарају. Намеће се питање: да ли и таква имена при превођењу треба у нашем језику транскрибовати онако како се изговарају у другим језицима? Да ли треба писати: *Сџеван*, *Јован*, *Јаков*, *Павле*, *Ђорђе* или оставити *Ејџен*, *Есџебан*, *Сџивен*, *Сџефан*, *Ишџван*; *Жан*, *Хуан*, *Џон*, *Јохан*; *Жак*, *Џек*, *Јакоб*, *Јакоб*; *Пол*, *Пабло*, *Паул*, *Пал*, *Георг*, *Ђерђ*, *Ђорж*, *Ђорџ* — како се изговарају у француском, шпанском, енглеском, немачком или маџарском? У раније време овака имена су обично „посрбљавана“, тј. транскрибована су онако како их ми изговарамо, а данас је уобичајено да се пишу онако како се изговарају у језику којим говори носилац таквих имена.

Па ипак, има отступања и од тога. На првом месту, имена страних владара — мислим на календарска имена — пишу се код нас онако како их ми изговарамо. Кад се пише о енглеском краљу, нико неће написати *Ђорџ V*, већ *Ђорђе V*, (Хрвати чак пишу и краљ *Ђуро*, што нама којима је то име хипокористикон, изгледа смешно), нити ће се за грчког краља написати *Георгиос*. Тако исто се пише папа *Павле V*, а не

Паулус или *Паоло*, краљ *Маџија*, а не *Маџијаш*, *Јаков I*, а не *Џак* итд. Интересантно је да се имена данашњег талијанског краља не пишу ни онако како се изговарају у талијанском — *Виџорио Емануеле*, нити онако како се та имена изговарају у нашем језику — *Викиџор Манојло*, већ — помешано: *Викиџор Емануел*.

Календарска имена кад их носе странци пишу се онако како се код нас изговарају и у другим приликама. Прво, ако се нешто преводи за народ или децу, или ако се преводе примери из уџбеника за туђе језике, овака имена се пишу према нашем изговору. Смешно би било кад би се на пр. немачка реченица: *Nicolaus und Elisabet gehen in die Schule* превела са: *Николаус и Елизабет* иду у школу. Друго, ако неки странац живи у нашој земљи, па на пр. истакне своју фирму, он ће своје име написати онако како га ми изговарамо, не на пр. *Ишџван* или *Ђерђ*, ако је Маџар, већ *Сџеван* и *Ђорђе*. Само ако му овако име служи као презиме, остаће непромењено.

Ово исто вреди и за имена германског порекла, ако су уобичајена у нашем народу, а она се тада обично изговарају према немачком изговору. Зато се у нашим историјама зове *Виљем*, па било да му је име *Wilhelm*, *William*, *Guillaume* или *Guglielmo*.

Питање транскрибовања туђих речи компликују овака међународна имена, јер се на њих не може потпуно применити оно опште правило о транскрибовању према изговору у језику из кога су узета. Да је то тако, види се и по другим културним језицима. Отворите на пр. француску енциклопедију, па ћете видети да су имена свих историских личности ма којег народа написана онако како их Французи изговарају. Тамо ћете наћи: место *Wilhelm II* — *Guillaume II*, место *Franz Joseph* — *François Joseph* и др. Па кад тако раде Французи, Енглези, Немци и Талијани, могли бисмо се запитати: па зашто бисмо ми били паметнији од њих?

Мислим да овс што сам додирнуо довољно показује како је питање транскрибовања туђих речи компликовано и како има доста ствари да се пречисте и уједначе. А написао сам ово зато не би ли се нашао још ко да о овоме проговори.

М. С. Московљевић

Из историје речи.

КАМЕН — РИПА — СТАТИВА

О летошњем одмору у Драгачеву, у Гучи, случајно сам сазнао за нове синониме речи *камен* и разабрао како су се и по чему могли развити. Једно је *сташи́ва* а друго *ри́па*.

Ево како. Два малишана који још нису стигли за школу нешто се посвадили па и потукли. Један дохватио с пута камен омањи и ударио другога по босој нози. Овај зајаука и потужи се матери кроз плач:

— Ударио ме Блажа *сташи́вом!*

Кад сам мало затим присуствовао лоптачкој утакмици босоногих основаца и гимназиста гучанских на једној пољани и видео како су „голове“, тј. места за стативе (стубове) њихове обележили камењем, онда сам разумео зашто најмлађе поколење у Гучи *камен* зове *сташи́вом*, и не знајући му за право, основно име још.

По завршеној утакмици испитивао сам играче да ли знају за праве стативе на головима, и јесу ли их видели. Погледаше ме потсмешљиво и рекоше да на игралишту њихова клуба „Драгачева“ има два права гола са стативама и пречкама и то „горњи“ и „доњи“ (јер игралиште им, видео сам после, није нивелисано). Узео сам један од каменова што су им претстављали „стативе,“ па их запитам:

— А, ви сви зовете ово *сташи́вом?*

Они се насмејаше. Један рече

— Не, то је *ри́па*.

Зачуђено запитам:

Зар не *ка̀мѐн?*

— Јест, јест, и *ка̀мѐн*, тако смо учили и у школи.

Нова загонетка. Деца ми нису могла објаснити зашто камен зову и *ри́пом*. Тобоже узгред, питао сам даље да ли осим фудбала знају и за лаку атлетику, рекоше да знају: „ту се трчи, скаче, баца ђуле и копље.“ Али, кад запитах ко међу њима најдаље *ри́па*, они се загледаше. Један ми признаде доцније како је мислио да питам ко најдаље баца камен, а не ко даље скаче.

Видео сам да уз глагол *скака̀ти* не употребљавају и *ри́пашти* с којим сам нагађао да би се могла некако довести

у везу реч *рѣѣ* у значењу камена. Уверио сам се да ни старији у Гучи не знају за *рѣѣѣ* = скакати.

Међутим за наслућену везу између речи *рѣѣ* и *рѣѣѣ* добио сам донекле потврду у разговору о брзој и плиткој Бјелици, што дели „варош“ Гучу од „села“ с истим именом. Питао сам да ли је где и дубока и кад не надође. Рекоше ми да је дубља само код *наѣрѣ* (вештачких брана, насипа), иначе је плитка: може се прелазити. Један додаје како се, при мањој води, може прећи па „да се и не, оквасиш: *све скачући с рѣѣ на рѣѣ*“ (с камена на камен).

Ако је заиста *рѣѣ* = камен добила то име по тој радњи скакања („рипања“) при прелазу преко реке или блата, онда је то морало бити у раније време, за оних поколења гучанских и драгачевских која су се служила и глаголом *рѣѣѣ* = скакати, а то није ни једно од данашњих.

Према Цвијићевим *Насељима* (књ. V. Доње Драгачево) драгачевска насеља су релативно нова, насељена из Херцеговине и Санцака најраније у пол. 18 века; док су се старинци драгачевски отселили више на север у Шумадију. Нешто их је ипак морало и остати па се изгубило у маси досељеничкој. Можда је та *рѣѣ* камен, формирана у могућној вези са *рѣѣѣ* = скакати, остатак из језика тих отсељених староседелаца драгачевских? На то би упућивала можда и реч (*х*)*рѣд* = брдо, чука, одржана само у имену једног брда више саме Гуче, у Јовичића *Рѣду*. За остале узвишице око Гуче, за Гуштеровицу, за Локву и др., као и за сам Јовичића *Рѣд* употребљава се општи назив: *брдо*.

Тако би један драгачевски синоним камена — *сѣѣѣѣѣ*, постао у најновије време, у најмлађој генерацији Гучана који говоре и знају за футбол, док би други: *рѣѣ* могао потицати још из језика драгачевских староседелаца, отсељених даље на север у 18 веку или са које друге стране.

Поред свега другог реч је *рѣѣ* и зато необично што има на крају *а* дуго. Према томе њен данашњи облик не може бити стар. Да ли није постала од речи *рѣѣѣ* којему је ј отпало. Уопште глагол *рѣѣѣ*, *рѣѣнуѣ* са изведеним именицама *рѣѣѣѣѣ* или *рѣѣѣѣѣ* — јако је распрострањено у источној и јужној Србији и по другим дијалектима сличнога типа. Да

ли га, ако се не докаже да је био у употреби код драгачевских староседелаца, отуда нису донели досељеници из тих крајева којих има врло много по Шумадији. И Вук на зна за тај глагол; он бележи само *рѣнуши* из Црне Горе што ће вероватно бити постало од старијег *рѣнушии*.

Д. Косић

ЈОШ О ПИСАНЈУ РИЈЕЧИ ВЕЛИКИМ ПОЧЕТНИМ СЛОВОМ

U odgovoru na moj napis o pisanju riječi velikim početnim slovom po našem pravopisu g. D. Vušović mi prigovara da dajem suviše široko značenje riječi *ustanova*.

Na takvo tumačenje riječi *ustanova* primorava nas sam tekst Pravopisnog uputstva koji u odjeljku II tač. 14 kaže: „Samo početnim velikim slovom pišu se svi nazivi ustanova, ulica, knjiga, listova, praznika“, a ispod toga pravila daje među ostalima primjerima za to pravilo i ovaj: *Srpska kralj. akademija*. Kako se ovaj naziv ne može podvesti pod nijedan od pomenutih pojmova, jer je Srpska kralj. akademija udruženje učenih ljudi, a ne ustanova, očito je da se jednom od gore imenovanih pojmova ima dati šire značenje, a to je jedino moguće pod riječi *ustanova*.

To je jamačno nagnalo i g. Vušovića da objašnjava tu tačku ovim riječima: „imena osnovanih tijela, udruženja, organizacija i sl. pišu se velikim početnim slovom“. I ja se slažem sa g. Vušovićem u tom objašnjenju, samo mislim da mi nismo vlasni proširivati Pravopisno uputstvo, ali smo primorani davati njegovim riječima onakvo značenje na kakvo nas upućuju primjeri ispod pravila.

Ja rado priznajem g. Vušoviću da je tendencija našega pravopisa da se što manje riječi i naziva piše velikim početnim slovom, ali ću ga potsjetiti i na drugu jednu tendenciju našeg pravopisa, o kojoj on vodi računa u svom objašnjavanju štampanom u 7 sv. II god. ovoga časopisa, a ta je da se neke riječi, kad se uzimaju u posebnom ili određenom značenju te dobivaju značaj naziva, pišu velikim početnim slovom. Tako je s onim primjerima što ih je i g. Vušović lijepo citirao u svom prvom napisu o tom pitanju u tač. 1) kad je riječ o zakonu, pravilniku, uredbi itd. kao pojmu ili kao određenom zakonu itd. Tako je isto i s rije-

čima savjet, vijeće, sud i dr. pomenutime u tač. 5), a tako se, mislim, ima tumačiti i onaj primjer što ga navodi Pravopisno uputstvo: Opština grada Beograda. Nigdje, naime, ne stoji u Pravopisnom uputstvu da se gore pomenuti princip ne smije primijeniti kod polit.-administrativnih naziva. Ja držim da se pod nazivom *opština* ne može razumjeti samo načelstvo (uprava) opštine, jer je načelstvo (uprava) nešto sekundarno, a sama opština kao upravna jedinica nešto primarno, bez čega ne bi bilo ni uprave. Isto tako bi bilo nelogično pod nazivom Kragujevačka gimnazija razumijevati samo upravu i zgradu s kancelarijama, a ne sve one faktore koji sačinjavaju taj pojam. Još je očividnija nelogičnost takvog tumačenja u nazivu Dunavska banovina, jer se sama uprava banovine i ne zove tako, već Banska uprava, te niko ne kaže da je bio u Dunavskoj banovini, kad bi htio reći da je bio u Upravi Dunavske banovine. Kako sam u prošlom napisu rekao, *opština* u značenju *uprava (načelstvo) opštine* upotrebljava se samo u vulgarnom govoru, te se takav primjer (i to jedini takve vrste) ne bi smio u jednom Pravopisnom uputstvu navoditi bez opasnosti da se krivo shvati pravilo. U vjeri da takovu pogrešku ne bi mogli učiniti ugledni sastavljači Prav. uputstva protumačio sam odnosnu tačku onako kako se ona jedino može pravilno protumačiti, da se opština, srez i banovina kao opći nazivi upravnih jedinica pišu malim početnim slovom, a kad se imenuje određena opština, banovina ili srez, ima se pisati velikim početnim slovom.

Zagreb

P. Muždeka

И у овом напису г. Муждека хоће да докаже да се под појам речи установа имају подвести и административни називи: *ойштина*, *срез*, *бановина* и сл. Пошто сам се раније мало дуже задржао на том његовом схватању речи *установа* (в. НЈ II, 266), то не мислим понављати овде оно што сам већ тамо рекао. Задржаћу се само на неким примерима помоћу којих г. Муждека хоће да докаже своје тврђење. Он мисли да се назив: *Српска краљевска академија* не може подвести под појам речи *установа* (ваљда мисли на оно значење те речи како га ја схватам?), јер је то, вели г. М. „удружење учених људи, а не установа“. Ја баш напротив мислим да је *Српска краљ. акад.* установа и то баш у оном „ужем“ схва-

тању те речи: институција са одређеним функцијама. Али било да се *Академија* схвати као установа или као „удружење учених људи“ ја опет не видим шта се из тога може извести као доказ да се могу у установе уврстити и административни називи (називи територијалне поделе): *ојшћина*, *срез* и сл. Ја и даље остајем при томе да ти називи нису установе него административне јединице и да на челу њих стоје установе (надлештва): *ојшћински суд* (или краће: *ојшћина*), *среско начелство* (или краће: *срез*). Што г. М. наводи да нико не каже за *банску ујраву* и *бановина*, то и може бити тачно (а вероватно да ћемо и то временом добити исто као што имамо и скраћене називе: *општина*, *срез*), али му ни то за доказ не даје ништа, јер тог примера у Правописном упутству и нема, те се из тога и не може изводити неки закључак. У Правописном упутству је у том погледу наведен само скраћени назив *Ојшћина* место: *Ојшћина београдска*, или место *Ојшћина града Београда* (код г. Белића). А да је заиста овде *Ојшћина* схваћена само у значењу установе (надлештва) јасно се види и по томе, што је те врсте (тј. институција) и други пример, тј. (*Академија*), који се на том месту наводи (а у Правопису г. Белића имамо још и *Универзитет*); дакле, све само установе (институције).

Ја и овде понављам да не бих имао ништа против тога кад би се прописало да се и административни називи пишу великим почетним словима, али не могу никако пристати да се они подводе под појам речи установе, јер то нису, нити се тако данас сматрају.

Д. Вушовић

О ЗНАЧЕЊУ НЕКИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА

(Наставак)¹

15. Пијан као мајна

Овај се израз чује доста често. Посматрајући га у таквом облику, не би човек помислио откуд такав облик и какво му је значење. Као и досад, узећемо сродне по значењу и сличне по облику изразе. Каже се „мртав као земља“.

¹) Ранији делови овога чланка штампани су у 3 и 9—10 св. (II год.) „Нашег језика.“

а мисли се лен, тром, непокретан и сл., дакле, атрибути земље. Познато је, сем тога, да се и нека земља и вода зову *мртвице*. Мртвица је земља нешто подбарна, неродна, тешка за обрађивање уз то, а мртвица вода — баруштина, „стајаћа вода,“ „лежећа вода,“ непокретна вода, дакле: нерадна, мртва вода. Човек пијан постаје тако тром, лен, непокретан да се за њега каже да је мртав као земља, тј. тром, лен, непокретан. И кад се за пијана човека каже да је пијан као земља, то значи да пијаница у том случају има наведена својства земље, тромост, леност, непокретност. Дабогме, овде се не мисли ни на какво пијанство земље, него на оно стање које је дошло после опијања, на последицу пијаног стања: тромост, леност, непокретност, а то се каже и за земљу. — С друге се стране често чује да сељак поздравља вола речју *хранитељ*, земљу *хранитељка* и сл. Каже се поред тога: „То је наша хранитељка, наша мајка.“ И још даље. Овом као потврду треба навести да се израз *Пијан као мајка* чује и у пунијем облику: *Пијан као земља мајка*. Од тога је израза на једној страни узимано елипсом: Пијан као земља, а на другој: Пијан као мајка, што значи једно исто. Отуда је јасно да овде под *мајка* треба замишљати увек *мајка земља, земља*.

16. Пребијена пара

Каже се: „Немам пребијене паре“ и сл. Овде се крије значење од старине. Познати су и Његошеви стихови које говори Аџи-Али-Медовић кадија: „Тек смиримо, динар преки- нимо и крвнице пушке објесимо“ (732—3 ст.). Решетар до- даје тумачење: „...при умиру крвник и најближи рођак уби- јенога држе прстима новац, па га старјешина од села ножем пресијече напола, а свака страна чува своју половицу као свједочанство умиру.“ Уосталом пара се пребијала и у другим случајевима. Већ је одавде јасније значење наведе- ног израза, управо постанак значења. Свако зна датај израз значи: Немам ни паре. Док су били чести умири на показати начин, обе су стране имале као сведочанство половину из- весне паре (овде „динара“), *пребијену џару*. И кад неко каже да нема пребијене или ни пребијене паре, значи: Немам ни паре, Немам ни најмање паре, Немам ни пребијене (паре)

акамоли здраве, читаве паре, тј. немам ни оне паре која ништа не вреди (јер је пребијена), акамоли целе паре.

17. Пољуби се у длан

У основи је овога израза бајање. Сујеверје нас често гони да верујемо да ћемо добити (а понекад и плаћати, издавати) новац кад нас сврби длан. Десни длан казује издавање, леви примање. Код понеког оба длана казују примање. Стога, кад засврби длан који казује примање, припрости и уопште сујеверни свет из захвалности према претсказивању и пријатном веснику, пољуби сам себе у длан, па га и други опомене да то учини. И Вук Раслапчевић у Горском вијенцу каже на једном месту: „Како су ме длани засврбили, [да се хоће ко ће посвадити, |бисмо *глобе* големо узели“ (819—821 ст.). Глоба је овде само *новац*, па и он поуздано држи да ће бити пара. — Кад се, дакле, не надамо новцу, па нас длан засврби, верује се да ћемо добити новац, па се зато и љуби у длан. Али овај израз данас значи: Буди задовољан и с тим, Буди задовољан, јер си добио више него што си се надао, Добро ти је и сл. Он се употребљава кад се нечему, неком добитку, не надамо, па ипак добијемо довољно, чак и више но што смо могли мислити и очекивати.

18. Пољуби се у лакат

И овај се израз чује доста често, а значи: Не може бити! — Хоћеш! — Нема од тога ништа — као што се не може ни у лакат пољубити! — Мисли се: Кад се пољубиш у лакат (а то не може бити!), онда ће се то и то збити, свршити и сл. Из тога излази да значи овај израз: Никако! — Никад и никако!

19. Скупо у крв

Израз је унеколико таман, а дошао је отуда што се цена неког предмета или посла уопште изједначила с крвљу. Кад се за нешто каже да је скупо у крв, значи да је скупо као крв, као да је у крв умочено, крвљу обливано, крвљу плаћено. То „у крв“ јесте прилошки израз за начин или боље

за меру. Како је, колико је нешто скупо? — У крв, тј. много премного, врло скупо.

20. Попрдица

Маретић за ову реч каже у ARj. „и predi onaj vavoljak, gdje je pređa deblja (vide upoćak): opredeno na poprdice. Vuk gječn. (s oznakom, da se govori u Dubrovniku). Druge potvrde nije se našlo nikakve. Postanje tamno“. Али како се другде по западним и југозападним крајевима чује тај израз с једном малом изменом, то ћемо на основу њега да дамо тумачење и овоме из ARj. Каже се: Што предеш на поспрдице? — Што предеш напоспрд? И *на ѿосїрдице* и *наѿосїрд* јесу прилошки изрази постали од преллога *на* и *ѿосїрд(ице)*. Тако се пита за пређу: „Како је определена?“, а одговара: „На поспрдице“, што значи: Определено је као од спрдње, као да се преља спрдала, јер је остављала премного вавољака. Види се, дакле, да се овде не мисли да су вавољци — *ѿосїрдице*, него је начин пређе *наѿосїрд*, *на ѿосїрдице*, па је *с* из речи испало мислећи се, ваљда, и на скаредније значење речи. — Мислим, према томе да *на ѿосїрдице* значи исто што *на ѿосїрдице*, на спрдњу, спрдајући се.

21. Пјешке на опанке

У ARj. под *оранак* с) стоји: „*Ne razabira se značenje izrečici pješke (pješki) na oranke, koja se nalazi u nekim srnogorskim pjesmama.*“ — Не видим разлога да се ту треба нарочито домишљати па тумачити значење тога нешто плеонастичког изразе. Ту је *пјешке* прилог за начин, а *на опанке* то исто само другим речима. Израз је тим понављањем сличан многобројним примерима у народној поезији, где се два пут каже једно исто. Овде су *пјешке* и *на опанке* спојени у један израз само стиха ради, јер је то други део епског десетерца (4+6).

М. С. Лалеввић

СИТНИ ПРИЛОЗИ

1. Tuđe riječi

U poslednje vrijeme tuđe nepotrebne, riječi, upravo su zarazile naš jezik, postale su, kako je nekad pisao Mirko Turić, *divlje meso* na našem jeziku.

Nije dosta da mećemo slike u „ramove“, mjesto u *okvire*, već neki pišu i *grao* za *stv* (gospodin u *grao*), *dunkl* za *ta-man* i *blao* za *modar*. Štampaju se brošure o *maritimnoj* konferenciji. Čemu taj *maritimni*, kad imamo našu riječ *pomorski*. I *plaža* (*plage, spiaggia*) je suvišna riječ, jer za *plažu* imamo riječ *obala* i *žal*. U Istri naziva naš narod *pjeskovitu obalu* lijepom narodnom riječi *sipar*. Ne trebaju nam riječi ni *marinac*, ni *marinski* oficir kod *pomorca* i *pomorskog oficira*.

R. K. Jeretov

2. Видоглед

Сељани села Кумодраже „пројектор“ или „рефлектор“ зову *видоглед*. Они кажу: „Више нам досађује онај *видоглед* неголи пуцање из топова. Све се узнемири: пси јуре и урличу, а говеда овце и свиње као да се уштркљају тако не мирују у оборима.“

Чуо и забележио 1914 год. Др. Пећ. Л. Вукићевић

3. Наше речи и туђице

У наш књижевни језик увукле су се многе стране речи које народ не разуме док их не научи. Исто тако има много речи скованих противно духу нашег језика, тако да и њих наш народ не разуме док их не научи, а често и туђице и кованице погрешно и са погрешним значењем научи. Сковане речи треба да су направљене од материјала и средстава нашега језика, тако да и најпростији човек, кад их чује, може да разуме шта оне значе. Стога треба све туђице и рђаве кованице замењивати нашим речима или у духу нашег језика направљеним, које ће наш народ одмах разумети кад их чује. У овом напису ја бих предложио да се замене извесне речи нашим, јер мислим да су врло погодне, лепе и разумљиве широким масама, место туђих речи народу непо-

знатих и неразумљивих. У нашем ваздухопловству — авијацији употребљавају се многе стране речи као: аеродром, аероплан, авијатичар, авијација. Мислим да не би било незгодно ове речи заменити, иако су се многе већ одомаћиле, нашим речима разумљивим широким народним масама.

Место *аеродром* може се употребити наша реч *полећилиштие*, јер имамо *пркалиштие*, *кујалиштие*, *пјржиштие* итд.; место *аероплан* може се употребити наша реч *летилилица*, јер имамо *једрилица*, *радилица*, *ралица* итд.; место *аероплански* — *летилички*; место *авијатичар* — *летиличар*, јер имамо *колар*, *говедар*, *ситолар* итд.; место *авијација* — *летиличарство*, јер имамо *коларство*, *ситоларство*, *овчарство*, *морнарство*, *весларство* итд.

Даље сматрам да је умесно заменити нашим туђе речи: *мезанин*, *мансарда*, које наш народ мора учити шта значе, а које су познате врло малом броју становника — припадника нашег језика. Појмови које ове стране речи значе намах ће постати разумљиве широким слојевима народа, ако се замене нашим лепим и разумљивим речима. Ја бих предложио место речи *мансарда* нашу реч *попкрочиштие*, јер имамо *ђубриштие*, *илевиштие*, *сметлиштие* итд.; место *мезанин* — *међусиралиштие*; за простор где су *сћејенице* смештене — *сћејеништие*.¹⁾

Место речи *магазин - магацин* — може се употребити наша реч *сместиштие*, *осијавиштие*. Драг. Јовичић

4. О значењу речи *ђунија*

У једном нашем листу објашњава се значење речи *ђунија*. Тамо стоји ово: „Ђунијом зову мајстори Осаћани (Осат је област у Босни) висак којим одређују вертикалност зидова. Према томе израз „дотеран на ђунију“ значио би што и „дотеран под конач“. Ово објашњење, ако и није нетачно, непотпуно је. Вук у свом речнику ову реч овако објашњава: *ђунија*, f. das Winkelleisen, норма: Дотјерати (што) на своју ђунију, тј. по својој вољи.

Рјечник Југославенске академије ову реч још потпуније објашњава: *ђунија*, f. алат дрводеља и зидара, као

¹⁾ Ова се реч већ и употребљава.

пласан дрвени или гвоздени прави кут, тур. *günie* од грчког *gonia*.

Шемсудин Сами, писац великог турског речника *Kamusi-Türki*, код речи *günie* вели да значи: угломер, дрвена или гвоздена справа за проверавање да ли две праве заклапају прав угао, за поправљање правца зидова: *günie tutmak* (држати правац или ђунијом проверити правац), *güniesine getirmek* (дотерати на ђунију).

Из изложенога излази да смо ми ову грчку реч узели од Турака. Значење, дакле, које је дато, у поменутом листу ова реч има само у фигуративном смислу.

Гл. Елезовић

5. Откуда реч зеленаш?

Добро је позната у нашем народу реч *зеленаш* у значењу: лихвар, каишар и сл. (н. *Wucherer*). Исто су тако познате и речи *зеленашиџи* (лихварити, *wuchern*), *зеленашиџво* (лихварство, *Wucherei*) и сл. Г. Маретић, наводећи ове речи у свом *Језичном савјешнику*, вели да му није „јасна свеза у значењу између тих речи и адј. зелен.“ Међутим несумњиво је да је та реч постала на селу, у вези са трговањем пољским усевима на њиви док су још зелени — куповањем „на зелено“. Наиме, сиромашнији сељаци у крајњој нужди продавали су траву, воће, жито и друге пољске усеве на њиви док су још зелени. И наравно, многи трговци користећи се тиме уцењивали су сељаке и узимали су те плодове буд за што. Ти трговци који су куповали усеве „на зелено“ прозвати су *зеленашима*. Како су зеленаши, као што сам већ рекао, обично били уцењивачи, то су и сви уцењивачи и лихвари прозвати зеленашима.

Д. Вушовић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

24. „*Rude su isto tako važni članovi prirode kao biline i životinje.*“

Реч „билина“ је узета из чешког језика (*bylina*); непотребна нам је код наше речи *биљка*. Отуда је и у горњој реченици место: „*Rude su isto tako važni članovi prirode kao biline...*“ требало рећи: ...важни чланови природе као *биљке...*

25. „*Bez ruda ne bi bio moguć opstanak bilinskoga carstva*“.

Ни придев „билински“ изведен од именице „билина“ (в. т. 24) не ваља; треба рећи: *биљни*; дакле, место: „...opstanak *bilinskoga carstva*“ требало је рећи: ...опстанак *биљнога царства*.

26. „*Zašto je venчао девојку коју му је родбина прејоручила*“.

„Венчати девојку“ је према немачком ein Mädchen trauen (heiraten); то би се правилно нашим језиком рекло: *венчајши се с девојком*. Према томе и у горњој реченици место: „Зато је *венчао девојку*...“ требало је рећи: Зато *се венчао с девојком*...

27. „*Ako ste primili njegovo pismo, onda stalno znate gdje se on nalazi*.“

Употреба прилога „стално“ у значењу *заиста, свакако, поуздано* и сл. је покрајинска. У горњој реченици место „...*onda stalno znate gdje se on nalazi*“ требало је рећи: ...*онда заиста* знате где (гдје) се он налази.

28. „*Она га је погледала својим шармантним очима, а он..*“

Непотребна нам је туђа реч „шармантан“ (фр. charmant) код наших речи: *диван, љубак* и сл. Зато је и у горњој реченици место: „Она га је погледала својим *шармантним* очима...“ требало рећи: Она га је погледала својим *дивним (љубким)* очима.

29. „*Док је дечко ситално шрчао облетајући око кола*...“

Од глагола *облетајши* прилог времена садашњег правилно гласи *облећући*; „облетајући“ је покрајински облик. Зато је и у наведеној реченици место: „...*облетајући* око кола...“ требало рећи: ...*облећући* око кола...

30. „*Neke su životinje tada iskapale zlatni pijesak, a oni tovarili na deve i tjerali*“.

Од глагола *ископајши* итеративни глагол правилно гласи *ископавајши*; „искапати“ је покрајинско. Зато је и у горњој реченици место: „*Neke su životinje tada iskapale zlatni pijesak*...“ требало рећи: Неке су животиње тада *ископавале* златни пјесак...

31. „*On je toliko krhak da će se u sto komada raspasti... Ta krhkost je i uzrok...*“

Речи *крхак* и *крхкоси* су покрајинске, место њих треба узимати облике: *крџ* и *крџоси*. Отуда је и у горњој реченици требало рећи: Он је толико *крџ*... Та *крџоси* је узрок..

32. „*Ali ako raspadanjem radija nastaju druga počela...*“

Код већ уобичајеног термина *елеменати* није нам потребна кованица *почело*. Зато је и у горњој реченици место: „...*nastaju druga počela...*“ боље било рећи: ...*настају други елементи*...

33. „*Te su niti poredane u kremenу jedna pored druge...*“

Глаголски облици *поредаши*, *поредан* и сл. су покрајински, треба: *поређаши*, *поређан*... Према томе и у горњој реченици место: „*Te su niti poredane...*“ треба рећи: *Те су нити поређане*...

34. „*Кад су стали жито вршиши, Јован доведе оба коња...*“

„Вршити“ је покрајинско; књижевно је *врћи* (у јужн. изговору *вријећи*). Према томе и у горњој реченици место: „*Кад су стали жито вршиши...*“ требало је рећи: *Кад су стали жито врћи*...

35. „*И пошто сломијемо стакло на прозору...*“

Од глагола *сломиши* облици садашњег времена правилно гласе *слоним*, *сломиш*... *слонимо*... *сломе*, а не: *сломијем*... *сломијемо*... Отуда је и у горњој реченици место: „*И пошто сломијемо...*“ требало рећи: *И пошто слонимо*...

36. „*Овајуски savez izmed biljaka i ruda...*“

„Измед“ је покрајински облик; правилно је *између*. Зато је и у наведеној реченици требало рећи: „...*savez између* биљака и руда...“, а не: „...*savez izmed* biljaka i ruda..“

37. „*Примаћемо се шада на сџо корачаји до нейри-јашељског рова*“.

Облике будућег времена: *примаћи ћу*, *примаћи ћеш*... *примаћи ћемо* и сл. погрешно је писати састављено као што неки чине: *примаћићу*... *примаћићемо*... (исп. о томе Н Језик I, 21). Отуда је требало и у горњој реченици написати: *Примаћи ћемо* се тада...

38. „*Ruda je biće sastavljeno iz neke tvari, iz jednog ili više počela*“.

Именица „твар“ у значењу имен. *материја* не ваља; именица „почело“ у значењу имен. *елемената* такође не ваља (исп. т. 32). Према томе горња реченица треба да гласи: Руда је биће састављено из неке *материје*, из једног или више *елемената*.

39. „*Oni njihovi šiljati vrhovi i njihovi bridovi ...čine ti se...*“

Именица „брид“ у значењу „оштрица“ рђаво је направљена кованица, јер би „брид“ пре могло да значи: оно што бриди — *бриђење* неголи оно што је *бришко, оштро, оштрица*. Према томе и у горњој реченици место „njihovi bridovi“ боље је било рећи: „*њихове оштрице*“.

40. „*Нагласујем да ће ми врло мило бићи, ако дођеш...*“

Глагол *нагласивати* - *нагласујем* је неправиан; треба: *наглашаваћи* - *наглашавам* или: *наглашиваћи* - *наглашујем*. Према томе и у горњој реченици требало је рећи: *Наглашавам* (наглашујем) да ће ми...

41. „*Otada me stalno dvori kao kakva granda*“.

Туђа реч „гранд“ (шпанско *grande* племић, властелин) непотребна нам је код наших речи које исто значе. Отуда је у горњој реченици место: „...као *kakva granda*“ требало рећи: ...као *kakva властелина* (племића, кнеза или сл.)

42. „*Ta im osebina znatno olakoćuje posao oko glačanja*“.

„Осебина“ је покрајинска реч, правилно је *особина* (исп. НЈ II, 92); *олакошти* - *олакоћује* — непотребна је кованица код речи *олакшаћи* - *олакшава* (исп. НЈ I, 118). Према томе горња реченица требало је правилно да гласи: Та им *особина* знатно *олакшава* посао око глачања.

43. *Док наши војници прелазаху преко брда...*“

Од глагола *прелазити* облици имперфекта правилно гласе: *прелажох...* *прелажасмо...* *прелажашу*; неправилно је *прелазох...* *прелазашу*. Зато је и у горњој реченици место: „Док наши војници *прелазашу...*“ требало рећи: Док наши војници *прелажашу...*

НАША ПОШТА

Ст. И. Звечан

1. О употреби заменице *свој* већ је у „Нашем језику“ раније говорено (исп. НЈ I, 241). Тамо је речено да *свој* може имати значење заменичко и придевско. У придевској употреби: *свој*, *а*, *е* употребљава се у значењу: *сойсџвен*, *власџиџи*, *џрави* и сл. Таква је придевна употреба облика *свој* и у реченици: „Оставите сваку ствар на *своје* место“, тј. на место *које јој џрипада*, на њено *џраво* место. „*Свој*“, дакле, у тој реченици нема заменичку службу.

2. Глагол *лагаџи* може бити употребљен:

а) без објекта, на пр.: „Ко рад *лаже* рад и краде“. Нар. посл. 152;

б) са објектом у дативу (кад *лагаџи* значи „говорити некоме лаж“), — на пр.: „Ласкаху ми устима својима и језиком својим *лагаху ми*“. Даничић, псал. 78, 36; „И погледај у Грахово равно па ћеш видјет *лаже* ли *џи* вила“. Вук, Нар. п. 4, 453 и сл.;

в) са објектом у акузативу (кад *лагаџи* значи што и *варџи*); на пр.: „*Нас лагали*, ми полагајемо“. Вук, Нар. п. 2, 60; „*Тебе лаже* Маловићу Ђоко“. Вук, Нар. п. 4, 474; исп. пр. у ARj. Д. В.

ИСПРАВКЕ

У 1 бр. (књ. III) на стр. 4 треба „Schottland“ м. „Šcottland“

• • • •	München м. Munchen
• • • •	ramtivijeka м. rantivijeka
• • 5 •	udomačilo м. udomačilo
• • 6 •	повезаних м. повезанах
• • 17 •	претпрошлом м. прошлом
• • 21 •	„Los Anheles“ м. „Los Angelos“
• • • •	treba м. treda
• • 32 •	мњџниџ м. мњџниџ

Власник за Лигвистичко друштво
д-р Александар Белић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаница 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акцентски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДЕКО

ГОДИНА III СВЕСКА 3

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1934

САДРЖАЈ

	стрaнa
1. А. Белић: У спомен и славу Вука Караџића	65
2. М. Стевановић: Схватање важности српскохрватског језика у средњој школи	71
3. Фр. Пešić: Наромене i primedbe к 8 броју године II „ <i>Našeg jezika</i> “	77
4. И.: <i>Међу, између, из и са</i>	81
5. Ст. Бијелић: Да ли <i>Бања Лука</i> или <i>Бањалука</i>	84
6. П. Ђорђевић: <i>Хроника</i> или <i>кроника</i>	86
8. Ситни прилози (Д-р С. Тр.: О значењу неких речи и израза; П. Ђ.: Ђорђе, Ђуро и сл.; Ђ. Киселино- вић: Слагање подмета с копулом; Д. В.: О значењу једног стиха народне песме).	88
8. Језичке поуке	91
9. Наша пошта	96

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Давило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. III

СВ. 3

У СПОМЕН И СЛАВУ ВУКА КАРАЦИЋА¹⁾

На овај дан — пре 147 година — крајем осамнаестог века, 1787 године, у Тршићу, малену селу крај Лознице, родио се Вук Караџић. Ко не зна за његово име у нашем народу? Па ипак право је да се на данашњи дан сетимо његових великих заслуга и тако оживимо у успомени нашој — чинећи му духовни помен — његов лик, упознајући са његовим особинама нове генерације и предајући им у аманет да успомену на њ вечито чувају у срцима својим.

Онда када је Караџорђе подигао свој устанак, 1804 године до 1813-те, учествовао је у њему као писар код војвода или на дужностима тадашње примитивне администрације наше — Вук Караџић, који због слабости здравља није могао учествовати у бојним окршајима. Када је 1813 године Караџорђева Србија пропала, Вук Караџић, жељан науке и образовања, отишао је у Беч, где је хтео, у новинама које су на нашем језику излазиле, да објасни целом свету узроке пропасти тадашње Србије. Тај његов спис није угледао света, али га је довео у везу са великим цензором српских и словенских књига, човеком необична ума и необичне спреме, Јернејем Копитаром, Словенцем по роду, а славистом по струци. Тај је научник видео одмах да је Караџић необичан човек, и по својим интелектуалним особинама и нарочито по необично добру познавању нашег језика и народног живота, и наменио му је одмах улогу великог реформатора српског језика и српске књижевности. Он се није преварио. Десило се готово чудо: да човек који раније о томе ни сањао није, који никаквих већих школа није имао — постане заиста велики реформатор целокупне културе наше у оном тренутку када му је та улога и намењена, — као да су тада — по вољи какве више силе — просути на њ дарови који су за замишљену улогу били потребни. Не, они тада нису просути били: они су тада били само откривени. Обично тако бива у уметности,

¹⁾ Предавање одржано на Београдском радију 8 новембра 1934 год.

у музици или сликарству, а овога пута тако је било и у науци. Није узалуд Копитар Караџића, после прве књиге његове о нашем језику, коју је он издао кроз годину дана, назвао граматичким генијем...

Тако је Караџић од првога дела свог, које је изашло већ 1814 године, покренуо борбу за ослобођење наше књижевности и нашег књижевног језика од свега ненародног, од свега туђинског што се у њему нагомилало. Одраставши са поколењем које је голих шака покренуло рат за ослобођење своје против једне империје, Вук Караџић је прекалио свој дух и за духовну борбу и духовно ослобођење.

Караџић који је био сељачко дете брзо је схватио да је нашем народу потребна просвета коју ће разумети. Њему није требало дуго доказивати да језик којим се народу говори, језик наше школе, културе и просвете мора бити народни. Он је осећао да је наш народни језик довољно развијен и довољно богат да би у потпуности могао постати основицом целокупног духовног живота нашег. Да би у то уверио цео свет, он је издао већ 1814 и 1815 године две књиге народних песама.

Међутим у то време књижевници наши служили су се језиком који је био на половину црквеноруски, а на половину српски, и од та два језика градили су нешто треће што није било ни једно ни друго. Они су хтели да саграде произвољни језик, руководећи се при његову грађењу својом вољом или, како би се данас рекло, својим шефом. Нешто узимам из црквеноруског, нешто из српског, а кад ми се то не допадне, градим језик како ми се свиђа. И свако гради како хоће, без правила и без икаква договора...

Копитар који је то видео и кога је то болело, обазирао се лево и десно, не би ли кога нашао ко би то могао схватити и имати снаге да помогне нашој књизи и нашој култури. Он је знао да је то тежак посао, ударити на цело поколење књижевника који друкчије мисле и раде и ухватити се у коштац са дубоко укоревеним традицијама. Али када је видео Караџића, он је, радостан, узвикнуо: „најзад ево човека који ће свршити тај херкулески посао!“

Како је могло доћи до тога да наша књижевност толико забаса да се језик њен почне развијати тако неприро-

дно и тако ненародно? Наш народ је имао доста дела у прошлости писаних чистим језиком. Дубровачка и далматинска књижевност, босанска и славонска, хрватска књижевност у Истри, на хрватском острвљу и на континенту — у различним временима до краја XVIII века знале су за одлична дела народним језиком писана. Сетимо се само Гундулића, Качића-Миошића, Дивковића и Рељковића! Па њихова су дела ближа Вукову језику неголи дела Милована Видаковића или чак и самог Доситеја Обрадовића! Како се изгубила та традиција књижевности наше? Зашто се на њих нису наши писци угледали?

Треба знати да је код Срба у цркви и у старијој књижевности био у употреби старословенски језик који није једнак са нашим народним језиком. А тај језик, који је већ био удаљен од нашег језика, око половине XVIII века удаљио се још више. Под утицајем бојазни да нам кроз црквене књиге не дође католицизам или унија, као што је било код малоруских унијата, наша је црква око половине XVIII века увела руске московске црквене књиге са црквеноруским језиком. За тај се језик у то време мислило да је општесловенски, да га сви Словени разумеју и да ће наша књижевност, ако њиме успише, добити многобројну публику по свима словенским земљама. Та заблуда је била тако јака да су и тако истакнути људи као историк Јован Рајић писали своја дела тим језиком. Чак и рационалиста и велики просветитељ нашег народа Доситеј Обрадовић, који је јасно осећао да се народу мора говорити народним језиком, није се могао ослободити великих утицаја на свој језик тога рускоцрквеног језика, који се у то време једино учио у школама нашим. А они који су иза Доситеја дошли нису имали оно јасно сазнање о потреби народног језика које је имао Доситеј, иако га ни он није могао остварити, већ су нарочито, свесно и самовољно узели да поправљају или преправљају наш језик према рускоцрквеном и да стварају ону мешавину српских и словенских елемената против које је устао Вук Караџић као против злочина који су ти људи вршили према култури нашој...

И Караџић је после дуге и напорне борбе успео.

За успех тако тешког дела тражило се троје: изван-

редно познавање народа и његових особина, таленат да човек уђе брзо и свестрано у послове ове врсте и морална снага да се један човек ухвати у коштац са целим друштвом које друкчије мисли и да у тој борби истраје докраја.

Вук је све то троје имао и у томе је његова величина.

Пре свега, он је тако добро сам познавао народни језик да је цигло за четири године, од 1814 до 1818-те, написао и граматику и речник тога језика, дао две збирке народних песама и удесио азбуку нашу тако да је сваки звук нашег језика добио свој засебни знак. А затим је у даљем животу и раду дао цео низ књига народних песама и других умотворина које су пронеле славу нашег народа по целом свету и које су свакоме показивале својим блиставим, гипким и сјајним језиком да такав језик не само може, већ и мора постати језиком једне целе књижевности.

Својим многобројним делима од 1814 до 1864 год., до смрти своје, Караџић је показао да се наш народни језик може сјајно употребити за историска, географска, етнографска, уопште научна и филозофска дела; превео је на тај језик и Јеванђеље и тако је показао да нема духовне области која не би била приступачна том језику.

Али исто тако велика као интелектуална снага његова била је и његова морална снага, његова борбеност за свету ствар, његова издржљивост у борби и непопустљивост од онога што је сматрао једино спасоносним. И поред тога што су сви тадашњи књижевници били против њега, што су се све црквене и школске власти и у Војводини и у Србији противиле његовој реформи азбуке и правописа, не допуштајући да се њоме књиге штампају и да се смеју у школама употребљавати, он је, и поред свега тога, стално и одлучно бранио своју реформу, нападајући безобзирно све своје тајне и јавне противнике. Он није престајао да објављује све крупнија и многобројнија нова дела и нова издања старих дела, показујући све јасније и све дубље добре стране своје реформе.

Он је од почетка имао нешто присталица; можда је имао више поштовалаца него присталица у правом смислу речи. Било је јасно да за своју реформу он мора сачекати ново поколење, слободно од предрасуда и способне да уђе, са љубављу и правим интересовањем, у суштину питања. И Вук

је био срећан не само да дочека такво поколења него да се у одбрани своје реформе почне и на њ ослањати.

Један од најистакнутијих помагача његових био је млади Ђура Даничић, који је 1847 године својим зналачки и врло умно написаним „Ратом за српски језик и правопис“ завршио научни спор о томе питању у корист Караџићеву и његове реформе; а један од сјајних књижевних талената, који је својим даровитим уметничким песмама показао да је Вуков књижевни језик управо створен за поезију нашу, био је Бранко Радичевић, који је тадашњу младу књижевност повукао за собом. Јасно је било да се и на крајњу стварну победу неће дуго чекати, јер је духовна победа била већ извојевана. Око ње се купило трезвено и напредно младо поколење. И, заиста, већ 60-тих година почела су падати званична ограничења употребе Вукове азбуке и правописа, док најзад 1868 год. нису пала сасвим.

Али Караџићу није било стало само до тога да Србија и Војводина приме његову реформу; он је хтео да је прими цео народ наш. Зато је већ 1839 године, поправљајући понешто у њој, одредио дефинитивно начела и књижевног језика и правописа за цео народ наш. У свему је књижевни језик морао бити једнак са његовим језиком и правописом, само је допуштао тројаки изговор, према различним крајевима, једног звука, старог јата (на пр. *век*, *вијек* или *вик*). Мислио је да ћемо се тако ујединити брзо и са хрватским делом нашег народа.

Већ 30-тих година XIX века у хрватском делу нашег народа сличну реформу покренуо је Људевит Гај. Она је пролазила кроз различне мене, док се најзад 1850 године група истакнутих хрватских књижевника није састала са Караџићем и другим присталицама његовим на Књижевном договору и примила основна начела књижевног језика и правописа Вукова и за хрватски део народа. Доцније је тај круг људи бивао све већи, док најзад његова начела нису 90-тих година прошлога века победила дефинитивно и код Хрвата.

Тако је Караџић остварио до краја свој велики задатак: да у основицу књижевности целог нашег народа стави народни језик и да том језику зајамчи јединство и једнакост у целом народу.

Износећи као основицу књижевности народни језик, Караџић се трудио да и у свима другим правцима духовне или материјалне културе наше изнесе народне особине. Тако је Вук Караџић постао у XIX веку отац наше народне културе.

Остајући стално на народном послу, Вук се често злопатио, имајући велику породицу, трошно здравље и живећи стално у иностранству, готово увек у Бечу. Он је много пута путовао по различним крајевима наше земље. Његов велики значај у страним земљама оцењен је врло рано, а 50-тих година, када се тек помањала његова победа код нас, он је у страном свету прослављан, обасипан почастима и сматран као велики човек.

Појава Караџићева и његова рада у почетку стварања слободне државе наше у XIX веку значајна је и у многим другим правцима. Она је показивала да је наш народ већ и у самом почетку свога новог живота био способан да ствара и велика културна дела која су му отварала улаз у цивилизацију света, а не само да војује — са мачем у руци — против угњетача својих. То је значило да се наша стара култура, која је у средњем веку достигла завидну висину, није изгубила без трага, кријући се само у рушевинама манастира и градова наших. Она је напротив, како се из свега овога види, дала потстицаја и хране усменој књижевности нашој да спреми наш народ и његове синове за прави државни и духовни васкрс у XIX веку. Вук Караџић је један од најкрупнијих учесника у томе епохалном делу.

Зато Караџић, који нам је створио азбуку којој нема једнаке у свету по савршенству; који је увео народни језик у књижевност нашу, и тако дао могућности да се књижевност наша, вођена у духу језика нашег, моћно и свестрано развије; који је изнео ненадмашне народне песме и приповетке и тако отворио и књижевности нашој, и песми и музици неисцрпно врело за мотиве и потстицаје; који је дао описе обичаја, различних народних послова, навика и особина и тако створио основе за етнографију и етнологију нашу; који је дао обрасце историског излагања и стила и спасао нам од заборава најсјајније стране нашег новог историског живота; који нам је дао и речник народног језика и његову граматику и тако нас ујединио у речи и облику књижевног је-

зика; који нам је, најзад, и Јеванђеље превео на наш језик, да можемо разумети реч Божју; зато, велим, тај човек, који је толико учинио за наш народ, има права на вечиту захвалност нашу, исто онако као што је и име његово, везано са бесмртним делом његовим, — вечито и бесмртно.

А. Белић

Језик у школи

СХВАТАЊЕ ВАЖНОСТИ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

Кад се пре три године у нашем књижевном свету повела реч о кварењу књижевног језика код нас, у дневној штампи и књижевним часописима чули смо мишљења позваних и најпозванијих о томе колико тог кварења у истини постоји, уколико је оно узело маха и који су главни узроци његови. Било је мишљења да је један од узрока кварењу језика слаба настава тога предмета у нашим средњим школама и прилике под којима се та настава изводи. Лингвистичко друштво у Београду, позвано да чува правилност и чистоту језика и да гаји његове лепоте, почело је ускоро да издаје *Наш језик*, да овај свој лепо задатак врши преко њега. Као један од оних који сматрају да је језик којим говори наша интелигенција, којим води приватну и званичну преписку и којим се, на жалост, пише текућа литература, преводна нарочито, само зато каткада лош што га интелигенција у школи није како ваља научила, — а налазећи се у прилици да неколико година посматрам колико недовољно средња школа својим ученицима даје стварног знања о матерњем језику, — ја сам то у једној од првих свезака *Нашег језика* константовао, изневши неколико момената који су за то од значаја. У временском размаку од три године требало је да се много штошта поправи, ако се не би постигли одмах позитивни резултати који ће потпуно задовољити, да се бар упутимо добрим путем. Прилике су, на жалост, остале скоро исте.

Као једну од нужних незгода истакао сам тада чињеницу што српскохрватски језик у средњој школи предају нестручни наставници. И данас кад се говори о великој пре-

кобројности интелектуалаца свих струка у било којој професији, настава српскохрватског језика пати услед тога што је не изводе стручно спремна лица.

Сви признају да нам књижевни језик није увек добар, да се он код нас не негује као у осталих народа и, нарочито, да наша средња школа не даје омладини познавања језика онолико колико би требало да јој да. Ипак се не чини оно што је могуће учинити да се овде помогнемо. Непобитна је чињеница да у свим средњим школама наше земље скоро све предмете предају наставници који су те предмете учили, студирали их на универзитетима. Српскохрватски језик, још увек у знатном броју случајева, предају они који су га у средњој школи нередовно учили, који га тамо нису научили ни онолико колико би им, као интелектуалцима, било довољно у другим занимањима, а који му на вишим школама нису посветили ни један час. Интересујући се за то, ја сам неколике последње године прегледао годишње извештаје појединих средњих школа и утврдио да и у највећим културним центрима нашим српскохрватски језик предају наставници других струка. То се чинило из нужде, раније нарочито, што није било стручњака, али понекад, а сад све чешће, из љубави појединаца према неком бољем месту које се могло добити само с пристанком да се предаје српскохрватски језик, ако су часови других предмета били попуњени. Многи од ових наставника, свесни тешкоће посла, када сврх редовног броја својих часова узму у по једном разреду часове српскохрватског језика, и поред свог озбиљног труда и напора, више штете наносе своме предмету него што користе онеме који им се намеће. Неки наставници, нарочито млађи, захтевају да им се додели по неколико часова српскохрватског језика како би предајући научили оно што ће им бити потребно за полагање професорског испита. А доста их је који лако пристају на жртву да уопште не предају свој предмет под условом да предају српскохрватски језик, за који се мисли да га је лако предавати, јер се њим говори, лепо чита, правилно пише и зна се измењати *зуб—зуба* и *риба—рибе* у свих 7 падежа једнине и множине, а остало, држи се, није ни потребно. У том уверењу многи од оних који с тим квалификацијама предају овај предмет тврде да га предају с већим успехом него наставници који су цело

своје школовање посветили његовом изучавању. Можда зато, што се, по њихову мишљењу, стручњаци, познајући вишестра-није предмет, упуштају при предавању у дубље излагање је-зичких питања, у оно што, у ствари, и јесте језик, а што ови сматрају непотребним за практично познавање његово.

Предавање и учење матерњег језика у средњој школи има неколико циљева. Један од најважнијих је, истина, да ученици у току школовања науче да владају правилним књи-жевним језиком, али, исто тако, и да упознајући значења по-јединих говорних делова, њихово слагање и услове под ко-јим се исти врши — да науче логично мислити и брзо и лако своје мисли казивати. Сем тога, и наука о језику као и остале дисциплине, заслужује да се ученицима у средњој школи дају њени основи. Не мислим овим да кажем да је ту свакој је-зичкој појави потребно излагати историску позадину, али држим да неке од њих није могуће схватити ако се не обја-сни њихова природа. То се мора чинити, иако многи, сматра-јући, не знам зашто, да је граматика неприступачна и немила, мисле да се она, попут горког лека, мора деци обавити у нешто пријатније. Слажемо се с њима да ученици збиља не воле граматику и да им је несхватљива, али не и у томе да она не може бити разумљива. Не смеју се само при тумачењу извесних појава испуштати елементи који објашњавају њихову природу. Кад ученика научимо, рецимо, да се *к* испред *е* „увек“ претвара у *ч* и наведемо за пример вокатив јд. именица *м.* рода, а он сам затим наиђе на акуз. множине где *к* остаје неизмењено, он одмах осети да није све у реду, а незрео да расуђује и увиди да је кључ незгоде у објашњењу које му је дато и у књизи из које треба да учи, он не уме да се снађе, изгуби веру у себе, изгуби вољу за рад, омрзне предмет и одбаци га. Дефиницију од свега 6 речи не би било тешко научити, али се из ње ништа научити не може, јер је сасвим нетачна. За потпуно објашњење истога појава потребно је још три пута толико речи, али ипак свега неколико минута да се лепо схвати, а оно што се схвати већ је лако научити. И ако је ишта узрок слабом ученичком интересу за овај предмет и немању љубави према њему, то је несумњиво недовољно стручна спрема предавача о којима је овде реч. Тамо где је ова спрема сигурна, интересовање ученика је много веће, а

њихов успех свакако несравњиво бољи. Нестручни наставници су позванији за предавање српскохрватског језика од осталих културних људи једино по томе што су наставници. И њихово предавање тог предмета је стварна невоља којој иду на руку и неки формални разлози.

Према расписима и уредбама обавезно је да се часови свих предмета поделе на наставнике који у појединим школама нису увек идеално распоређени по струкама. Директори школа изврше ту формалност, макар да су свесни да би веште боље било неке часове извесно време оставити незаступљене него их распоређивати на нестручне наставнике. Овде највише страда српскохрватски језик, једно с већ напоменуте чињенице, што се верује да га свако може предавати, а затим због друге једне формалности. Студенти историје, филозофије и свих страних језика као помоћни предмет на универзитету полажу југословенску књижевност. Књижевност опет као засебан предмет у средњој школи не постоји, већ се прекрсти у српскохрватски језик. Тако се наставницима поменутих струка као помоћни предмет, који према потреби треба да предају, рачуна српскохрватски језик, иако је познато и њима и директорима школе и самом Министарству да они никада језик нису проучавали. И место да, кад већ нема довољно стручњака, ови наставници предају литературу, коју су бар као помоћни предмет полагали на дипломском испиту, а стручни наставници језик — редовно се практикује обрнуто; и нису ретки случајеви, да омладини кроз све разреде нижег течаја средњешколског, са којим се по нашем програму завршава учење језика, предају само нестручњаци. Није зато чудо што се наставници страних језика непрестано туже на слабо ученичко знање матерњег језика, без којег, разуме се, није могуће напредовати у учењу других језика; што је стварно ученичко познавање матерњег језика врло оскудно, а писменост често никаква. Још кад се деси, а то је доста обичан случај, да су историчари, романисти, германисти који су предавали наш језик Руси који га практички ни изблизу нису савладали, или и Југословени, чији говор обилује разноврсним погрешкама, или чак Јевреји, који у кући и породици никад не говоре нашим језиком, онда је учење матерњег језика у школи још у траљавијем положају.

А да ли је оскудица у стручним наставницима за српскохрватски језик баш толика или су други разлози зашто се то тако претставља? Непобитна је чињеница да би за овај предмет био потребан, када бисмо хтели све неспособне, застареле и нестручне наставнике, заменити потпуно оспособљеним, можда толики број стручњака колики наши универзитети још нису дали у потпуности. Али ипак многе, врло многе потребе наше средње школе њиме би биле задовољене. Јер је познато да ни укупан број којим би наша настава могла располагати није рационално распоређен на поједине школе. Док би у многим школама и данас био потребан двоструки број стручних наставника за српскохрватски језик, деси се, истина много ређе, да нека школа има тих наставника двапут онолико колико јој је потребно. Могу да наведем случај где су последњих школских година наставници чија је струка српскохрватски језик предавали: историју, француски језик, немачки језик, биологију, математику, калиграфију, па и гимнастику, а у другим школама матерњи језик предају нам наставници скоро свих набројаних и осталих струка. Истаћи ћу као пример за ову ненормалну појаву један мени врло добро познати случај двеју наших гимназија. Једна од њих имала је више наставника српскохрватског језика, а мало историчара. У њој су ови први морали предавати историју, јер су наставници историје, који су се водили на списку дотичне гимназије, били по службеној потреби додељени на рад оној другој гимназији, која је имала историчара на претек и ови су морали држати тамо и часове српскохрватског језика, јер није било довољно стручних наставника. Колико је старање средње школе о унапређењу успеха њене омладине из матерњег језика нека послужи и овај пример. У једној од већег броја средњих школа једнога нашега већег града 40 часова српскохрватског језика држе по нужди нестручњаци, а стручњаци од оно мало што их ова школа има поред, истина, нормалног броја часова свог предмета, предају и калиграфију. Већи нехат према материнској речи, о којој сви много теоретишу није се могао доказати него је то учињено оваком поделом предмета на наставнике у тој школи.

Наведене појаве и сличне требало би пресећи, а то је могуће и лако учинити, ако се од позваних покаже доста

интересовања и старања о једноме од најважнијих школских предмета, који је обавезан у свим школама и чије је добро савлађивање скоро подједнако потребно у свим струкама и позивима јавног живота. Најприродније би било да се од свршених студената филозофије узимају у службу првенствено они који су студирали српскохрватски језик, све донде док се потреба школе не задовољи, а да се они који су као нестручњаци предавали српскохрватски језик постепено упућују на предавање своје струке. Нико у томе не би смео и не би могао видети ни најмању неправду, јер се свако мора сложити с тим да држава може примати у службу само људе оних струка за којима се осећа највећа потреба, а да та потреба у нашем случају није велика, то мислим нико не може рећи. Ако се сматра да је, с обзиром на тешке економске прилике, државни интерес да се потреба школе и наставе задовољи с овим особљем које је сад у служби, онда се мора прибегавати другим средствима. Као једини излаз остаје да се нестручно наставно особље, које по невољи предаје српскохрватски језик, оспособи за тај посао. Ово би се постигло нарочитим курсовима које је могуће приредити за време великог школског одмора. Извођење ових курсова могло би узети на себе Лингвистичко друштво помогнуто од другог којег друштва и установе, у првом реду од Министарства просвете. Оно би се постарало и о програму и правцу рада на тим курсовима, на којима би се посетиоци, у сваком случају, упознали са тумачењима најважнијих језичких појава по принципима савремене лингвистичке науке и са наставном методом самога предмета.

Такви би курсови добро дошли и онима који су се спремали баш за наставнике српскохрватског језика и књижевности. По једној доскорашњој уредби Београдског универзитета студирање нашег језика и књижевности било је одвојено. Они који су волели књижевност и њу проучавали као главни предмет језик су полагали као помоћни и обрнуто; други су учили лингвистичку групу, а књижевност су полагали као помоћни предмет. Оваква подела била је оправдана и zgodна за оне који ће се само научно бавити било језиком било књижевношћу, а број тих је врло незнатан према онима што се посвећују претежно раду у средњој школи, која не треба да

познаје никаквих помоћних, већ само проучене и добро упознате предмете који ће се у њој предавати. Неоправданост и непрактичност такве подвојености ових предмета најзад се увидела, и по новим уредбама и језик и књижевност заједно се проучавају као главни предмети, те су садашње школске генерације спремне да предају колико једно толико друго, тачније рећи, оспособљене су да предају цео предмет и нижем и вишем течају средњошколском. На поменутиим курсовима наставници би имали прилике да се упознају са многим стварима које су, журно и површно припремајући испите из помоћног предмета, пропустили и које без специјалног интересовања и изванредних прилика ни касније нису могли допунити.

И наставници наше књижевности, који су учили српскохрватски језик само као један од помоћних предмета, предају језик у нижем течају, више по нужди него што то воле и што се за то осећају спремним. Ни њих не можемо рачунати у праве стручњаке, а кад се узме да је број њихов прилично велики, и кад се тај број сабере са онима осталим, онда ће се утврдити неутешна чињеница да знатно више од половине данашњих наставника српскохрватског језика није стручно спремљена за свој позив. Већина увек даје правац рада, који у овом случају, није и не може бити добар.

М. Штевановић

НАПОМЕНЕ I PRIMEDBE K 8 BROJU GODINE II „NAŠEG JEZIKA“

1. „*Protiv tuđica*“. G. Milan Vukičević piše u članku, koji ima taj naslov, među drugim (str. 225): „Mladi narodi moraju se, primajući nove pojmove, služiti rečima onog naroda od koga dobivaju same pojmove. Ali kad se kulturno poodmakne (valjda: poodmaknu?), onda se za primljene nove pojmove stvore domaći izrazi, koji tuđe reči istisnu“. Držim da je g. Vukičević, ističući to kao načelo, stajao pod uticajem ruskog primera koji on navodi na str. 226, ali taj primer je uzet iz jedne revolucije — jer šta su nagle reforme Petra Velikoga bile drugo nego revolucija — te zato ne može služiti za slučajeve gde se zbiva

evolucija, gde še sve naravno *razvija*. Ja koji na te stvari gledam najviše sa slovenačkog gledišta, uvideo sam čitajući članak g. Vukičevića: baš obrnuto je istina, tj. *u početku* kulturnog razvoja naroda mora se početi paziti na čistoću jezika, u doba kad „rodoljubi“ već *svesno* postupaju sa jezikom te ga *gaje*, a to je u vreme *preporoda*. Kod Slovenaca je to bilo tako; *purista* je bilo kod Slovenaca pre 100 godina (mudri puristi bili su kod Slovenaca potrebni i te kako) i bilo ih je uvek i kasnije. Puristički posao je kod Slovenaca izvršen, ali puristička strast je još ostala te se ne jedanput i u današnje dane javlja. Svakako je puristički rad lakši *u početku* narodnog razvoja, kao što je uzgoj lakši i uspešniji; dok je pitomac mlad. Kad se nešto uvrežilo kao *navika*, onda je teško trebljenje, čišćenje, odvikavanje... Ako se 100 godina pisalo i govorilo „publika“, onda će biti teško taj izraz zameniti kojim drugim; previše se već ukorenio i srastao sa čitavim jezikom.

U Vukovom narodu nije moglo lako i rano doći do purizma. Načelo: „piši potpuno tako kako narod govori“ isključuje svako menjanje faktičnog, živog govora, dakle i purifikaciju. Slovenac Kopitar, otac ovog načela, kod Slovenaca samih tog načelo nije do poslednjih konsekvencija izvodio, jer je kod njih morao da vodi računa o jezičnoj tradiciji, koja je u njegovo doba imala 250 godina.

Barem do borbe protiv onih tuđica koje su *obične u svakidašnjem govoru*, nije moglo doći tamo gde su vladala čista Vukova načela. Razume se da je tamo, gde borbe protiv tuđica principijelno nema, lakše čak i onim tuđicama koje su kao noviji import ušle u jezik. Izgleda sve onda kao nehaj za čistoću jezika.

Najzapadnijim Jugoslovenima je dakle samo drago da se i na jugu i na istoku počelo „čišćenje“ jezika *nepotrebnih* i *dobro zamenljivih* tuđih reči. S tog bih stanovišta ja samo pozdravio članak g. Vukičevića, ali kod izvođenja purifikacije treba mnogo mudrosti. Držim da su primeri zamenjivanja pozajmica domaćim rečima, koje g. Vukičević u svom članku navodi, baš najnesrećnije izabrani. „Vulgarnost“ zamenjuje g. Vukičević „prostaštvom“; to je sasvim nemoguće; što je vulgarno, ne treba da bude prostačko. Prostaštvu bila bi bliže kakva trivijalnost. Reč „publika“ zamenio je „svetom uopšte“; to bi možda po katkada uspeo, ali

ne uvek, valjda većinom ne. Možemo li u rečenicama: „Čitava ga je publika s oduševljenjem primila“, „Publika se je (u teatru) smejala“, „Naš grad nema publike za toliko repriza drame“ zbilja mesto „publike“ staviti „svet uopšte“. U ostalom, izraz „publika“ toliko jo odomaćen u *čitavom* našem narodu od Triglava do Vardara i toliko je internacionalan da je borba protiv njega sasvim suvišna i ostala bi bez uspeha. „Administracija“ da bude „upravna služba“? Pokatkada: jest, ali ne uvek. „Administracija (u državi) je spora“ — hoćemo li tu moći reći: „Upravna služba je spora“? A „Administracija kakvog časopisa“? Novce poslati „upravnoj službi“ časopisa „X“. I „imponovati“ = „ulivati poštovanje“? „Govornik nam je imponovao“ — ne, tu se ne radi o *poštovanju*.

U borbi protiv tuđica mora u svakom jeziku da vrede načela: što je dugom tradicijom postalo deo književnog jezika, mora u njemu ostati, pa bile to i pozajmice ili tuđice. Pozajmice ili tuđice mogu biti zamenjene rečima domaće osnove samo ako se njihova psihološka sadržina potpuno pokriva sa sadržinom dotičnih pozajmica ili tuđica.

2) „*Banja, kupalište, kupelj, kupatilo, kupka*.“ U raspravi, koju je pod tim naslovom napisao g. M. S. Moskovljević, konačno nam ostaju: *kupalište, banja* i *kupatilo*, koje su danas najviše raširene, svaka s tačno određenim značenjem“. Tim bi rečima mogla biti dodata još „kupaonica“: „*Kupaonica* nije ružna reč i ona bi se mogla upotrebiti za označavanje sobe za kupanje...“ Zapostavljena je „kupelj“, iako je to „najstariji naziv za mesto gde se ljudi kupaju“. — Slovenci imaju ove tri reči: kopel, kopalnica, kupališče. — „Kopel“ je kupanje, voda za kupanje i „kopališče“ u značenju Badeanstalt; „kopalnica“ je soba za kupanje; „kopališče“ je mesto za kupanje (kao: zdravilišče itd.). U Zagrebu je „kupelj“ i „kupka“ das Bad, „kupališče“ mesto „kupaonice“ je u 95% „badecimer“. Sad još pitam: je li zbilja značenje onih triju reči, koje g. Moskovljević za južni deo naroda jedino odobrava, tačno određeno? Je li zbilja „kupališče“ i „kupanje ili voda za kupanje“? Dalje: zadovaljavaju li one tri reči sve potrebe izražavanja? Kako ćemo sluškinji govoriti, ako kažemo da nam spremi vodu za kupanje? (slovenački: „Napravite mi kopel“) možda: „kupanje“? „kupku“ (u Zagrebu)? „kupatilo“

bi mene (zbog nastavka) neobično smetalo. Kako će štokavski lekar pacijentu isto reći što bi njegov slovenački kolega rekao: „Vi morate uzeti 20 *kopeli!*“

O reči „kupka“ rekao mi je g. Vladoje Dukat da je nastala možda pod kraj sedamdesetih godina prošlog stoleća, da su je mesto „kupelja“ počeli upotrebljavati onodobni jezički snobovi.

Prema svemu tome ja bih postavio ovu vrstu reči: 1) *kupelj* (das Bad), 2) *kupaonica* (das Badezimmer) 3) *kupalište ili banja* (die Badeanstalt, Badeort = Bad) — a „*kupatilo*“?

3) „O poreklu i značenju reči „kolač.““ Kod te rasprave g. D. Vušovića ja bih upozorio na Slovence. Iz Pleteršnikova „Slovara“ vidimo da imade reč „kolač“ i kod Slovenaca ovako različita značenja, kakva nam g. autor navodi iz južnijih krajeva našeg jezičnog područja. Prema Pleteršniku slovenački je „kolač“ 1) radförmiges Osterbrot, ein runder Kuchen überhaupt, besonders als Geschenk, oder auch, was man sonst an dessen Stelle als Geschenk, z. B. von Jahrmarkte, von einer Wallfahrt, bringt, — ein Laib Weißbrot; — „butarica na cvetno nedeljo“; — 3. ein ähnlich aussehendes Bund Draht u. dgl.; — eine Art rundes, hölzernes Weingefäß...; — 4) der Kreis...; — 5) das venetianische Radthierchen. — U mom rodenome mestu, u Sv. Jurju na Ščavnici (srez Ljutomer, dravska banovina) „kolač“ je nemački Laib Brot; ne treba da bude to beo kruh (hleb) što više, za mene je „kolač kruha“ crn ražani kruh. To značenje reči „kolač“ tako mi se iz dečjih godina uvrežilo da mi se ne da ovu reč upotrebljavati u značenju nekih „testa“, nekih poslastica ili „štrudela“.

4) Ka „*Prilogu sportskoj terminologiji*“ g. D. Kostića ja bih primetio: „nogomet“ ostavimo u *praksi* u značenju koje ta reč dandanas ima. Tu vredi isto, što sam rekao gore na kraju svojih primedbi o pozajmicama i tudicama. — O reči, kolodvor (Bahnhof) se ne može reći da je to prevod tuđe složenice, „tačan i u sastavcima“. Da je tako, morala bi nemačka reći glasiti: *Wagenhof* (ili: Radhof, Räderhof), a ne *Bahnhof*. O tome v. „Južnoslov. filolog“ XII (1933), str. 177.

Zagreb.

Fr. Ilašić

МЕЂУ, ИЗМЕЂУ, ИЗ И СА

Један читалац (М. Р. Г. професор у пензији) мисли да има језичких неправилности у овом тексту и хтео би да их исправи. Текст гласи „Сматрам да је ту нарочито потребно — са многих разлога — изнети разлику међу сталним променама гласовним (тј. оним које се данас врше) и несталним (тј. оним које су одавно извршене, па су се у остацима у данашњем језику до данас сачувале). То међутим није чињено, а то отежава деци разумевање језичких правила и чини их нејасним и нелогичним“. Г. М. Р. Г. мисли да би било правилније рећи овако :

„Сматрам да је ту — из многих разлога — нарочито потребно подвући разлику између сталних (тј. оних које се данас врше) и несталних гласовних промена (тј. оних које су одавно извршене, па су се у остацима сачувале до данас у нашем језику). То, међутим, није чињено, те деци отежава разумевање језичких правила и чини их нејаснима и нелогичнима.“

Г. М. Р. Г. сматра „да прва реченица не ваља због тога што је употребљен предлог *међу* уместо *између*, јер у овом случају предлог *међу* може значати, да међу сталним гласовним променама постоји разлика која постоји и међу несталним гласовима променама, тј. да разлика постоји и код једних и код других. Међутим, верујемо да се хтело рећи нешто сасвим друго: да *разлика постоји између гласовних промена једне и гласовних промена друге врсте*.“

„У другој реченици придеви нејасни и нелогични морају имати облик *нејаснима* и *нелогичнима*, јер су употребљени у множини, без објеката.“

1) „Изнети разлику међу сталним променама гласовним и несталним“ — може значити само једно, и то оно што је дотични писац и хтео да изнесе, а наиме: разлику међу сталним променама и несталним као појавима двеју врста, двеју група, од којих је свака врста и свака група узета као целина. Та реченица ни у ком случају не би могла значити оно што хоће г. професор у пензији, и кад би се хтело рећи оно

што он износи, морало би се рећи сасвим друкчије него што је горе речено, на пр.: Изнети *разлике* које су *међу* сталним променама и оне које су *међу* несталним или сл. Међутим *поправка* — „(подвући) разлику између сталних и несталних гласовних промена“ — значи потпуно исто што и „(изнети) разлику међу сталним променама гласовним и несталним“. Предлози „између“ и „међу“ имају ту *пошћуно исто* значење, јер се именица *разлика* подједнако *добро* и *подједнако правилно* употребљава и са предлогом *међу* и са предлогом *између*. Исп. на пр. код Вука Караџића:

Не постави никакве *разлике међу* нама и њима (Нови зав. Дјела апост. 15, 9); или:

Главне разлике *између* данашњег славенскога и српскога језика (Даница 1, 121). Итд.

Зависи од воље или од стила пишчева да ли ће једно употребити или друго. Према томе, била би груба грешка рећи да је само једно или друго добро.

2) Друга се замерка г. професора у пензији тиче придева *нејасним* и *нелогичним* за које он тражи да буду замењени облицима *нејаснима* и *нелогичнима*, зато — како он вели — што „су употребљени у множини, без објеката“.

И овде је посреди један неспоразум. Када треба употребљавати придевске облике на *-има*, а када на *-им*? Познато је правило да се облици на *-им* узимају када придеви имају *атрибутску* службу, а када су придеви употребљени у *именичкој служби*, онда имају наставак *-има*. На пр. тешко *сиромашнима* духом, благо *крошкима*, *гладнима*, *жеднима* и сл.; тешко је *богашима* ући у царство небеско итд.

Међутим у горњој реченици: „а то отежава деци разумевање језичких правила и чини их нејасним и нелогичним“, „нејасним“ и „нелогичним“ није употребљено у служби именице, већ у служби придева, атрибутски, само именица *правила* није поновљена, пошто је место ње узето *их* на које се непосредно и односи ово „нејасним“ и „нелогичним“. Према томе, ту је придев употребљен у служби атрибута, иако је употребљен у предикату; облик на који се он односи и јесте *их* које значи овде „*та правила*“.

Г. професор је у граматикама, истина, могао прочитати да се облици на *има* употребљавају код придева и заменица најчешће онда када придев или заменица стоје саме, без именице. Али то правило треба овако разумети: *има* се употребљава онда када се придев и заменица заиста самостално употребљавају, када се не односе у истој реченици на какве друге речи, па биле оне именице или именички употребљене заменице; једном речју, када те заменице и придеви *значе* именице, употребљавајући се са њиховом функцијом, онда имају *има*. То је и потпуно разумљиво. Јер када именице имају само наставке *ма, ама, има*, тј. у дативу, инструменталу и локативу множине имају на крају увек *ма*, а придеви могу имати и *м* и *ма*, природно је да се то *ма* код придева употреби онда када они значе именице, тј. када се употребљавају у служби или функцији именице или као именице.

3) Још ћемо се задржати на једној поправци коју нарочито не истиче г. М. Р. Г., а која се налази у његовом исправљеном тексту. Он пише место „са многих разлога“ — „из многих разлога“. Предлог *с* или *са* показује у нашем језику врло често узрок и овде је *пошћуно* на своме месту. Сетимо се примера који су *ш*олико обични:

Са шћа, брата, оде у хајдуке? тј. због чега — или:

Са шго се врло расрдио, тј. због *шго* се итд. Зар немамо и готов прилог *сшго* у значењу „*datum*“.

Истина је да се може и предлог *из* употребити у узрочном значењу, али је то знатно ређе неголи код предлога *са* и има обично поред значења узрока још и коју другу нијансу (на пр. *из зависти* и *пакости*, тј. не само због зависти и пакости, него и полазећи од зависти и пакости), тако да је предлог *са* у узрочном значењу знатно јаснији и старији. Према томе, нема никаквих разлога давати предлогу *из* у овоме значењу првенство над *са*. Ако *са* није боље, зацело није горе.

Као за ове три поправке, тако би се могло показати и за остале ситније, стилске разлике — да г. проф. у пензији нема права. Али мислимо да је и оволико довољно.

И.

ДА ЛИ БАЊА ЛУКА ИЛИ БАЊАЛУКА?

У 1. св. III. књ. „Нашег језика“ пише г. др. Јосип Смодлака: „Можда нигдје у нашем књижевном језику нема толико површности и надоследности колико у писању страних географских имена“.

Ова се тврдња односи на страна географска имена, што није никакво чудо, јер на те писце дјелују начини страног правописа, али је немила појава кад видимо да се та површност и недоследност преноси и на наша домаћа географска имена.

Читајући књиге, разне листове, натписе, огласе као и разне званичне писмене производе у своме материнском језику писане, наћи ћете *Бања Лука*, *Бања-Лука* и *Бањалука*. Дакле једно географско име, један појам пише се на три начина. Зар то није брука и грдило за наш језик? Кад би странци овако писали наша географска имена, рекли бисмо не знају, не маре, бриге њих за нашим именима.

Ова недоследност потјече било из немарности, било из незнања свог материнског језика, а можда и усљед туђинског уплива, али највише — рекао бих — из двоумице.

Једни мисле да први дио овога сложеног географског имена потјече од именице „бања“ (*bagno, le bain, Bad*), пошто у самоме мјесту постоје топла, љековита, сумпорна врела. Други тврде да тај дио потјече од старог, из нашег језика давно ишчезлог придјева „бань“ (бањ, банји, банји, бањи = банов), који се задржао само у овоме имену. У овдашњем муслиманском становништву постоји предање, да је овдје некада, још за вријеме босанске самосталности, сједио некакав бан, па да је њему припадала сва ова равница уз Врбас (лука), на којој је у другој половини шеснаестог вијека почео да се развија град Бања Лука. — Има и једна горска страна, која се зове Бановци и једна главица под именом „Банова пета“. Све је то у непосредној близини некадашње, давно већ порушене тврђавице „Врбашки град“, са јужне, западне и сјеверне стране. Тога града та имена оправдавају народно предање да је у овоме крају некада владао неки бан, — али нема историског доказа.

Обе наведене тезе о поријеклу првог дијела овог гео-

графског имена близу су памети, па се може усвојити било једна или друга, обе су оправдане, али обе нијесу исправне.

Пошто се исправност једне или друге не може истори-ски доказати, ваља доказа тражити у живом народном говору. Узмимо да први дио овог географ. имена потјече од именице „бања“, онда би ово име било састављено од двије именице. Прва се именица по правилу не би мијењала, као ни у другим сложеним географ. именима, на пр. Котор-Варош или Которварош, Скендер-Вакуф и Скендервакуф, Камен-Град и Каменград. Из Скендервакуфа води пут преко Которвароша у Бању Луку.

Кад би потјечао онај први дио овог имена од именице „бања“ морао би се кратко изговарати, БањаЛука, што се у нашем народу не може чути.

Ни једно од ових правила не подудара се при изговарању овог имена, већ насупрот: 1) ко има само мало слуха, чуће да сваки домородац и сваки нешколован босански Крајишник дуго изговара оба дијела овог имена Бања Лука. 2) оба се дијела мијењају као именица са атрибутом, на пр.: Пошао један у Бању Луку, а други из Бање Луке, па се срели пред Бањом Луком. Из овога је ваљда свакоме јасно, да први дио географ. имена Бања Лука не потјече од ријечи „бања“, већ од давно заборављеног придјева „бањ“, који се задржао у овоме сложеном географ. имену. Стога није исправно писање ни Бања-Лука ни Бањулука већ само *Бања Лука*.

Аналогно томе не ваља писати ријечи изведене од овог имена бањалучки, већ *бањолучки*, не Бањалучанин, већ *Бањолучанин*.

У нашем народном говору има слична варијација: Ливно, Хливно и Ливно, јер народ не зна од чега потјече то географ. име, пошто му је коријен давно ишчезнуо из нашега народног говора.

Св. Бијелић

Слажемо се потпуно са схватањем г. Бијелића како о пореклу првог дела назива *Бања Лука*, тако и о правилности писања тог имена. Ми смо у *НЈезику* неколико пута истицали начело да географска имена треба писати онако како их становници дотичног краја изговарају (исп. НЈ II, 61, 93). Пошто сами

Бањолучани изговарају *Бања Лука*, онда свакако тај назив треба тако и писати. Али се не треба чудити што се често пише и *Бањалука*, јер се то име тако и изговара у великом делу нашег народа. То је име тамо постало сложена реч, са једним акцентом (*Бањалúка*), као на пр. *Сокобања* и сл. Нема никакве сумње да ово двојство у писању поменутог назива треба уклонити и настојати да се прихвати оправданије писање *Бања Лука*, *Бањој Луци* и др. које и г. Бијелић предлаже. Напоменућемо да овакво писање (*Бања Лука*) стоји на првом месту и у правописима А. Белића и Д. Боранића.

Облици *Бањолучанин*, *бањолучки* и сл. правилно су образовани од *Бања Лука*, као што имамо: *Новосађанин*, *новосадски* од *Нови Сад* и сл. Облици *Бањалучанин*, *бањалучки* образовани су од *Бањалúка*, где је као основа узето *бањалук*. Према ономе што смо горе рекли, да је оправданије писати *Бања Лука* него *Бањалука*, значи да је исто тако оправданије писати и: *Бањолучанин*, *бањолучки*, него: *Бањалучанин*, *бањалучки*.

Д. В.

ХРОНИКА ИЛИ КРОНИКА?

Нема сумње да је *х* свагдањи камен спотицања у нашем правопису, који се у њему испречио док се још водила она позната борба око старога и Вукова правописа. Писање гласа *х*, који је за огроман део нашег писменог света чисто књижевног или понекад и књишког порекла, претставља уједно и главно и најочигледније мерило по коме се може оценити чије познавање нашег књижевног језика. Врло често се мора при томе загледати у правописне речнике. У том погледу је за већину народа свеједно да ли је нека реч са *х* домаћа или туђа: оне се морају просто научити, ако се хоће самостално, без помоћи речника, служити књижевним језиком. Али се правила наших правописа не могу извршити за 100%. У свакидашњој пракси наћи ћемо писано *рен*, иако је књижевно *хрен*, и обрнуто, *хрваџи* се место *рваџи* се. Многи се колебају између *дркџаџи*, које није правилно, и *дрхџаџи*. Ту је у питању, дакле, писање са *х* и *к*. И то је ваљда једини обичнији случај таква колебања у домаћем изразу. Сасвим је друкчије са туђим изразима као што је *хроника* и *кроника*.

У Маретићевој Граматици и стилистици (2 изд.) има и оваквих примера: *харакџер* и *каракџер*, *архив* и *аркив* итд. Проф. Маретић сматра да писање са *к* место *х* у речима из грчкога језика „није за препоруку“. Проф. Белић у своме Правопису (3 изд.) наводи дублете: *хаос* и *каос*, *хемија* и *кемија*. Писање са *к* односи се на грчке изразе који су углавном новијег, и то књижевног, порекла и који готово никад не значе властито име. Поред грчке речи *хиљада*, која је давно ушла у народни језик, имамо исто тако стари израз *кризма*, који се раширио по нашем Западу преко латинског односно талијанског изговора са *к*: *crisma*. Неки држе да је и реч *крџ* постала од „хрџ“, тј. грчки *Χριστός*. У презимену *Теокаревић* *к* такође стоји место *х*, тако и у женском имену *Кристиа* м. *Христиа*.

Много је већи број таквих израза који нису у наш језик ушли непосредно из свог грчког извора. Такви су изрази: *арак* (тј. табак), *кариџаџиван*, *килограм*, тј. „хиљаду“ грама, *киломџар* и сл., *колера*, *кориџеј*, *оркџтар*, *џџомак*. Такав је израз и *каракџер* који је већ истиснуо облик са *х*: *харакџер*. Према томе није неправилно писати и *кроника*. Судбина грчког *χ* није тиме исцрпена. Угледајући се на немачки изговор речи *Schisma* и *Ischias* пише се и код нас *шизма*, *шизматик* и *иџијас*, али је остала *схема* поред *шемаџизам*. Према француском изговору речи *chimère* имамо и ми *шимера* поред *химера*.

Изнети начини писања грчких речи показују како се наш књижевни језик стално бори, с једне стране, између етимолошког и историског принципа по коме се грчко *χ* замењује нашим *х*, и, с друге, између моћног утицаја туђих, махом великих европских језика. Тиме што је било унесено у наш правопис слово *х*, створена је широка могућност сваковрсним изузецима од доследне употребе тога слова, како у изворним, домаћим изразима, тако, и то још више, у туђим.

П. Ђорђевић.

СИТНИ ПРИЛОЗИ

1. О значењу неких речи и израза

Поводом чланка „О значењу неких речи и израза“ (НЈ III, св. 2) могу се учинити ове напомене:

а) „*ѓребијена ѓара*“ (стр. 55) у главном смислу не значи „немам ни паре“, „по правном обичају“, што се при мирењу крви један новац секао напола, па се једна половина предавала крвнику, а друга породици убијеног, већ просто напросто значи *ситан новац* уопште. И сад се још чује место размени десетицу, стотинарку или какав било крупнији новац: *иди и разби*. За дукат се увек говорило „*разбиѓи га*“, то јест разменити га у ситно, уситнити га.

За горње тврђење можемо ићи и у даљу туђу старину. Од 9—11 века Бухевиди и Сасаниди из арапских страна као трговци стизали су у Русију, па преко Бреславе и Одре чак до Источног Мора, и на целом том путу губили су или закопавали сребрни новац, али многи комади су исецкани за враћање или исплаћивање кусура.

Руска се *рубља* јавља први пут у 14 веку, а *рубѓиѓи* значи *сећи*, који је начин свакојако примљен од арапских ранијих трговаца. Рубља, ако није реч позајмљена из перског, сечена је или друкчије речено одрубљивана од гривенке (полуге), дакле од сребрне изливене палице, која се могла разделити на много рубаља.

И по горњем „*немам ни ѓребијене ѓаре*“ значи *немам ниѓѓѓа*, — није ми ниједан отсечак остао... Ја имам у својој збирци исечених новаца од разних народа који су нађени у оставама источне Србије међу целим, као да су се Срби њима служили чак и у прво време под Турцима. Овда-онда ископа се и депо из земље с изломљеним сребрним накитом, чија су парчета извесно такође служила као ситна вредност при продаји и куповини.

б) „*Скуѓо у крв*“, (стр. 26) по пишчеву тумачењу значи „да је скупо као крв, као да је у крв умочено, крвљу обливано, крвљу плаћено“. — И ово се може са свим просто казати — „*ѓрескуѓо*“. У племенским споровима Црне Горе, особито при мирењу крви, стајало је понеког убицу толико да

је остајао го као пиштољ. Одузимало му се све оружје, томе је и породица придавала, па су братственици и племеници прилагали такође много. Затим је убичева породица морала приредити трпезу од „вражде“, где би гости све појели и попили и кућу испразнили... После свега: дара је била скупља него мера. И ово се искупљивање протеже у старину. Цара Душана људи при мирењу крви, тако стоји и у Арханђелској хрисовуљи, па у Дечанској, извлачили су нарочиту глобу од убичеве стране, па су је додељивали цркви. Та је глоба имала име „вражда“ или „вражба“.

в) *Попрдица* (стр. 57) је баш онако како Маретић каже у АРј. „у пређи онај вавољак, где је дебље одредена — „на попрдице“. И писац у НЈезику придружује се горњем тумачењу с додатком да значи „на спрдњу“. Заиста је све тако, али ја имам из истог краја и овакво описивање неједнако одредене жице „*ђе пањ, ђе клада, ђе осиња нога*“. Пањ је већи од класе и класе од осине ноге. За то бројим ову народну потврду као примарну, а за чарширлију кад пита доста је што ће га задовољити кратко с „попрдицом“, „поспрдицом“, тек да им се јабанац скине с врата. У осталом могла је попрдица временом и да се одомаћи, али „пањ, класе, осине нога“ извесно је старији опис и јаснији, јер се односи и на сасвим танко одредену жицу осине ноге, а не само где је искочио упоћак.

Др. С. Тр.

„*Пијан као мајка*“ (стр. 54) могло је, постати и отуда, што се породиљама (мајкама) у неким нашим крајевима давала ракија, те су се опијале да би лакше поднеле порођајне болове. Према томе, „пијан као мајка“ значило би: *пијан као породиља, као она што се породила*, тј. „мајка“.

Д. В.

2. Ђорђе, Ђуро и сл.

Као што је истакао г. М. С. Московљевић у прошлом броју НЈезика с. 48, место имена *Ђорђе V* за енглеског краља „Хрвати чак пишу и краљ *Ђуро*, што нама којима је то име хипокористикон, изгледа смешно.“ Заиста може тако изгледати само онима који још осећају да је име *Ђуро* начињено

од *Ђорђе*, као на пример *Воја* од *Војислав*, *Рака* од *Ради-воје*, *Радослав* и сл. Али је исто тако могуће да се име одмила не сматра као такво. Познат је пример великог Даничића који је своје крштено име *Ђорђе* променио у *Ђуро*, свакако не зато што је волео да му тепају, него што је сматрао да је народскији израз *Ђуро*, него *Ђорђе* који је иначе ближи своје грчком оригиналу. Ако је, дакле, неко навикао да говори и пише само *Ђорђе V*, то још не значи да он држи да је *Ђуро* или *Ђура* неко хипокористичко име. Може се смело казати да је самостално име, од којег се гради и облик одмила *Ђурица*.

Има и других примера у којима је првобитни хипокористик постао нормално име. На нашем Западу нико данас ваљда не осећа у имену *Фрањо* да је постало од *Франциско*, *Франческо* и сл. И популарни светитељ *Фрањо Асиски* добио је тај устаљени облик. Тако је постао и назив *фрањевац* који је посве истиснуо облик *францисканац*, иако је овај ближи своје латинском извору. Од имена *Antonius* води порекло облик који је постао врло обичан, нарочито у Босни, *Анџо*, како се зове и познати у народу светац Анто Падовански. И то није, дакле, више име одмила, иако га на пример Вук у своје Рјечнику обележава као хипокористик. П. Ђ.

3. Слагање подмета с копулом

У српскохрватском књижевном језику јавља се питање: да ли се копула у реченици слаже с подметом или с предикативним именом? Негде сам читао, у некој граматичи, да се копула мора слагати с предикативним именом. И у многим сам књигама налазио да се заиста тако и пише. Чак и код Скерлића, на многим местима, на пр. (Писци и књиге, V, стр. 95): „Декаденство није никада била лепа ствар...“ У овој реченици подмет је *декаденстџво*, копула *није била*, а *стџвар* је предикативно име.

За човека који осећа финесе језика ова инконгруенција је врло груба. Да би још очигледније било колико такво *слагање* пара уши, навешћу пример где ће подмет бити у множини, а предикатско име у једнини:

„Наши ђаци једини је мој предмет проучавања“, место

једино правилног: „Наши ђаци једини су мој предмет проучавања“. Реч „ђаци“ је овде подмет, а не предмет.

Природније је, дакле, да се глагол слаже с подметом у реченици: и у брсу, и роду (ако га има).

Ђ. Киселиновић

4. О значењу једног стиха народне песме

У народној песми „Огњена Марија у паклу“ (Вук, Нар. песме II, 11), има оно место где мајка Огњене Марије прича шта је згрешила: „Кад ја бијох на бијес ђевојка,

Једно јутро ускрсење дође,
Моја мајка до пред црву пође,
Мен' остави да сигурам ручак;
Кад ми мајка испред цркве дође,
Мене голу у хаљине нађе,
Удари ме руком и прстеном,

Ја шњом удрих о дувар од куле...“, — где стих: „Мене голу у хаљине нађе“, како сам се уверио, није многима јасан. Тако и г. П. Пекић преводећи ову песму на француски језик (*Chefs-d'oeuvre des poèmes nationaux yougoslaves, traduit par Petar Pečić, Subotica 1934*) овај стих преводи:

„Me retrouva désordonnée et nue“ (Мене нађе неуредну и голу). Нема сумње да погрешно разумевање овог стиха долази од погрешног схватања речи *хаљине* која овде значи *постелеља* (у Ц. Гори обично: „ноћне хаљине“ или само „хаљине“); дакле:

„Мене голу (необучену) у постељи нађе.“

Д. В.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

43. „И наједанпут се сразише међусобно сви њи силни милиони молекула...“

Глагол „сразити се“ је из чешког или руског језика; боље је: *сукобиџи се, судариџи се*. Зато и у горњој реченици место: „И наједанпут се сразише...“ боље би било рећи: „И наједанпут се *сукобише* (сударише)...“

44. „*Zatutnje brda i doline, uzbiba se i kopno i more...*“

Глаголи *бибаџи се* и *узбибаџи се* су покрајински; место њих треба рећи: *шресџи се*, *зашресџи се*; *љуљаџи се*, *заљуљаџи се*; *њихаџи се*, *зањихаџи се*; *гибаџи се* и сл. Зато је у првој реченици место „...*uzbiba se* и *kopno i more...*“ требало рећи: „*зашресе се* (*заљуља се*, *зањиха се* и сл.) *копно и море...*“

45. „*Често љуџа сам ишао у његову кућу и налазио сам га увек да нешџо ради.*“

Израз „често пута“, иако се данас обично тако чује и употребљава, претставља ипак врсту плеоназма; довољно је место „често пута“ рећи само *често*. По свој прилици оно се употребљава према *многа љуџа*. Према томе и у горњој реченици место „*Често љуџа сам ишао у његову кућу...*“ боље би било рећи: „*Често сам ишао у његову кућу...*“

46. „...*iz tih slanah voda kad je dosta toplo razvije se gorka sol.*“

Именица „сол“ у том облику претставља данас архаизам; правилно је *со*. Према томе и у првој реченици место: „...*razvije se gorka sol*“ требало је рећи: „...*развије се горка со.*“

47. „*Лагано се сџусџајући кораџао сам ка љрвим сеоским кућама*“

Од глагола *сџусџиџи се* трајни је глагол *сџушџаџи се*, а према томе и прилог времена садашњег правилно гласи *сџушџајући се* (а не: *сџусџајући се*, јер нема у књиж. јез. глагола *сџусџаџи се*); глаголски облици: *кораџаџи* - *кораџао* и сл. покрајински су, књижевно је *корачаџи* - *корачао* (исп. НЈ I, 223). Зато у горњој реченици место: „*Лагано се сџусџајући кораџао сам...*“ требало је рећи: „*Лагано се сџушџајући корачао сам...*“

48. „*Voda sadr̄z̄aje razliĉitih tvori za naš olivin opasnih.*“

Од глагола *садржаваџи* облици презента правилно гласе: *садржавам* - *садржава...*, облици: *садржајем* - *садржаје...* су по-

крајински. Место „твари“ требало је рећи *материја* (исп. НЈ III, 63). Отуда је у горњој реченици место: „*Voda sadrži različite tvari...*“ требало правилно рећи: „Вода *садржава* различитих *материја*...“

49. „*Voda Kaspijskoga Mora slana je, no ipak ne sadrži toliko soli, koliko primjerice Jadransko More.*“

Видели смо већ горе да место „садржаје“ треба рећи *садржава* (исп. т. 48). Ни реч „примјерице“ није потребна код обичнијег *на пример*. Зато у горњој реченици место: „...*ne sadrži toliko soli koliko primjerice Jadransko More*“ требало је рећи: „...*не садржава* толико соли колико *на пример* Јадранско Море.“

50. „*Богатим најамницима и трговцима завршило је злато мозгом.*“

Завршиши-завршило — не ваља; правилно је: *завршеши* (завртјети) - *завршело* (завртјело). И сама конструкција није правилна. *Завршеши мозак* значи оно што је писац хтео рећи: учинити да се мозак врти, опити га; а *вршеши мозгом* значило би (исп. *вршеши главом*) средство, оруђе којим се глаголска радња врши. Зато и у горњој реченици место: „...*завршило* је злато мозгом“ треба рећи: „...*завршело* (завртјело) је злато *мозак*.“

51. „*Dva čovjeka sjednu i dugoljast i plitak čamac.*“

„*Дугољаст*“ је покрајински облик; књижевно је *дугуљаст*. Према томе и у наведеној реченици место: „...и *dugoljast i plitak čamac*“ требало је рећи: „...у *дугуљаст* и плитак чамац.“

52. „*Ако на њем промишримо тај процес настајања и несћајања.*“

Замен. облик *њем* (у њем, на њем и сл.) данас је у нашем књижевном језику архаизам; правилно је *њему* (у њему, на њему). Према томе и у горњој реченици место: „Ако на

њем промотримо...“ требало је рећи: „Ако на њему промотримо...“ (в. НЈ I 140—141).

53. „Radi te silne množine vodene pare morao je tlak uzduha biti osobito velik.“

Реч *тлак* је из чешког (tlak), — непотребна је код наше речи *притисак*; место речи *уздух* боље је употребљавати обичнију реч (иако црквенога порекла) *ваздух*. Тако исто исправније би било да је речено: *Због ње* итд. Према томе у горњој реченици место: „Radi te silne množine vodene pare morao je tlak uzduha biti osobito velik“ боље је било рећи: „Због те силне множине водене паре морао је *притисак ваздуха* бити особито велик.

54. „Smrt ovdje znači nastavak daljnjega života, daljnje borbe za opstanak.“

У горњој реченици облици „даљњега“, „даљње“ погрешно стоје место: *даљега*, *даље*, јер облик *даљњи* (који стоји у супротном односу према *ближњи*) значи скоро исто што и *далек*: Отишао је на *даљњи* (тј. далеки) пут и сл.; *даљи* је једини компаратив од *далек*. Отуда је у горњој реченици требало рећи: Смрт овде значи наставак *даљега* живота, *даље* борбе за опстанак.

55. „Кугла се сузивала и поштајала је све мањом.“

Од глагола *сүзиџи* итеративни глагол правилно гласи *сужаваџи* или *суживаџи*; *сузиваџи* је неправилно. Према томе место: „Кугла се *сузивала*...“ требало је рећи: „Кугла се *сужавала* (суживала)...“

56. „Bilo je malo brodova koji su se s puta vratili i donesli sa sobom zlata.“

Глагол *донести* у данашњем књижевном језику представља архаизам; правилно је *донети* (*донијети*). Отуда и у горњој реченици место: „Bilo je malo brodova koji su se s puta vratili i *donesli*...“ требало је рећи: „Било је мало бродова који су се с пута вратили и *донели* (*донијели*)...“

57. „U Evropi se je nalazilo a i dovažalo tako malo zlata, da se nisu mogle sve potrebe podmiriti.“

Од *довести* учестали је глагол у књижевном језику *довозићи*; *доважати* је покрајинско. Према томе и у горњој реченици место: „...а и *dovažalo* se tako malo zlata...“ требало је рећи: „...а и *довозило* се тако мало злата...“

58. „Тада на Душициној зеленој хаљини није било џепа.“

Већ је говорено у *НЈезику* (исп. год. II. 220) да од именице ж. р. са наст. *ица*, као: *Душица*, *Марица*, *Милица* и сл., придев се правилно завршава наст. *ичин*, а не *-ицин*, дакле: *Душичин*, *Маричин*, *Миличин*, а не: *Душицин*, *Марицин*, *Милицин*. Према томе и у наведеној реченици место: „Тада на *Душициној* зеленој хаљини...“ требало је рећи: „Тада на *Душичиној* зеленој хаљини...“

59. „Platina ako je posveta čista tada je bijela kao srebro.“

„Посвема“ је покрајинско; књижевно је *ѿосве*, *сасвим*. Зато у горњој реченици место: „Platina ako je *posveta* čista...“ требало је рећи: Платина ако је *ѿосве* (*сасвим*) чиста...

60. „Njega vrlo rado rabe i za druge svrhe.“

„Рабити“ је покрајинско, јер се тај облик нигде код штокаваца „не говори нити се говорио“; место *њега* треба узимати глагол *уѿишребљавати*. Према томе и у наведеној реченици место: „Njega vrlo rado *rabe*...“ требало је рећи: „*Њега* врло радо *уѿишребљавaju*...“

61. „Daska je na tom stolu od jagnedova (jasikova) drva.“

„Јагњед“ је погрешно; треба *јагњед* (јасика); од именице *дрво* генитив јд. је *дрвѿша*, а не *дрва*. Према томе у горњој реченици место: „...od *jagnedova* (jasikova) *drva*“ требало је рећи: „...од *јагњедова* (јасикова) *дрвѿша*.“

НАША ПОШТА

М. Б. Битољ.

Именица *вїле* (Heugabel) у нашем књижевном језику употребљава се само у облику множине. Употреба те именице у облику једнине (*вїла*) је покрајинска.

В. Г. Земун.

У реченици: Ја сам за један дан *самоседми* покосио речену ливаду“, — облик „самосѣдми“ (или како се још каже „сѣмсѣдми“) не значи: „ја и још њих седам“, већ: *ја и још њих шест*, тј. ја сам *сам* био *седми* (само-седми, сам-седми). Напоменимо овде да су обични облици у народу и: *сѣмдруги* = ја (ти, он) и још један; *сѣмїрећи* = ја (ти, он) и још двојица...; *сѣмїсїи* = ја (ти, он) и још петорица и др.

В. П. Београд.

Од именице *ваїра* облик генитива множине може да гласи и *ваїри* (као што је Вук употребљавао) и *ваїара* (као што имамо код Даничића). Према томе правилно је тај облик употребљен и у реченици „...већ стишаних логорских *ваїри*...“ и у реченици „...а оно око *ваїара* су шумари.“ Новији облик *ваїра* — непотребан је.

Д. В.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДКОФ

Година III Свеска 4

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. III

СВ. 4

Т. МАРЕТИЋ

13 децембра о. г. Југославенска академија знаности и умјетности скромно и тихо прославила је навршену осамдесетогодишњицу живота Т. Маретића.

„Наш језик“ сматра за пријатну дужност да овом приликом поздраве седог јубилара и да му пожели да са истом истрајношћу као и досада продужи свој нашем народу и његовој књизи корисни рад.

Осамдесет година — дубока је старост. И срећни су они који у тим годинама сачувају свежину духа и снагу тела да могу активно и позитивно учествовати у научноме раду своје земље. Један од ретких људи те врсте у нашем је народу Т. Маретић. Њега је стални и систематски рад крепио у младости и у зрелом узрасту живота, а ево где га он одржава чила и ведра и у старости. Велики Рјечник хрватскога или српскога језика, што га је засновао и почео издавати Ђура Даничић, а који је после њега кратко време (од речи *čoga* до *čužiti*) уређивао М. Ваљавац, а затим Перо Будмани 24 године (од слова *d* у II књизи до *maslinski* у VI књизи, од 1883 г. све до 25 VII 1907 год.), уређује ево већ пуних 27 година наш јубилар и продужава уређивати га. Само би већ по томе он имао права на наше признање и нашу захвалност; а уколико је више он те хвале достојан када се зна да је и пре тога времена, и за време напорнога рада око уређивања речника, он издао цео низ дела која су од великог значаја — својом одлично пробраном грађом и начином изношења — како за данашњу науку нашу, тако и за нашу науку у будућности.

Од вредности је и за историју нашег језика, а нарочито за издавање старих писаца и старих издања, Маретићева Историја хрватскога правописа (1889), којој су каткада оспоравали ту вредност; много су нове светлости унеле у питања о пореклу и особинама наших народних песама Маретићеве књиге о метрици народних песама (1907), о нашој епизи уопште (1910); дале су у своје време врло лепу грађу о нашем

језику Маретићеве расправе о именима и презименима нашим, о туђим елементима у нашем језику, о језику далматинских и славонских писаца и др.; његова издања (Лекционара Бернардинова и др.) увек су брижљиво рађена; али, као што је читаоцима познато, остаће и даље као главно Маретићево дело његова Граматика и стилистика хрватскога или српскога језика (I изд. 1899, II изд. 1931). Маретић је имао срећну идеју да нам у томе делу свом да, углавном, Караџићев језик, поцрпен из његових дела и проширен материјалом из народних умотворина, из Даничићевих дела и из још по којег писца. Нарочито је драгоцен у томе делу Маретићеву синтаксичка грађа која је обилна и која је први пут изнесена за све граматичке категорије.

Професор и академик Маретић један је од најистакнутијих бораца за потпуно књижевно јединство нашег народа. Он се увек борио да књижевни језик наш од крајњег запада до крајњег истока буде изграђен на оној основици коју му је дао Вук Караџић. Зато је он толико места и посветио творцу нашег књижевног језика у својој Граматици. У својим преводима класичних дела различних књижевности (Илијаде, Одисеје, дела Вергилијевих, Овидијевих, Пана Тадеуша Мицкјевичева, Песме о краљу Налу и др.) он је показивао како ваља примењивати тај језик у књижевности. Иако је Маретић у томе правцу много радио и стекао лепих заслуга, ипак у њима књижевник заостаје за граматичаром.

Он је устопице пратио код писаца по западним крајевима нашег народа језик и стил и трудио се, у већим или краћим прилозима и најзад у своме Хрватском или српском језичном савјетнику, да упути како се треба чувати грешака у нашем језику и на који их начин ваља исправљати.

Сва ова дела Маретићева знатно су допринела да се у многим правцима утврди правилно гледање на особине нашег књижевног језика и да се прошире у нашем народу оне особине књижевног језика које су језички исправне. Он улази у ред најистакнутијих радника на нашој националној култури и на нашој националној науци; и зато је Уредништву „Нашег језика“ особито мило што му у овом тренутку — у име претставника оних који се нашим језиком баве — може поднети своје осећаје дубоког поштовања и искрене захвалности.

Уредништво „Нашег језика“

SMIJEMO LI DIRNUTI I OVO PITANJE?

Mi idemo u susret času u koji će Srbi i Hrvati, dakle Jugosloveni, pisati jednim alfabetom i jednim književnim govorom. Hoće li to biti: ćirilica ili latinica, ekavski ili ijekavski govor, ne možemo unaprijed vidjeti. Ali — što možemo da učinimo, da nam taj čas dođe što prije, a da, po našem starom običaju, ne ostavljamo „vremenu da učini svoju“ to je nastojanje: da svi poradimo, a napose „*Naš jezik*“, da pripravljamo našu obrazovanu čeljad za taj sretni čas. Ta priprava, mislim, sastojala bi se i ovakvu radu, svakako veoma potrebitu za potpuno ujedinjenje u azbuci i književnom govoru, u radu da Hrvati i Srbi u štampi (u novinama, časopisima i uopće u književnim djelima) uznastoje da provedu *jedinstven rječnik*, tj. da jedni i drugi odustanu od upotrebe riječi, koje nisu jednako *uobičajene* i *poznate* jednima i drugima i koje smetaju pri čitanju i naših novina i književnih djela. Nije to, kako se valjda kome pričinja, malena stvar! Ja držim da bi taj rječnik manje poznatih i neuobičajenih riječi silno smetao sutra kada bismo se i složili u jednim pismenima i jednom izgovoru. Recimo da sutra svi čitamo samo latinicom i ekavskim govorom našu lijepu i znanstvenu knjigu, neće li smetati Beograđaninu upravo onaj rječnik nepoznatih riječi što ih govore i pišu u Zagrebu, a neće li se ljutiti Zagrepčani kada ne razumiju knjigu naštampanu u Beogradu! Počeću od samoga sebel

Prošlo je 35 god. da jednako čitam naučnu i lijepu knjigu našu, pa bila ona štampana ćirilicom ili latinicom, ili u ekavskom ili u ijekavskom govoru, ali mi još i danas smetaju riječi kojih nisam nikada čuo u živom narodnom govoru, a nema ih ni u Vukovu ni Broz-Ivekovićevu rječniku, pa da ne poznajem staroslovenski i ruski, ne bih mogao da razumijem pravo njihovo značenje! Spomenuću samo nekoliko primjera. Poznati i ugledni pisac naš u Beogradu upotrebljava riječ *štedro*, a ja da ne poznajem staroslov. i ruski, gdje bih joj našao značenje, kada je nema ni Vukov ni Broz-Ivekovićev rječnik, a nema je ni Maretić u svome „*Jezičnom savjetniku*“? Zašto ne bi g. pisac upotrebio riječ našu kojoj ne treba tražiti značenje po rječnicima, a svako je razumije — *darežljivo* itd. Buni se moje jezičko osjećanje kada svaki čas čitam: *preduhitriti, prevashodstvo, izdejstvovati, celishodan, neprikosnovenost, obnarodovati* itd. Da nemamo dobrih, narodnih i opće

poznatih zamjena za takve suviše riječi ni pô jada! A što da rekнем о onima zagrebačkim: *ovaj-taj-onaj puta!* Ili о onoj upotrebi predloga *po!* Na pr.: Taj je akt potpisao *po* Petru B. Ili: to i to je obavljeno *po* g. N.!! Ako tako pišu g.g. novinari — bilo im na čast, ali g.g. književnici?!

I g. Maretić svojim „Jezič. savjet.“ pa ugledni „Naš jezik“ još praktičnijim pisanjem, a počeo je i zagrebački književ. list „Književni horizonti“ da potpomaže oko čišćenja našeg književnog jezika, pa i taj korisni rad trebalo bi da se učini još korisnijim i i praktičnijim, tj. općenitijim i više poznatijim — barem našim književnicima pa i — novinarima! Kako? Ja sam se usudio u „Knj. horizontima“ da citiram časopise i pisce koji neće da paze ni na pravilnost jezičku ni na stilske prve elemente! Mislim da je korisnije kazati otvoreno: brate, tako ne valja — negoli akagemski: „neki pišu... a boje je i pravilnije.“ Što će jače da djeluje?

Smijemo li, dakle, dirnuti i ono prvo, pa spojiti ga s onim započetim prije: raditi za *jedinstveni, zajednički rječnik riječi opće poznatih i Srbima i Hrvatima* i zajedno *trijebiti kukolj iz jezičke pšenice?* Ako na to pristane „Naš jezik“ i u tom pravcu otvori novu rubriku, uvjeren sam, da će naći dobar i lijep broj saradnika, a što je glavno, biće od velike koristi našem, ako Bog dâ, sutrašnjem, potpunom jezičkom jedinstvu u lijepoj i naučnoj knjizi.

Knin

D-r Mirko Perković

ИМА ЛИ ЛОКАТИВА (СЕДМОГ ПАДЕЖА) У СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ?

У „Политици“ од 22 децембра 1934 год. у рубрици „Међу нама“ изишла је ова белешка:

„Мисли о граматизи“

Са задовољством сам прочитао у „Политици“ од неки дан вест, да је изашла шематична граматика, коју је написао, за помоћ својим друговима, један мали гимназиста.

То ме је потсетило и на дечје муке са својом рођеном граматиком, која има пуну корпу шарених правила и учења, често и непотребних. Јер се, ево, од Да-

ничиа, па до господина Белића, написало ко зна колико граматика, а нико се не сети да из њих избаци седми падеж једнине и множине, којих уопште и нема у нашем језику, јер као облици то су увек само трећи падежи.

Али граматичарима, криво, ваљда, што наш језик тако да погреша, па да за показивање правца кретања и показивања места радње има иста падеж, па лепо решише да нам језик „уразуме“: Једанпут исти облик назову трећим, а други пут седмим падежом — и после је све у реду!

Даће Бог да ови најмлађи избаце ову сувишност, која стоји као неки свети фосил у српској граматици и која је само једна мука духу дечјем“.

Када један тако угледан лист као што је „Политика“, и то у рубрици где се износе сасвим поуздане ствари, донесе овакво тврђење — изнесено још са толико самопоуздања као што је овде учињено —, умесно је да се и наш часопис застави на том питању. Постоји ли заиста у нашем језику седми падеж једнине или множине као засебан облик и засебна категорија или се он заиста тако изједначио са трећим падежом или дативом једнине да то — тако рећи — и мала деца виде, а не виде наши најистакнутији граматичари, од Даничића до Белића?

Нема никакве сумње да се сарадник листа „Политике“ преварио и да говори о ствари коју не познаје, или бар не познаје довољно. Он би могао имати извињење у томе што се често у нашем друштву говори о томе како нам је седми падеж непотребан и како граматичари њиме, као и другим непотребним стварима, муче децу; чак је било и писаца школских граматика који су хтели заиста да избаце тај падеж из наше граматике. Да ли су имали право на то?

*

Седми падеж или локатив — падеж је за место и употребљава се са предлозима *на, у, њри, њо, о*. Питање је сада да ли тај падеж има засебан облик којим се одваја од осталих падежа. Истина је да је често он потпуно једнак са трећим падежом (на пр. *жѣни* и у трећем и у седмом падежу, *сѣлу* — исти облик у оба падежа); али он то није увек. Именице м. р. као *град, брег, век* итд. имају у трећем падежу: *граду, брегу, веку* и сл., а у седмом падежу имају: *у граду,*

на бреџу, у средњем веку и сл.; именице м. р. као *бѳј, дѳм, крѳв* и сл. са обликом у трећем падежу: *бѳју, дѳму, крѳву* и сл. имају у седмом падежу: у *бѳју, на дѳму, на крѳву*, и сл.; имен. као *ѳрѳи, рѳи, скѳи, чѳс* и сл. са обликом у трећем падежу јд.: *ѳрѳиу, рѳиу, скѳиу, чѳсу* и сл. имају у седмом падежу на *ѳрѳиу, у рѳиу, у скѳиу, у чѳсу* и сл. Тако исто именице ж. р. као *влѳи, мѳи, рѳи, свѳи* и сл. имају у трећем падежу: *влѳи, мѳи, рѳи, свѳи* и сл., а у седмом падежу: на *влѳи, у мѳи, у рѳи, у свѳи* и сл.; тако именице као *лѳж, нѳи, кѳи* и сл. имају у трећем падежу: *лѳжи, нѳи, кѳи*, а у седмом падежу: у *лѳжи, по нѳи, у кѳи* и сл. Тако исто има и двосложних и вишесложних именица и мушког и женског рода које разликују ова два падежа по облику (исп. *бѳлѳи — трећи падеж бѳлѳи, седми у болѳи, рѳзговор — трећи рѳзговору, седми разговѳру* и сл.). Па и имен. ж. рода на *а* разликују каткад трећи падеж од седмог по облику (на пр. имен. *дѳца — трећи пад. дѳци, седми пад. дѳци, рѳка — трећи пад. рѳци, седми пад. рѳци* и сл.).

Могло би се још много примера навести из којих би се јасно видело да још увек велики број именица м. и ж. рода разликује акцентом — и то местом на којем стоји акценат и квалитетом акцента или само овим последњим — трећи пад. јединине од седмог пад. јединине. Могло би се рећи или зипитати: да ли је акцентска разлика довољна, па да се може рећи да су заиста различни и по облику трећи падеж и седми? За наш језик то је довољно. Докле год наш књижевни језик буде имао *четири* различна акцента, разлика у *акценту* исто је што и разлика у наставку, јер акценат, заједно са гласовима, чини саставне елементе облика нашег језика.

Према томе, може се рећи да још увек има доста речи у којима се и обликом седми падеж разликује од трећег падежа. Када би се рекло да се по облику седми падеж *изједначио увек* са трећим падежом — то би било нетачно.

Не треба да нас буну што су често облици различних падежа једнаки у нашем језику, па ипак се ти падежи у њему разликују. На пр. први и четврти падеж множ. само се разликује код именица мушког рода (*грѳдови: грѳдове; исп.*

сѣла и први и четврти пад. множ., *пѣла* — први и четврти пад. множ., *жѣне* — први и четврти пад. множ., *руке* — први и четврти множ. *сѣвѣри* — први и четврти пад. множ. итд. итд.), па ипак никоме и на памет не пада да тврди да неке именице немају четвртог падежа.

Има нешто што је много важније у језику од облика, то је употреба облика и њихово значење. Докле год се облици промене речи разликују по употреби и значењу, дотле су то различни облици; јер у појам једног облика улази: прво, његово значење, друго, његова употреба и тек је на трећем месту његов облик. Ако се облици разликују по значењу и употреби, а по облику не разликују, они остају у језику нашем засебни облици. Чак можемо рећи да употреба и значење падежних облика и показују који је падеж у реченици. Познато је на пр. да су у нашем језику увек једнаки трећи, шести и седми падеж множине (на пр. *жѣнама* у свима тим падежима или *људима* у свима тим падежима). Можемо ли рећи да код свих тих именица имамо само трећи падеж множине? То ваљада не би тражио ни сарадник „Политике“ нити онај малишан од којег он очекује нашу граматику. Па откуда знамо када је који облик употребљен? — по *значењу* њихову и *ујошреби*.

Тако је и са трећим пад. и седмим. Када не би било оне разлике у облику коју смо навели, трећи се падеж разликује и по *значењу* и по *ујошреби* од седмог падежа. *Трећи* падеж се употребљава и без предлога, *седми* се падеж никад не употребљава без предлога; то је прва разлика по употреби; међутим када се трећи падеж употребљава *са љредлогом*, за њ се узима предлог *к* или *ка* (још и *љрема*); а уз седми падеж узимају се предлози *на*, *у*, *љо*, *о*, *љри*; то је друга разлика међу њима; и трећа, највећа разлика међу њима је у *значењу*: трећи падеж — било да се употребљава без предлога било са предлозима — значи *намену* или *цѣљ* (правац) глаголске радње, значила она кретање или што друго; седми падеж значи увек *место* вршења глаголске радње.

Исп.

Она оде *коња* на ливаду

или

Мили Боже, помози *свакоме*
коњма је циљ кретања, *свакоме* — значи намену помоћи.

Оде право *ка Прилећу* граду — *ка Прилећу* значи циљ кретања.

Међутим седми падеж значи место глаголске радње:

На граду се отворише врата,

или

Виси као капља *о лисћу*,

или

По језеру вранац коњиц плива,

или

Ко носи *при руци*, не носи *при души*

или

Гради кућу *у сваком месту*.

Из овога се види да се у нашем језику облик седмог падежа каткада разликује од облика трећег падежа формално или морфолошки; али да се увек разликује по употреби или по значењу, тј. синтаксички. Све је то довољно да покаже да се у нашој граматички *мора* увек делити седми падеж од трећег као засебна и формална и синтаксичка категорија, као што се то врши и код других падежа у нашем језику. Има именица које у нашем језику имају заиста само два или три облика (на пр. *смрћ*, *смрћи* и *смрћу*), па нико не вели да су те именице изгубиле *четири* падежа од седам, у једнини, већ се ти падежи одређују према *значењу* и *ујошреби* у реченици.

Али кад бисмо за тренутак стали на гледиште сарадника листа „Политике“, тј. када бисмо допустили да се из граматика избрише седми падеж и да се сва његова језичка грађа изнесе под трећим падежом, шта би онда било добијено? Морало би се рећи да неке именице као *град* имају у трећем падежу два облика *граду* и *граду* и да се један облик употребљава у једном значењу и са једним предлозима, а други облик у другом значењу и са другим предлозима; даље, морали бисмо рећи да и онда када именице имају један

облик у трећем падежу, да тај облик има двојако значење: намене и циља у једним случајевима и са једним предлозима, а у другим случајевима и са другим предлозима — места вршења глаголске радње. Другим речима, морали бисмо рећи да наш трећи падеж има у једним случајевима дативно значење, дативну употребу и каткада засебан дативни облик, а у другим случајевима да има локативно значење, локативну употребу и каткада засебан локативни облик. Зар није тада и простије, и логичније и правилније рећи да облик трећег падежа када има дативно значење, дативну употребу и каткада засебан дативни облик — и јесте прави трећи падеж или датив; а када сличан облик има локативно значење, нарочиту локативну употребу и каткада нарочит локативни облик и јесте прави седми падеж или локатив.

Само у случају када би се гласовно седми падеж потпуно изједначио са трећим, ми бисмо могли под називом датив локатив износити њихове облике на једном месту. Али и ту бисмо морали даље разликовати дативну употребу и дативно значење од локативног.

Разграничавањем и разликовањем онога у језику што је по употреби и значењу, а каткада и по облику, различно — уноси се јасност у граматику нашу; међутим мешањем и неразликовањем онога што у језику заиста постоји — уноси се у њу само пометња.

И.

Језик у школи

ПИТАЊЕ „ГЛАВНОГ“ И „СПОРЕДНОГ“ У НАСТАВИ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА

Једно од најглавнијих питања у сваком послу јесте: знати шта се хоће. Треба истину рећи да многи наставници нису сами пречистили своје мишљење у том правцу. То се често осећа и код појединих ученика, у одељењима, разредима и читавим школама. Запоставља се прави циљ наставе српскохрватског језика, често се не зна шта је одиста битно, важно и потребно да остане у свести. У историји се одавно

прекинуло с обавезним памћењем свих и излишних датума и неважних збивања. Узима се оно што је битно, карактеристично и важно, оно се студира, разлаже употпуњује, а баласт сам собом отпада. У настави нашег језика није увек довољно јасно шта је *главно*, шта *сјоредно*, шта треба од *главног* одбацити, а шта од *сјоредног* задржати. И зато је врло важно, макар и овлаш, споменути неколико мисли поводом тога питања. Ово утолико пре што се покаткад ни два наставника у томе не слажу.

Иако је врло важно да наставник свој предмет потпуно познаје, што се може само претпостављати за већину, па да наставник уме да излаже ствари просто и јасно, ипак није све у томе. Дабоме, без тога се не може изводити права настава предмета, али наставник може бити наоружан и знањем грађе и предмета и бити прост и јасан у изражавању, засењавати својим предавањем, али да му ученици не успевају како би се очекивало. И даље; код њих се често може наћи ученика, чак и бољих, да не знају основних ствари из језика, оно што се тражи још на пријемном испиту и сл. Да настава имадне дубок корен, да градиво постане трајна својина ученикова, а то је циљ наставе, мора наставник поред свега напред казаног имати и једно друго, чисто практично знање одабирања најважнијег и најнеопходнијег из онога што сам изложи у предавању или што се налази у уџбенику.

Почнимо практичним примјерима, јер се овде и истиче баш та практична страна. Узмимо ђака IV разреда гимназије. Који ђак, а нарочито ако се мењају наставници зна у овом разреду поделу глагола по групама?! Али то још и не чини право и стварно незнање језика, иако је *глагол* одређен да се детаљно проучи током трећег разреда. Још је горе, ако хоћемо да искрено и отворено говоримо, што ученици у IV разреду не знају неопходније ствари и с погледом на матерњи језик и на учење страних језика. Ја у две узастопне године имам четврти разред, а то су одељења у којим је раније био други наставник. Подвлачим: од пет одељења четвртог разреда, што броји преко двеста ученика, који су имали потпуно редовну наставу, *ниједан није знао ни облика њомоћних глагола српскохрватских!* Томе не треба никаквих

других тумачења. А шта да се каже о другим глаголима, о творби облика, о изузетима, о неправилним глаголским облицима и сл.?! — Налазим даље девет десетина ученика који не знају главне делове простих реченица, иако је требало да савладају још у III разреду сложену реченицу. И даље: не наилазим, бар за први месец, *ниједног ученика* који може поуздано одредити врсте речи у једном обичном тексту! А не треба заборавити да у IV р. треба радити и даље синтаксу говора, давати један систематски преглед свега досадашњег учења, улазити и у стилистику итд. А може ли се све то?! — Ови су редови и писани не као оптужба, јер ту нема зле воље ни зле намере, него се хтело да се истини погледа у очи, да потражимо корен зла и да поправимо што се да исправити. Треба имати једнообразно схватање нужнога знања које одиста треба да буде и остане животна потреба детета, ученика и човека. Стање пак које ја налазим наћи ће се, верујем, још где (ако не и готово свуда!), ако се само искрено загледа, открије и проговори. И не узимајући учење матерњег језика као циљ, него само као средство, да ли је могуће солидно савлађивати туђ језик без знања свог језика? А у нас се француски језик почиње учити у I, немачки у III разреду.

Због свега тога, наставници српскохрватског језика морају унапред знати извесне ствари у погледу одређивања „главног“ и „споредног“. У многим нашим уџбеницима то није увек довољно истакнуто, а и колико је учињено, није увек тачно и потпуно. Треба да сви наставници знају да у настави језика нема тако много „споредног“. Ја не умем рећи да ли је горе узимати „споредно“ за „главно“ или „главно“ за „споредно“. И једно и друго не ваља, јер је само по себи просто упропашћивање времена.

Ево неколико погрешно схваћених „споредних“ ствари. — Мисли се да је ситница и „споредно“, да почнем од почетка, да дете навикнемо и натерамо да у писању прави разлику између *о* и *а*, *и* и *м* и сл. Ко савесно врши исправку задатака, зна колико је то неукусно, непријатно и рђаво. Исто се тако покатакд погрешно мисли да је ситница и „споредно“ што многи ученици не само I и II него чак III и IV разреда не знају тачно облик свих слова једне и друге азбуке.

То нарочито важи за ћириловска велика слова, посебице за Ј, Ђ, С, Ф, и латиничка велика и мала слова, посебице С, Ѓ, Џ, Н, S. Нарочито истичем да велики број ученика не само меша *č* и *ć*, *dž* и *d* у изговору, него и они који беспрекорно изговарају све гласове покаткад не знају слова и пишу за *ц*: *dz*, *dž*. *d*. Што се тиче правилна изговора *ч* и *ћ*, потребно је још у првом разреду, чак и пре првог задатка, истаћи бар оне случајеве који се могу груписати и систематизовати. Ту су најпре: инфинитив (ићи, сећи), глагов *хити* у презенту, па дакле и сваки футур (хоћу — ћу итд., хтећу, радићу, ја ћу радити итд.), партицип презента (идући, секући); потом да *ћ* стоји према *и* (цвет—цвеће, млатити—млаћен); да према *к* стоји *ч* (јунак—јуначке, мука—мучан—мучити—мученик); наставци за именице које казују име радника имају *ач* (орач, копач); придеви имају *аћи* (спаваћи, јахаћи); именице за умањивање—деминутиви—имају *ић* (синчић, од *синко* добили смо *ч*, а *ић* наставак за деминутив, прстић); српскохрватска презимена имају *ић* уколико немају какав завршетак друкчије природе (Марковић, Петровић); итд. У сваком случају треба извести докраја бар једно: кад се један глас правилно изговара, он мора бити и правилно бележен. Ја сам покушао с ученицима који су без икаква реда и разлога мешали и замењивали *ћ* и *ч* да видим уколико који може да примети у мом изговору разлику између ових гласова. Читао сам лагано и јасно реченицу: „Чучаћеш, ћерчице, чекајући чичине ћуриће“. Ученици су лако запажали велику разлику у изговору ових гласова. Многима је недостајала само пажња, сконцентрисаност, јер су били неупућени и неизвежбани одраније. Навикавање деце још од првог часа да сама пазе и описују физиолошки процес стварања гласова које поуздано и тачно изговарају сама ће олакшати утврђивање тачног изговора тежих случајева као *ч* и *ћ*. Цртежи, дабоме, овде много помажу. — Многи наставници преко свега тога прелазе као преко нечега одиста споредног изговарајући се да се то не може поправити, јер дотични ученик, каже се, носи ту грешку у крви, по рођењу, од родитеља. А то, великим делом, не стоји. Вежбаће много помоћи.

Још има „спореднога“. Код нас се често површно схвата

у анализи текста нарочито одређивање врста речи и тумачење облика, доказивање зашто је баш тај облик, а не који други. Ученик често гледа у наставника или преко књиге у неки предмет и одговара. А зар се може дати добар одговор кад се не гледа у текст и у дотичну реч, кад се не размишља о вези и односу те речи према другим речима, кад се не пази на *смисао речи у реченици?! Јер, познато је свакоме, једна ће реч имати онакво значење какво јој се да у реченици. Не можемо, не треба и не смео без везе с текстом „анализирати“ реч да, јер је и немогуће. То се не може ни назвати анализом, јер та реч и нема сама за себе ни одређеног значења. Реч да може бити свеза, глагол, прилог. Или узмимо речи пре, после, близу. Без текста је бесмислено казивати шта су те речи, прилози или предлози, јер могу бити и једно и друго. И даље, за речи двоје, троје и сл. не можемо тачно знати да ли су збирни бројеви или бројни придеви ако не узмемо реченицу. И још, за речи сила, истина и сл. не можемо без текста, без реченице, казати да ли су поуздано именице, јер могу бити и прилози. — Оваквих би се ствари могло навести врло много, али све ово казује колико је важна, управо неопходна детаљна анализа текста, истинско понирање у смисао текста, права стварна анализа смисла, везе и односа речи у реченици. — Од особите је врсте анализа облика речи, доказивања да је један облик баш ово, а не оно. Узмимо једнаке падежа имена уопште: III, VI, VII падеж придева, заменица и именица у множини; I и IV односно II и IV падеж неких именица мушког рода у једнини. *Нема поуздане анализе текста без пошћуног разумевања, удубљивања и понирања у смисао текста.**

Такође се покатакд узима као „споредно“ доказивање о постајању извесних облика, компаратива, постајања партиципа пасивног (мућен, жељен, рођен) и активног (мео, пао, прео, плео) и сл. Кад деца виде тачно тумачење, ствар је утврђена, и они ће већ сами увидети да *није споредно* казати *зайалење* или *зайалење, освешлење* или *освешлење* и сл., неће их више чудити ни *илешен* од *илешти*, кад знају да је стари инфинитив био *илешти*, ни *сечен*, кад знају да је стари инфинитив био *секти* и сл., па ће им бити јасно и откуд *илео*,

прео (плетл > плел > плео; предл > прел > прео), *секао*, *жегао* (секл > секал > секао; жегл > жегал > жегао). Разуме се, овде се не сме заборавити, ако се већ не може говорити о замени танког јера (њ), бар о попуњавању знања о непостојаном *а*. — Све су то, површно гледајући, „ситнице“ и „споредно“, али те и сличне ситнице и споредности чине истинско познавање и знање језика.

Споменимо још једну „ситницу“ из синтаксе. Има наставника који и сад казују у перо предавања (!) Није потребно о томе ништа више говорити. То је и непрактично, и рђаво и забрањено. Али — постоји покаткад. Исто је тако познато колико је опасно потпуно ослањање и на најбољи уџбеник и поверавање да сами ученици одлуче шта треба апсолутно задржати и потпуно прекувати. Имао сам ученике који су читаву групу свезица казивали наизуст, али нису знали ни једног јединог примера у реченицама. Ако је био случај да одреде *какву* споредну реченицу и да кажу у ком је случају везује свезица *да* за главну, сви би од чуда занемели. Недостајала је вежба, примена, стварна употреба. И док једни као „главно“ уче да деца одверглају промену неког имена или глагола, а заборављају оно што је најбитније и једино од вредности: правилна употреба и тумачење облика у склопу реченичком, у реченици. Други опет узимају као „главно“ да деца лепо наброје које свезице стоје пред којом подређеном реченицом, а нема ни помена о примени или истицању разлике у значењу тих свезица и реченица другог типа (случај са звезицом *да*). Многи се опет задовољавају простим набрајањем, предлога с падежима: у стоји с II, IV, VII *за* стоји с II, IV, VI итд. А да ли се увиђа колико је бесмислено просто набрајање ако се не тражи систематизовање и истицање значења с појединим од тих падежа! Налазио сам подоста ученика који су могли казати, рецимо за та два предлога, с којим се падежем слажу, али су били врло ретки они који су могли навести примере за употребу њихову с генитивом. Недостаје вежбање. Итд., итд.

Ја добро знам колико је тешко бити увек напрегнут: на сваком часу и у свим нижим разредима радити анализу текста, истицати самостална значења речи и њихова значења у реченици, али је то једини пут и начин да се градиво

истински савлада. Узалудан је наш посао по стоти пут понављати класификацију глагола по врстама кад не умемо да потпуно утврдимо дотично градиво. Треба добро упамтити да те „ситнице“ и те „споредности“ чине знање језика не само лунијим и поузданијим, него без тога нема истинскога и трајног знања. Свакодневно наглашавање да од тих „ситница“ и „спореднога“ постају *крујнице* и *главно* и да нема крупног без ситног, учиниће да истински уђе у свест и постане стварно знање.

О главном и споредном би се могло доста говорити, а ми ћемо се, овим поводом, осврнути другом приликом, на писмене задатке.

М. С. Лалевућ

О ЈЕДНОМ КЊИЖЕВНОМ ИЗГОВОРУ

I

За објективно решавање неког питања није потребно само потпуно познавање предмета. Толико исто, чини нам се, потребно је дубоко осећање равноправности (поготову ако је ова деректно у питању), а затим умјешна и културна способност „руковања“ тим осећањем, стављајући се изнад самог питања.

Они којима је у срцу културно подизање народа сукобљавају се сваки дан са тешкоћама које на том послу пристићу из различитости књижевних изговора који су у употреби код нас. Дакако није ријеч о примјени неког књижевног изговора овдје или ондје, то најмање; ријеч је о томе, да је питање књижевног изговора код нас од прворазредног културног и народно-државног значаја, да је оно још увијек проблем чије данашње решење претставља не само пуну пометњу и отсуство оријентације, већ постаје с дана у дан све више неиздржљиво. Зато је лако разумљиво што се почешће јављају гласови који би једним потезом мача ријешили то питање, само да се ослободе овога хаоса. И кад је „Наш језик“ отворио своје ступце расправљању овога питања

није, по нашем мишљењу, могао доћи на срећнију мисао. Ово из два разлога. Прво, што данашње решење питања књижевног изговора код нас претставља очевидно лоше постављени камен у темељу нашег књижевног језика, и друго, што ће то питање на овом мјесту бити расправљано са потребом *објективношћу*.

Потпуно дијелим мишљење Уредништва „Нашег језика“ о начину решавања овог питања. Хтио сам само још једном да нагласим да ће оно, у колико се буде решавало са више такта и објективности, у толико мање претстављати питање „покрајинског самољубља“. Данашње стање, како је то и г. Радуловић са пар примјера лијепо окарактерисао, свједочи баш о противном.

Народ је извор књижевног језика. Он говори различним изговорима. Књижевници и филолози дају књижевни облик народном говору. Очевидно је да је стапање различитих народних изговора у један народни — књижевни изговор насушна потреба. Шта да радимо?

Ако нам је стало до тога да наш књижевни језик буде што ближе народном говору, онда је јасно одакле треба почети. На извору упознати покрајинске народне изговоре у њиховом међусобном квантитативном односу, а затим и у квалитативном односу према изабраном књижевном изговору. Доћи, дакле, до „поузданог биланса“, не једног народног изговора, већ свих оних елемената који ће данас-сјутра ући у један заједнички књижевни изговор. А тада — донијети одлуку која ће претстављати датум посебног значаја у историји нашег народног уједињења и народне културе.

Увјерени смо да ни у том случају не би требало „пресећи чвор“, славити побједу једног књижевног изговора, са омаловажавањем третирати извјесне покрајинске говорне одлике, већ напротив, постепено проводити деликатну политику претапања покрајинских говора у један књижевни изговор и тако уједначавати и подизати своје највеће културно добро, свој књижевни језик.

Богоћ Новелић

II

O književnom narečju govorio je još Skerlić. Sad je nanovo pokrenuo to pitanje g. J. Radulović u trećoj knjizi, svesci prvoj „Našeg jezika“. Tim povodom hoću i ja da kažem nekoliko činjenica u vezi sa praksom nastavničkom u jednom mestu Slavonije gde u školama i narodnom govoru vlada ijekavština.

Poznato je iz istorije književnosti i jezika da je u Slavoniji, pre nego što je Gaj usvojio Vukovu ijekavštinu i za književni jezik Hrvata, u književnosti upotrebljavana kod salvonskih katolika ikavština (M. A. Reljković i drugi). Ijekavštinom su govorili pravoslavni — Srbi i oni katolici čiji su preci bili pravoslavni. Posle Gajevog usvojenja Vukove ijekavštine za književni jezik Hrvata, Hrvati i katolici ikavci, čakavci i kajkavci morali su putem knjiga i škole da uče ijekavsko narečje, koje je za njih bilo tuđe. Od tog vremena, tj. od Gajevog usvojenja Vukove ijekavštine, u zapadnom delu našeg naroda kod Hrvata književni jezik se razvija pod naročitim uslovima: u osnovicu Vukove ijekavštine, kajkavci i čakavci unose mnogo svojih elemenata, zatim mnogo elemenata iz dubrovačke književnosti koja je stajala pod jakim uticajem talijanskog jezika i književnosti, zatim na zapadu se u književni jezik unosi mnogo duha nemačkog jezika. Dalje u ovom pravcu neću ništa reći da se ne bih udaljio od stvari bez potrebe. Dakle, u zapadnom delu našeg naroda oni koji nisu bili ikavci po poreklu nego ikavci, čakavci ili kajkavci moraju učiti u školi i putem književnosti ijekavštinu. No za njih je sada velika teškoća, jer oni ne znaju gde je bilo staro *ѣ*, koje je prešlo u ikavštini u *-i*, a u ekavštini u *e*, tako isto i u kajkavštini u *e*, dok u čakavštini imamo sva tri elementa. Dakle, svako *e* nije postalo od starog *jata* (*ѣ*), niti je svako *i* postalo od starog *jata* (*ѣ*). Ja sam zapazio da đaci u Slavoniji ni do osmog razreda ne nauče da pišu pravilno bez grešaka ijekavski — grešaka je uvek puno, sem ako đak nije ijekavac od rođenja, a tako će biti, mislim, i u drugim krajevima na zapadu našeg naroda.

Pa ne samo da đaci do osmog razreda ne nauče da pišu pravilno ijekavštinom nego često i ljudi koji svrše fakultet ne nauče dobro ijekavštinu, već i u tom pogledu greše i pišući i govoreći. Primetio sam da se ovde u Slavoniji meša ijekavština,

ekavština i ikavština — dakle sve tri crte. Teškoća je velika kako za ekavca i ikavca štokavca, tako isto i za ekavca kajkavca i ikavca čakavca da nauče ijekavštinu dobro, brzo i lako, bez velikog napora i dugogodišnjeg truda, jer nemaju osećanja gde je bilo staro jat (ђ).

U ovom pravcu ijekavštinu nauče samo vredni i istrajni i to dugogodišnjim naporom. Zbog toga je, po mom mišljenju, opravdano i nužno i s teoriske i praktične strane, usvojiti ekavštinu u književnom jeziku, jer je svakom ijekavcu lako pisati ekavštinom, tako isto svakom kajkavcu je lako i brzo naučiti ekavštinu, pošto je i sam ekavac. Naš narod je u pogledu glasa jat (ђ) u većini ekavac: veliki deo Srba govore ekavštinom, veliki deo Hrvata govore ekavštinom — kajkavci, Slovenci govore ekavštinom. Ovome bi se moglo prigovoriti da će ikavcima teško biti da govore i pišu ekavštinom. To je istina, ali je zato njih mnogo manje prema ekavcima uzevši u obzir sve ekavce. Ovim bi se Srbi i Hrvati jače približili Slovencima — a to je već jedan korak ka jezičkom, kulturnom i duhovnom ujedinjenju Srba i Hrvata sa Slovencima.

Dakle usvajanjem ekavštine u književnom jeziku učinila bi se velika olakšica za učenje i razvitak književnog jezika u zapadnim krajevima našeg naroda.

U ovom pogledu mislim da ne postoji nikakva teškoća, jer je razlika u ovoj dijalekatskoj crti vrlo mala; dalje, u ovoj stvari ne mogu igrati ulogu nikakvi verski ili plemenski osećaji, jer ijekavština nije isključivo nijednih, kao ni ekavština.

Drag. Jovičić

ХОДОЧАШЋЕ

Све шира употреба речи *ходочашће* са његовим изведеницама претставља типичан пример како у наш језик улазе често и речи које нису постале у самом народу, него су начињене вештачки, или су узете из нашег старог језика или позајмљене из којегга туђег језика. Без обзира на начин како је постала или када и у којем се крају почела употребљавати, реч *ходочашће* помало већ припада српскохрватском књижев-

ном језику, узетом у целини. Та се реч увукла у језик, иако су граматичари, и то веома оштро и одавно, осудили њезину употребу. Тако је већ пре тридесет година познати бранилац чистоте нашег језика В. Рожић речи *ходочасник* и *ходочашћини* назвао наказним кованицама.¹⁾ Покојни Љ. Стојановић у критици на Маретићев Језични савјетник убраја *ходочашће* у такве кованице које су „тако рђаве, да се њиховом употребом врши право насиље над језиком“.²⁾ Исто тако је устао против те речи и проф. Т. Маретић у првом издању своје Граматике и стилистике.³⁾ Међутим у Језичном савјетнику он одобрава: *ходочашће*, *ходочасник*, *ходочастити*.⁴⁾ Питање је када је проф. Маретић имао право?

Први је забележио те речи, без глагола *ходочастити*, Стулић у своме Рјечосложју 1806 год. Проф. Маретић држи да је те речи начинио сам Стулић, — иако овај наводи да их је узео из једног глаголског мисала — и да реч *ходочашће* значи исто што и израз „ходом чашћење“. Није немогуће да је ту сложеницу измислио Стулић, као што је и у самом наслову речника његова сложеница *рјечосложје*. Али се може допустити и старије порекло. Тако тумачи постанак кованице *ходочасттво*, која се налази код Стулића, П. Будмани који у Академијину рјечнику вели да је то изведена реч: *ходџь* тј. *ходац* или *ходокъ* + *наставак љство*; према томе то би била по начину грађена иста реч као и старо *ошчачасттво* тј. *отъчѣство*. Облик *ходочашће* место *ходочасттво* могао се јавити по угледу на однос: *пришаство*, *пришаствије*, *пришастије* или *пришашће*. Судећи по гласовној страни облика *ходочасттво* код Стулића, која показује да је тај облик начињен управо од рускословенске основе *ходок* и таквог наставка *-есттво*, можемо узети да је та реч доспела у глаголске књиге за време познатог језичког преудешавања тих књига према унијатским малоруским текстовима.

Тако би, дакле, изведеница *ходочашће* стајала у вези само са речју „*ходок*“ која значи „*ходилац*“. После су сагра-

1) Barbarizmi u hrv. ili srp. jeziku, 1904 стр. 10.

2) Nastavni vjesnik, XXXIII, 1925, стр. 219.

3) Gramatika i stilistika hrv. ili srp. knjiž. jezika, 1899, стр. 687.

4) Jezični savjetnik, 1924, стр. 26—27.

ђене и остале речи: ходочасник, ходочастан, ходочастити, код Стулића ходочаствовати. Према томе се слаже и значење које Стулић даје придеву *ходочаштан* „che va in paesi stranieri“ тј. који иде у туђе земље. Ту је, као што се види, истакнуто пре свега *идење*, *ход*, као што се на пример у пољском језику реч *ходочасник* каже просто *putnik*, која је некад значила исто што и наш *пушник* који му по етимологији одговара. И латински *peregrinus*, који је ушао у многе европске језике — као немачки *Pilgrim*, француски *pèlerin*, одакле је и *Делерина*, талијански *pellegrino*, одакле је и познат у покрајинској књижевности *пилигрин*, — значило је првобитно туђинца путника, а после му се значење сузило. Према томе излази да је реч *ходочаштво* односно *ходочашће*, ако не варваризам, а оно свакако архаизам. По значењу би стајала најближе речи *хаџилук*, нем. *Pilgerschaft*.

Теже је примити споменуто Маретићево тумачење. Пре свега, ако треба *ходочашће* сматрати као сложену реч са значењем „ходом чашћење“, онда такво значење не би одговарало духу нашег језика, јер оба дела те сложенице заједно значе исто што и две речи *ходом чашћење*, а не нешто ново, треће.⁵⁾ Има још именица које су тако начињене, али значе друго него што значе њихови саставни делови. На пример *водокршће* не значи радњу: крштење воде, него празник: Богојављење, или црквени израз, који Вук наводи у своме Рјечнику, *цвјештоносије* није „ношење цвета“, него празник Цвети.

И као што не ваља *ходочашће* са сачуваним етимолошким значењем, тако исто није добро ни *богочашће* или *богошћовље* за које проф. Маретић вели да могу поднети. Остаје, даље, да се одреди и задржи право значење именице *ходочашће*. Оно се већ појављује. Тако се за Опленец говори да је постао највеће југословенско ходочашће. То би, дакле, означавао циљ или место до којег се иде и одаје почаст. Потпун смисао добива та реч и онда када се буквално схвати *ход* тј. неко иде пешице да се поклони Краљеву гробу, а таквих истинских „ходочасника“ и из удаљених крајева има све више. Зато би се могло рећи да баш то пешачење даје прави значај томе ходочашћу.

⁵⁾ А. Белић, О „светогледу“. Наш језик I, 49.

Сем тога хођења важан је и сам циљ његов. Проф. Марећић, дајући данашње значење речи ходочасник, пише да је то онај који ходи, јаше или броди „путујући камо *поклоником*“⁶⁾. Зашто онда та реч не би могла заменити израз ходочасник? Реч *поклоник* Вук је забележио у Рјечнику са ознаком да се говори у Дубровнику. У своме немачко-српском речнику Вук нем. Pilger преводи *поклоник*, *хаџија*. То још не значи да је хаџија исто што и поклоник. Турско-арапско *хаџи* односно *хаџија* усвојио је наш народ доста давно. Та се реч у писаним споменицама јавља на почетку 17 века.⁶⁾ Што се на нашем истоку, код православних, није створио нарочит назив за лат. peregrinus, то је разумљиво, јер онај који је био на хаџилуку — а то није могао сваки — остао је хаџија док је жив, зато се придевало његову имену хаџи: Хаџи Ђера, Хаџи Продан итд. Али онај који се поклатио неком другом светом месту, а не Христову гробу, није се тиме истицао у мноштву осталих људи који су, особито у старо време, долазили манастирима и црквама, често у нарочите дане, и који су се некад звали једноставно *црквари* нем. Kirchengänger.

Сасвим је друкчије било на западу где су поклоници путујући не само у Свету Земљу или у Рим него и у свако друго заветно место одлазили, а често и данас иду, обично у већој заједници на челу са својим свештеником и са црквеним заставама, певајући побожне месме. Тиме су, наравно, чинили засебну целину која се одликовала од осталих људи баш тим спољашњим обележјем. У пољском језику, на пример, има за такву гомилу поклоница посебан назив *pielgrzymka*. Сем тога, било је и појединаца којима је поклоништво било скоро занимање. Такви су проводили живот путујући од једног заветног места до другог, и јасно је да су се тиме одвајали од осталих људи и добили своје стално име. Није чудо што су такви поклоници који се нису могли станити на једном месту почели сматрати као пробисвет. И заиста, спомнути пољски израз *pątnik* могао је каткада значити лопов, варалица.

Како назив *хаџија* има своје засебно значење и одређену употребу, а *ходочасник* по своме саставу не значи оно

⁶⁾ Ђ. Даничић, Рјечник из књиж. старина српских.

што управо треба да значи, то остаје као најбоља замена — реч *поклоник*, *поклоништво*, *поклоњење*. Иако *поклоник* има шире значење него на пример нем. *Pilgrim*, ипак се он може задржати, јер добро означава бар главни циљ ради којег се врши нарочито путовање. Реч *ходочасник*, ако се она разуме у основном значењу да неко ходом части, то она данас још мање може да значи оно што се исказује изразом *поклоник*.

Код наших кајкаваца су у употреби народне речи *прошћеник*, *прошћенак*, *прошћење*, за које је В. Рожић држао да би „могле поднијети и код штокаваца“.⁷⁾ Али и прошћеник не значи оно исто што и поклоник, јер је прошћеник управо онај који је добио опроштење греха и сл., што се не мора односити увек и на поклоника. Зато ни *прошћеник* није много боље од *ходочасника*.

Колико је најзад сумњива реч *ходочашће* са свима изведеницама показује Рјечник Југославенске академије у којем је све те речи оставио без акцента бивши уредник АкРЈ. Перо Будмани, изврсни познавалац нашег књижевног језика.

П. Ђорђевић

НЕКОЛИКЕ НАПОМЕНЕ

1. О речима: „бања, купалиште, купељ, купатило и купка“

На мој чланак под насловом „Бања, купељ, купатило, купка“ (НЈ II, 234-237) осврнуо се г. Фр. Илешић и унеколико га допунио. Да не би било неспоразума, морам се опет вратити на ову ствар и одговорити на његова питања.

Г. Илешић пита: 1) да ли је збиља тачно одређено значење речи *купалишће*, *бања* и *купатило*; 2) значи ли збиља *купалишће* и „вода за купање“; 3) задовољавају ли ове три речи све потребе изражавања?

Говорећи о значењу сваке горе истакнуте речи, ја сам навео сва забележена значења, па сам и за *купалишће* навео пет значења, али не у „јужном (ваљда источном) делу народа“, већ уопште, а узео сам их из речника Југославенске акаде-

⁷⁾ *Nastavni vjesnik*, XXXII, 1924, стр. 287.

демије. Тамо је као четврто значење дато „уопће купање или вода за купање“, а наведена су два примера: *Čuvaju se vrućih kupališta* („J. S. Reljković 346) и „Vidim prida mnoom golemo od krvi kupalište“ (A. Kanižlić, uzr. 95). Ја сам на крају свога чланка дао садашње значење само трију речи: *купалишће*, *бања* и *купатило*, које су највише раширене, па ту нисам рекао да *купалишће* значи „купање или вода за купање“, већ „место на рекама, на морима и језерима удешено за купање“.

Задржао сам се на овим трима речима зато, што оне задовољавају све потребе изражавања, а највише су раширене баш у крају чији говор служи као основица књижевног језика. Понављам да *купалишће* има најшире значење, јер значи: место за купање, природно или вештачко, с минералном или обичном, топлим или хладном водом (*Badeort*, *Badeanstalt*); *бања* има уже значење: купалиште на минералним изворима; *купатило* има најуже значење: то је део купалишта или бање, место за купање, било то соба за купање, било нарочито одељење (на пр. „блатно купатило“, „парно купатило“) било место на води (реци, језеру, мору) удешено за купање. Разуме се да се понекад и понегде ова значења мешају, па „купатило“ значи и морско купалиште и бању. Тако Ристић-Кангрин речник за реч „купатило“ има ова значења: 1. *Bad*, 2. *Badeort* и 3. *Bedeanstalt*. Али то су све старија значења, из времена док су се она још колебала; а данас су се усталила онако како сам рекао, разуме се у источним крајевима. „Купељ“ је архаизам и провинцијализам, и не може се више повратити, а „купаоница“ би много боље пристајала за значење „*Badezimmer*“, него рђаво скована реч „купатило“, али је, на жалост, ова друга отела маха, те је сад не истерасмо!

Словеначко „*Npravite mi kopel*“ ми (барем екавци) кажемо „Спремите ми купатило (каду)“. А лекар ће рећи болеснику: „Морате узети двадесет *купања*“.

2. Ђорђе или Ђуро?

Кад је већ г. П. Ђорђић поводом мога чланка о транскрибовању туђих имена показао како се у неким крајевима *Ђуро* не осећа као хипокористикон од Ђорђе, већ је потпуно крштено име, онда дај да и ја још неку о томе проговорим.

Доста се у западним нашим крајевима, нарочито у Далмацији, многа наша имена одмила употребљавају као, тако да кажем, званична имена. *Анџе, Вице, Шиме, Фране* и др. врло су честа крштена имена, која се само тако и званично пишу. Па чак и у осталим крајевима има понеки хипокористикон који се више не осећа као такав. Сад се скоро нико не зове *Симеон*, већ *Сима (Симо)*, а *Косџа* је много обичније него *Константин*, *Алекса* обичније него *Алексије*. Па ипак, код православних се, мислим, нигде у књигама рођених не пише *Ђуро*, већ *Ђорђе*, маколико да се у обичном говору више чује *Ђуро*. Зато сам ја рекао да је „*нама којима је то име хипокористикон*“ смешно кад Хрвати за енглеског краља кажу *Ђуро V*.

У крајевима чији говор служи као основица нашег књижевног језика речи *Ђока, Васа, Миша, Јоца, Љуба, Воја* и др. су само хипокористика, ма колико да се често чују, ма да се само тако пишу кад се говори о неким познатим личностима, а права крштена имена су *Ђорђе, Василије (Васиљ), Михаило (или Милош), Јован, Љубомир, Војислав*. Друга је ствар кад је реч о личностима из других крајева, чији говор не служи као основица књижевног језика, тада ћемо урадити исто што и с географским називима: писаћемо их онако како се у том крају изговарају. Тако ћемо чинити и кад се изузетно тиче неког човека који је увек носио хипокористикон као име. Ми сад не можемо *Ђури Даничићу* и *Ђури Јакшићу* преденути име па, их звати *Ђорђе*, кад су они познати само под именом *Ђуро* одн. *Ђура*.

Него да се вратимо на реч *Ђуро*. Код Хрвата је она новијег порекла, а донели су је штокавски досељеници из Босне и Херцеговине. Чакавци и кајкавци имају *Јурај* и *Јуре*. А *Ђуро* је скраћено одмила од имена *Ђурађ* или *Ђурђе*, како штокавске народне масе једино и говоре.¹⁾ Тек у новије време продире из вароши и у села име *Ђорђе* или раније *Ђорђије* које није ништа друго до грчкомакедонски изговор грчког имена *Georgios*. Почетком прошлог века Срби су се звали

¹⁾ И у старим нашим споменицама налазимо на име *Ђорђе* на пр. код Константина философа кад описује како је деспот Стеван Лазаревић пред смрт викао: „По Ђурђа, по Ђурђа“.

Ђурађ, Ђурђе (чему тачно одговара чакавско и кајкавско *Јурај, Јурје*) или књижевно *Георгије*, а име *Ђорђе* су имали варошани који су били Македонци, Грци, Цинцари или наши људи из тог краја. То се најбоље види по презименима. Ретко се нађе Ђорђевић по селима или који би старином био из села: људи с таквим презименима налазе се највише по варошима и већином су досељеници с југа, многи грчко-цинцарског порекла. Сеоске породице и оне које су пореклом са села зову се *Ђурђевићи, Ђурђићи, Ђуровићи, Ђуричићи, Ђурашовићи, Ђурковићи*, а свима тим презименима је у основи име *Ђурђе* или какво име од њега изведено. Тако исто се и празник св. Ђорђа зове народски *Ђурђевдан* и *Ђурђиц*.

М. С. Московљевић

ИЗ ИСТОРИЈЕ РЕЧИ

1. Камен — валутак — грѣде

У 2 свесци III године донео је „Наш језик“ два синонима за реч камен: *рија* и *стајива*. У мом родном месту Црној Влади, општине Врховине, среза Оточац, каже народ *валутак* за камен, а *грѣде* за камење — „Разбио, расцопео му *валушком* главу“. — „Купи *грѣде* по њиви“. Од *грѣде* изведен је и глагол *грѣдаши се*, тј. потући се камењем, бацати камење један на другога. — „*Погредала* се деца, па искрвала главу“. Овде је *грѣде* plurale tantum и никад се не чује нити употребљава у једнини.

2. Јањ — јаблан

Исто тако се у мом месту говори за *јаблан* — *јањ*. У речнику др. Ристића и Кангрѣ *јањ* је што и јагњѣда, јасика, дакле сасвим друго дрво, иако сродно. Јаблан, *јањ*, је *Rugamidenappel*, а јасика је *Zitterappel*.

Д-р Милан Појовић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

62. „Много се куйовао само због његове најадне сјајности.“

„Нападан“ је према немачком auffallend, треба *изразити*, *уочљив*, (онај који пада у очи) и сл. Према томе у горњој реченици место: „...само због његове најадне сјајности“ требало је рећи: ...само због његове *изразити* (уочљиве) сјајности.

63. „*Za kneževa se predšasnika govorilo da je poznao kamen tudraca...*“

„Предшасник“ је према руској речи *прешесивенникъ*; непотребно је код речи *прешходник*. Отуда је у наведеној реченици место: „*Za kneževa se predšasnika govorilo...*“ требало је рећи: За кнежева се *прешходника* говорило.

64. „*Gotovo se svuda pojavilo poslije kamena oruđa oruđe od bronca.*“

Место именице „бронц“ (нем. Broze, фр. bronze) боље је рећи *бронза* или *шуч* како се обично у народу и говори. Отуда је и у горњој реченици место: „...oruđe od bronca“ требало рећи: ...оруђе од *бронзе* (гуча).

65. „*Руковаоц завода треба да пази...*“

„Руковац“ је неправилно, треба рећи: *руковалац*. Према томе и у горњој реченици место: „*Руковаоц завода...*“ требало је рећи: *Руковалац* завода...

66. „*...poznata je u liječništvu slučenina žive sa hlorom...*“

Реч „слученина“ је из чешког језика; непотребна је код наших речи *веза*, *сјој* и сл. Према томе и у горњој реченици место: „...poznata je u liječništvu slučenina...“ требало је рећи: ...позната је у лијечништву *веза* (спој)...

67. „*Тај се лијек даје за многе нушрашње болести.*“

Придев *нушрашњи*, *а*, *е* не иде у књижевни језик; треба *унушрашњи*, *унушарњи*... Зато и у „наведеној“ реченици место: „...за многе *нушрашње* болести“ требало је рећи: ...за многе *унушрашње* болести.

68. „*Ako napunimo sud sa živom pa u nj stavimo željeznu kuglju...*“

Правилно је: *напуниџи* (нешто) *чим*, а не: *напуниџи с чим*; место речи „кугља“ (нем. Kugel) правилно је у књижевном језику *кугла*. Према томе горња реченица место: „*Ako napunimo sud sa živom pa u nj stavimo željeznu kuglju...*“ требало је да гласи: Ако напунимо суд *живом* па у њ ставимо *железну* (жељезну) *куглу*.

69. „*U Indiji, kažu, da domaće životinje samo radi žive u velikoj množini pogibaju.*“

Према свршеном глаголу *погинуџи* у књиж. јез. као трајни глагол стоји само *гинуџи*; *погибаџи* је неправилно. Зато у горњој реченици место: „...*u velikoj množini pogibaju*“ требало је рећи: „...у великој множини *гину*.“

70. „*Ta se smjesa laglje tali od samoga bakra.*“

„Лажље“ је покрајинско, — књижевно је *лакше*; „талити“ је такође покрајинско, — књижевно је *топиџи*, *растопиџи*. Зато у горњој реченици место: „*Ta se smjesa laglje tali...*“ требало је рећи: Та се смеса (смјеса) *лакше топи* (растапа)...

71. „*Он би требало да на суду каже све што зна...*“

Реченица је неправилно склопљена, место: „*Он би требало да...*“, као што је у горњој реченици, ваљало је рећи: *Требало би да он...*

72. „*Sumpor kad se iz zemlje iskopa uvijek je onečišćen.*“

„Онечишћен“ је непотребна кованица код познате речи *нечист*. Зато је у горњој реченици место: „...*uvijek je onečišćen*“ боље било рећи ...увек (увијек) је *нечист*.

73. „*...и пажљиво је гледао да се ша парчад сувише не скору.*“

Од глагола *скорейи се*, *скорим се* 3 л. сад. времена правилно гласи *скоре се*; облик *скору се* је неправилан. Према томе је и у горњој реченици место: „...*да се та парчад сувише не скору*“ требало је рећи: ...да се та парчад сувише *не скоре*.

74. „Ovo iznašasće se brzo raširilo i prodavalo za lijep novac.“

„Изнашашће“ је застарела реч, боље: *проналазак*, *изум*. Зато је и у наведеној реченици место: „Ovo iznašasće...“ требало рећи: Овај *проналазак* (изум)...

75. „Prometej je zavolio umrle ljude...“

Иако се *умрли*, поред значења *мртви*, *покојни*, употребљава и у значењу *смртни* (на пр.: *умрлога* ми часа! и сл.) у овом случају не може се тако употребити, јер би се у горњој реченици пре могло разумети да је П. заволео људе који су умрли, тј. покојнике, неголи *смртне* људе, како је то писац мислио. Према томе место: „Prometej je zavolio umrle ljude...“ требало је рећи: Прометеј је заволео (заволио) *смртне* људе...

76. „U primitivnom svom stanju čovjek je stvarao vatru teškim trudom.“

У горњој реченици место „teškim trudom“ требало је рећи „с тешким трудом“, јер је писац хтео рећи да је човек стварао ватру трудећи се, с муком, а не да је стварао *шрудом* као неким оруђем.

77. „То су проналасци којима има човек да захвали чистав свој најпредак.“

„Захвалити коме што“ је према немачком: *einem etwas verdanken*; у нашем језику је правилно *захвалили* коме за *што*, или: *захвалили* коме на чему. Према томе и у наведеној реченици место: „...да захвали чистав свој најпредак“ требало је: ...да *захвали* за *чистав свој најпредак*.

78. „Свакодневна шећња по шуми и чистом ваздуху добро ми је чинила.“

„Добро чинити“ је према нем. *wohl thun*, место тога треба рећи: *били* од *користи*, *пријати* или сл. Дакле, место: „...добро ми је чинила“ требало је рећи: ...*била* ми је од *користи* или *пријала* ми је.

79. „Kao siguran lijek kod ovakova otrovanja upotrebljavaju mleko.“

Глаг. именица *ошровање* на ваља, јер се њоме не озна-

чава неки чин или резултат глаг. радње, већ само свршена глаголска радња глагола *отровати (се)* (исп. о томе НЈ I, 262-268). Према томе овде се могла узети само глаголска именица трајног глагола *шроваши (се)* — *шровање*; место: „код овакова...“ боље је било: *при оваквом...* Дакле место: „Као *siguran* лијек код оваква *otrovanja...*“ требало је рећи: Као сигуран лек (лијек) при оваквом *шровању...*

80. „*On nije pisao onako kao netom spomenuti pisci.*“

Реч „нетом“ у значењу: *шек, чим, само* и сл. раније се чешће употребљавала код дубровачких писаца и уопште код писаца у западнијем крају наше земље; данас је та реч и у том значењу већ застарела. И кад реч „нетом“ не би данас претстављала архаизам, у наведеној реченици не би била добро употребљена у значењу *мало пре*, јер такву употребу та реч није никад ни имала. Према томе у горњој реченици место: „...онако као *netom* споменути *pisci*“ требало је рећи: ...онако као *мало пре* споменути писци.

81. „*Мајка ме узде за руку и изведе најоље...*“

Од глагола *узети* аорисни облици правилно гласе *узех, узе.. узесмо..*; облици *узедох, узеде... узедосмо...* су неправилни и недопуштени у књижевном језику. Према томе у горњој реченици место: *Мајка ме узде за руку...*“ требало је рећи: *Мајка ме узе за руку...*

82. „*Док су деца пребирала орасе, мајка је кишила јелку.*“

Од именице *орак* (мн. *ораси*) акузатив мн. правилно гласи *оракхе*; облик *орасе*, начињен према номин. мн. неправилан је. Зато и у наведеној реченици место: „*Док су деца пребирала орасе...*“ требало је рећи: *Док су деца пребирала оракхе...*

НАША ПОШТА

Д. Н. Сушак.

На Ваше питање о правилности неких речи и израза који су тамо уобичајени ево одговора.

1. Реч *шека* је немачка (*die Theke*) па јој није место у нашем језику, који за ту ствар има своје речи *свеска, везбанка*. Још мање се може допустити израз „*исправити*

српскохрватске *шке*“, већ је и лепше и тачније „*исправити задашке* из српскохрватског језика“ или „*исправити писмене радње* из српскохрв. језика.“

2. „Дошли су нам *гости*“ није добро, већ треба „дошли су нам *гости*“, јер је ова именица раније спадала међу основе на *i* које никад не проширују основу у множини уметком *-ов-*. Да се она некад мењала као именице основа на *i* (смрт, кост), види се по ген. мн. *гостију*.

3. И *зайушач* и *чей* могу се употребити кад се говори о плути којом се затвара стакло, а кад је реч о дрвеном затварачу на бурету, онда се не каже „запушач“, већ или *врањ* (само онај озго, на рупи кроз коју се улива течност) или *чей* (онај доле, на рупи у коју се удара славина, за истакање вина).

4. Реч. *саџница* у значењу „распоред предавања“ није довољно јасна, јер није добро скована. Пре свега, турску реч *саџ* (сахат) доиста није истисла реч *час*, али само кад, према руском, значи „време од 60 минута“, а чим значи неко одређено *време* за држање *предавања* или само *предавање*, место „сат“ употребљава се све више „час“ и то се значење развило у новије време у нашем језику, без утицаја руског, јер се у руском исти појам исказује речју „урок“. Али, ако се баш и допусти реч „сат“ и са значењем одређеног времена за предавања у школи, ипак није срећно начињена реч „сатница“, јер се наставком *-ница* граде именице које значе или место у ком је нешто смештено, као на пр. *ложница*, *пивница*, *ножнице*, *ризница*, *кошница*, *ковачница*, *месарница*, или неку другу ствар, као нпр.: *садница*, *резница*, *повојница*, *скрејница* и др. Према овоме би „сатница“ могла значити „место где има много сатова“, а не „распоред часова“.

5. Именица *бол* се употребљава и у мушком и у женском роду: *бол-бола* и *бол-боли*. У свима словенским језицима, у кајкавском и чакавском дијалекту, *бол* је женског рода, а само је у штокавском мушког рода; уколико се у западним крајевима чује и међу штокавцима у женском роду, то је утицај чакавског, нарочито старих писаца. Пошто је у основи нашег књижевног језика штокавски дијалекат, правилније је употребљавати *бол* у мушком роду. (исп. НЈ II, 127—128).

6. „Овај ђак добро напредује у *науцима*“. Да ли је то правилно? Одговор на то питање добићете у засебном чланку.

7. „Мама ми је рекла да нека идем купити брашна, јер да она не може“. У нашем приморју, а посебице у чакавској области, редовно се употребљава конструкција споредних реченица које су допуна глаголима *рећи*, *наредити* и сл. са „да нека“ место само свезе *да*. То је погрешно; погрешно је чак ако се у оваквим реченицама употребљава и само *нека*, кад се односи на 1 и 2 лице. Не ваља рећи „Молим те нека дођеш“, као што не ваља ни „Наредио је да нека дођем“. Речца *нека* се сме употребити само у 3 лицу, и то највише у значењу *заповедног начина*, али у истом лицу може заменити свезу *да*: „Реци му да дође“ или „Реци му нека дође“, јер и нема правог заповедног начина за 3 лице.

У горе истакнутој реченици није добро речено ни „јер да она не може“. Овде свеза *да* није потребна, пошто је ово узрочна реченица, која почиње свезом *јер*, а споредна реченица не може почињати двома свезама које означају зависност. Кад не би било свезе *јер*, онда би се могла рећи свеза *да*: „Мама ми је рекла да она не може“, али, пошто реченица „она не може“ објашњава реченицу „мама ми је рекла да идем купити брашна“, казује узрок њен, она се мора везати за главну реченицу свезом *јер* или *иош*.

8. „Добро сам прошла *зашто јер* сам учила“ такође није добро. Узрочна свеза *јер* увек стоји сама, а она се може заменити конструкцијом *зашто што*, али је сувишно да обе стоје напореда.

9. „Господину Равнатељу Н-те гимназије. Молим наслов да ми допусти упис у VII разред...“ Овака се језичка накурада врло често употребљава у нашим западним крајевима, а толико је противна нашем језичком осећању да није ни потребно доказивати њену неправилност. Наслов су написане речи, па како се речи могу молити! Никаква фигура не може дотле ићи.

Па ни реч *равнаџел* није добро, иако су је у доба пуританства Хрвати увели уместо речи *директор*. У нашем језику *равнаџи* значи: чинити нешто равним, мирити некога с неким (равнати га суду); *равнаџи се* по некоме значи *управљати се* по некоме, али је именица *равнаџел* начињена од гл. *равнаџи*, а не од *равнаџи се*, јер „равнатељ“ нешто „равна“, а не *равна се* по нечему. Пошто гл. *равнаџи* нема

значење „управљати“, то се и лице што управља неким заводом погрешно зове „равнатељ“, већ треба да се зове *ујравитишељ* или *ујравник*, као што се и зове, ако нећемо да узмемо међународну реч *директор*. Данас се за исти појам употребљавају четири речи: *ујравитишељ*, *ујравник*, *равнашељ* *директор*, а могла би се употребљавати и реч *старешина*. Прва је најстарија, начињена према *родишељ*, *учишељ*, друга је по наставку најбоље начињена (јер је наст. *-шељ* старински), *равнашељ* је свакако начињен утицајем кајкавског дијалекта, у ком гл. *равнаши* значи управљати, а *директор* је међународна, латинског порекла. Кад има више речи за исти појам обично се њихова значења диференцирају, било према крају, било према нианси у значењу. Тако се у западним крајевима употребљавају *равнашељ* и *директор*, а у источним све сем *равнашељ*. *Ујравитишељ*, као најстарија, почела се употребљавати као назив за лице које управља школом, па се и данас тако зову старешине основних и учитељских школа. *Ујравник* је данас назив за старешине неких самосталних завода и установа, као: болница, казнених завода, позоришта, државних добара и др. Реч *директор* је уведена у новије време, прво као назив старешина средњих школа, а после и старешина важних одељења у министарствима, банака, привредних и других предузећа. *Равнашељ* се употребљава у западним крајевима највише као назив за старешине просветних завода, а иначе је потискује реч *директор*. Изједначена административна терминологија увела би више реда у употребу ових назива.

М. С. М.

ИСПРАВКЕ

У бр. 3 (књ. III): на стр. 84 треба „Бавова Тепа“ м. „Банова пета“,
 „...сјеверне стране тога града. Та
 имена... м. ...сјеверне стране. Тога
 града та имена..“

Власник за Лингвистичко друштво
 д-р **Александар Белић**
 Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
 д-р **Радомир Алексић**
 Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акцентски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДБОР

ГОДИНА III СВЕСКА 5

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. III

СВ. 5

СВЕТИ САВА

САДРЖАЈ

	страна
1. П. Ђорђић: Свети Сава	129
2. А. Белић: Стил и језик	133
3. Stjepan Ivšić: Još o riječi <i>hodočašće</i>	141
4. М. С. Московљевић: <i>Наук или наука?</i>	143
5. Д. Вушовић: Да ли <i>задовољан с чим или задовољан чим?</i>	147
6. Ситни прилози (Д-р С. Тр.: О нашим варивима; Д-р Милан Поповић и Н. Новаковић: О значењу неких речи; Из једног писма Франа Мажуранића)	152
7. Наши помагачи	153
8. Језичке поуке	155
9. Наша пошта	158

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

СВЕТИ САВА

1235—1935

Пре седам векова завршио је свој земаљски живот први просветитељ српски Сава Немањић. Његови просвећени потомци заслужно ће освежити успомену на велика дела његова и поучени његовим примером црпсти снагу на нова прегнућа за добро народа и отаџбине.

Име св. Саве овековечено је у живом народном предању, а црква његова проноси му Славу кроз векове. Историски значај многоструког рада св. Саве осетио се у нашем народу још у време Савина плодног и несебичног живота. И све мене кроз које је имао да прође Савино племе нису истргле из сећања име правог творца наше народности. Да би створио јединствену народну целину у Немањићкој држави, свети Сава је извојевао црквену независност и у њену оквиру изграђивао просвету и својим примером и угледом потстицао и друге трудбенике на самостално књижевно стварање.

Наша тадашња књижевност која се јавила и која се неговала у вези и под утицајем црквеног живота, који је већ био довољно развијен, имала је и за књижевни језик — црквени, од прве појаве писаних споменика. Али је тај језик ипак имао српско обележје које се јасно истиче управо онда када се јавља и писменост на томе језику. Свети Сава само је прихватио оно језичко стање до којег се дошло у току дугог развитка који има свој почетак у првом словенском богослужењу.

До светога Саве протекло је три стотине година од појаве писмености код Јужних Словена, и за то време постепено се спремио и код нас основ да се створи српска рецензија старословенског језика. И свети Сава је несумњиво учествовао у утврђивању те наше рецензије, непосредно тиме што је сам писао изворне ствари и преводио са грчког језика, и посредно што је наређивао да се преписују богослужбене и друге важније књиге за црквене потребе. Природно је што је свети Сава, који је основао српску цркву и дао јој народно обележје, учврстио црквену самоуправу и самим црквеним

језиком који је тада био одлика само наше цркве, док су и Руси и Бугари имали своје засебне рецензије. Старословенски језик је могао да се тако одомаћи у светосавској цркви само зато што је добио главније гласовне особине народног језика, као што се свагда и догађа када туђи елементи улазе у неки други језик. Тај српскословенски језик имао је не само књижевни него и књишки карактер, јер се морао учити једино из књига, како је тада било и код осталих православних Словена. Чим је старословенски језик престао да буде живи, земаљски језик, он је добио особину освештаног и неприкосновеног језика, те се тако могао задржати и одржати, изменивши углавном само своју гласовну страну.

Свети Сава имао је да савлађује језичке тешкоће са којима су се носили и Тирило и Методије, нарочито у изналажењу апстрактних израза. То се доцније код нас поновило онда када је Вук Караџић ударао темеље нашем књижевном језику, ако већ није хтео узимати готове замене из црквеног језика, што је такође не ретко и отворено чинио. Свети Сава би стајао на средини између словенских апостола Тирила и Методија и оснивача наше нове књижевности на народном језику — Вука Караџића. Од старословенског језика прешло се природним развитком на српскословенски да се наједном дође до српског језика у почетку прошлог века. Да није било прекида у светосавској књижевној и језичкој традицији, наш књижевни језик развио би се органски исто онако као и руски књижевни језик, који је постао из црквеног и народног језика. С опадањем и застојем општег просветног и духовног живота после пропасти старе државе, замирала је и књижевност и тако се губило и знање књижевног језика. Ново време донело је са собом и нови књижевни језик који није више био у непосредној вези са српскословенским језиком. Али и поред тога наш нови књижевни језик примио је знатан број речи из црквеног језика. Утицај српскословенског језика на народни није велики, али га је тешко увек одредити. Ипак има случајева када су се у речима сачувале српскословенске језичке одлике. У Вукову Рјечнику имамо на пример: вавијек, ваистину, васиљени, васкрсеније, општина, праведан, свештеник, сушти, нужда, одежда, бденије, Ваведеније, Сретеније, чатаније, чреда итд.

Наша стара књижевност, иако је писана језиком који није простонародни говор, припада нама и зато се и језик као оруђе те књижевности мора сматрати као наш књижевни језик и бити предмет свестраног проучавања. Тај наш стари књижевни језик није могао бити код свих писаца уједначен — граматика и правописних речника није још било — и против његове правилности гршило се свакојакo и онда, као што се грши и данас и увек. Тај језик био је ближи или црквеном или народном, што је стајало до школованости и начитаности пишчеве, а често и до самог садржаја писаног споменика.

Свети Сава и по своме високом пореклу, и по првосвештеничкој части коју је имао, и по државничким успесима којима је задужио своју земљу служио је као углед нашим писцима и у њиховим књижевним настојањима. Зато је он и могао да буде у правом смислу оснивач наше књижевности и чувар књижевног језика.

Шта је до данас остало од свега тога у нашем језику? Остала је, пре свега, азбука која је била у Савино време и остала до дана данашњег — ћирилица. Са светосавском црквом и кроз њу очувао се тако звани витацистички изговор великог броја грчких речи, тј. св. Сава а не Саба и сл. Сачувала се црквена хришћанска терминологија, поред знатног броја других старих израза.

Монашко име свога највећег светитеља *Сѧва* народ је окренуо у облик одмила *Сѧво* или *Сѧва*, што најбоље показује колико му је то име блиско и драго.

Петар Ђорђевић

СТИЛ И ЈЕЗИК

Обично се сматра да је стил — начин писања својствен каквом истакнутом књижевнику; на пр. Дучићев стил или Скерлићев стил и сл. Али то би било само уже значење речи „стил“. Стил има свако ко пише или говори. То не значи да свако има израђен или добар начин писања или говора, који је увек исти и по којему ћемо увек лако познати од кога потиче. Ако ко и нема свога одређеног начина писања или говора, већ стално примењује нове начине, угледањем на друге или удешавањем свога начина говора или писања према самом предмету, и то би значило да је његов стил нарочите врсте. Појам стила обухвата сувише много ствари, тако да је тешко рећи докле допиру његове границе. Па ипак, можда, неће бити оправдан онолики скептицизам, иако може бити потпуно разумљив, колики налазимо каткада код научника који се баве питањима о стилу. Тако проф. Јан Розвадовски у свом оригиналном чланку „Задаци лингвистике“ (у Bulletin Лингвистичког друштва у Паризу, бр. 78, стр. 111) вели за стилистику: „Стилистика је — према предмету своје — потпуно неодређена, чему се не треба много чудити; јер ако покушамо да чињенице разумемо, од ње готово ништа не остаје.“ Али ја мислим да Марузо¹ има потпуно право када прима само један део овога суда Розвадовског или са својим изменама и цео суд његов. „Ја сам... уверен, вели он, да... г. Розвадовски има право када говори да је стилистика — према предмету своје — неодређена. Али није недостатак стилистике што је нигде нема; већ напротив, — што је свугде има. За њу се не може рећи да она обухвата област лингвистике заједно са другим дисциплинама: фонетиком (науком о гласовима), морфологијом (науком о облицима), речником и синтаксом; већ је она једно тело са сваком од њих, она је једно лице (aspect) сваке од њих. Тако би се могла објаснити дефиниција проф. Розвадовскога, са којом ћемо се ипак на крају сложити: „ако покушамо да чињенице разумемо, од ње не остаје готово ништа.“ Неће остаги

¹ B. Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski, Cracoviae, 1927, Vol. I 5 (J. Marouzeau у чланку Les tâches de la stylistique, тј. Задаци стилистике).

ништа под условом да се сва стилска питања ставе свакој од тих дисциплина понаособ. А то показује да је поље стилистике толико широко колико свих тих дисциплина заједно.“

Ово је тачно, али је сада питање: које су то стране свих лингвистичких дисциплина, узетих свакако у још ширем смислу него што би на основу овога изгледало, које чине суштину стилистике; које је то лице њихово у сваком засебном случају које иде у стилистику, а не у лингвистику. Познато је како се обично гледало на стилистику код нас и другде у свету. Стилистика на пр. Маретићева тражи од свакога дѣла *јасноћу, истинитост* и *лепоћу*, три особине из којих — како Маретић вели — истичу и све остале особине добра стила (једрина и лакоћа, логичност, тачност, складност, глаткоћа и чистоћа); али су те три особине, које несумњиво, и са свима из њих изведеним особинама, улазе у стил књижевника, само услови сваког доброг писања; јер се писци разликују по стилу, ако се и сви подједнако њихових прописа држе. Дакле, стил је још нешто више и још нешто друго, а не само остварење поменутих особина добра стила.

Има и других начина гледања на стилистику. Има естетичара, као што је Кроће, који сматрају да је свака књижевна творевина резултат синтетичког стварања (интуиције) које се не може анализирати и рашчлањавати. Али Кроћеу — заједно са Ш. Бали-ем (в. *Le langage et la vie Paris, 1926, стр. 112*) — можемо одговорити да у овом тренутку није питање о давању „рецепата“ за уметничко стварање или интуицију; већ о посматрању готова дела, готових производа различних стваралачких особина које се морају и могу посматрати у њиховим манифестацијама, у њиховим оваплоћењима. Њихове се карактеристичне и диференцијалне црте не само могу одредити, већ се и морају одредити.

Има научника, као што је већ помињати проф. Женевског универзитета Шарл Бали, ученик чувенога женевског лингвисте Фердинанда де Сосира, који свде, у крајњој анализи, питања стилистике на јављање у говору или дѣлу афективних (осећајних) и интелектуалних (мисаоних) начина исказивања мисли. Осећајним начином он назива све оно што је индивидуално, што једно лице уноси у свој језик као нешто своје, властито. Али се не може рећи да је и ово увек довољно,

иако је обично довољно. Нема сумње да је начин исказивања мисли у пуној зависности од свега онога што чини индивидуални свет осећања и преживљавања извесног лица; али да ли се може рећи да је и интелектуални, мирни, непоремећени — како се некад говорило — логички или психолошки начин исказивања мисли увек код људи исти; и ту може бити разлике међу појединцима, па према томе и ту може бити елемената стила.

Из овога се види како је бескрајно велико поље стилистике; али оно није безгранично. Нема сумње да сам језик својим особинама ставља границе стилским могућностима. Преко тих граница сви они што слободно стварају, били они књижевници или не били, у писаном дјелу или говору, ако хоће и духовно да остану у границама једног језика, — не могу ићи. Али те су границе врло простране. Замислимо на пр. само речник. Колико нових, оригиналних метафора, колико нових комбинација може у сваком језику бити у којима се из појма једне речи извлачи неки њен атрибут да се нешто у појму друге речи осветли или истакне! Нема цифара којима би се могао исказати број таквих могућности. А оне све, пробране и изнесене у књижевном делу или говору, дају сваком од оних који их употребе засебно или друкчије обележје. Колико таквих могућности пружа синтакса! Зар из група речи употребљених као делова једне реченице не излази увек неко ново значење које може постати у току времена синтетично значење целог израза и учинити да се цео израз скамени као група засебних речи које све заједно учествују у једном простом значењу? Итд. Итд.

Лингвистичко разматрање језика показује дух или природу језичких појава. Природом или духом језика одређују се могућности за мисаони или осећајни начин исказивања мисли или изражавања, писања или говора; свима тим могућностима, са њиховим везивањем за потребе, обзире и циљеве нашег стваралаштва, ма које врсте оно било, бави се стилистика. А стил појединаца или право стила појединаца у избору је тих могућности и употреби за одређене циљеве извесног књижевног дела или ма каквог саопштавања или саобраћања. Тај избор, који никада не може бити потпуно исти у различних људи, и даје оно што се назива стилем појединаца.¹

¹ Слично и Марузо (наведени чланак).

Али, наравно, и поред све опширности поља посматрања стилистике — замислимо још значај ритма, сазвучја речи, висине и различне модулације тона у говору, размештаја речи и њихова поремећаја у везаном и слободном слогу итд.! — сами људи, писци и они остали, ограничавају те могућности на тај начин што највише и најчешће употребљавају оне начине изражавања који највише годе њихову карактеру и њиховим мислилачким особинама. На тај начин обично се неколико особина јавља као оно што је карактеристичније у њихову стилу. По њима се њихов стил одређује, иако оне не претстављају никада све њихове стилске особине.

Има књижевних талената који су више стилски таленти неголи књижевни, више стваралачки у области језика неголи мишљења. Такви књижевници необично утичу на развијање књижевног језика.

*

Ја изнесох ово неколико општих погледа да бих скренуо пажњу онима који воле да мисле о језику и да се језиком баве — на једну ствар: да деле, да одвајају лингвистичко посматрање језика од стилистичког. За то ми дају повода и писма која добронамерни пријатељи наше књиге често шаљу редакцији.

Да узмемо један сасвим обичан текст, на пр. онај који је наштампан у НЈ III, 81. Ту је један пријатељ нашег листа покушао да *поправи* језик у једном тексту. Тамо је показано да он нема права у поправљању неких облика; али има ситнијих поправака о којима тамо није говорено, већ је само речено да су то „стилске разлике“ у којима поправљач такође нема права. Узели смо да видимо какве су те разлике, па смо видели да се њима може добро илустровати оно што смо горе изнели о потреби да се језичка правилност мора разликовати од стилске правилности.

Исписаћемо зато напореда основни текст и исправљени.

Основни текст:

Сматрам да је ту нарочито потребно — са многих разлога — изнети разлику међу сталним променама гласовним (тј. оним које се данас врше) и несталним (тј. оним које су

Исправљени текст:

Сматрам да је ту — из многих разлога(1) — *нарочито потребно*(2) *подвући*(3) разлику *између*(4) сталних(5) (тј. оних који се данас врше) и несталних гласовних промена (тј.

одавно извршене, па су се у остацима у данашњем језику до данас сачувале). То међутим није чињено, а то отежава деци разумевања језичких правила и чини их нејасним и нелогичним.

оних које су одавно извршене, па су се у остацима сачувале до данас у нашем језику(6). То, међутим(7), није чињено, те(8) деци(9) отежава разумевање језичких правила и чини их *нејаснима*(10) и *нелогичнима*(11).

Једанаест предложених исправака! Да видимо шта оне значе и у коликој се мери могу оправдати.

Како је на поменутом месту (НЈ Ш, 81—83) говорено о поправљеним граматичким особинама које су у тексту обележене са 1, 4, 10 и 11, то немамо потребе да о њима наново говоримо. Читалац о њима може прочитати на наведеном месту; говорићемо само о осталим исправкама.

2) Питање је, поводом ове поправке, само у томе, да ли је правилнији и бољи ред речи основног текста или исправљеног. У основном стоји: Сматрам да је ту нарочито потребно — са многих разлика — итд., а у исправљеном: Сматрам да је ту — из многих разлога — нарочито потребно итд.

Нема никакве сумње да је исправљени ред обичан, граматички, логички или мисаони; али онај у основном тексту претставља праметнути, афективни или осећајни ред. Он је употребљен зато што је састављач текста хтео необично да истакне *нарочитиу њошребу* изношења разлика; а многе разлоге додаје као нешто споредно. И да нема *многих* разлога, те би потребе за њега било. Према томе сама множина разлога за њега није била главна ствар. Исправљач текста то мења. Он уноси у текст интелектуални, мисаони ред речи и ставља *нарочитиу њошребу* у непосредну зависност од многих разлога. Тиме он *мења* смисао пишчева текста мењајући његов *стил* и оно нарочито, индивидуално што је он њиме хтео рећи. На то он *нема* права.

Али исправљач основног текста имао је објективних знакова по којима је све ово могао видети. „Са многих разлога“ стоји између цртица у основном тексту; то показује такође да је тај део текста споредан, накнадно додан. Међутим исправљач текста мењајући смисао тог уметнутог израза — оставља цртице. Кад он своје „из многих разлога“ употре-

бљава прилошки, да њиме ближе одреди „нарочито потребно“, онда ту цртице нису потребне, пошто је веза међу тим прилошким изразом и изразом „нарочито потребно“ врло јака. Интерпункција за стил књижевника значи исто што значе и речи.

3) Овде у основном тексту стоји *изнећи*, а исправљач хоће *подвући*; али то су две различне ствари. Исправљач тражи, иако је било незгодно у оваком тексту рећи *подвући*, већ је било боље ставити *исцаћи*, други појам, а не други израз, дакле он тражи нешто друго него што је писац хтео. На то он *нема* права. Писац је сматрао да је довољно изнети разлику међу једним и другим особинама; а исправљач текста тражи да та разлика буде и истакнута. То је његова мисао коју он може ставити у свој текст; али нема права тражити да зато и писац мења свој текст. Према овоме, од *писца* се може тражити да за оно што је *он* хтео рећи употреби *боли*, *живописнији* израз; али се не може тражити од њега да он нешто друго *каже* него што је хтео.

5) У основном је тексту стајало: Међу сталним променама гласовним (тј. оним које се данас врше) и несталним (тј. оним итд.); исправљач тражи: Између сталних (тј. оних итд.) и несталних гласовних промена (тј. оних итд.). Питање је овде шта је јасније и природније. Очигледно је да *моравићи* онако како је у основном тексту, јер кад не би било оног објашњења у загради, још би се и могао примити и текст исправљачев, а овако никако не може. Јер кад се рече: између сталних (тј. оних које се данас врше) — јасно је да уз „сталних“ мора стајати „промена“ да би се знало на шта се односи „оних које се“..., а не да се те речи односе тек на реч изнесену уз *несталних*.

Али има још једне разлике међу основним текстом и текстом исправљачевим на овом месту. У основном тексту стоји „сталним променама гласовним“, у исправљеном „несталних гласовних промена“. За писца су главно *сталне промене* и *несталне промене*; писац ставља придев „гласовни“ иза именице, на што он има потпуно право, јер „*кад уз коју именицу стоје два придева, онда именица може стајати или пред њима, или међу њима или за њима*“, гласи правило наше граматике. Пошто назив „сталне промене“ или „несталне промене“ претставља за основни текст оно што је најважније у

том граматичком изразу или термину, то је у њему и стављен други придев иза тога термина. Писац *мора* у оваквим случајевима показати шта је за њега главно, и он је то учинио. *Нико* му на томе *не може* замерити.

6) У основном тексту стоји „па су се у остацима у данашњем језику до данас сачувале“; исправљач текста предлаже; „па су се у остацима сачувале до данас у нашем језику“.

Нема никакве сумње да је „у данашњем језику до данас“ плеоназам, ако се „данашњи језик“ узме у дословном смислу. Али овде тај израз није тако употребљен. „Данашњи језик“ — има знатно шире значење него што би то излазило из придева „данашњи“: савремени језик, новији књижевни језик, језик савремене књижевности итд., па је у томе смислу и могао бити употребљен са „до данас“. Али је могао бити употребљен, и било би боље да је употребљен, један од поменутих израза.

7) У основном је тексту „То међутим није чињено“; исправљач пише: „То, међутим, није чињено“.

Има доста књижевника који у оваквим реченицама стављају *међушим* међу две запете. То није исправно. Овде *међушим* није уметнута реч; она је додата почетку реченице (тј. овде заменици *што*) да појача супротност те реченице према претходној, дакле у служби адверзативне партикуле или адверзативне свезе. Према томе је та реченица једнака са реченицом „То пак није чињено“ или „А то није чињено“. У таквој служби речи не треба одвајати запетама.

8-9) У основном тексту стоји „То међутим није чињено, а то отежава деци разумевање језичких правила и чини их нејасним и нелогичним“; исправљач тражи: „То, међутим, није чињено, те деци отежава разумевање језичких правила и чини их нејаснима и нелогичнима“.

Основни текст са три различна средства, да би показао колика је незгода за децу што нешто није чињено, истиче ту незгоду: 1) употребом адверзативне свезе *а*, да би појачао зле последице онога што је напред иснесено; 2) понављањем демонстративне заменице *што* у анафорској служби, да би поново истакао потребу онога на шта се *што* односи и 3) инверсијом глагола (отежава) и именице (деци) којој је радња упућена, да би се и глаголом нарочито истакле зле последице о ко-

јима се говори. Међутим исправљач све ово упропашћује: адверзативно *а* он замењује последичним *ше* са зависном реченицом и тако уништава супротност коју је основни текст износио; сасвим изоставља *шо* којим се појачава смисао онога на што се то *шо* односи и најзад оставља *ошежава* и *деци* у обичном граматичком реду и тако сасвим пропушта истицање глагола *ошежава*. Тако ова реченица, са великом изразитошћу, губи све своје особине у тексту исправљачеву и претвара се у реченицу којом се само нешто износи. То су два стила и две различне ствари. Чим су две ствари и два су смисла; према томе поправком се ништа не поправља, већ се износи нешто друго, нешто ново. А то су две ствари које нису у непосредној вези!

*

Као што се из ових напомена види, при критиковању текстова треба добро обратити пажњу на питања језика и питања стила. И у једном и у другом правцу треба познавати све могућности које пружа наш језик или ма који други. У овом је случају ваљало знати да се *међу* и *између* може у нашем језику подједнако добро употребити у случају горњег текста; да је исправно било употребити *нејасним* и *нелогичним*, а да би знатно неисправније било употребити *нејаснима* и *нелогичнима*, како је исправљач тражио, и на послетку да ако није боље употребити *са* (тих разлога) свакако није горе од *из* (тих разлога) у горњем тексту. А све остало — питање је стила. Само ту треба једно знати. Треба осећати оне могућности које стоје на расположењу свакоме ко пише и од којих он има права узети ону која најбоље одговара ономе што је он хтео рећи. Ако и постоји мирни, мисаони ред у исказивању мисли, то не значи да је само *он* правилан, већ да је и *он* могућан, да је и он једна могућност исказивања мисли. Али поред њега постоје још и многи други начини којима писци исказују своју мисао. Кад им се то не би допустило, не би се допуштало да стил уопште постоји; а то би значило порицање најелементарнијих ствари у разумевању и стилистике и граматике. Сваки критичар мора поштовати дело сваког књижевника; он мора имати способности да осети и разуме шта је књижевник хтео рећи. И тек тада, и пошто је научио да и језички и стилистички посматра његово дело, он

може давати оцену његова језика и стила. Тиме, наравно, ја не мислим да он треба да занемари естетичку оцену књижев-ног дела; али уколико хоће да говори о стилу и језику, он мора добро познавати њихов однос по суштини.

A. Белућ

ЈОШ О РИЈЕЧИ *HODOČAŠĆE*

Uz članak g. P. Đorđića u „Našem jeziku“ g. III, str. 114—118.

Prošle sam godine objelodanio članak pod natpisom „Primjer učene pučke etimologije“. ¹ U njemu sam, mislim, definitivno raspravio sve što se može reći o postanju riječi *hodočašće* o kojoj piše i g. Đorđić.

Svoga članka o riječi *hodočašće* nisam pisao ni iz kakvih purističkih težnja, iako sam u njemu spomenuo i eventualne zamjene za tu našu književnu riječ, nego sam u njemu prije svega htio iznijeti historiju i objašnjenje jedne naše mnogo upotrebljavane, a krivo shvaćene riječi, koju je i sam prof. Maretić nekad najoštrije osudio, a onda je opet podigao kao dostojnu da ostane u našem književnom jeziku.

Moja je raspravica izmakla g. Đorđiću, pa zato mislim da će biti dobro da prema njoj popunim, a donekle i popravim članak g. Đorđića.

Mjesto riječi *hodočašće*, koje ni ja ne branim, preporučuje g. Đorđić *pokloništvo* (prema *poklonik*) i *poklonjenje*. ²

Tumačeći postanje riječi *hodočašće* piše g. Đorđić: „Sudeći po glasovnoj strani oblika *hodočastvo* kod Stulića, koja pokazuje da je taj oblik načinjen upravo od ruskoslovenske osnove *hodok* i takvog nastavka — *estvo*, možemo uzeti da je ta reč dospela u glagolske knjige za vreme poznatog jezičkog preuđevavanja tih knjiga prema unijatskim maloruskim tekstovima“ (str. 115). To mišljenje g. Đorđića nije ni na čemu osnovano, jer je riječ *hodočastvo* naša rođena riječ. Iz potvrda što sam ih naveo za obličje *hodočastvo* (najstarija je iz Ivančićeva zbornika, rukopisa iz početka 15 vijeka) vidimo da je ta riječ živjela kod Hrvata glagoljaša stotine godina prije nego je u njihove knjige došao malo-

¹ V. Nastavni vjesnik 42 (1933/34), str. 179—187.

² Ispor. već u Šuleka; Wallihrt... *poklonjenje*.

ruski unijatski utjecaj. Uz obličje *hodočastvo* dolazi jednako rano i obličje *hodačastvo*, a od ovoga je i postalo prvo, jer je *hodačastvo* izvedeno od imenice *hodac* (u značenju „peregrinus“), za koju sam naveo č e t i r i potvrde iz glagoljskih rukopisa 15 vijeka. Obličje *hodočastvo* postaje od *hodačastvo* asimilacijom vokala onako kako imamo na pr. *otočastvo* (v. potvrde u ARj.) pored *otačastvo*. Jednako od starijega *Zadobarje*, tj. selo za rijekom *Dobrom*, postaje današnje *Zadoborje* (selo kod Karlovca).¹

U svome spomenutom članku na str. 182 pišem i ovo: „Kad je ovako utvrđeno da je riječ *hodočastvo* zaista bila poznata u starini, i da je nije načinio Stulli, onda se može dopustiti da je Stulli, premda ja dosad nisam, i *hodočastje* (mjesto *hodočastvije*) mogao naći u kojem izvoru. No za riječi *hodočastiti* i *hodočastnik* u Stullija dopuštam i ja da ih je on načinio prema *hodočastvo* shvativši *-častvo* u vezi s riječju *čast*, pa ako je Stulli pogriješio povezavši *-častvo*, *-častje* (*-častvije*) sa *čast*, onda je za njim i Maretić prihvaćajući Stullijeve naopako shvaćene kompozite.“ Zato sam i članak, u kojem je pokazana ta zabluda moga mnogo poštovanog učitelja, metnuo pod natpis „Primjer u č e n e pučke etimologije.“

Ja sam, mislim, i to objasnio, zašto je iz našega starijega jezika nestalo riječi *hodac*. Zbog osobite naše fonetike postajala je ta riječ u najviše padeža neekspresivna; ispor. na pr: dolaze (*h*)oci. Zato su je zamijenili punijom riječju *putnik*, koja je pri tom dobila uže značenje, onako kako i poljska *putnik* što je spominje g. Đorđić. Tako već u Ivančićevu zborniku uz *hoca* dolazi i *putnik*. Naveo sam i nekoliko primjera gdje se katolički svećenici mjesto na *hodočastvo* spremaju na *Božji put*. Obazrevši se ukratko i na riječi *crkvar* i *crkvariti*, koje je Maretić nekad preporučivao, i navedavši potvrde za upotrebu riječi *poklonik* u značenju „peregrinus“ iz „Žitija“ G. Zelića (iz g. 1823) i iz I izdanja (iz god. 1854) Daničićeva prijevoda „Pisama o službi Božjoj“, završio sam svoj članak ovako:

„Što sam naprijed na šire raspravio, to ću ovdje reći ukratko:

Riječ *hodočastvo* u Stullija nije izmišljena, a riječi *hodočastnik*, *hodočastiti* i *hodočašće* (u smislu „čašćenje hodom“) i njihove

¹) V. Lopašić, Hrvatski urbari I, (1894), str. 481.

izvedenice produkti su t. zv. pučke etimologije. Ako ih se hoćemo kloniti u današnjem književnom jeziku, možemo ih zamijeniti riječima: *Božji put, Božji putnik, ići na Božji put, božoputničko mjesto* itd. (u duhovničkom stilu) ili riječima: *poklonik, poklonički put, poklon(stvo), poklonište* na itd. (u običnom književnom stilu).“ Mislim da ovim svojim riječima mogu završiti i ove napomene.

Zagreb

Stjepan Ivšić

НАУК ИЛИ НАУКА?

Обе ове речи чују се у нашем народу и употребљавају у књижевном језику, али не свуда подједнако и не са истим значењем, тако да се многи не сналазе при њиховој употреби. У источним крајевима се више употребљава реч *наука*, а мање *наук*, и значење им је различно. У западним крајевима се много више употребљава реч *наук*, а има и значење којег нема у источним крајевима.

Буков речник има обе речи, али с истим значењем: „1) die Lehre, der Unterricht, disciplina, 2) то је наука, das ist (nicht natürliches Bedürfnis, sondern) Angewohnheit, consuetudo, assuetudo.“

Речник Југославенске академије не прави такође разлике у значењу између те две речи. Поред њих се изричито каже „Између једнога и другога облика нема разлике у значењима, зато се у навођењу примера и не раставља *наука* од *наук*; томе је узрок још и то, што се у некијем падежима једна реч од друге не разликује.“ Али, иако се ту тако каже, наведени примери то не потврђују потпуно, што ћемо мало после видети. Према распореду наведених примера у Академском речнику, обе речи могу имати ова значења: 1) *учење* (disciplina, doctrina, institutio), било које се даје (нем. Lehren), било које се прима (нем. Lernen); 2) *поука, напуштак, савешт, ојомена*; 3) *навика, навада*; 4) *знање, знаност, ученост*; 5) *пример* (поучан).

Броз-Ивековићев речник, који је у ствари Буков речник допуњен фразеолошким материјалом из Вука и Даничића, та кође не одваја *наук* од *наука*, једино има ново значење на немачком, Wissenschaft. Међу наведеним примерима само је у два реч

наук, једаред у значењу *disciplina* (наука), из народних песама, други пут у значењу *consuetudo* (навика), опет из народних песама.

Да видимо како је у осталим речницама.

Даничићев речник из књижевних старина има само реч *наукъ* у значењу *consilium, mos* и *doctrina*.

У најстаријем српском речнику, који је 1790 г. издао у Бечу Јосиф Курцбек има само *наука*, са значењем *Wissenschaft, Kunst, Erkenntniß*

У најстаријем србијанском немачко-српском речнику, који је 1847 г. издао Д. Исаиловић, нема речи *наук*, већ се речју *наука* преводe немачке речи: *Angewöhnheit, Lehre, Studien, Unterricht* и *Wissenschaft*.

Српско-немачки речник Ђ. Поповића има (свакако према Вуку) *наук* и *наука* као синониме, са значењем: *Lehre, Unterricht, Wissenschaft* и *Angewöhnheit*.

Немачко-српски речник Ј. Кангрге има само под речју *Lehre* *наук* поред *наука*.

Српско-немачки речник Ристић-Кангрин двоји ове две речи: *наук* је *die Lehre* (у значењу поуке коју човек стиче искуством), а *наука* је 1. *Wissenschaft*, 2. *Lehre* (тј. учење, научна дисциплина), 3. *Studium*, 4. *Angewöhnheit*.

У француско-српском речнику Н. Петровића нема уопште речи *наук*, нити *наука* значи „навика.“

У Медић-Лорановом француско-српском речнику нема речи *наук*.

У Филиповићевом немачко-хрватском речнику *наук* значи *Lehre, Unterricht, Kenntniß, Doktrin, Disziplin*, а *наука* само *Angewöhnheit*.

У Шамшаловићевом немачко-хрватском речнику *наук* значи *Lehre*, а *наука*: *Lehre, Wissenschaft, Studium, Kunde*.

Да видимо како је у другим словенским језицима.

У старословенском имају обе речи, *наук* значи „поука“, а *наука* значи *doctrina*.

У руском имају обе речи. По руско-немачком речнику Павловскога *наукъ* значи *Übung, Lehre, Schulung*, тј. обука, поучавање, а *наука* значи: 1. *Wissenschaft, Kunde* и 2. *Lehre*, у значењу занат, поука, опомена.

У словенском има само реч *наук* (или *ук*), која по пле-

тершникову речнику значи: Unterricht, Lehre, Belehrung, Studien (nauki), Doktrin.

У чешком, пољском и бугарском има само *наука*, а значи исто што и у другим словенским језицима, само нема значења „навика.“

Из овога прегледа можемо закључити да су обе речи прасловенске, али се нису подједнако сачувале у свима језицима. У нашем језику употребљавају се обе речи, али не подједнако и не као синоними, као што то пише у речнику Југославенске академије. Сам материјал употребљен у том речнику каже друкчије. Од 185 наведених примера 139 имају реч *наук*, а само 25 реч *наука*; у 21 примеру не може се видети да ли је *наук* или *наука*, јер је употребљен облик који је исти за обе речи. Али, пошто су то највећим делом примери узети из западних крајева, често из истих писаца, који у осталим примерима употребљавају само *наук*, то се може слободно сматрати да и у тим случајевима имамо реч *наук*, бар у већини.

Од 139 примера с речју *наук* из православних писаца је само њих 12, и то из старих споменака српских 5 пута, из народних песама 5 пута, из Његоша 2 пута, а у половини тих случајева има значење „поука“, „савет“, у 2 случаја значи „навика“, „обичај“, у 1 случају (код Његоша) „учење“ и у једном случају значење је нејасно.

Реч *наука* у наведених 25 примера 15 пута се јавља код православних и 10 пута код католичких писаца; 5 пута има значење „учење“, и то 4 пута код православних писаца и 1 пут код католичког; 6 пута има значење „знање“, „наука“ („знаност“), и то 4 пута код православних и 2 пута код католичких писаца, 3 пута има значење „поука“, и то 2 пута код православних и 1 пут код католичког писца; 10 пута има значења „навика“, и то по 5 пута код православних и код католичких писаца; 1 пут, и то код католичког писца, има значење „пример“.

Из горњег прегледа видимо да се реч *наук* употребљава у западним крајевима, код католичких писаца, а *наука* код православних писаца и у народним песмама. Уколико се реч *наука* употребљава и у западним крајевима, највише значи *навика*, а то значење у највећем броју случајева има и

у православним крајевима, управо у народном говору, јер су наведени примери већином узети из њега, тј. из народних умотворина.

Лексикографски материјал Српске краљевске академије има само два примера за реч *наук* узета из народ. песама и 17 примера узетих из српских писаца друге половине XIX века.¹ У ових 17 примера из писаца *наук* има значење „учење, scientia, doctrina“ у 7 случајева, у 10 случајева значи „поука, савет“.

Из свега овога излази да речи *наук* и *наука* немају исто значење, нити се свуда подједнако употребљавају, него да се *наук* употребљава у западним крајевима, код чакаваца и кајкаваца, а од штокаваца код икаваца, јер су примери у речнику Југославенске академије у претежној већини узети отуда; *наука* пак употребљава се највише код православних. Та реч је упочетку више значила „навика“, што показују и примери из католичких писаца, а с развитком школа и културе све се више почела употребљавати у значењу „знање“ било онога што се стиче учењем, била онога што се даје у некој школи (обука, настава, знаност). А уколико неки модерни писци употребљавају и реч *наук*, она значи „поука“ коју човек добија искуством у животу. И речник Ристић-Кангргин је сасвим тачно обележио значење обе речи у крајевима чији језик служи као основица нашег књижевног језика. И та значења треба да су обавезна за све, јер за књижевни језик у случају дублета вреди оно што се употребљава у народном говору који му лежи у основи.

Према свему овоме, неправилно је употребити реч *наук* у значењу систематског знања тј. *научног предмета* који се предаје у школама, или *научне докљине* или *дисциплине*, или *наставе*, већ у том значењу треба употребити реч *наука*.

М. С. Московљевић

¹ М. Ђ. Милићевић, С. М. Љубиша, Његош, Ђ. Јакшић, Ј. Костић, Св. Марковић, Т. Остојић, Ј. Скерлић, Змај, Вл. Јовановић, Ст. Сремац, Јов. Ђорђевић, Богдан Поповић, Д. Лапчевић.

ДА ЛИ ЗАДОВОЉАН С ЧИМ ИЛИ ЗАДОВОЉАН ЧИМ?

Често по нашим књигама и листовима наилазимо на двојаку употребу инструментала уз извесне глаголе; наиме тај се облик употребљава или са предлогом *с* (са) или без тога предлога. Ако оставимо оне случајеве где је очигледна грешка, а о којима смо већ нешто у *НЈезику* говорили (исп. I 28, 127, 187; II 119; III 32 и сл.), на пр.: „украшени са бисером“ (м. бисером), „оженио се са девојком“ (м. девојком), „обзиром на те околности“ (м. с обзиром...) и сл., — ипак има неколико случајева где човек може бити у недоумици шта је правилније: облик са предлогом *с* (са) или облик без тога предлога. У овом чланку ћу се задржати на примерима такве употребе уз придев *задовољан*, тј. да ли је правилније „задовољан чим“ или „задовољан с чим“? Напоменућу да се у нашем добром народном говору сасвим обично употребљава и један и други начин. То исто налазимо и код наших познатијих писаца. Да за то наведем само неколико примера:

а) са предлогом *с*(са): „Ко не би био *задовољан са пресудом* имао је право апеловати“ (Ј. Ђ. Авакумовић, Порота 15); „*Očito sam zadovoljan sa svojim mirom*“ (Лесковар, Приповијести 1917, 17); „Ко је *са овом књигом задовољан* биће *са другом* још *задовољнији*“ (М. Розен, Поука 85) и сл.;

б) без прилога *с*(са): *Овим* не буду његови духовни гонитељи *задовољни*“ (Е. Ивановић, Плут. I, 329); „*Lišaji su najprostije biljke zadovoljne* ронајвише *samo hranom iz zraka*“ (В. Šulek, Šume 1866, 31); „Који не бјеху *задовољни краљицама*“ (Даничић, Ист. срп. нар. 154) итд.

И код Вука имамо примера и са употребом предлога *с*(са) и без тога предлога; на пр.: „Владике *с овом уредбом* не буду *задовољне*“ (М. Обреновић 200); „Али се надам да ће и они *с оном другом љоловином* бити *задовољни*“ (Даница III, 23); „Јесу ли *с јелом и пићем задовољни*?“ (Ковчежић 84); — али и: „Ја сам *задовољан оним* што има“ (Нар. пр. 82); „Будите *задовољни својом љлашом*“ (Нови зав. Лук. 3, 14).

Примера и за једну и за другу употребу инструментала уз *задовољан* могли бисмо још навести, али је, мислим, и ово

довољно да покаже да је она сасвим обична. Питање се сад намеће шта је од ово двоје правилније: или употреба са предлогом *с(са)* или без тога предлога? Да ли није једно од ово двоје грешка или је обоје правилно? У Рјечнику Ивековића и Броза се вели „да је правилније речено: *задовољан чим* неголи *с чим*“, зато што се „говори само *довољан чим* (а не уз то и *с чим*), па и *задовољававши се, задовољити се само чим*“. Мени се чини, то ћу одмах овде истаћи, да писци овога речника, иако су имали добро језичко осећање, иако су значења речи добро одређивали, нису овде били у праву.¹ Ја наиме мислим да није погрешно употребљавати ни „*задовољан с чим*“ и да је то исто тако правилно као и „*задовољан чим*“. Што се пак у поменутом речнику наводе разлози да се каже само *довољан чим* и *задовољити се чим*, то још и може бити доказ да је правилно рећи и *задовољан чим*, али то не може никако значити да не ваља и *задовољан с чим*. Јер, то овде морамо имати у виду, не морају увек именске допуне стајати у истом падежу уза све речи изведене од једне основе. Истина је да се само каже: *задовољававши се, задовољити се чим* (а не: *с чим*) што је и разумљиво, јер се неко *нечим*, тј. *преко нечега, од нечега* задовољава; — дакле, у таквој конструкцији имамо нијансу пасивног значења (исп. бити *задовољен чим* = *бити задовољен од чега*). Отуда и случајеви као „*задовољан чим*“ и сл. могу само значити *задовољан преко нечега, од нечега*.

Међутим ако узмемо пример „*задовољан с чим*“ и дубље уђемо у његов смисао и његово значење, видећемо да ту није исти случај као у горњим примерима. *Задовољан с чим* не значи: *задовољан од нечега, преко нечега*, већ значи *задовољан имајући нешто*. *Задовољан сам с њлашом* значи: *имајући њлашу задовољан сам*, док пример: *задовољан сам њлашом* значи: *због (преко) њлаше сам задовољан*, — а то је у психолошком посматрању свакако нека разлика, иако се, као што ћемо одмах видети, стварно све своди на једно.

Откуда то поклапање у стварном значењу наведених

¹ Велика је штета што је одлични речник Ивековића и Броза данас врло ретка и многима неприступачна књига, — па би била велика корист и за наш књижевни језик и за нашу националну културу уопште да се поново изда.

примера кад смо видели да је овде посматрање са два гледишта? Ја мислим да то није тешко објаснити. По самој природи ствари чим је човек *од нечега задовољан* он *што* мора или *имаџи* (поседовати) или *што* мора осећати као разлог или узрок свога задовољства које *има*. Ако узмемо ма који пример, видећемо да је тако. *Задовољан сам платом* значи: *од плаће коју имам задовољан сам*. (Овде ово „имам“ не треба схватити сувише уско као да ту плату оног часа у џепу имам; — она ми може бити и само одређена, али је у сваком случају она моја). *Задовољан сам шобом* значи: моје задовољство долази *од „шебе“* (твога рада, понашања итд.). Дакле, понављам: човек или *има*, на неки начин оно, *чим је*, *од чега је задовољан* или задовољство од нечега добија, прима.

Ако с овим испоредимо примере са предлогом *с(са)*: „задовољан с чим“ и сл., где то *с(са)* само по себи има значење припадања, онда нам је јасно поклапање њихово у значењу са примерима без тога предлога. Значи, дакле, да у свима тим примерима са предлогом *с(са)* и у примерима без тога предлога имамо стварно исто значење само је у њима различно психолошко посматрање.

Није ово једини случај у нашем језику да две различите конструкције, створене због двојаког психолошког гледишта за изражавање истог појма — исто значе. Сетимо се овде реченица као: „Седећу док сване“ и „Седећу док не сване“ и сл., где и једна и друга реченица исто значе, — само, наравно, и овде имамо двојако психолошко посматрање. „Седећу док сване“ значи: *моје ће седење трајати до зоре* (док сване), а „Седећу док не сване“ значи: *моје ће седење трајати целе ноћи* (тј. док је *несвићане*, док несвитање не престане = док не сване) а то је у ствари опет *до зоре*. И као што овде ове две конструкције исто значе и обе се у нашем језику као исправне употребљавају, тако исто и „задовољан чиме“ и „задовољан с чим“ исто значи и правилно је једно и друго.

Д. Вушовић

СИТНИ ПРИЛОЗИ

1. О нашим варивима

а) *Боб* је најстарија врста словенског, дакле и нашег варива, која реч по језичном склопу сасвим одговара латинском *faba*. Сејали су га свуда у старом веку, а нађен је и у ископинама Египта, Троје, па и у преисториским насељима Грчке и Маџарске.

б) *Леће* је такође из преисториског доба, па и његово се име верно подудару с именом латинским *lens*, немачким *Linse* итд. Друго му је име *сочиво*, опет словенског порекла. У Далмацији „сочиво“ не значи што и код нас него сва варива уопште.

в) *Грашак* нема свуда истог имена. У Дубровнику га зову *грах лознац*. И он је прастара биљка из преисториског времена.

г) *Грах* = *пасуљ* је од свих варива сад најраспрострањенији. Пореклом је из Америке (не из Индије), а име му је наденуто по сличности од старијег грашка. Име му се стално бркало па и дан-данас. У литератури често се зове „боб“; код Руса и Пољака „горох“ значи „леће“, тако и код Арнаута „грош“, док код Новогрка „боб“. У Даничића у речнику нема помена ни о граху ни пасуљу, јер их у то време још није било у нашим земљама. Што се у Даничићу помиње село „Граховиште“ за владе Првовенчаног, не односи се на одомаћени грах него на сточну пићу под сличним именом, као што је грахорица, граворица итд. Друго наше име за грах је „фажол“, „фасул“, „пасуљ“ итд. примљено од грчко-латинског имена *faseolus*, *faselus*, али то је била друга биљка с потпуно истоветним семеном, па се тако поткрала грешка, па пренета и за пасуљ

То вариво с истоветним семеном, по коме је и пасуљ име примио звало се *dolichos melanophthalmos*. *Dolichos* је род, *melán* значи црн, *ophthalmos* је око, јер свака грашка има на пупку црну округлу пегу. Све се ређе сеје, па ће га брзо нестати. Око Београда зове се *кицош*, чешће му је име *рогач*. У селу Берима као и свуд око Подгорице знају га само с

врло логичним именом *црноџушка*, — због црне пеге на пупку, а њу има и кицош, рогач итд.

д) *Сланушак* се зове *сланик* и *сланић*, а око Ниша *науш* (који кад се испржи зове се *леблеблија*, тур. *leblebi*). Ботаничко му је име *cicer arietinum*.

Многа наша варива још нису систематски научно одређена, као *џасуљица*, далматинска *сикирица*, *бјжањ*, *ббжањ* (чија се мошња = махуна = мехуна зове *божњевица* итд.).

У наша варива једина се турска реч *боранија* увукла у језик, али од Ниша јужно говори се место ње *џоџушка*, а на Корчули *џушиш*, (махуне); *џоџушиш* значи требити мошње (махуне), изљускати.

Др. С. Тр.

2. О значењима неких речи

а) *Људина*. У Речнику д-р Ристића и Кангре стоји: *људина* в. *људа*, ein grosser, starker, strammer Mann. Међутим у овим крајевима и Лици *људина* значи и човека поштена, друштвена (*gesellig*), исправна у сваком погледу. Кад се каже за неког *што је људина* — онда се тиме хоће да каже да му нема приговора ни у ком погледу.

Држим да би се за нашу реч *људина* могло рећи немачки *Ehrenmann*, а француски *chevalier, homme d'honneur*.

Од речи *људа* и *људина* изведене су и говоре се речи *људдван*, поштен исправан и дружеван у опхођењу са људима, *korrekt, gesellig, brav, ehrenhaft*, затим *људдвање* *kavaliermässiges Leben und Benehmen*, те напоследку глагол *људдвати*.

б) *Црвљичиш* значи нешто саситнити више него што је потребно, налик на оно што црв у дрвету источи, па буде ситно као брашно, *црвошћ*.

Поједан, *поједати се*, sich ärgern — за свашто је поједан, поједа се, па му то шкоди.

в) *Поревџати се* сметнути новаца за нешто, одатле и *ревџа*, *gemeinsame Kostenbestreitung, Kostenbegleichung*. Ова реч долази од персискога *hifrene*, што значи; заједнички, сложено. Тако исто и реч *џарџеш*, ограда, наслон, заклон, *Brustwehr*, долази, вероватно, од француске речи *parapet*, или од тал. *parapetto*. *Парџеш* значи у Лици подзидана стрмина цесте, која води изнад какве стрме долине. За то се каже и *џодзид*.

г) *Сковичѣње*, поспрдна реч за чељаде, а нарочито за дете, које пискутаво говори.

Слуњ

Д-р Милан Појовић

Читајући прилог г. дра М. Поповића о неким синонимима за реч камен, додајем овде како се говори у Кистању и у околини Кистања, у далматинској Буковици.

а) Камен којим се може бацити, више округлао, зове се *бабуљ*, ген. *бабуља*. — „Окупио га бабуљама“. — „Разбио му главу бабуљем“ (код Вука *бубуљ*).

б) *Плова* (код Вука *џлџка*) је камена плочица којом се гађа у исправљене камичке; свака у игри има свој камичак који се зове *џиљ*, пл. *џиљи*. Игру добије онај који *џловом* обори више *џиља*. Од тога је глагол: *џловаџи се*, тј. бацати у игри плову.

в) *Мали*, *плоснати камичак*, који се баца у висину и у даљину, зове се *шкриља*; од тога глагол *шкриљаџи се*, тј. бацати *шкриље*.

г) Мјесто камење веле и *грѣде*, ген. *грѣдѣ*, и то само као *plurale tantum*, а глагол је од тога *грѣдаџи се*, тј. бацати камење један на другога.

д) Тучен камен којим се посипају цесте, зове се *шкаљ*, ген. *шкаља*. Има и од тога глагол: *зашкаљаџи се* = окупити *шкаљем* један другога.

Загреб

Н. Новаковић, проф.

3. Из једног писма Франа Мажуранића

Уредништво је добило одломак писма Ф. Мажуранића, писаног 31-III-1927 г. у Берлину г-ђици Јов. Хрваћанин, и објављује га због Мажуранићевих интересантних погледа на наш књижевни изговор.

„...Rukopisa sam se (napokon!) ipak latio, pa ću za dva tri dana biti gotov. U glavnome mi je samo pravopis promijeniti, a — usput ću i kojugod riječ popraviti.

Pisao sam naime *ekavštinom*. Ne možda zato, što mi je to naše narečje milije od drugih, već s toga, što je meni (kano *ikavcu*) laglje pisati *ekavštinom*, nego li *ijekavštinom*. Ali navališe na mene, spomiojući Vuka, Njegoša, Mažuranića, pa i vlastiti moj rad. I tako popustih....“

НАШИ ПОМАГАЧИ

Иван К. Остојић: О књижевном наречју

У старању о правилном развоју нашег књижевног језика није „Наш језик“ усамљен. Осим повремених прилога у неким дневним листовима нашим, у „Времену“ и „Обзору“ нарочито, имају за то сталне рубрике и неки часописи. Тако, у Загребу, поодавно већ то има *Наставни вјесник* а од прошле године и *Књижевни хоризонти*. Међу покрајинским, нарочито *Јадранска вила* лист за књижевност и културу у Омишу.

У *Јадранској вили*, која у месечним свескама излази већ осму годину, пише о питањима књижевног језика и правописа нашега највише г. Иван К. Остојић. Као познавалац народнога језика у оном облику, у ком је Вуку послужио за стварање књижевног, г. Остојић је пропраћао својим правним напоменама многа и ситнија отступања у данашњем књижевном језику нашем. Некад с више, некад с мање оправдања, али увек с дубоком и непомућеном љубављу за чистоћу, лепоту, слаткоћу и милозвучност, за богатство нашег језика, које су, по њему, све најбоље одржане у *ијекавштини*.

У том питању о заједничком општем примљеном *књижевном* наречју г. Остојић је непоколебљиво — за ијекавштину. О томе је писао и у *Јадранској вили*, али најодлучније и најпрегледније у књижици *Томо Дидолић и његово дописивање* (Сплит, 1929) у коментару о дописивању фра-Габре Пуратића Брачанина са Т. Дидолићем.

За фра Габру каже г. Остојић: Рођен у икавском крају увијек је и досљедно икавски говорио. Ипак је као бистар и разборит човјек знао врло добро да се икавштином не може писати за цијели наш народ. Мучио се је свакојако, да пронађе знак који би задовољио свакога и то тако, да сваки може читати према свом милијем изговору и наречју. Најзад је за раздвојни глас (*е-ије-и*) предлагао *е* с једном па с двама тачкама озго „као заједничко слово за одбрану свих племенских говора“, истичући да то питање о задовољавању тежња свих говора племенских „није питање језикословно, него политичконародно“ (у писму од 31 III 1900, стр. 178). Стварно, поновио је покушај Илираца и, међу ћириличарима, д-ра Јована Суботића.

А ево како г. Иван К. Остојић доказује зашто ијекавштина треба да се утврди за књижевни језик наш (у наведеном делу, на стр. 174—177):

„Baš mi je pred nekoliko dana dopala ruku interesantna knjižica V. Chromadovskog: „Kako da izjednačimo naš književni jezik?“ Treba priznati, da u toj maloj studiji ima mnogo plemenitih, opravdanih i praktičnih nazora i predloga. Nije na odmet ni onaj pisčev zaključak: „Sve u svem, pitanje o izjednačenju našeg književnog jezika i pisma više je državno-pravno i psihološko, nego filološko“. Ipak, ipak — s njim se ne mogu složiti u najglavnijem. On, prema Skerličevom predlogu, preporučuje, da srpski dio našega naroda prihvati latinicu, a hrvatski ekavštinu. Misli, da bi to bio nekakav kompromis ili neka koncesija i sa jedne i sa druge strane. Nadalje, da ima mnogo vjerojatnosti, da će ekavski govor s vremenom sasvim istisnuti ijekavštinu, da on već danas ima mnogo više šansa na konačnu pobjedu, a u prvom redu s toga, što je kraći, ekonomičniji, jednostavniji i praktičniji od ijekavskoga. Svi me ti razlozi ni najmanje ne mogu da uvjere u predobiju. Ispuštajući za sada pitanje samoga pisma — napuštanje ijekavštine i prihvatanje ekavštine ne bi bila nikakva koncesija Srbima, jer je ijekavština više srpska nego hrvatska, jer su njom pisali i Vuk i Daničić i jer ijekavski govore oni Srbi, a osobito oni srpski seljaci, koji uopće najljepše i najpravičnije vladaju našim jezikom. Najkrasnije su naše narodne pjesme ijekavske, pretežno iz srpskih krajeva. Ekonomija, jednostavnost i praktičnost — vrlo su sićušni i labavi razlozi, koji se pogotovo ne mogu na govor odnositi. Ti bi razlozi, napokon, isto tako vojevali i za ikavštinu, za koju se dakako ne kanim zauzimati, ali koja takođe ima i svoje prednosti i svoju slatkoću i svoju znatnu povijest i svoje prostrano područje. O tom našem gorućem pitanju čitao sam svakojakih pametnih a i praznih rasprava, čuo dosta uvjerljivih a i ludih razloga. Jedan vrstan pisac, rodom i odgojen ijekavac, braneći, ne znam iz kojih razloga, ekavštinu, nije se ustručavao ustvrditi, da ekavštini ima traga i kod onih koji ijekavski govore: Kad majka, inače ijekavica, svojem djetetu više puta od dragosti i miline kaže: d e t e moj!

Ja gđim uvijek ono jedno te isto: treba čuvati i braniti čistoću, ispravnost i bogatstvo našega jezika. Jezik će vječno ostati te ga ne treba prikraćivati, udešavati i kvariti prema pro-

laznim ma čijim prohtevima. Čistoća, ljepota i bogatstvo je u ijekavštini. Ona obuhvaća — što se iz praktičnog razloga ne smije previdjeti — i ekavštinu i ikavštinu: u riječi sadržana je i reč i rič. Ona je, tako rekuć, simbol našeg ujedinjenja i našega jedinstva. Ona je dakle državo-pravno i psihološki opravdana. Njom se govori ondje, gdje je i inače naš jezik najbogatiji i najčistiji, a poglavito u sredini naše države, gdje su manje uplivali jezici i dijalekti tuđih pograničnih naroda. Kako sam kod više prigoda kazao i pisao, po mom skromnom i ne mjerodavnom mnijenju, nisu to sitnice, kad se piše na pr. na selu, beg, na delu, sena, deva, sveta itd. te ne znaš, da li je to: na selu ili na sijelu, beg ili bijeg, na djelu ili na dijelu, sijena ili sjena, deva ili djeva, sveta ili svijeta itd. Više puta nije to niti iz konteksta, bar na prvi mah, sasvim jasno. Jednom mi je bilo nejasno, da li je „veća odluka“ ili „vijeća odluka“.

Дан. А. Живаљевић: Ћирилица и латиница, Београд 1935, стр. 40.

Говори опширније о употреби ћирилице у нашем народу и наводи разна мишљења о њој како ранијих тако и данашњих познатијих писаца. Мисли да ћирилица одговара више природи нашег језика неголи латиница. Противан је новој „југословенској азбуци“ и полази од мишљења проф. Белића: да данас „наше друштво има великих задатака пред собом, а не да се троши у узајамној борби око питања која су у прошлом веку већ изборена“, те да обе азбуке могу остати, а да једна другој не смета. Оне ће, вели писац, и у будуће вршити савесно своју дужност као што су је и досад вршиле.

Д. В.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

83. „Филаковац *шом* *ћирилицом* *ћолучује* најбоље критике.“

Глагол *ћолучићи* је из руског *получить*; непотребан је код наше речи *добити*. Према томе у горњој реченици место: „...*ћолучује* најбоље критике“ требало је рећи: ...*добија* најбоље критике.

84. „*Ako se jarcu dade da pije vina i jede peršina...*“

Реч „першин“, нем. Petersilie, боље је употребљавати у облику *першун*, иако је и то туђа реч. Зато је и у горњој реченици место: „...*da pije vino i jede peršina...*“ требало рећи: ...*да пије вина и једе першуна...*

85. „*Dijamanti koji imaju veće ili manje ljage nisu tako skupi...*“

Реч „љага“ у књижевном језику употребљава се у значењу *мрље* само „у моралном смислу, као што срамотно, срамота.“ Отуда ту реч и не ваља употребљавати у значењу мрље, пеге и сл. на неким стварима. Према томе и у горњој реченици место: „*Dijamanti koji imaju veće ili manje ljage...*“ требало је рећи: Дијаманти који имају веће или мање *пеге* (мрље)...

86. „*Молим те пречекај ме док не свршим посао.*“

Пречекајши - пречекам је погрешно, треба: *пречекавши - причекам*, јер предметак *пре* овде не би могао имати никаква значења. Ова је употреба *пре-* потекла из говора у којима се погршно *пре-* и *при-* мешају (исп. НЈ II, 137). Отуда је и место: „*Молим те пречекај ме...*“ требало рећи: *Молим те причекај ме...*

87. „*Обретником тога држе nekoga Ljudevita.*“

Место већ уобичајене речи *проналазач* непотребна нам је кованица *обретник*, за коју не би било јасно да ли значи онога који нешто нађе (проналазача) или онога који се негде нађе (обрете). Зато је у горњој реченици место: „*Обретником тога држе...*“ требало рећи: *Проналазачем тога држе...*

88. „*Снег је тамо читаво пола мейшара дубок.*“

Именица *мейшар* у књижевном језику јавља се без „непостојаног“ *а* у свим зависним падежима (сем. ген. мн.): *мейшра, мейшру* итд.; облици *мейшара, мейшару* и сл. су неправилни. Према томе место: „*Снег је тамо читаво пола мейшара дубок*“ требало је рећи: *Снег је тамо читаво пола мейшра дубок.*

89. „*Musolini je u svojoj polati primio predstavnike privrednih društava.*“

Место већ уобичајене именице *палата* (исп. лат. palatium) непотребно је употребљавати и већ застарели облик *полата*;

у народу се употребљава још и *палача*, *полача*, *полац* (у ген. полаца), *палац* (у ген. палаца) али се сви они у књиж. језику мало употребљавају. Отуда је и у горњој реченици место: „Musolini је у својој *polati primio*...“ требало рећи: Мусолини је у својој *палаши* примио...

90. „*Тако истъ предаја каже да је он поконио сиромасима све своје имање.*“

Није добро употребљавати именицу *предаја* у значењу имен. *предање* (Überlieferung). *Предаја* данас значи обично нешто друго: *предаја* хајдука (Übergabe), *предаја* писма (Aufgabe) и сл. Према томе и у горњој реченици место: „Тако исто *предаја* каже...“ боље је било рећи: Тако исто *предање* каже...

91. „*Jedan safir baršunasta sjaja vredí...*“

Придев „баршунаст“ долази од именице „баршун“ коју смо добили према мац. *bársony*. Место именице *баршун* боље је употребљавати обичнију имен. *кадифа*, иако је и она туђег порекла (тур. *kadife*); отуда и место придева *баршунаст* боље је употребити *кадифаст*. Зато је и у наведеној реченици место: „...*safir baršunasta sjaja*...“ боље било рећи: ...сафир *кадифаста* сјаја...

92. „*У долинама су копали они четвороугласте ровове...*“

Речи: *четверо*, *четвороугласт* и сл. су покрајинске и не иду у књижевни језик; правилно је *четворо*, *четвороугласт*. Зато и у горњој реченици место: „...*четвороугласте* ровове...“ требало је рећи: ...*четвороугласте* ровове...

93. „*Ronci koji po moru ronu tražeći biser...*“

Од глагола *ронити* 3 л. мн. садашњег времена правилно гласи *ронѐ*, јер сви глаголи који у основи имају *и* у сад. времену у 3 л. мн. имају *е* (носим - носе и сл.); обл. *рону* је неправилан. Према томе у наведеној реченици место: „*Ronci koji po moru рони*...“ требало је рећи: Ронци који по мору *роне*...

94. „*Тада ће ти лисџићи већ почеџи да губе своју муњину.*“

Општепознату страну реч *елекџириџиџи* непотребно је замењивати кованицом *муњина*, за коју многи и не знају шта значи. Отуда и у горњој реченици место: „...да губе своју *муњину*“ требало је рећи: ...да губе свој *елекџириџиџи*.

95. „*Ureкао mi је састанак и два сата после подне.*“

„Урећи“, нем. ansagen, није добро; боље: *заказати*, *одредити* и сл. Према томе и у горњој реченици место: „*Ureкао mi је састанак...*“ требало је рећи: *Заказао* (одредио) *му је састанак...*

96. „*U најдавнијој прошлости јантар је био добро позната руда.*“

Место речи „јантар“ (нем. Bernstein) која је дошла из руског језика (янтарь), боље је употребљавати, иако опет туђу али познату реч *ћилибар* (тур. kehlibâr). Зато је и у горњој реченици место: „*U најдавнијој прошлости јантар је био...*“ боље било рећи: *У најдавнијој прошлости ћилибар је био...*

97. „*Glasoviti Marcijal prispodablja јантаров задан задану од полјурца.*“

Глаголи *присподобити*, *присподабљати* су покрајински; место њих треба узимати познате наше речи: *поредити*, *упоређивати* и сл. Место „јантаров“ боље је *ћилибаров* (в. т. 96). Отуда је у наведеној реченици место: „...*Marcijal prispodablja јантаров задан...*“ требало рећи: *...Марцијал пореди ћилибаров задан...*

НАША ПОШТА

В. Р. Сарајево.

1. По нашем правопису правилно је само: *градски*, *вишеградски* и сл., а не ваља: *грајски*, *вишеграјски*, јер сугласничка група *дс* пред наставком *ски* и *сјво* остаје неизмењена.

2. Називи се књига по нашем савременом правопису пишу само почетним великим словом те је отуда правилно „Горски вијенац“ (а не „Горски Вијенац“), — али кад се то пише скраћено, где се од прве речи узима само почетно слово, онда се пише „ГВијенац“, а не „Г. вијенац“ (исп. Н Ј I, 86).

Д. В.

O pravilnosti nekih riječi i izraza

„Naš jezik“ donio je u 4 svesci 3 godine u „Našoj pošti“ odgovore D-N-u iz Sušaka na pitanje o pravilnosti nekih riječi i izraza koji su ovdje „ubičajeni“. Kao Sušačanin želim o tim riječima i izrazima progovoriti nekoliko riječi. Istina je da se u Sušaku govori: *teka, satnica, bol-boli* u ženskom i muškom rodu i još mnogo drugih riječi koje nisu u upotrebi u dobrom književnom jeziku, a upotrebljavaju se i u svim zapadnim krajevima. Ali „došli su nam gostovi“, mislim, nije pitalac mogao čuti u Sušaku, bar ne od Sušačanina ni primorca uopće. Imenica *gost* se nigdje u Hrvatskom Primorju ne govori sa proširenom osnovom u pluralu. Da li je dobro „ovaj đak nepreduje u naucima“, doznaće D. N u zasebnom članku u „Našem jeziku, od g. urednika, ali da se ni to — ma da je dobro — u Sušaku ne čuje niti može čuti, posvjedočiće lako svaki primorac.

„Mama mi je rekla da neka idem kupiti brašna, jer da ona ne može“. Tako se u Sušaku i njegovoj okolini nikako ne govori. Ni u Sušaku, ni u Kastavštini, ni u istočnom dijelu Istre, ni u Grobništini, ni na Kvarnerskim Otocima — a to su krajevi koji su dali pretežni dio Sušačkog stanovništva — ne upotrebljava se „da neka“; još manje se govori „aš da“ koje bi odgovaralo navedenom „jer da“. Ta bi rečenica u čakavskom narečju glasila: „Mama mi je rekla da gren kupiti muke (ili muki), aš ona ne more“, ili može biti „aš ona da ne more“, ako treba da znači „jer ona, navodno, (ko bajagi, tobože) ne može“. Tačno je što tvrdi g.M.S.M. odgovarajući g.D.N-u da se „da neka“ upotrebljava u čakavskoj oblasti našega primorja, — ali se ne upotrebljava svuda, a najmanje na Sušaku. U čakavskom dijelu Dalmacije gdje je uticaj talijanskog jezika bio jači nego u Hrvatskom Primorju gdje je taj uticaj, osobito što se tiče sintakse, upravo neznatan, zamjenjuje se sa *da neka* u izričnim rečenicama talijanski konjunktiv. Mamma mi ha detto che io vada... Samo „neka“ mjesto „da“ čuje se kod čakavaca ali nikad u obliku: „Molim te neka dođeš“, već samo kad se kazuje želja ili naredba trećeg lica.

„Jer da“ pak nisam nikad čuo ni od koga čakavca, osim u gore navedenom obliku „aš ona da...“ Isto tako ne upotrebljava se u Sušaku ni „zato jer...“, pošto svi čakavci u tom slučaju kažu samo „aš“ koje, kad govore štokavštinom, prevode u „jer“.

Rečenicu „dobro sam prošla zato jer sam učila“ mogao je g.D.N. čuti u Sušaku isto toliko koliko u Šumadiji ili Hercegovini od ljudi koji ne poznaju našega jezika. Izilazi u Sušaku dnevni list „Novi list“ i g.D.N. mogao se potruditi te pronaći u tom listu, u kojem surađuju sami Sušačani i primorci, primjere za unakažene izraze koji su, po njegovom mišljenju, u Sušaku uobičajeni.

Riječ „ravnatelj“ kako dobro kaže g.M.S.M. potiskuje sve više riječ „direktor“, te se za starješinu gimnazije kod nas i ne čuje više ravnatelj, koja riječ je još uvijek u upotrebi samo za starješine osnovne škole.

Sušak.

Ivan Večerina

Уредништво „Нашег језика“ пушта горње напомене г. Вечерине, али напомиње да г. Д. Н. није тврдио да се наведене речи и изрази обично чују у народном говору тога краја, већ да их тамошња интелигенција употребљава (која не мора бити родом само са Сушака), што је и разумљиво кад се зна да се те речи и ти изрази употребљавају и по другим нашим местима на западу.

ИСПРАВКЕ

- У бр. 3 (књ. III) на стр. 73 треба исти врше м. исти врши
 „ „ 74 „ више пута боље м. веше боље
 „ „ 78 „ tog паčела м. tog паčело
 „ „ 93 „ Каспјскога м. Каспјскога
 „ „ 95 „ од *јагњедова* (јасикова) *дрвеша*“ м. од *јагњедова* (јасикова) *дрвеша*
- У бр. 4 (књ. III) на стр. 90 треба и овакву раду м. и овакву раду
 „ „ 100 „ potpisano по Petru м. potpisao по Petri
 „ „ 105 „ случајевима м. случајевима
 „ „ 110 „ ...у реченици, други опет... м. ...у реченици.
 Други опет...
 „ „ 111 „ иза приликом не треба запета.
 „ „ 121 „ грѣде м. грѣде

Власник за Лингвистичко друштво
 д-р **Александар Белић**
 Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
 д-р **Радомир Алексић**
 Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главни стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОЖИЋ

ГОДИНА III СВЕКА 6

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: Језик и музика	161
2. М. Решетар: Је ли стигло вријеме да се уклопи јекавски књи- жевни изговор	166
3. М. С. Лалевих: „Главно“ и „сјоредно“ у раду и оцењивању писмених задатака	169
4. М. Стеванових: <i>Одрични и учестали</i> , а не: <i>одречни и учестани</i>	173
5. Vlado Babić: <i>Staje za stoku i živinu</i>	176
6. С. Георгијевић: Још о „први јануара“	180
7. Ј. Л. Вуковић: <i>Рипа-ринути-зипа: камен</i>	183
8. Језичке поуке	187
9. Наша пошта	191

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевих

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. III

СВ. 6

ЈЕЗИК И МУЗИКА

По себи се разуме да ће се овде говорити о вокалној музици, о говорном тексту који је у основици какве композиције. Ми имамо на уму уметничко стварање и стављамо основно питање: да ли треба да се у тонској репродукцији сачува говорни текст.

Позната је ствар да има двојаке музике: инструменталне, тј. оне која није везана ни за какав говорни текст, која је слободна и која говори само музичким средствима, тоновима, оном многоречитом полифонијом која често — као у увертирама — служи као слободни увод у оперско извођење које је везано за поетски или прозни текст; и друге, вокалне музике, где се тоновима, мелодијом песме, поеме, баладе итд. — износи и тумачи садржина њихова. Очигледно је да је ту основни текст који води музичко дело — говорни, на одређен начин артикулисан текст, у нарочитом говорном ритму састављен од различних речи књижевни састав.

И када је то тако, јасно је да он *мора* бити добро и музички изговорен: он мора и у извајаној мелодији у приказивању извођачеву давати разумљив и јасан текст, ради кога је и изнесена мелодија као блиставо, јарко тумачење његово.

Али ово пружа великих тешкоћа и ставља пред извођаче велике захтеве. Те тешкоће, уколико се оне тичу нашег језика, долазе са двеју страна: прво, отуда што је уопште немогуће у свима висинама изговорити правилно све гласове и друго, што наш језик има четири различна акцента који треба да се диференцијално изговоре и у мелодији.

*

Сваки глас свакога језика има своју тонску висину која зависи од броја треперења гласних жица при његову изговору и од онога резонатора који се ствара од наших уста и других органа који учествују при образовању гласова.

Али, као што је познато, ми можемо изговорити сваки вокал са различитим висинама. Зато су фонетичари узели да одређују тонску вредност вокала, пошто су их претходно ослободили од звука, тј. хтели су да одреде интервалски однос или тонску разлику између вокала која ће подједнако вредети и за бас, и за сопран и за све остале гласове.

Као што је познато, звук се гради у ждрелу треперењем гласних жица; тако образовани звучни таласи добивају, према различном облику усне шупљине коју чине говорна оруђа (језик, нос, уста, усне), — вокале различне вокалске боје. Дакле, с једне стране треперења гласних жица у ждрелу, а, с друге стране, облик усног резонатора (тј. облик усне шупљине која се добија различним смештајем говорних оруђа) условљавају изговор вокала. Сваки вокал има, дакле, извештан број треперења гласних жица и своју артикулацију, тј. свој смештај говорних оруђа или свој усни резонатор. Пошто звук може бити виши или нижи, то су научници дошли на мисао да измере гласовну вредност онога што је код гласова исто или стално, а то је звучна вредност артикулације или резонатора појединих вокала.

Тако су измерили звучну вредност усног резонатора свих вокала. Различни су начини како се до тога долази, а најпростији би био да се вокали *шапшом* (тј. без треперења гласних жица, без звука) изговарају. Јер и тако изговорено *а* друкчије је неголи *у* или *и*. И када се према клавиру или виолини измери висина шапатам изговореног *а*, *о*, *у*, *е* и *и*, онда се добивају тако звани *власћини* тонови (*Eigentöne*) сваког вокала или гласовна природа усног резонатора појединих вокала.

Таким се начином долази до тога да је *у* најнижи вокал наше вокалне системе, да између *у* и *и* има око две октаве звучне разлике; да је *о* за неколико тонова више од *у*, а *а* за целу октаву; да је разлика између *о* и *е* за готово целу октаву, тј. *е* је више од *о* за целу октаву; највиши је звук, на крају друге октаве, *и*.

То је, као што се види, односна тонска вредност вокала, али целокупна вредност или, како се то каже, дијапазон свих вокала износио би око две октаве. То се добро слаже са

дијапазоном певача: они имају обично тонова за две октаве и у рејим случајевима премашају тај број још за неки тон.

О разлици у тону међу различним вокалима овде је говорено на основу објективних мерења тако званих „карактерних“ или „властитих“ тонова појединих вокала; реалну вредност та одређивања добивају када се примене на мушки или женски глас. Али без обзира на то да ли ће мушки глас бити *бас* или *тенор*, женски *алт* или *сопран*, ипак ће и код њих сви вокали сачувати свој природни однос: „у“ ће бити најнижи, а „и“ највиши глас, ако се изговоре са природном висином. Остали ће гласови бити између њих. Довде је све у реду и лако разумљиво. Али певачи долазе стално у прилику да вокале изговарају са различним висинама, тј. да на пр. „у“ које је по природном изговору најнижи звук певају највишим тоном свога дијапозона или да „и“ које је по природном изговору највиши звук певају најнижим тоном свога дијапозона и т. сл. Шта тада бива? Несумњиво је да тако неприродно „у“ добива нешто од звука „и“, тј. изговара се као нека врста немачког *ü*; а врло ниско „и“ добива боју звука *e* (немачког *ö*, *ä* и сл.). Звуци се пренесени из свога природног тонског положаја, у друге, нове висинске или низинске положаје по неопходности мењају.

Зато треба нарочитог труда и вежбања да се те измене сведу на што мању меру, тако да се дотични звук, и поред различне висине или низине, са којом се изговара, може добро разликовати од типичних природних звукова дотичне висине. Потребни су нарочити напори и нарочита пажња, знање и вежбање да се то постигне, тј. да се ипак сачува артикулација гласова у толикој мери да се дани звук одликује од осталих. Гласови ће бити, ту нема сумње, до извесне мере измењени; добиће донекле другу тонску боју; али им и тада треба задржати диференцијални однос према другим гласовима који ће у слушалаца изазивати слушну претставу оних гласова које желимо изговорити.

Не треба се повлачити за тонском висином мелодије и певати оне гласове који природно одговарају тој тонској висини. Јер ће тако место у бити добивено просто *и*, место *a* — *у* и сл. и тако ће текст бити сасвим измењен и према

самогласницима и према сугласницима, за које ово вреди такође у извесној мери. Тако чине неки наши певачи, и чине стално, и поред тога што им се стално чине замерке да гласове „муљају“ по устима. Они тиме показују да не желе да уложе довољно правога труда у свој посао. Гласови језика у различним висинама морају бити нешто измењени; али се њихова „диференцијална једначина“ према другим „диференцијалним једначинама“ гласова (тј. према односу дане висине према природној висини даног вокала и његовом властитом тону) — које су у различним висинама истога вокала различне — мора чувати. Само тако основни текст може остати потпуно разумљив.

Друга, још много већа тешкоћа, која је само наша, а не општа као код гласова у различним висинама, — јесте наш акценат. Како да се он сачува у певаном тексту? Ту су тешкоће заиста велике; али те тешкоће стоје на првом месту пред композитором, пред оним који ствара за изванредан текст музичку обраду, а тек иза тога — пред извођачем. Да их узмемо редом.

Прво, наши су слогови, и акценатовани и неакцентовани, — кратки и дуги. Не би требало дужине — које чине саставни део гласовне природе наших речи, па према томе имају и велики значај за распознавање значења речи — скраћивати у мелодији, а краткоће дужити. Један наш композитор, иначе врло признат, наглашује место *че́до* — *че́до* у једној композицији или место *дчи* — *дчи̇*, ако нам је допуштено да музичка наглашавања претворимо у обично наглашавање. Ми мислимо да на то имамо право, јер се у нашој свести према музичком наглашавању и добива такав акценат.

Друго, *место* акцента — мора бити исправно. Када један наш музичар, који је пазео на акценат, у својој врло познатој композицији музички нагласи *Хѐј, џруба́чу* место *Хѐј, џруба́чу* — ми му морамо замерити, и поред тога што осећамо да је он на том месту своје мелодије ишао за војничком трубом када се њоме сазива збор. Има начина да се све то помири. Њих само треба наћи.

Треће, наши акценти имају, тако да речемо, своју тонску или музичку мелодију. У *ру́ка* — тон је дуг и непрестано

расте преливајући се на други слог; тако исто и код *нога*, *сестра*, *жена*, иако је кратак, он расте непрестано и тако улази у потоњи слог. Ти су слогови њиме некако везани. У *правда* или *слава* — тон опада, у првом случају када је дуг за целу квинту или октаву, у другом за терцу или квинту или за још мањи број тонова, зато што је кратак. Али у оба последња случаја акценат некако одваја наглашени слог од осталих слогова; као да је иза њега пауза. Све ово има значаја не само за разумевање, већ и за изразитост самог текста, што је за свако уметничко дело од великог значаја.

Ја не велим да је увек могућно, у потпуној јасноћи, сачувати ову музичку линију сваком од ових акцената у мелодиској општој линији какве композиције. Али она мора бити сачувана макар и рудиментарно, толико да се и међу овим акцентима осети њихова разлика или разлика у њиховој природи.

И, напослетку, наши акценти имају своје сталне карактеристике по снази, по томе који се део њихов јаче, са већом снагом, а који — слабије, са мањом снагом, изговара, тј. да се музички изразимо, они се изговарају *forte*, *piano*, „крешћендо“ или „декрешћендо“. Тако се акценти у *правда* и *слава* изговарају „декрешћендо“, тј. у почетку је њихова јачина највећа, а затим полако (код дугог акцента \wedge) или брзо (код кратког акцента ``) опада; оба се она изговарају *forte*; међутим у *рука* и *нога* — спочетка јачина расте („крешћендо“) до половине акцента, а затим опада („декрешћендо“), и то и у дугом (') акценту и у кратком ('); та се два акцента изговарају *piano*.

По себи се разуме да ове појединачне односе по снази покрива општи карактер мелодије у том правцу, исто онако као што се у реченици губе — према реченичном акценту — каткада акценти појединачних речи. Али она реч која је носилац реченичног акцента или реченичног дела, макар била и са појачаним акцентом, *не може бити* са акцентом погрешним или извитопереним. Наш језик по *природи* свога реченичног акцента — о чему мора водити и наша музика рачуна — не мења природу акцената појединачних речи. Зато се индиви-

дуални акценти засебних речи у нашем језику тако добро чувају.

Додаћу још да и иза наглашених слогова — у нашем језику могу бити слогови кратки и дуги. И тон и јачина опадају на тим слоговима према наглашеним слоговима. Зато је њихова мелодија мало тужна, елегиска; увек „декрешћендо“.

*

Ја сам изнео само, сасвим кратко, и то у популарном облику, које проблеме ставља наш језик и композиторима и певачима, ако мисле да оно уметничко дело којему је мелодија посвећена треба да буде изнесено разумљиво и треба да сачува своје биће и у музичком облику. Наравно, нешто се од овога не може сачувати у потпуности већ због саме природе материјала којим се овакво изношење врши. Али никад не треба сметати с ума да се уметник — био он извођач или творац уметничког дела — мора трудити да и у певачком извођењу да уметничком поетском или прозном саставу прави израз, чувајући — у највећем степену — све диференцијалне односе и међу гласовима и акцентима, и по њиховој звучној боји и снази. Тек ће се тако добити, наравно, ако је и сама музичка страна на достојној висини, право уметничко дело. Зато и композитори, творци и репродуктивни уметници, извођачи — морају добро познавати дело које приказују и са гласовне и акценатске стране.

18-11-1935

А. Белић

ЈЕ ЛИ СТИГЛО ВРИЈЕМЕ ДА СЕ УКЛОНИ ЈЕКАВСКИ КЊИЖЕВНИ ИЗГОВОР?

Кад је прије 7 или 8 година тадашњи министар просвјете — мислим да је био г. Трифуновић — сазвао комисију стручњака да вијећа о изједначењу школскога правописа, министар је, отварајући прву сједницу, изјавио да се нема дирати у питање о екавском или јекавском изговору, ни о латиници или ћирилици, и сви који смо при томе били нашли смо да је то врло паметно. Сада уредништво *Нашега језика* налази да се

већ може и мора разговарати о првоме питању, јер су велике незгоде од тога што имамо два књижевна изговора: „Знатно пати наше школско образовање“, „развија се неписменост и отежава савлађивање знатнијих ствари школске обуке“, а кад би се један изговор узео као школски, „школа би се ослободила велике муке.“ Дуго сам мислио и размишљао како је то да двојакост књижевнога изговора доноси толико невоља цијелому нашем народу (развија неписменост!) а нарочито нашим школама, и нисам налазио ништа друго него да смета дјечи да науче правилно говорити и писати једним књижевним изговором када у истој школи један учитељ јека а други ека. Али тој невољи могло би се лако доскочити кад би се од сваког учитеља, који на пр. из екавског краја прелази у крај с јекавским књижевним изговором, тражило да прихвати изговор исте школе а не буни дјецу новим изговором.

Него може бити да је штета што нам наноси двојакост књижевнога изговора већа неголи ја мислим, али је ли сада згодно вријеме да се то питање покреће? Ја мислим да ни то није; Уредништво доиста каже да то питање „није више и не треба да је питање покрајинског самољубља, ни питање националног поноса извесних крајева“, али је ли доста казати „није и не треба да је“ за то да тако и буде? Ту мислим да се Уредништво још више вара! будимо искрени: питање јекавског изговора код нас је још, и на жалост биће још дуго, еминентно политичко питање, које ће се и моћи ријешити само на политичком пољу, па би била велика политичка погрешка кад би се хтјело да се ријешити силом; — то „уједињавање“ био би само нов разлог разједињавања, — као да нема доста других разлога!

Истина, и у погледу начина како би се имало у овом послу поступати, Уредништво препоручује да се тријезно и објективно ради, а прије свега да ово питање „није и не треба да је... питање везано са каквим насиљем, макар и духовне природе“; Уредништво штавише налази да се „књижевницима који су и досад писали тим изговорима не би требало пречити да и даље то чине; али школа и државна администрација имале би да приме одређено јединствено наречје.“ Уредништво каже некако и пут којим би требало ићи: требало би

„да се утврди“ имају ли остати оба изговора или само један, па ако само један, који од њих. Ја мислим да Уредништво није хтјело да јасно рече оно што сви мисле који уопће што мисле о овом питању, то јест да може бити само говора о томе има ли се за љубав народнога јединства уклонити јекавски изговор, јер сигурно нико од њих не верује да би наши екавци прихватили изговор Вуков и Даничићев зато да би се уклониле све штетне посљедице што (тобоже!) доноси двојакост књижевнога изговора. Него оставимо то, а радије питајмо, ко би имао пресудити има ли остати само један књижевни изговор и то који? Ако Уредништво мисли да би се то могло свршити као што се је свршило изједначење школског правописа, то јест пресудом комисије од неколико људи именованих од Министарства просвјете, или макар од цијелог Министарског савјета, то се опет вара: школски правопис, и ћирилски и латинички, био је у цијелој земљи један — Вуков, па је требало само путем паметног компромиса изгладити неке ситне разлике које нису могле имати, и збиља нису ни имале никаква политичког одзива, али кад се ради о књижевном изговору, онда се ради о двије сасвим различите ствари гдје компромиса не може да буде, јер не бисмо могли на пр. у дугим слоговима писати јекавски (*дијетје*) а у кратким екавски (*деца*) и требало би збиља да смо и *деца* и *дјеца* за тако ћорав посао! Кад би се дакле овај чвор хтио пресејати пресудом ма како мудре комисије, широм цијеле Југославије подигла би се вика на то „ново насиље централне власти.“ А онда што? Да се не рече да је моје становиште само негативно, ја предлажем ово: нека се наша четири највиша научна института — Српска краљ. и Југославенска академија, па загребачки и биоградски Универзитет изјаве је ли стигло вријеме да се уклони јекавски књижевни изговор, па ако они једнодушно кажу да јест, онда ће се ствар сигурно врло лако провести министарском наредбом без икаквог насиља које и Уредништво перхоресцира. Али нажалост морам рећи да се *сада* та једнодушност не би нашла, а неће се наћи све дотле док се у цијеломе народу не створи увјерење да у Југославији Краља Ујединитеља неће бити правога народнога и ду-

шевнога јединства све дотле док се не буде разумјело да тому јединству много, ма много више неголи двојаки књижевни изговор смета двојака азбука.

М. Решејар

Језик у школи

„ГЛАВНО“ И „СПОРЕДНО“ У РАДУ И ОЦЕЊИВАЊУ ПИСМЕНИХ ЗАДАТАКА

Писменост је, без сумње, ако не дар виших и од Бога обдаренијих, а оно најважнији начин општења људског. И лепота звучнога говора и музичко наглашавање не могу се видети, па често ни наслутити у рукописима који ћуте, али и ћутке говоре. Писменост је вештина коју треба, бар у основном појму, да зна и говедар као професор. Само, разуме се, писменост може бити исправна и књижевна ако је усмени језик чист и исправан, књижеван. Стога, ценећи важност непролазне вредности знања лепе писмености, можемо само бити задовољни што се, и поред привременог и повремениг лутања, ипак све више пажње поклања српскохрватском језику. Тако је, с тим у вези, уведен пријемни испит где се полаже и писмени и усмени део, па нижи течајни испит где се опет полажу оба дела, а последњих смо дана добили одлуку надлежних да се отсад у јесен на поправном испиту полаже и писмени део испита. Увидело се, додуше с једним доста великим задоцњењем, да се погрешило што је и за српскохрватски језик било узето да се на поправном испиту полаже само усмено. То је, одиста, за наставнике тога предмета било једно олакшање, али се ипак постизало нешто обрнуто. Деца су се припремала за она непуна два месеца само за усмени одговор, а писменост, узимало се, није ваљда ни важна, јер се и не полаже на испиту. Тако су, то наставници добро знају, полагали *неписмени* дечаки који за два месеца нису морали ни покушати да побољшају писменост своју. Последња одлука којом се уведе поново писмени задаци на поправном испиту изриком тражи поклањање веће пажње баш писменом делу. То је важна ствар и с њом увек треба рачунати.

Због свега тога потребно је имати извесно утврђено мерило за одређивање минимума који ученици морају знати и могу показати у свакој прилици. Тај је минимум, сви знамо, да сваки ученик још од првог разреда мора знати и учити да коректно напише своје простијег облика мисли, јасно и правилно. То се тражи још од пријемног испита. У доцнијим разредима тај се минимум употпуњава, шири, развија. Али и овде, као и у настави српскохрватског језика у погледу усменог знања, има често подвојених мишљења код наставника. Без сумње је усмени говор „видљив“ на сваком кораку, али се у њему не запажа ничега материјалног сем боје и нагласка, јер није везан за материју, не преноси се на материју. Писмени је „говор“ друкчије природе. Он има велика преимућства над живом речју што непрекидно остаје, ћутећи говори, живи. Чим је реч изговорена и последњи одјек утрнуо, већ реч није жива, нестала је и умрла. Писана пак реч почиње да живи од тренутка кад је везана за хартију. И она живи и дан и ноћ, године, векове, тисуће година, увек иста. Стога јој треба поклонити велику пажњу не само при говору него нарочито при писању.

Наставници, како рекох, немају једног израђеног становишта и мере за одређивање главног и споредног при изради писмених задатака и при одређивању оцене (уколико је она неопходна). Тако се каткад деси да ученик да доста добре мисли, али их каже, тј. испише тако неписмено да наставник не може олако прећи преко тога. Да ли наставник може и сме узети у обзир и умесне мисли и дати оцену која задовољава, кад је задатак дат с разноврсним ортографским грешкама? То је главно питање. Не може! И не треба допустити такво провлачење. Писменост треба вежбати и увежбавати, јер је то изводљивије, пошто је видљиво, него вежбање мисли које је, дабоме, само мисао, замисао, нестварност. У подељеном схватању по овом питању и јесте разлог што се и стручнији наставници при оцени неког писменог задатка каткад потпуно разликују и један држи да задатак не задовољава, а други сматра да је задатак доста или врло добар. Никако се не могу примити разлози да се добре мисли у рђавој писмености сматрају довољним да се о општем знању

створи повољан суд. Стога се често у задатку види и цени мисао, али не и писменост. Без сумње, бесмислен задатак, ма и био писмено изложен, не може задовољити. Потребно је од првог задатка скретати пажњу на природност у изражавању, па неће бити бесмислица, а на уредност и лепоту, па ће и писменост бити боља. За задатке, нарочито млађих разреда, неоспорно је да је важнија писменост него макар какво умовање. Наглашавам: *за млађе разреде*, јер се претпоставља да у старије разреде треба да пређе само оно што је довољно писмено. И претпоставка је да наставник у старијим разредима више има да утиче на развијање и формирање мисли, на богатије и потпуније сликовито казивање мисли, на самостално закључивање поводом сваког питања које се зада. А да ли је све то могуће кад ученик стигне у више разреде са слабом писменошћу: не зна основних правила о употреби запете, појам о реченици слаб, осећање језичко недовољно развијено, пишу се по две и три речи заједно или се једна раздваја у засебне целине, покаткад велика оскудица у знању где се пише велико слово и сл.

Једну велику сметњу треба уочити. Много ремети сама свесност ученика да се његова писменост подвргава прегледу и оцени. Стога настају конфузни и надувени задаци чија је реченица рђава, писменост слаба, интерпункција немогућа, а ово је све последица несређених мисли и рђава израза. Узмимо пример из обичног живота. Од здрава разума може се увек очекивати здрав суд, логична мисао, леп израз. Узмите једног неписмена човека, орача, копача, говедара. Научите га да пише сва слова и да употребљава тачку и велико слово. Зар се он иза тога неће збунити још више, и од оног разборита човека и паметна говора чућете смушену причу, често у писму без главе и репа. Изузетака има, но они су врло ретки, али ће већина тих људи уздрхтати, упињати се, надимати се да *лејше* напишу него што би рекли, да писање буде учевније, књижевније. Њега збуњује помисао што ће се његове мисли читати, па још одмах прибегава полусвесној и готово спонтаној обмани и себе и другога, те пише ствари које често немају смисла. Иста је бојазан и код велике већине наших ученика. Како се, иначе, може тумачити случај који

није редак да ђак у другом разреду слободан задатак просечно горе ради него што је радио у првом разреду? Ту није по среди никакво назадовање, него је психолошки јасан случај да дете у првом разреду није још умело да праву своју мисао скрива, него је просто казивало. Доцније, пак, оно увиђа да треба дати више и боље него што се може, не одмера снагу, не зна меру и даје надувене реченице и бесмислице. То се тако често запажа да се може сматрати као једна поуздана чињеница с којом се мора рачунати. Стога је дужност наставника да разбију ту заблуду у ученика и да их увере у вредност искрености и простоте, природности и истине. Сем тога, наставницима је јасно и довољно познато да су ђаци увек слабије радили кад се нису могли одвојити од мисли да ће наставник прегледати задатак, да је у току рада присутан. Ученици пак који се пренесу и потпуно предаду задатку, дају с природношћу, простим начином, верни израз својих мисли, тј. дају бољи рад. Стога је врло важно питање избити из ученичке свести бојазан од природног казивања правих мисли, чиме ће се много учинити не само за бољи рад писманих задатака, него нарочито за образовање карактера, чврстину воље и израду целог човека.

Без сумње, у нижим разредима треба потпуно савладати питање правописа. Не сме се претпостављати да ће се и то исправити у старијим разредима. Од ученика нижег течаја не можемо захтевати обиље разноврсности у изражавању и мислима, ма да има и светлих примера. Али писменост треба да буде при оцењивању задатака најглавнија ствар. Ону најнеопходнију меру логичнога израза и распореда мисли морамо тражити и ценити, али изнад свега и те просте мисли морају бити казане чистим језиком и написане исправним правописом.

Просто је за ову згоду класичан пример да покаже колико може бити кобна погрешна употреба тачке или запете напис г. Сучевића на дечјој страни Политике од 7 фебруара ове године, где свака промена интерпункције даје нов смисао реченица. Тај би корисни и карактеристични чланчић требало да добро и пажљиво прочитају и о њему размисле наши ученици, а и наставници.

М. С. Лалевић

ОДРИЧНИ И УЧЕСТАЛИ, А НЕ: ОДРЕЧНИ И УЧЕСТАНИ

У својим средњошколским граматикама проф. Белић употребио је неколико нових термина, који појединцима необично звуче и ови се сада питају каква је потреба изискивала мењање старих, на које смо сви навикли. Међу тим терминима спадају и горња два. Незадовољство првим од њих изражено је и у једној оцени Белићевих књига, а сем тога, мени лично, већ неколико пута је постављано питање по чему су нови називи бољи од оних које замењују. Зато ће, држим, бити потребно да се о њима каже неколико речи.

Оба термина су придеви и сваки од њих садржи кратку дефиницију онога појма чију особину казује, али су по постанку своје различни. *Одречан* — узмимо прво досад уобичајене термине — је девербативни придев направљен од општег дела глагола *одрећи*: *одрек-* и врло честог придевског наставка — *ан* (ън): *одрек+ън* > *одречан*; *учестани* је, пак, трпни глаголски придев који је, узимајући место атрибута, узео и службу његову и тако постао правим придевом. Значење и једне и друге речи лежи у корену глагола од којих су постали. А с обзиром на службу своју — у првом случају, и на природу нашег језика — у другом, оба термина, онако како су досад гласили, били су нетачни.

Придев *одречан* (за заменице и реченице) треба да означи заменице и реченице којима се нешто негира у свакој даној прилици, а не само једанпут. Те заменице, и те реченице, о чијем је атрибуту овде реч, увек у истом облику казују негацију. Јасно је да се њихова служба не може казати свршеним глаголом *одрећи* већ једино итеративним *одрицајши*. А то ће рећи да овај придев може бити направљен, наравно на исти начин, истим наставком, али само од овог последњег глагола: *одрик+ън* > *одричан*. Чује се, истина, у нашем језику, сем као граматички термин, придев *одречан* уз именицу *одговор*. Али ја мислим да то неће бити народна реч већ књишка, направљена за интелектуалне потребе по законима нашег језика. Те речи нема у Вукову речнику ни у Рјечнику Југослав. акаде-

мије, док се *одричан* у овом другом налази. С друге стране, тај придев уз наведену именицу је тачан, ако хоће да се окарактерише кратак негативан одговор који се обично казује негацијом *не*. Међутим, ако се мисли на одговор којим се у низу мисли нешто негира, ту се опет мора употребити придев *одричан*. То што се овај придев налази у Рјечнику Академије знан. и умјетности не мора значити да се он у овом облику налази у широкој народној употреби, али је, јамачно, потврда да га састављач поменутог речника, чије је мишљење свакако врло важно, претпоставља ономе првome, за који нема никаквог оправдања да се и даље употребљава у граматичкој терминологији.

О термину *учесџани* (за глаголе) проф. Маретић у свом Језичном савјетнику каже да би га требало заменити са *учесџали*, али ипак то ни он сам не чини, већ и у каснијим издањима својих граматика, у школском издању ћирилицом из 1928 и у II издању велике граматике 1932, још увек употребљава *учесџани*, а такав је овај термин био и у свим осталим граматикама нашим до Белићевих. Као што је напред речено то је атрибутски употребљен трпни глаголски придев. А пошто трпни придев значи да је радња на нечему вршена или извршена то глаголи који не значе вршење радње на ма чему, тј. који су непрелазни, не могу ни имати овог облика. Маретић, додуше, у Граматици својој, (II издање § 629, т. б) допушта неколико атрибутски употребљених пасивних партиципа непрелазних глагола и наводи примере: *исџуцане* усне, *цркнута* животиња, Мојсије *исчезнут* на Синају, неколико *расџрканих* кућа, *замисљени* Соларић, *згуснут*и снијег, Кирјаковић *зачуђен* одговори, — од којих су: први и последња четири узети из Вука Караџића, други из Љуби-братићева превода Корана, а трећи из Нодилове Историје средњег века. Међутим, први пример од Вукових, као год и ова два што нису из Вука, нису добри. У сва три примера место трпног атрибутски би се употребио радни глаголски придев: *исџуцале* усне, *цркла* животиња и Мојсије *исчезао* на Синају, јер су глаголи: *исџуцаџи*, *црћи* и *исчезнуџи* непрелазни и значи стање, и истовремено свршени, те значе завршетак једног и почетак новог сталног стања, које није ни-

шта друго до особина (НЈ II, стр. 36), па је природно да један њихов облик који се подудара са обликом придева, кад још има њихово место у реченици, постане правим придевом.

Расшркан, *згуснућ*, *замишљен* и *зачуђен* су партиципи повратних глагола, а повратни глаголи у нашем језику имају трпне придеве. Уосталом то се оправдава и њиховим значењем. Време погодно за згушњавање снега учинило је да се снег згусне, такво време је згуснуло тај снег, и у овом значењу глагол *згуснућ* је прелазан. Већ да узрок замишљености и зачуђености лежи ван оних који су у једном или другом стању, врло је лако схватити. Да би се неко замислио или зачудио, потребно је, дакле, нешто што ће такво стање код њега изазвати, што ће га учинити замишљеним или зачуђеним. У ових глагола, употребљених као у наведеним случајевима, врло се лепо осећа нијанса трпног стања и глаголски партицип трпни од њих је потпуно правилно употребљен. Већ у примеру: *расшркане куће*, иако *расшркаћ* се значи стање, најлакше је схватити да куће, као мртве ствари такав међусобни положај нису могле заузети саме већ су их у њега људи поставили, тј. људи су их растркали.

У глагола *згуснућ* највише се, од ова четири, осећа да сила која згушњава (у овом случају снег) лежи у самом њему, да се он сам по себи згушњава и уколико би се то самозгушњавање хтело више нагласити уголико би тачније било казати *згуснули* (или *згусли*) него *згуснућ* снег.

Глагол *учест* по значењу своје ни у ком случају не може ићи са ова четири глагола, већ ни по томе што није повратан. Може се, истина, у народу чути тај глагол употребљен с прелазним значењем: „Неће ништа родити, јер је ово много *учестано*“, рећи ће се обично за кукуруз који су људи при прашењу оставили одвећ чест, струк близу струка. И овде су, исто као растркане куће, људи по својој вољи поставили стручје у такав положај. Могу се, даље, учестати пуцњи из топова, рецимо, и друго што слично. Ти ће пуцњи бити учестани, што значи да је овај глагол у томе значењу прелазан. Али *учест* у значењу које му се даје да би се њиме показало често понављање неке радње, у којем

он моћ за ово казивање садржи у себи, а не даје му се од другог нечега, може бити само непрелазан глагол. И, с једне стране, не може имати трпног придева, што ће рећи да уобичајени термин *учесћани* није правилан, — а, с друге стране, његов радни придев као непрелазног и свршеног глагола може означавати сталну особину и употребити се придевски,³ па зато и треба усвојити термин *учесћали*. Те термине уосталом прописује и наша званична Граматичка терминологија (Београд, 1932, стр. 32 и 55).

М. Сивановић

СТАЈЕ ЗА STOKU I ŽIVINU

У 7 свесци II год. „Нашег језика“ било је о том говора у чланку „Један предлог за неколико назива“ од г. Вој. Ж. Милојевића из Скопља, те је постављен и конкретан предлог да се као општи наставак „за сместишта“ за сток и живину узме *-ārnĭk*: *kō-njārnĭk*, *kokōšārnĭk*, *golūbārnĭk* itd.

Taj predlog nije, čini mi se, ničim obrazložen. Jedino što bi govorilo u prilog njemu, to je velika jednostavnost. Ali tu jednostavnost prati jednoličnost. Ne sme se, dakako, dopustiti da se prave nove reči sa svim mogućim nastavcima, ali, s druge strane, odrediti samo jedan nastavaк за једну групу речи значи без потребе осиромашити језик. У esperantu то има своју сврху, али код нас би било бесмислено. Zamislimo samo da se u opisu nekog gazdinstva počnu nabrajati staje (pojate, košare) ovako: *konjarnik*, *kokošarnik*, *živinarnik*, *golubarnik*, *govedarnik*, *ovčarnik*, *kozarnik*, *svinjarnik*, *piličarnik*, *guščarnik*. Koliko monotonijet

Uz opće ime за све врсте *stajā*, као *staja*, *košara*, *pojata*, *kočina* itd. има сваки крај још по које посебно име за стан оне живине или стоке којом се највише бави. Otuda tolika raznolikost.

U ovom članciću izneću nekoliko imena за staje, ponajviše из Vukova rečnika, а неке из Akademijinog и из својих beležaka и показати да предложени наставак *ārnĭk* никакo не valja за имена staja.

Vuk ima reč *kokōšār* у три значења: 1 *kokošinjac*, 2 *trgovac*, *čuvār* или *kradljivoac* *kokoši* и 3 *jastreb*. Kako sve reči sa nastavkom *ār* izvedene od imena stoke и živine znače trgovca, čuvara или odgajivača, моћи ће се ovaj naziv употребити као име

staje samo u vezi s ostalim imenicama koje znače staje. Inače se ova reč govori i danas u Srbiji i oko Berana u značenju *košinjac*.

U Slavoniji i u Sremu običan je nastavak *-ara*: *štènara* (i u Baniji), *òvčara*, *svinjara*, *bràvvara* (u Slavoniji mesto gde se tove bravci, nazimci). U Slavoniji ima više mesta s imenom Ovčara, a u Južnoj Srbiji mesto *Svinjare*. *Kozara* u Vuka znači mesnica gde se seče kozje meso, ali kako takvih mesnica valjda i nema danas, mogla bi se ta reč uzeti i za staju za koze, kako se i govori u Hrvatskom Primorju. *Kozara* služi i kao ime planine i selā (u čajničkom srezu). Stuli ima još i *kokòšara*.

Nastavak *ara* upotrebljava se i za pravljenje ovakvih imenica kao: *dùdara* (dudova šumica), *vinara*, *svilara* (mesto gde se predaju čahure svilaca), *kàčara* (gde se drže kace), *dàščara* (prodavnica dasaka i kuća od dasaka), *brònara* (kuća od brvana), *sòlara* (spremište soli) itd. Prema tome, taj se nastavak može lepo upotrebiti i za pravljenje imena za staje.

Sa nastavkom *ak* ima Vuk više reči: a) *kòčak* (pregrada za živad, pse i svinje; u Slavoniji *kòčak* kućica za živad). Oko Subotice zove se obor za svinje *svinjāk*. U Istri ima reč *kokòšāk* (ARj.), a iz Srbije je zabeležena reč *kvòčak* (ARj.). Ovako bi se još mogla izvesti i reč *pilicāk*; b) od prideva izvegeno je više reči za ime staje: *kokòšinjāk*, za koju g. Milojević tvrdi da tako „ceo naš narod zove kokošinju balegu“, *golùbinjāk*, *tùčnjāk* (u Baniji kućica za živad; nejasno je da li je izvedeno od imenice *tùka* [čurka] ili od prideva *tùčan* [debeo]), *gùsinjāk*, *gùščak*, *pàčinjāk*. Prema ovim rečima dadu se izvesti i druge: *òvčinjāk*, *gùščinjāk* (ima Stuli), *zèčinjāk* (čini mi se da se tako i govori u Slavoniji), *ždrèbinjāk*, *pilicnjāk* *jùničnjāk*, *kràvljāk*, *bìvoljāk*, *kobiljāk*, *marvinjāk* ili *màrvènjāk*. *Marvènjak* znači (po S. Ivšiću) u Šaptinovcu dobar govedar, ali u tom značenju ne može doći u obzir u književnom jeziku. Dva sela u Hrvatskoj i jedno u Bosni zovu se *Kràvljak*, a *Kobiljak* dva sela u Hrvatskoj. *Kozjak* je ime sela u Srbiji, Makedoniji i Sloveniji, a i jedno od Plitvičkih Jezera zove se Kòzjak, jer su se tu podavile neke koze. Možda ovamo ide i ime istarskog sela *Kožljak*. *Kràvljak*, među ostalim, znači i kralju balegu, ali je postanak istoimenih sela zacelo u vezi sa mestom gde su bile krave. Da ova imena na *-ak* izvedena od

prideva, ne znače svuda balegu, vidi se po tom što služe i kao imena za najraznovrsnije stvari, pa i za mesta. Šta će napokon baš našem književnom jeziku posebna imena za svaku vrstu balege, kad to sigurno nema ni jedan drugi jezik? I šta bi onda značila reč *kònjāk*?

Sa ovim nastavkom ima mnogo vrlo lepih imena za stanovne životinja: *òsinjāk*, *pčèlinjāk*, *mràvinjāk*, *zvjèrinjāk*, *kòšut-njāk* (znači, dakako, šumu, jer košute se ne drže u staji), a i kajkavci zovu pseću kućicu *pèsinjāk*. Slično su napravljene i reči *kòprivnjāk*, *cvètnjāk*, *rùžičnjāk*, *vđčnjāk* i znače mesto gde se te biljke gaje ili rastu.

Sa nastavkom *-ac* u Vuka su dve reči: *svinjac* i *kòtac*. Reči *kokošinjac* nema ni Vuk ni ARj. Kao ime mesta javlja se često *Sokòl(ov)ac*. Osim ovih reči teško da bi se dale druge izvesti nastavkom *-ac*.

Ima još nekoliko, manje običnih, nastavaka, i to *-ica*: *ko-zàrica*, *ovčàrica* (ali kako to znači i čobanicu koza i ovaca, moći će se upotrebiti u retkim slučajevima); *-ina*: *kòčina* (za kokoši, pse, svinje); *-nica*: *kònjušnica* (u Bos. Krajini *konjušnica*; ruski *конюшня*, izvedena od *konjuh* = *konjar*, dakle *konjarica*), *-anja*: *kòčanja* (nema Vuk ni ARj.; u Slavoniji svinjci, naročito za kрмаče i prasce, ali i za ostale svinje osim brava), *koťobanja*.

Nastavak *nica*, kao u *kònjušnica*, *kònjarica* (ima Jambrešić), dodaje se, dakle, imenici koja znači čuvara ili gospodara konja. Tako je izvedena u Stulia *òvčàrnica*, a Vuk ima *kòzàrnica*. U Slavoniji postoji i reč *plètàrnica*, a u Srbiji selo *Govèdàrnica*. Kajkavci zovu spremnicu za drva *drovàrna*, hlebarnicu *pèkàrna* itd., a u ruskom postoje reči *йсарня*, *овчарня*, *жеребятня*, a reč *конюшня* već smo spomenuli. Inače imaju Rusi još jedan nastavak *ик*: *куряишник*, a iz prezimena *Кобыляишников* moglo bi se zaključiti da je bilo, a možda da još i sad postoji, i ime za staju za kobile. Samo, i oni se pomažu najviše rečima *скоишный двор* ili *хлев*.

Nastavak *àrnica* (*àrna*, *арня*) vrlo je običan nastavak u našem književnom jeziku, u ruskom i u kajkavskom dijalektu. U ruskom označuje staje, a to može značiti i u našem knj. jeziku, a i u kajkavskom dijalektu i u književnom jeziku služi za pra-

vljenje naziva raznim spremištima, na pr.: *strážarnica*, *knjižarnica*, *kòlārnica*, *lèkārnicā* (kajk. lekarna), *mèsārnica*, *pūškārnica*, *bilètārnica*, *mārkārnica*. Samo kod nekih od njih oseća se prisustvo lica, na pr. u *strážarnica*, a u većini ne misli se na lice, nego na stvari koje prodaje ili pravi, kao na knjige, kola, lekove, meso, bilete i marke. *Puškarница* znači, po Vuku, samo otvor u zidu kroz koji se puca. U reči *drvarn(ic)a* ne oseća se uopće više *drvar*.

Govèdārnik, *Kobilārnik*, *Kònjārnik* i *Krāvārnik* znače višove u Srbiji, a *Konjarnik* i selo u Južnoj Srbiji. Pada u oči da su sva ta imena ograničena na Srbiju, i to na planinske krajeve, pa su nekada bez sumnje, označavala planinske ispaše, a nikako staje za goveda, kobile, konje i krave. Reč *kokòšārnik* upotrebljava se u Srbiji za oznaku kokošinjca, ali je interesantno da nema ni u Vuka ni u ARJ. nijedne reči s nastavkom *ārnik* za ime staje. Stuli je pravio imena staja nastavkom *-ište*: *gòvedīšte*, *gòlubīšte* itd. *Gùščište* mu je mesto gde guske pasu. U J. Srbiji ima četiri sela imenom *Svinjište*, pa je verovatno da je nastavak *-ište* značio i mesto gde se gaje (gde pasu) svinje, goveda itd.

Nastavak *-nik* imamo u reči *rāsadnik* koje znači mesto gde se sadi rasada, a nastavkom *-ik* prave se imenice koje znače šume: *hrāsntk*, *šljvōtk*, *brèztk*, *topòtk* itd., pa bi se prema tome reči na *-ārnik*, kao *kònjārnik*, *živinārnik*, *piličārnik* mogle upotrebiti samo za oznaku farme u kojoj se gaje konji, živina, pilići itd., a za oznaku staje neka se uzme nastavak *-ārnica*, ali i to većinom onda, ako nema druge reči.

Evo, dakle, svih naziva za staje koji su u ovom članku spomenuti i koji mogu zameniti predložena imena na *-ārnik*: *kònjušnica* (*kònjārnica*); *kokošinjac* (*kokòšnjāk*, *kokòšāk*, *kokòšār*, *kokòšara*, *kvòčāk*); *kòčāk* (za živad uopće); *tùčnjāk* (za tuke?); *golùbinjāk*; *marvinjāk* (*marvènjak*, *govèdarnica*); *òvčara*, *òvčinjāk* (*òvčarica*, *òvčārnica*); *kòzara* (*kozàrica*, *kòzārnica*); *svinjac*, *svinjara*, *svinjāk*, *bràvara*, *kòtac*, *kòčanja*, *kòčina*; *piličāk* (*piličnjak*); *gùsinjāk* (*gùščāk*, *gùšičnjāk*), *krāvljāk* (*krāvārnica*); *jùničnjāk*; *kobiljāk* (*kobilārnica*); *bivoljāk* (*bivolārnica*); *ždrèbinjāk* (*ždrébārnica*); *zèčinjāk*; *pàčnjāk*; *štènara* (*psètarnica*).

Kako se vidi, najčešće se prave imena za staje od prideva, *gùsinji*: *gùsinjāk*, *golùbiji*: *golùbinjāk*, a prema tome i *kobilji*:

kòbiljāk (kobiljak), *kràvolji: kràvoljāk*, *bívolji: bívojāk*. Ta tvorba je neposrednija od tvorbe preko -ār-: *krāvārnica*, *kobilārnica*, *bivōlārnica*, *òvčārnica*, zato je treba i više upotrebljavati. Reči na -arnica pravićemo, dakle, samo onda, ako zbilja postoji imenica na -ār: *govèdār-nica*, ali ne *zèčār-nica*. Biće da su imena na -ārnica i značila nekad staje u kojima spava čuvar sa stokom, a za staje za živad izvodila su se imena od prideva, — *golūbinjāk*, dakle, značio je golubinja kuću, u kojoj su samo golubovi. Zato su ovakvi nazivi i mnogobrojniji od naziva na -ārnica.

Nastavaka i imena za staje ima dosta u našem jeziku, pa se lako možemo kloniti ukočenosti i monotoniji u nabrajanju, kako je to znao i M. Đ. Milićević (ARJ. s. v. kokōšar): Okolo su ambari, kočevi, konjušnice, kokošari, golubinjaci i druge staje.

Sisak

Vlado Babić

ЈОШ О „ПРВИ ЈАНУАРА“

У „Нашем језику“ (год. II, св. 3, стр. 68—69) изнео је г. проф. Решетар, на врло сажет начин, да је чист германизам када се прочита 1 I 1933 као „први јануар 1933“. Наглашава да је ова веза нелогична, јер не показује управо неки дан некога месеца него неки први јануар. Треба логички писати и говорити датум кад се уз дан наводи који је месец. Зато је једино добро говорити „први јануара“, тј. краћи изговор израза „први дан јануара месеца.“ Г. проф. Решетар одбио је примедбу (в. НЈ II, 169—170) г. П. Радивојевића (в. НЈ II, 4, 114—116) који каже да је понешто усиљено када се врши подела у изразу „први јануара“ на дане и месеце с тежњом да се истакне логичка веза међу делом (даном) и целином (месецом). Увек се, према одговору г. Решетара, у реченичкој вези уз број дана ставља месец у генитив и, поред тога, број године долази у генитив: „1933-ће“. — Поред примера „до првога јануара“ — који је у оба начина говора исти — има још два премера по логичком начину читања: „за првим јануара“ и „о првом јануара“. Сматра да ми треба увек да стављамо месец у генитив као што стављамо го-

дину у ген. — Остаје уверен да је „први јануар“ германизам. — Г. проф. Илешин (в. НЈ II, 8, 228—9) у чланку „Германизам у бројењу“, поред тога што види у употреби „први јануар“ један узус на који је навикла већина народа, налази да се израз развио у народу и да нема несугласности о његовом значењу. Признаје да израз „први јануар“ није првобитан, али није створен туђим утицајем. Стално деловање именице дне (дан) на њен атрибут „први“ створио је да су обе речи тражиле да и месец буде у генитиву: дне првог — којег месеца? — јануара. „Дне првог јануара почело је да се употребљава и без „дне“, па се схватило да имамо везу двију речи у генитиву. Тај однос постао је продуктиван; он се могао пренети и на остале падеже, и у номинатив. То је веза атрибута и именице, као кад се каже „хладни јануар.“

Треба, пре свега, понешто исправити у поменутом чланку г. Илешина. — Употреба „први јануара“ уистину постоји у народу и његова употреба је шира него што се мисли. — Тамо од Карловца према Мору и кроз читаву Лику говори се једино на начин за који каже г. Решетар да је редован у говору Примораца.

Према г. Илешину, у Хрватској се уопште не говори. Колико је стварно пространство овог израза не могу засада поуздано рећи, али да задире дубоко у унутрашњост Далмације (особито у северном делу) и да се чује код људи из Босанске Крајине — могу поуздано тврдити. Још нешто. Овај начин обележавања времена може се чути и од простог народа других покрајина.

Г. Илешин сумња у „приморски израз *први јануара*“, кад га упоређује са „il primo gennaio“ (који се говори уз „il primo di gennaio“), констатује складност и доводи наш у зависност од италијанског. Кад би „први јануара“ било посве месна употреба, то би се могло рећи, али према правом стању ствари, то се не може тврдити. Било би то исто тако невероватно као кад бисмо казали да је „први јануара“ створено према енглеском: „the first of jannary“. — Међутим, што се наш израз задржао само у најзападнијем делу српскохрватског језика, што се губи кад зађемо дубље у језични териториј — то има свог узрока.

Истина је када тврди г. Илешић да је у изразу „дне првог јануара“ веза речи у генитиву. Оваква употреба уз дне (дана) била је иста некад као и данас. Сумњиво је да је „од првобитнога „први јануара“, „са првим јануара“ настао „први јануар“ и „са првим јануаром“. До употребе „први јануар“ дошло је неразликовањем онога што се хоће датумом рећи, а истицањем граматичког односа атрибута („први“) и именице („јануар“). — У ствари, уз предлоге с ген. *од, до* ... узимао се број дана у генитиву. Обично се датум говорио уз предлоге с генитивом. Зашто? — Генитив (и аблатив који је у њему) показује почетак, постанак, границу збивања, уопште одређено *време*. Тада је слагање било потпуно између предлога и атрибута и именице (до првог јануара). Ово равњање атрибута према предлозима у генитиву могло се пренети и на предлоге с другим падежима. У том случају предлози ће се сложити са атрибутом, на пр. „у првом јануара“, „са првим јануара“, али атрибут неће имати именицу своју „јануара“, већ „дан“ у локативу или инструменталу. Уз предлоге са акуз., на пр. „уз први јануар“ добили смо одбацивањем предлога облик номинатива „први јануар“. Јасно је да је у свим падежима осим генитива, граматичко слагање ишло на штету значења израза. Да је „први јануара“ наш начин обележавања времена и првобитан, показују случајеви када се месец не наводи називом већ бројем као и дан; онда увек сви кажу: први (тј. дан) првог, први једанаестог итд. Тако и онда када место броја дана дође која друга реч која га замењује: „последњи јануара“ и сл.

Народ обично врши елипсу и речи „дан“ и „месец“. Облик речи која означаје месец долази у генитив. У „*И лекаруши*“¹⁾ писаној босанском ћирилицом, каже се: „Травња ако погрми или муња метне на 8 или 16 то каже цару смрт и осталим.“ Таквих примера може се много наћи, где се уз предлоге ставља месец у генитив; овде „на осми или шеснаести (дан) травња“ показује начин како народ чита датум.

Схватило се као природно и намештено када се каже

¹⁾ Издао М. Медић у Зборнику за народни живот Југ. акад., 1908, бр. с. 229.

„први јануара“. Рекли бисмо да је „први јануар“ навика. Она је могла да се створи на показани начин, и без туђих утицаја. Кад народ хоће да одреди извесно доба дана, он се служи на показане начине. — „Причекајте до пола трећега“ (сата), „доћи ће за полдруг сата“ чује се у наведеном делу нашег народа (у Лици, сев. Далмацији, Приморју). Никако се неће чути: „дошао је о полдругом“, „о полтрећем сату“ или сл. како бисмо очекивали, већ „о пола (половини) трећега, о пола другога“. Према томе облик месеца и сата уза све предлоге непроменљив је и стоји увек у генитиву. Према предлогу намешта се само први део израза. Треба приметити да се овде елиптичност израза увек осећа и нужна је да се разуме израз, док у „први јануар“ елиптичност се не осећа и нема је уопште. Што је код нас превладао немачки начин обележавања времена, могу узроци настати и у самом језику. Добро је што је г. Решетар, у својим чланцима у овом часопису, указао на неке лоше појаве у нашем језику називајући их германизмима.

Кад се чује у говору (и од интеллигентних): „иде у прву гимназију“ м. „у први (разред) гимназије“, онда је то потпуно криво — то свако осећа — зашто се не би осетило да је криво „први јануар“, а примило као једино тачно „први јануара“?

Срем. Митровица

С. Георгијевић

Из историје речи

РИПА-РИНУТИ-ЗИПА: КАМЕН

Као прилог г. Д. Костићу за истраживање порекла речи *рипа*, коју је нашао у Драгачеву (НЈ., III, 2, 50 52), рећи ћу овде оно што и ја знам у вези с том речју, и даћу своје мишљење о њеном постанку.

Мени је именица *рипа* позната још из раног детињства, у истом значењу—камен, само не у необичном драгачевском акцентском облику, са дужином, *рѝѝа*, него у обичном облику именица женског рода *риѝа*. Реч је врло обична у понеким

крајевима источне Херцеговине. Пошто, како сам г. Костић каже, по Цвијићевим истраживањима, драгачевска насеља воде порекло и из Херцеговине, намеће се вероватност да су драгачевска реч *рѝѝ* и херцеговачка *рѝѝа* истога порекла, према чему би се закључило да је реч у примарном акцентском облику *рѝѝа*, донесена у Драгачево из западних крајева. То би стајало у супротности са претпоставком г. Костића да су староседеоци оставили реч досељеницима (или да је реч ту од старина, или да је донесена из источних крајева), и тако би дошло у питање и његово тумачење постанка речи у вези с глаголом наших источних крајева *рѝѝаѝѝ* (и *рѝѝнуѝѝ*). Али ако су досељеници из Херцеговине и донели реч *рѝѝа*, дужина драгачевског облика *рѝѝа* могла је постати, на какав начин сличан оном у тумачењу г. Костића, кад је реч дошла у везу с глаголом *рѝѝаѝѝ* који је досељеницима могао бити познат преко староседелаца, за које г. Костић претпоставља да су водили порекло и из источних крајева, ма да би било вероватније да се у акценатском облику речи *рѝѝа* крије какав придевски облик, као, на пр., *рѝѝа сѝѝена* = камен извесног облика и обима.¹⁾

Што се тиче постанка речи *рѝѝа* у херцеговачким говорима, мени се намећу два тумачења. Реч је могла постати од латинске речи *ripa* која је могла бити примљена, баш у овим крајевима, од поромањених староседелаца. У латинском језику *ripa* значи *обала*.²⁾ Питање је како би од те латинске речи могла постати реч *рѝѝа* у нашем значењу. Ту би се нашле две могућности: или је у латинском језику реч *ripa* у каквом споредном значењу, могла означавати и *камен*, као што на пр. у грчком језику реч истог порекла и значења *ῥίπλη*, како се може наћи у речницима грчког језика — може значити и *сѝѝена*, — или је то значење добила реч баш у овим крајевима по том што су наше речне обале нарочито стеновите, те је поред домаћих речи латинска реч могла бити

¹⁾ Ја не знам овде облике зависних падежа, да бих сигурније могао претпоставити придевско порекло речи.

²⁾ За морску обалу у латинском позната је реч *litus*, а *ripa* је обично у значењу *речне обале*.

везана за означавање стена које су се одроњавале од камених обала. Ова друга могућност изгледа још и вероватнија по томе што *риџа* обухвата појам речи *камен* у једном ужем обиму — камен до извесне мере величине, која би могла одговарати величини обичног одроњеног камена што га ваља вода испод речних обала.

Ради лакшег разумевања оваквог тумачења могућности постанка ове туђе речи са поменутиим значењем у нашем језику, треба имати у виду да и међу речима у нашем језику, имамо речи *лиџ* и *лиџица* у сродном значењу: камен, стена, а које су по пореклу, вероватно, од грчког *λίθος* = камен.

Специјално значење ове речи у мом крају довело ме и до једног другог тумачења њена постанка. Запамтио сам добро из детињства да је тамо реч *риџа* у употреби само за означавање онога камена који служи за бацање у тучи, на пр.: ударићу те *риџом*; ударио *риџом* вола; ако узмем ову *риџу* ударићу те да не макнеш и сл. Не сећам се да сам икад чуо да је реч употребљена за означавање камена који би био употребљен у другу сврху, на пр. за зидање, бацање с рамена и др. Ако сад примимо вероватност, како мисли г. Костић, да у глаголу *ринуџи*, што га је Вук забележио у Црној Гори, у значењу *ударити*, *бацити*, имамо старији облик *риџнуџи*, онда однос значења *риџа* камен којим се *удара* (*бацањем*) и *ринуџи* (*риџнуџи*) — *ударити*, *бацити* упућује на помисао да овде имамо домаће речи из старог језика. У овом другом тумачењу били бисмо ближе г. Костићу, јер бисмо ипак реч нашу *риџа* (и драгачевско *риџа*), *ринуџи* и *риџаџи* (и *риџнуџи*) из источне Србије, могли лакше довести у заједничку везу по постанку, иако би та веза морала бити далеко старија него што мисли г. Костић.

Овде ћу поменути да је у неким крајевима поред речи *риџа* позната у истом значењу, можда у мало мањој употреби, реч *зџа*, коју Вук нема у речнику, али је исту реч чуо, како видимо у предговору *Пословицама* (стр. XXVIII) у Црној Гори, у облику *дзџа*. Било да је реч туђа, како налазимо у Ивековић-Брозову речнику, било да је домаћа, како бисмо рекли по томе што је Даничић доводи по постанку у везу с

домаћим речима,¹⁾ реч *зийа* је занимљива поред речи *рија* по срочности и истоветности значења. Које било да узмемо од горња два тумачења о пореклу реч *рија* у херцеговачким крајевима, занимљиво је поставити питање, да ли је то нека случајност што неке врсте синонимима, у источној Србији *ријаџи* и *зийаџи*²⁾ у значењу *скакаџи*, одговара непосредност синонима *рија* и *зийа* западних крајева, у значењу *камен*. Даља трагања за овим речима у нашим говорима можда би могла пронаћи још какав ближи њихов однос у прошлости. Ко зна да се ту не би пронашао какав однос речи *рија*, поред *ринуџи*, и *зийа* према речима *ријаџи* — *ринуџи* и *зийаџи* — *зийнуџи* као однос старијих речи према млађим по образовању (*ринуџи* је, са испадањем *џ* испред *н*, свакако старијег постања према млађем *риннуџи*, које је могло постати у новијем развоју нашег језика). Могло је образовање млађих речи према старијима настати по неком психолошком језичком процесу слично оном што га је претпоставио г. Костић за постанак речи *рија* од *риннуџи* (од каквог скакања с камена на камен), само, дакле, у обрнутом односу (место *риннуџи*: *рија* имали бисмо *рија*: *риннуџи*, однос старије и млађе речи, у каквом много ранијем додиру дијалеката).

Наравно, са више вероватноће о оваквом односу и сродности речи *риннуџи* и *рија*, *зияџи* и *зийа* могло би се говорити, ако се трагањем за речима *ријаџи* и *зияџи* не би доказало какво друго њихово порекло.

Мостар

Ј. Л. Вуковић

¹⁾ Исп. Даничић, Коријени, стр. 71.

²⁾ Види код А. Белића, *Дијалекти источне и јужне Србије*, стр. 202.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

98. „На тај начин болесник неће често жеднџи.“

„Жеднити“ је неправилно, треба: *жеднџи*. Дакле, и у горњој реченици место: „...болесник неће често жеднџи“ требало је рећи: ...болесник неће често *жеднџи*.

99. „У том су љокрећу учесћивовале Француска, Енгле-ска, а од чесћи и Русија.“

Место израза „од чесћи“, који је узет према руском „отъ части“, боље је употребити речи: *делом*, *делимице* и сл. Према томе и у наведеној реченици место: „...а од чесћи и Русија“ требало је рећи: ...а *делом* (делимице) и Русија.

100. „*Ne treba djetetu davati radove koje njegova snaga nije možna da podnese.*“

Придев *можан* је из чешког (можпнџ) или из руског јез. (можный, возможный), место њега треба узимати нашу реч *могућ*, *моћан*. Отуда и у горњој реченици место: „...које његова снага није *моћна* да *podnese*“ требало је рећи: ...које његова снага није *моћна* да поднесе.

101. „*Ti ko sanđim ne znaš da sam те ја чекала цео дан.*“

Место „санђим“ (од турског *sanki*) боље је употребљавати наше *љобоже*. Зато је и у горњој реченици место: „*Ti ko sanđim* не знаш...“ било боље рећи: *Ti љобоже* не знаш...

102. „*Pošto je ispio dvije-tri čaše pive otpoče.*“

„Пива“ је покрајинско, боље *љиво*. Према томе и у горњој реченици место: „...*dvije-tri čaše pive*...“ требало је: ...*двџје-три чаше љива*...“

103. „*Od њега овиси хоће ли се та сџвар љовољно свршиџи.*“

Реч „овисити“ је непотребна кованица нашем књижевном језику (нема је ни у једном нашем бољем речнику); место ње треба употребљавати *зависиџи*. Према томе и у наведеној реченици место „*Od њега овиси*...“ требало је рећи: *Od њега зависи*...

104. „И да би ме убио ја се тога нијесам могао овизаџи.“

Место туђе речи *овизаџи се* (тал. *avvisare*) боље је наше *сеџиџи се*, *оџоменуџи се* и сл. Зато је и у горњој реченици место: „...ја се тога нијесам могао *овизаџи*“ требало рећи: ...ја се тога нисам (нијесам) могао *сеџиџи* (сјетити).

105. „*Išao je stalno po polju sam, izbjegavajući svaki sukob sa poznanicima.*“

Именица „сукоб“ не значи сваки *сусреџ*, већ само *сусреџ* „у непријатељском смислу“; према томе та је реч у горњој реченици погрешно употребљена и зато је место: „...*izbjegavajući svaki sukob...*“ требало рећи: ...*izbjegavajući svaki susreš...*

106. „*Dodi k meni pa ću ti pričati o svojim dogodovštinama.*“

„Догодовштина“ је сасвим рђава и непотребна кованица; место ње треба употребљавати наше речи: *доживљај*, *догађај*. Зато и у горњој реченици место: „...*pričati o svojim dogodovštinama*“ требало је рећи: ...*причати о својим доживљајима (догађајима)*.

107. „*To sam, ako Бог да, џоџџуно завршио како џреба.*“

Израз „ако Бог да“, који је услован, може се употребити само кад има нешто да се сврши, кад се неко нечему нада, кад нешто жели и сл.; дакле, само за будућност, на пр.: „Учинићу то *ако Бог да*“; „Ја се надам, *ако Бог да*, да ћу то срећно завршити“ и сл., — не ваља употребљавати тај израз за нешто што је већ свршено, што је прошло, те зато и не ваља у реченици: „То сам, *ако Бог да*, потпуно завршио као што треба“. У овој реченици писац је вероватно место: „ако Бог да“ хтео рећи: „хвала Богу“, „са Божјом помоћи“ или слично, што би и одговарало смислу реченице, дакле: То сам, *хвала Богу*, потпуно завршио као што треба.

108. „*Utrošio je pola miliona funti na boljak ratne siročadi.*“

„Бољак“ је непотребна кованица. Те речи нема ни у једном нашем познатијем речнику, а вероватно да је нема ни

у народном говору. Место ње је боље употребљавати већ познате речи: *бољийшак* или *бољинак*. Зато и у горњој реченици место: „...на *boljak* ratne siročadi“ требало је рећи: ...на *бољийшак* (бољинак) ратне сирочади.

109. „Данас су ти производи ујолок скупији него лане.“

„Уполак“ не ваља, правилно је *ујола*; исто тако место *лане* правилније је употребљавати облик *лани*. Отуда би горња реченица правилно гласила: Данас су ти производи *ујола* скупљи него *лани*.

110. „Иди шаки и позови ујравитијеље наших школа.“

„Таки“ је покрајинско, боље је *одмах*. Зато је и у горњој реченици место: „Иди *шаки* и позови...“ требало рећи: *Иди одмах* и *позови*...

111. „Запео пуном паром да пренесе сва дрва преко воде.“

Израз „пуном паром“ биће према немачком: *mit vollem Dampf*; боље је: *из све снаге, свом снагом* и сл. Отуда је и у горњој реченици место: „Запео *пуном паром*...“ требало рећи: *Запео из све снаге* (свом снагом)...

112. „Знаћемо ми противштаћи свима непријатељима нашег покрета.“

„Противстати“, нем. *sich widersetzen*, добили смо, вероватно, према руском *противостать*; боље: *ојрећи се, успротивити се* и сл. Према томе и у горњој реченици место: „Знаћемо ми *противштаћи* свима...“ требало је рећи: *Знаћемо се ми ојрећи* (успротивити) свима...

113. „Svi smo pali nice i molili Boga da ih sačuva te noći.“

Прилог „нице“ је архаичан, правилно је *ничице*. Зато је и у наведеној реченици место: „Svi smo pali *nice*...“ требало рећи: Сви смо пали *ничице*...

114. „То се могло и очекаваћи од њаквих људи.“

„Очекавати“ не ваља, правилно је *очекиваћи*. Према томе и у горњој реченици место: „То се могло и *очекаваћи*...“ требало је рећи: То се могло и *очекиваћи*...

115. „*Ti će ugovori odalečiti bojazan za nove sukobe.*“

„Одалечити“ је покрајинска реч, боље је употребљавати *удаљити*. Отуда и у горњој реченици место: „*Ti će ugovori odalečiti...*“ требало је рећи: Ти ће уговори *удаљити*...

116. „*Ako se ne bude voditi računa o njemu lako može i da nastrada.*“

У нашем књижевном језику облици футура II правилно се граде од презентатских облика: *будем, будеш... будемо... и* прошлог придева неког глагола: *будем водио, будеш водио... будемо водили*; облици са *будем* и инфинитивом (како су постали и, данас већ архаични, облици: *хитјешбудем, могбудем, знаћбудем, даћбудем* и сл.) — покрајински су. Зато у горњој реченици место: „*Ako se ne bude voditi računa...*“ требало је рећи: Ако се не *буде водило* рачуна...

117. „*G. J. N. predveo je danas i g. Ministru finansija pomenute delegate.*“

„Предвести“ је према немачком *vorführen*; боље је *довести*. Према томе у горњој реченици место: „*G. J. N. predveo je...*“ требало је рећи: Г. Ј. Н. *довео* је...

118. „*Krv su svoju lili počam od kavkaskih gora pa do ugarskih ravnica.*“

Од глагола *почети* прилог времена прошлог у нашем јез. правилно гласи *почевши, почев*; облици: *почам, почамши* су покрајински и не иду у књижевни језик. Према томе у горњој реченици место: „*Krv su svoju lili počam...*“ требало је рећи: Крв су своју лили *почевши* (почев)...

119. „*Narочито je полагао на српско-православни живаљ у Босни који је био бројчано претежнији од католика.*“

Придев *бројчани* је од имен. *бројка* (*Ziffer*), дакле: онај што припада бројци („цифри“), па га је зато и погрешно узимати у значењу придева *бројни* (*Zahl-*), тј. оног што пропада броју. Отуда је и у наведеној реченици место: „...који је био *бројчано* претежнији...“ требало рећи: ...који је био *бројно* претежнији...

НАША ПОШТА

Рад. Г. Бијељина.

Шта је правилније: месец *јуни* или *јун*?

Данас је заиста сасвим обичан и раширен у разним календарима, и иначе, номинативни облик двају месеци *јуни* и *јули*, док се у осталим педежима врло ретко употребљавају облици *јунија*, *јулија* итд., који су већ застарели, ма да их налазимо и код Вука Караџића и код Ђ. Даничића. Место тих облика имамо данас краће: *јуна*, *јуну*... *јула*, *јулу*..., и тако кроз све остале зависне падеже. Нема никакве потребе ни оправдања да се ту основа номинатива — који је, узгред буди речено, необичан као такав код именица мушког рода — разликује од осталих падежа, и зато је наш правопис спровео уједначеност у том случају и допустио само облике *јун*, *јул*. Да облик *јуни*, управо *јуниј*, не одговара духу нашег језика показују примери из Академ. речника међу којима се не налази споменути дужи облик него се наводи само *јун*, *јул*, поред *јуњ*, *јуљ*.

Као што је познато, називи тих месеци потичу од латинских личних имена *Junius* и *Julius* која су ушла у наш старији књижевни језик те их находимо у споменицима почевши од 15 века и то у оба облика. Данас се међутим начинила разлика између тих двају облика: краћи облик *јун*, *јуна* итд. задржат је само за имена месеци, а пуни облик *Јуније*, *Јунија* итд. и *Јулије*, *Јулија* итд. означава лична имена. Да су краћи облици месеца обичнији у народном језику показује и једини латински назив између 12 месеци који је Вук унео у свој Рјечник, а то је *mart̃*, пореклом од лат. *martius* који нам је дошао преко грчког или нашег старог црквеног језика. Исп. на пр. и облике Антон и Антоније, Васиљ и Василије, Гргур и Глигорије и сл.

П. Ђ.

Н. В. Сарајево.

Пушка „даницкиња“.

„Даницкиња“ се код нас звала једна врста пиштоља, мале пушке која се носила за појасом. Име *даницкиња* (у нар. пес.

још и *даницка* и *данечкиња*) добила је та пушка по граду Данцигу. У Данцигу, некада немачком, а данас слободном граду на ушћу реке Висле, била ја чувена фабрика оружја, где су се израђивале и те *даницкиње*. Нема сумње да се код нас у имену *даницкиња* огледа и народно етимологисање. Народ је ту реч довео у везу са звездом Даницом, са њеним сјајем, те отуда и имамо често „св’јетла даницкиња“, а каткада се за њу каже и просто „даница“ (исп. „две *данице* и два *цефердара*“). Напоменимо овде још и то да је обичан случај био код нас да се оружје назове по месту где је израђено. Наведимо овде само неколика таква назива за пушке. Тако имамо у нар. пес. пушку *брешу*, *брешку* или *брешкињу* („Нави *брешу* на лијеву руку“ Вук 3, 93 и сл.) назвату по граду Бреши (Brescia) у Италији, где су се те пушке израђивале. Поменимо овде и пушку *леденицу* (у нар. песм. још и: *леденик*, *ледењак*) названу по Млецима. Према турском изговору *Venedik* (Млеци) добили смо у народ. песмама и назив пушке *венедик* (у мн. *венедици*) тј. пушка венедичка. Одатле народном етимологијом, доводећи њену сјајност у везу са *ледом* добивена је и *леденица* (*леденик*, *ледењак*); исп. Zb. за паг. ж. XXV, 1, 39.

Д. В.

ИСПРАВКЕ

- У бр. 5 (књ. III) на стр. 130 треба: имало да прође м. имао да прође
• • 141	•	Walfahrt м. Wallihrt
• • 143	•	у 5 реду: <i>poklon(stvo)</i> , <i>ići na poklonički put</i> ил. <i>na poklon(stvo)</i> , <i>poklonište</i> итд.
• • 159	•	napreduje и пауцима м. передује и пауцима

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. *Белић*: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акцентски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЊЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОД КОЈ

ГОДИНА III СВЕСКА 7

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: Наши учитељи: Даничић, Новаковић, Стојановић . . .	193
2. Д. Костић: Писање „женских“ презимена	200
3. S. Živković: O jeziku, govoru, pismu i azbuci	206
4. П. Ђорђић: О имену <i>Ђорђе</i>	209
5. Fr. Plešić: Jezik u jednoj slovenačkoj beletrističkoj knjizi	212
6. Душ. Марјановић: О значењу речи: <i>кајија, ерлија, везек,</i> <i>сувача</i>	215
7. М. С. Московљевић: Неколико прилога значењу речи	217
8. Језичке поуке	220
9. Наша пошта	224

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШИ УЧИТЕЉИ

Даничић, Новаковић, Стојановић

Сва тројица претстављају крупне личности у историји наше културе; имали су несаломљиву енергију и сву су дали своје народу. Они су поникли у оно време када се мислило да људи од велике способности и велике снаге треба пре свега да раде на националним наукама које странци не могу као ми обрађивати. Сва су тројица на живот и рад свој гледали као на нешто што им је судбином или усудом било одређено да изврше. То „мисионарство“ њихово није ишло са учитеља на ученика, већ је било у њиховом појединачном схватању патриотизма. „Што сам год радио, говорио је Даничић омладини у Пироту 1880 године, радио сам по дужности својој. За отаџбину се не гине само на бојном пољу... За отаџбину се може умирати на сваком корисном раду. И оно што смо узели који на се, или што нам је пало у део, дужни смо радити свом снагом својом, свом крепошћу свој воље. И кад тако извршимо сваки своју дужност, онда ћемо одужити дуг који народу дугујемо.“ Али и поред сличности у многим правцима, велика је разлика међу овим првацима наше науке. Јер рад научника, исто онако као и уметника, зависи, и по начину како се јавља и по садржини својој, од саме природе научникове и од прилика његова образовања и живота.

1.

Ђура Даничић родио се 1825 године у Новом Саду у време када је Караџић објавио већ био своју књижевну реформу и када је отпочео борбу са свима књижевницима тога времена. Та борба је трајала и онда када је Даничић, 1845 године, дошао у Беч да заврши школовање. Њему је Вукова борба већ била позната. Да би могао да се посвети „истини“, како је он говорио, узети учешћа у тој борби од које је зависио цео културни развитак наш, он напушта права и постаје као Вук — књижевник и научник. Он је морао осећати велику снагу у себи кад је имао смелости да се он, почетник

и сасвим млад човек, умеша у борбу која је трајала десетинама година и за коју није била довољна ни стихиска природа Вукова да је брзо реши у своју корист. Па шта је он у њој показао?

Од првога корака његова ступања у јавни живот, од 1847 године, виде се две необичне особине његове које ће

Ђ. ДАНИЧИЋ
(по портрету С. Тодоровића)

стално доминирати свим радом Даничићевим: то је његова ненадмашна моћ посматрања тананих језичких процеса и његово префињено осећање свих прелива у значењима која прате сваку нову везу речи у реченици и сваку измену њихова облика. То је готово чудотворна моћ улажења у смисао оних лаких, покретних и каткада као сенка променљивих појава које прате наш говор. Дубока, свестрана анализа језичких појава у прошлости и садашњости, гвоздена логика у њихову везивању и њиховом одређивању и

стална тежња ка изношењу онога што се у језику збива — прате Даничића корак у корак у целокупном његову раду. Ту га у нашој науци није нико достигао и по тој страни његове природе оно што је он урадио остаје вечито, тако да ће и далека поколења у будућности са оним што је он изнео морати рачунати.

Зато је његов рад у извесном правцу класичан. Када је он, будући младић од 22 године, ставио Јована Хаџића преда се и измерио вредност његових учења, нико више ни тада ни после тога времена није ни покушао да Даничићеву логику опровргне. Његова критика стоји и данас као образац непристрасности и сурове правичности.

Зато свако његово дело има и нечег монументалног у

себи. Његова Мала граматика од 1850 године постаје велика и солидна основица целокупном граматичарском раду нашем. Његова Српска синтакса од 1858 године стоји и данас усамљена по богатству запажања. Његове акценатске студије, које је тада отпочео, и данас су незаменљиве. Када и од других радова његових одузмемо оно што им даје привременост извесних дисциплина које још нису биле у његово време достигле до пуног развитка свог, оно што остаје — и данас служи као извор богаћењу и освежавању науке наше. Зато су у том правцу најсјајнији речнички или полуречнички радови његови. Његов речник књижевних старина наших, који је он за кратко време израдио, — још и данас ничим бољим и дубљим замењен није, а његов велики историски речник српскога или хрватскога језика, за који је он 15 година купио грађу и од којег је за живота његова, изашла, 1882 године, само једна књига — још је увек највећи споменик који је наша наука духу нашем подигла. Југославенска академија, која и данас продужава велико и бесмртно Даничићево дело, показала је да је разумела завет његов.

Не знам да ли је потребно да наводим све што је Даничић урадио за 57 година живота или 35 година рада. Када се то има на уму, готово невероватна изгледа свежина његова духа, а брзина, са којом је радио капитална дела своја, не може се друкчије довести у склад са поузданошћу и солидношћу њиховом, сем ако се не претпостави — као што се за Даничића мора учинити — да је он улагао у свако дело своје, у сваки тренутак свога рада целог себе без остатка, трошећи тако пре времена све животне резерве. Тако је његов живот сагорео на раду пре времена, удвојивши могућно радно време и упетостручивши могућне духовне напоре.

Његови Облици, Историја облика, Основе, Корени, његова многобројна издања, његова књижевна дела, превод Библије и друго што је издавао, и све остале студије његове — о томе сведоче без поговора. И када је Миклошић, добивши први оглед Даничићева великог Речника, рекао да је све тако изванредно у њему да он нема шта да примети, а ако има шта да се поправи, то ће учинити Даничићева савест сама која зна најбоље шта је тачно и потребно (*mens conscia*

gesti), он је тада дао оцену целокупног дивљења достојног дела његовог.

Даничић је подједнако припадао и Београду и Загребу. У Загребу је био у Југославенској академији, а у Београду у Великој школи, Лицеју или Народној библиотеци. Јединство народног језика нашег, српског или хрватског, он је оличавао и у јединству свога рада међу Србима и Хрватима. За њега ту никада границе није било.

2.

Наследство научно које је Даничић оставио није могло прихватити ни цело поколење научника иза њега; а Стојан Но-

СТ. НОВАКОВИЋ
(по портрету У. Предића)

ваковић, који му је био најбољи ученик, није га могао примити зато што је Новаковић био сувише многострана природа, да би могао ограничити целокупни свој рад на језик, и сувише велики синтетичар, да би цео рад свој могао посветити искључиво аналитичким пословима у духу Даничићеву. Аналитички послови нису одговарали природи његовој.

Новаковић је имао много духовних интереса. Књижевник, правник, књижевни историк, историк, језичар, политичар и дипломата, он је учествовао пуним животом у пословима своје земље. Кад год се дешавало да заузме који положај у земљи, он је остављао виднога трага на њему. Радна снага прве врсте, способан да уђе у све нове области, он је увек био готов да савлада нову материју и својим прилозима да покрене даље питања којима је поклањао пажњу. Као професор гимназије — пише уџбеник за језик и књижевност, као библиотекар — израђује пуну библиографију наше нове

књижевности, као политичар истиче се до вођства у својој политичкој групи, као министар просвете преуређује просвету у нашој земљи и ствара законе којима ће се за велики низ година уредити питање основне и средње наставе; као књижевник огледа се и у почетку и на крају живота поетским и прозним саставима и уређује књижевни часопис. Свугде се јавља као снага која покреће и унапређује. Наравно, за све није могао имати подједнаких способности. Много штошта од онога што је радио припада историји наше културе, као на пр. његов књижевни рад; али његов глас као историка народне прошлости и књижевности наше, као филолога и историка нашег права далеко је надживео све друге послове његове.

Рођен 1842 године у Шапцу у занатлиској породици, он је шездесетих година био ученик Даничићев и прве године научнога рада посвећене су оним пословима којима се и Даничић бавио. Али он ту није био оригиналан. Он је волео да ради по Даничићу и Миклошићу, неголи сам да се сав посвети проучавањима те врсте. Јер је његов интерес био друкчији. Он је тражио шире, реално поље рада које ће му дати могућности да дође до стварнијих резултата, до ширих видика неголи што је пружала тадашња наука о језику. Па када и о језику говори, он тражи оне области те науке које су опште и дају могућности ширим схватањима. Новаковић је човек синтезе, а не ситног акрибиског посла. Њега привлачи више живот, био он у прошлости или садашњости, а не кабинетски рад на речнику, чији он значај необично добро схвата. Новаковић тежи да буде модеран, идући од језика ка књижевности, од књижевности историји и праву. И свугде даје знатне прилоге, али нигде не постаје онај велики стручњак какав је био Даничић у једној, у својој области. Новаковић својим радом везује живот и науку тако да кад напушта какав политички положај, он заузима какав положај у просвети. Али ни на једном положају не оставља науку, схваћену у широком смислу славистике Копитара и Јагића. У њему је наша славистика најпотпуније и најшире претстављена.

Ови многоструки послови који су се стално настављали, истичући из концепције о дужности човека и грађанина који

треба да помаже и књижевности, и просвети и уређењу своје земље где год може, учинили су да Новаковић није могао да прихвати Даничићев рад који је био тако обилан да је тражио не цео него удвостручен живот једног човека, иако је Новаковић из Даничићеве школе изашао. Новаковића су привлачиле оне наше области културне историје које су давале маха његовим широким комбинацијама о развиту и култури нашег народа. Ситан испитивачки рад, па ма се он могао развити и у грандиозно дело Даничићево, њега није задовољавао. Али ипак дело Новаковићево претставља такву хармонију знања и толико је заобљено, да нема ниједне области наше културе где Новаковић, у извесно време свога рада, није био неопходна веза између наше и словенске или светске науке.

3.

Зато Новаковић није могао Љубомиру Стојановићу дати онај програм рада који би му дао оспособљење које је Стојановићу било потребно да

ЉУБ. СТОЈАНОВИЋ

би могао предузети, у своје време, Даничићево дело, као што се заклињао славном учитељу на његову погребу 1882 године. Миклошић, Лескин, Шмит и Јагић, корифеји тадашње науке, којима је на понеки семестар, после свршене Велике школе, Новаковић слао Стојановића, а више од свега тога у библиотеке рукописа, учинили су да се Стојановић посвети највише издавању старих споменика.

Рођен у Ужицу 1860 године, истакавши се рано

на проучавању књижевности, историје и језика нашег, млади је Стојановић желео нарочито да уђе у све тајне њему савремене

науке о језику. Лингвистика у то време налазила се на прелому. Шлајхерова епоха, која је владала у пуноме јеку за Миклошићева најактивнијега рада, и која се у потпуности огледала и у теориској страни Даничићева рада, — одлазила је полако у историју. Настајала је борба младограматичарске Бругманове школе са различним другим полузастарелим школама и правцима. Ту се није могао лако снаћи и прави индогерманиста, акамоли врло уски слависта какав је био Стојановић. Психолошка школа Штајнталова, принципи језички Хермана Паула, историзам Бругманов — све се то преплетало са новим правцима рада и у фонетици и у филозофији језика. За лингвистичко оспособљавање — био би у то време потребан сасвим друкчији план рада него што га је Новаковић могао дати Стојановићу. Ако је Стојановић мислио да у своје време продужи Даничићев рад, он је морао пре свеганострано удубити своје филолошко-лингвистичко образовање. То он није имао времена да уради у иностранству због онога начина оспособљавања који је био одређен у званичном програму његова спремања на страни, а то није стигао да учини ни у својој земљи када се вратио, јер се ускоро посветио и политичком раду. Са необичном честитошћу, са ретком љубављу према земљи, са катонском правичношћу према другима, а готово са суровошћу према себи, он је све своје време посветио своме народу, уносећи у управу земље принципе високога морала. Али иако он, са високим мерилом политичара и државника, које је искључивало сваки компромис, није могао — као што је и потпуно разумљиво — дуго остати на управи земље и у својој политичкој средини, он никада и доцније није тај интерес губио.

По природи својој, и поред све своје необичне бистрине, продорне јасновидности и других лепих особина, он ипак није био онај филозофски ум који се задржава у једном откривеним научним дубинама и одатле покушава да осветли и себи и другима целокупност познатих факата. Он је био човек знања, човек дела, један дух који невероватно упрошћава све сложености предмета, прагматичар и симплификатор који сагледа пре крај послу неголи што друго, способан за предузимање крупних научних издавачких предузећа и великих колекторских научних послова.

Поред свога политичког рада, он никад није заборављао и свој научни позив. Он је у њему налазио и умирења, после хучне политичке вреве, и извесног духовног задовољења после разочарања у јавном животу. Он је највећи издавач наших књижевних старина. Он је издао велике збирке натписа и записа које је сам годинама купио, а које су постале драгоцен извор за прошлост нашу. Повеље наших владалаца, летописи и родослови, са великом студијом о њихову постанку, — сведоче о његовој великој радној снази и разумевању послова ове врсте. А велика епоха Вукова рада, седам великих књига Вукове преписке, девет књига Вукових народних песама, ново издање Вукова речника, неколико студија о тој епоси и велико монументално дело о животу и раду Вука Караџића — само су један део активности овог прагматичара у нашој науци. Он се бавио и филолошким испитивањима; он је као и Новаковић — писац познате граматике нашег језика; али све то заузима споредан део у његовој целокупној радиности.

*

Радови тројице великих претставника наше науке, великог и дубоког аналитичара — Даничића, плодног и свестраног синтетичара — Новаковића и човека дела и истине, прагматичара Стојановића — знатно се допуњују и дају ону широку основицу нашој националној науци која јој је за даљи, успешан развитак неопходно потребна. Њихов високи морални лик, који се огледа у свима пословима њиховим, њихова љубав према народу нашем и несаломљива енергија до последњег даха њихова, упућена искључиво духовним и културним интересима, — ставља их у ред највећих учитеља наших.

А. Белић

ПИСАЊЕ „ЖЕНСКИХ“ ПРЕЗИМЕНА

О томе је писао проф. Т. Маретић у Језичном савјетнику на стр. 197/198 ово:

„Сасма је нехрватски и несрпски, што многи писци новијег времена не склањају презимена, кад служе за жене, те пишу на пр. Милица Николић, за Даницу Петровић, са Зором Видовић итд. Тко има правога језичнога осећања, он ће писати и говорити за женско, ако је удато или удовица: Милица

Николићка, за Даницу Петровићку, са Зором Видовићком, — ако је девојка: Милица Николићева, за Даницу Петровићеву, са Зором Видовићевом; у овом другом случају добро је такођер: Милица Николића, за Даницу Петровића, са Зором Видовића итд. За ово друго ево примјера из III књиге Српских народних прјесама Вукових (1846): ој ђевојко, Глумчева Фатијо! стр. 100, измамио Глумчеву Фатију 101, пошетала Хајка Атлагића 103, а да води Мару Ђурковића 478. Тако је и у Качићевој „Корабљици“ (1760) на стр. 460 и 461: имаде за жену Аницу Звијездића; ожени се Ружицом Костанића; доведе за жену Гојсаву Ковачића¹. Несклањање презимена, кад служе за жене, држим зацијело да је плод угледања у њемачки, а можда и у француски језик, али ако Нијемци и Французи имају само једно и непромјенито Петровић према нашем Петровић, Петровићка, Петровићева и што они презиме Петровић не могу склањати, зар није напросто смијешно, што их ми у томе хоћемо да насљедујемо и силу наносимо нашем језику? Лако је доказати, како се споменуто несклањање само собом обара; рецимо да је добро: тако ми рече госпођа Петровић или видио сам госпођу Петровић, она све вјерује Даници Петровић; али има ли кога, тко ће се усудити презиме Петровић не склањати, кад уза њ нема ријечи госпођа или имена, као што је Даница? Може ли се у том случају друкчије рећи него: тако ми рече Петровићка; видео сам Петровићку; она све вјерује Петровићки? или ако је дјевојка, тко ће друкчије рећи него: тако ми рече Петровићева; видио сам Петровићеву; она све вјерује Петровићевој? Види се дакле,

¹ Додајемо и један новији пример из данашњег века од једног једва писменог претставника народног, из краја чији је језик послужио Вуку за основу књижевном, из Драгачева. На надгробном споменику Милана Шљивића, који је у селу Гучи године 1921 „отишао где је правда подједнака свима, где се равна просјак с царевима“ урезао је („писао“) резач Љубо Ђекић ово: „Овај спомен сподиге му кћи Љубица и зет Савко Ницовићи из Ртију (ном. пл. Рти од Хрпти?) и унука Радојка Шљивића“. Резач Ђекић, који има и тако тавано осећање народне синтаксе да уз уобичајени облик *подиге* додаје префикс *с*, зато што је у подизању овога споменика учествовало више њих заједно а не само прво, главно лице, ради кога је одржана једнина, — зна такође да девојци Радојци, иако не зависи више од оца, покојнога, и не припада му више, ипак, пошто и даље припада дому Шљивића, приликује презиме дома тога.

да има случајева, кад се презимена, и кад служе за жене, морају склањати. Зашто их дакле не бисмо увијек склањали, како тражи дух нашега језика?

Мијењати се морају и друга презимена (не само она, што се свршавају на -ић), кад служе за жене, на пр. Бањанинка, Каменарка, Ковачка, Подравска, Краљевка (Краљевица), Зечевка (Зечевица) за удате жене, а за девојке: Бањанинова, Каменарова, Ковачева, Краљева, Зечева, Подравска (зло би било Подравскова, види и у II дијелу код наставка *ов*). Само се по себи разумије, да ово вриједи и за презимена из других језика, дакле на пр. Ланговка или Ланговица, Мајерица или Мајеровица, Хофманка или Хофман(ов)ица, исто тако: Лангова, Мајерова, Хофманова итд.

Само она презимена остају за жене и девојке без промјене, која се у ном. синг. свршавају на -а, на пр. Млатишума, Огорелица, Рукавина, Травица, Водопија итд., дакле на пр. госпођа Рукавина, госпођица Рукавина; али кад је презиме само, и ту се говори на пр. видио сам Рукавинку, рекла сам Рукавининој итд.“

Овако би заиста могао схватити то питање о женским презименима нашим и расправљати о њему сваки граматичар наш, не само проф. Маретић, и данас најревноснији чувар народнога и Вукова духа у књижевном језику нашем. Али, остајући и само у том обиму схватања, могло би се рећи да је г. Маретић у ревности својој отишао даље него што би смео. Мислим, у питању презимена из других језика, за које је узео у обзир само нека међу нашим суграђанима обичнија немачка (Ланг, Мајер, Хофман). За њих, а према њима — разуме се — и за сва остала, он каже: „Само се по себи разумије, да ово (дометање наставка -ка или -ица за жене, -ова за девојке) вриједи и за презимена из других језика.“ А то као да неће бити тачно, већ и по томе што наставак *ова* није само за девојачка презимена, јер на пр. Рускиња *Појова* није само госпођица него и госпођа, и кћи и мати; па је још питање да ли би се и Српкиња или Хрватица, жена и нашег сународника *Појова* (на пр. неког Војвођанина), и данас, ако се тј. некад и звала, називала *Појовка* или *Појовица*, за разлику од кћери своје *Појовове*, а не обе заједно само *Појове*. Исто тако и *Левијева* била би и мати и кћи, као и *Аруеши-*

јева, *Полейијева*, *Широцијева* и др., и то у устима других тек, вероватније. Тако су, и међу примерима г Маретића, *Подравска* и *мати* и кћи. То је једно.

Друго, шесетих година прошлог века путовала је кроз Босну и Херцеговину добротворна мисионарка Енглескиња *Мис Ирби*, коју су наше новине и књиге пишући о њој називале *Мис Ирбијева*, па се тако и данас зове у Сарајеву једна улица и женска школа у њој. Али, кад се крајем прошлог века прочула проналаском радијума г-ђа *Кири*, наше су новине и књиге писале презиме њено само *Кири*, не *Киријева*, ни *Кирика*, ни *Кирица*. Значи да је у току скоро пола века, у оних који су без изузетка писали Вуковим књижевним језиком и стварали га даље, било утрнуло већ осећање неопходности да се и туђа презимена преудешавају за жене једним а за девојке другим наставцима, и чак да се уопште преудешавају каквим било наставком нашим. Та су презимена туђа, с једне стране због необичног облика, а с друге — због сталне пратње титуларних одредаба и женскости и брачног стања, остајала непромењена и непроменљива.

Сва и у нас позната интернационалисана презимена женска употребљавају се непроменљиво, не само у вези са именима или са титуларним одредбама (г-ђа, мадам, леди, сињора, фрау; г-ђица, мис, фрајлајн, сињорина и др.), него и сасвим усамљена и то и у најизразитијем падежу, инструменталу, на пр. са (леди) Хамилтон, (мадам) Рекамије, Поенкаре, Титулеску, (сињором) Мусолини, (мис) Ленгеј, или са (Адом или Полом) Негри, (Матилдом) Серао, (Селмом) Лагерлеф, (Глориом) Свансон, (Лијаном) Харвеј или Хајд, (Жозефином) Бекер, или у разговору, с претходном титулацијом, као: с којом сте се госпођом министарком упознали, с Титулеску или с Лавал? С којом сте филмском глумицом више задовољни, с Дитрих или са Гарбо? итд. А то свакако и зато што су носилице већине ових презимена толико већ познате и саме по себи, не тек по мужевима, да самим презименима дају потребне одредбе своје женскости. Према овоме настала је таква употреба туђинских презимена и наших суграђанака, као на пр.: са (г-ђом или г-ђицом) Пијаде, Алмузлино, Аруети, Коен, Левај, Лебл, Штурм, Мајер, Милер, Штроци, па чак и са (г-ђом или г-ђицом) Росулек, Крејчик, Смејкал, иако је у матерњем језику

њихову, у чешком, уобичајена форма на *-ова* (Божана Њемцова, Г-ђица Масарикова, па и Ани Ондракова). Ово је опет утицало даље на сличну употребу и наших правих презимена, прво оних без уобичајенога наставка (*в*)ић, као на пр.: са (г-ђом или г-ђицом) Ребац, Зец, Мрав, Круљ, Шушњар, Ковач, Капорец и др. па најзад и оних најобичнијих, као: са (г-ђом или г-ђицом) Јовановић, Димић и др.

Само у случају потпуне отсуности сваке друге одредбе женскости, чак и у контексту претходном (употреба „безродних“ глаголских облика: рече, каже, место: рекла, казала), а ти су случајеви готово изузетни, осећа се потреба да се домеће наставак *ка* или *ова* (често и без разлике за г-ђе или г-ђице), и то у зависним падежима, ређе у номинативу, још ређе у вокативу (у написаноме готово никако), као на пр.: од Репчеве, са Зечев(иц)ом, Шушњарци, Ковачев(иц)у, Капорчевој, Петровићку, с Јовановићевом и др. Али и то највише у *говору* интимном, саобраћајном, „уличном“, „народском“, не и у језику књижевном, па ни у саобраћајном *написаном*. Ова навика на индеклинабилност женских презимена, ако се и развила под туђинским утицајем, толико је већ поред писаног освојила и „говорни“ језик по градовима, нарочито у Београду, да се, ње ради, потребно одређивање женскости код презимена место унутрашњих средстава (дометања наставака *ка* или *ова* и мењања по падежима) задовољава спољашњим, која не траже промену саме речи, обично употребом титулираних одредаба („г-ђа“ или „г-ђица“) чак и у — свађи. Тако се, по варошким појмовима, избегава „просташтво“ или „сељаштво“.

Једна напомена уз то. Граматичар, данас, при чувању народне основе књижевном језику, мора се обазирати не само на језик народни у ужем смислу, на „простонародни“ по селима у областима којих је језик послужио Вуку за основу књижевном, него и на онај по градовима, јер он, на жалост или не (то је споредно), пресудније утиче на развој данашњег књижевног језика; дужност му је да зауставља „кварење“ те основе, али му је дужност да, пре тога, утврди и ово: колико је то „кварење“, утицајима и туђинским, узело маха, па ако је већ „прешло границу“ изузетнога, мађинскога, и постало већинским, више уобичајеним, сматрати га за прим-

љено „с правом грађанства“, а потоњи граматичари огласиће га и за правилно. Да је пак, баш ова индеклинабилност мушких именица уз одредбе женске „захватила“ и села, може нам показати и овај нарочито и не тражени пример са последњег ступца 2 стране „Времена“ од 28 марта о. г., од дана којег ово пишем, а у броју који се затекао преда мном сада. У списку посланичких кандидата за љубушки срез у Херцеговини, при дну споменутога ступца, наводе се: „г. Крижан Буноза, претседник *ојшћине Хумац*“, а мало даље и „г. Иван Брањеш, земљорадник из *села Хумца*“. Овде се управо не би ни смело помишљати на туђински утицај, него, пре, на логички оправдано избегавање мало и нескладног конгруисања падежног женске одредбе (општина) са именом мушким (Хумац), за које се не би могло рећи да није и у духу нашега народнога језика. С обзиром на све то, мислим, да се и непроменљивост женских презимена, и наших, у вези са избегавањем изузетне и готово насилне потпуно самосталне употребе њихове без спољашњих одредаба (имена, титула), може сматрати као већ уканалисано осећање језика народног, градског, писменог неоспорно па и „говорног“ донекле, те је оправдано и у књижевном језику, у чијем формирању данас на првом месту учествују градови.

И последњем ставу наведенога разлагања проф. Маретића требаће неке измене. Женским презименима на *-а* (нашим, као: Рукавина, Огорелица, Павлица, Хрњица и др. и туђим, као: Страла, Крика, Шонда, Ондра и др.), зато што је њима тим типским женским наставком дата и потребна одредба женскости, као да се данас не додају ни у говору градском, ни у најређим случајевима „кад је презиме само“ наставак *ка* за жене или *-ина* за девојке, како проф. М. наводи: „Рукавинка“ или „Рукавининој“, — него се просто мењају по падежима као да су имена: Рукавини, Павлицу, с Хрњицом, од (Ани) Ондре и др. Напомена о њима треба да остане, као о јединим променљивим женским презименима, чак и кад нису употребљена сама него и с више спољашњих одредаба, на пр. Госпођи Љубици, Павлици, а с додатком и мужевљева презимена: Г-ђи Љ. Павлици-Петровић. У Београду је пре рата био и један Павлица, и Београђани су, не преудешавајући то презиме за госпођу, чланицу Народног позоришта, у „Павли-

чина“, знали: кад се говори и пише о њој, кад о најуслужнијем келнеру код Касине.

Тако би се, мислим, смело већ и данас расправљати о питању о женским презименима, и с гледишта граматике говорнога живог језика који служи као основица књижевном. Иако би се са извесне стране могло мислити да та појава претставља кварење језика под туђинским утицајем, ипак када се ствар боље размотри, видеће се да она има знатно дубљи узрок него што би био туђински утицај; то су сами услови савременог живота који и на језику оставља свој отпечатак. А живот је, добри наш г. Маретићу, јачи од сваке науке; ми, с њом заједно, морамо ићи за њим, и идемо баш и кад нам се чини да смо над њим и да ми њиме управљамо. Више о томе у наредној свесци.

Д. Косић

О ЈЕЗИКУ, GOVORU, PISMU I AZBUCI

Svaki pismen čovek kod pisanja spotiče se o pravopisna pravila, ako nije potpuno školovan, odnosno ako se nije naročito vežbao u ortografiji. Dugo vremena i mnogo truda treba da se stekne poznavanje ortografskih pravila. Ležerno pisati pravopisno posve dobro, a nikada ne zatražiti saveta u „pravopisu“ ili se bar na čas ne pokolebati, to je, možda, velika retkost i kod visoko obrazovanih ljudi. Nije, dakle, neobično da i akademski obrazovani ljudi — koji se po pravilu služe više pisanjem za javnost — nisu uvek ortografski bez pogreške; dakle, poznavanje pravopisnih pravila nije sasvim prosta stvar.

To je slučaj i onda kad su izvesna pravopisna pravila već u dužoj nпотреbi, a pogotovo kad su ona novijega datuma. Znači da se i pravopisna pravila menjaju. Sada je propisano pisati onako kako se ranije nije smelo pisati; dopušteno što se ranije zabranjivalo; zabranjeno što se ranije dopuštalo. Menjaju se pojedina pravila, a pogotovo u pogledu pojedinih slučajeva, i kod ljudi koji se u principu služu. Manje, doduše, kod ljudi „zakonodavaca“, više kod književnika. Ali ni principi u određivanju pravila nisu isti, ne samo u različitim jezicima nego ni u istom jeziku kroz sve vekove. Izlazi da ni postavljanje pravopisnih pravila nije laka ni jednostavna stvar.

S druge strane, nema školovana čoveka koji se nije, bar kod menjanja pravopisnih pravila, ljutio na novine, tužio na nedоследnost i natezao s opravdanošću pravopisnog principa. Otkuda sve to? Na to ćemo pokušati da odgovorimo s gledišta nauke o jeziku, gledišta opšte lingvistike. Iz odgovora o prirodi i svrsi pisma i pravopisa treba da usledi odgovor na pitanje: čemu služi pravopis? i sledstveno: na kojim principima se on osniva, i koji je princip opravdan?

Jezik je sistem spoljašnjih znakova za sadržaje svesti, od najjednostavnijih do najsloženijih psihičkih pojava; on je spoljašnji znak (simvol) za unutrašnja zbivanja. Skup svih jezičkih znakova nagomilan je u mozgovima ljudi jedne jezičke zajednice, a upotreba tih znakova je kod pojedinac „virtuelna“, tj. pojedinac ima sposobnost da ih — doduše samo jedan deo njihov — upotrebljava u potrebnom momentu. Nastao, spontano i nehotice, evolucijom od gestovnog govora, a iz životnih potreba, — jezik je produkt društva, zajednice, i pojedinac se mora njoj pokoravati. Socijalna pojava po postanku, jezik je socijalna pojava i po svrsi svojoj; svrha mu je: sporazumevanje među ljudima. Aktuelna upotreba tih spoljašnjih znakova u danoj potrebi, to je govor. On je — kod jezika u užem značenju — sistem glasova koje primamo čulom sluha, a koji, po određenim pravilima poređani, postaju simboli psihičkih doživljaja, tj. imaju značenja. Analogno jeziku, govor je produkt društva, a cilj mu je sporazumevanje. To je *sporazumevanje neposredno, u dobiru lica s licem, u saobraćaju ljudi među sobom*. To je po svome poreklu i po razlogu postojanja prvenstveno njegova svrha. Govor je važan po jezik i od njega nedeljiv, tako da nema jezika koji se ne bi govorilo.

Dok je govor zbir akustičkih utisaka odnosno pretstava, pismo je zbir vidljivih utisaka odn. pretstava. Pismom pronosimo akustičke pretstave na vizuelne. Svrha je pismu sporazumevanje medju ljudima na daljinu i u većem razmaku vremena. „Kao što jezik dopušta da se precizira misao i olakša pamćenje, pismo, sa svoje strane, fiksira i čuva jezik“.¹ To je osnovni zadatak pisma. Ali u poredjenju s govorom, pismo je i po svome postanku i po svojoj svrsi sekundarne, drugostepene važnosti. Genealoški zato, što je nastalo posle govora, eleološki

¹ A. Dauzat, Philosophie du langage. Paris 1927, str. 32.

(po svrsi) zato što mu je cilj posredniji, važnost sporednija. Nema jezika, rečeno je, kojim se ne bi govorilo; ali ima jezika koji nisu pismom fiksirani. Jezik dugo vremena postoji, tj. govori se, a da pismom nije fiksiran, bilo u prošlosti bilo u sadašnjosti. Konačno, i za pojedinca je važnija moć govora nego znanje pisanja. Dakle, uočljiva je razlika u važnosti govora i pisma. Pismo je slika govora, odeća njegova; prirodno je da je objekt pre slike, telo pre odela.

Pismo je u prvo vreme stvarno i bila slika; dakle, najpre je postojalo slikovito pismo. Slikani su ljudi, životinje i predmeti. Te slike su označavale pojmove, ideje bića ili radnje. Zato je to pismo ideološko. Pisati je značilo slikati, crtati. To značenje je sačuvano i u našoj reči „pisati“ (upor. kajkavski, slov. i hrv.: *pisan* = šaren, crtan; *pisanica* = išarano jaje).¹ Kako slike nisu jednosmisleno označene, tj. ne izazivaju u svakoga gledaoca posve jednake ideje, to pismo nije moglo biti ni verna slika govora. Zato je kasnije uredjeno tako da slika označava početni slog one reči koja je slikom prikazana; na pr. slika ptice nije više značila reč „ptica“, nego slog „pti“ (odnosno onaj slog kojim ta reč u onom jeziku počinje). To je silabičko, slogovno, pismo. Iako taj način pisanja vernije i odredjenije prenosi, transkribira, govor u pismo, on ipak još nije dovoljno praktičan ni lak. Još uvek je potrebno dati čitavu sliku bića ili radnje, a za to treba mnogo i veštine, i vremena, i prostora, pa ipak njome nije jasno fiksiran govor. Stoga je nastala potreba za još savršenijim načinom fiksiranja govora, a taj je način u tome da se pismom fiksira glas, dakle najmanji deo govora. Tako su nastala slova; tako je slikovno pismo zamenjeno glasovnim današnjim pismom. Slova su u prvo vreme bila stvarno skraćene slike (na pr. A je slika šatora itd.); tokom vremena izgubila su taj svoj lik, jer je i značenje izgubljeno: slovo nije više slika reči koja tim glasom počinje, ono je samo znak za glas. Ovaj u vrlo grubim crtama prikazan razvoj pisma upućuje nas na samu tendenciju pisanja: *što vernije dati sliku govora*. Ako je govor sistem glasova koje sluhom primamo, to je pismo sistem slova kojima te glasove fiksiramo i čulom vida ih primamo. Pismo je, kao i jezik, socijalna pojava; ono je nastalo u ljudskom društvu i radi njega postoji. Svrha mu je spo-

¹ Upor. rus. *pěstr* = šaren; i našu reč: *pastrva*.

razumevanje u vremenskom i prostornom razmaku. Pismom fik-
siramo govor, prenosimo ga na daljinu i čuvamo ga za potomstvo.

Iz prirode i svrhe pisma izlazi logički zahtev, da fiksira-
nje govora treba da bude što tačnije, da pismo bude što
vernija slika govora. Prenos govora u pismo treba da je što
vernije, da bi i prevod iz pisma u govor bio što tačniji. To će se
najbolje postići, ako bude svako slovo znak za samo jedan glas,
a svaki glas imao samo jedno slovo. I socijalni cilj pisma zahteva
da ono bude što jednostavnije i što lakše. A to će biti, ako u
svakom jeziku bude onoliko slova koliko i glasova, ako bude
slovo = glas, a glas = slovo. To znači: svaki glas se uvek istim
slovom označava, a svako slovo je uvek isti znak za jedno slovo.
Tako će biti pismo verna slika govora.

S. Živković

О ИМЕНУ ЂОРЂЕ

Ђорђе је и данас и од давних времена једно од највише
раширених имена у нашем народу. Велики никомидски му-
ченик постао је ускоро после своје ране погибије веома по-
штован светац у целом хришћанству, и његов се култ распро-
стро и одржао код свих покрштених народа. Код нас је св.
Ђорђе био узет за крсно име у великом делу народа и за тај
празник везани су, као што је познато, многи занимљиви на-
родни обичаји и различити послови. Да име тога тако оми-
љеног свеца живи у нашем народу кроз многе векове, пока-
зује, сем осталог, сам гласовни облик назива *Ђурђевдан*. Већ у
Мирослављеву јеванђељу, нашем најстаријем писаном споме-
нику, забележен је празник светог *Ђурђа*: ђурђѣ. Поред
тога народног облика налази се у истом споменику и облик
генитива *Ђеорђија*: ђеоргиѣ, који је и ближи своје грчком из-
вору Γεώργιος, те је свакако био одлика нашег старог црквеног
језика. Ти двојаки облици, који се јављају у XII веку, очу-
вали су се један поред другог и у сва потоња времена. При-
родно је што их налазимо и у народним песмама, на пример:
крсно име свети Ђеорђије и оба стуба светитеља Ђурђа.¹ Ти
су облици постали на нашем истоку који је у многоме био

¹ Српске народне пјесме. Књ. IV (1932).

изложен утицају српске цркве с њезиним богослужбеним језиком који је, као и сама црква и стара држава, осетио грчко-византиски утицај.

На западу се, међутим, раширио облик *Јурај*, који се своди на *Ђурађ* у којем *ђ* прелази у *ј* по правилима чакавског или кајкавског говора. Зато и имамо у ген. јд. *Јурја* као *Ђурђа*, а не *Јураја*, како неки погрешно пишу. Тај се облик сачувао не само код чакаваца и кајкаваца, него се распростро и код католичких, па чак и муслиманских штокаваца. У Босни, на пример, православни ће рећи *Ђурђевдан*, а католици и муслимани — *Јурјево*. Ови рачунају време „од Јурјева (по старом календару!) до Касума“, тј. до Митровдана. И Вук Караџић је у своме Рјечнику хипокористик *Јуре* нарочито везао за Босну. Од основног облика *Јурај* градили су се и други облици одмила, као *Јуро*, *Јурко* и сл., од којих потичу и месни називи *Јурићи*, у бугојанском срезу, у Босни, или *Јурјевац*, у ђаквачком, у Славонији. Тако је у оном делу народа у коме је превладао облик *Јурај* остао он као јединствена замена изворног облика тога имена.

Друкчије је било код осталог дела народа где се напореда са правим народним обликом *Ђурађ* од самог почетка наше хришћанске просвете зна и за облик *Ђеорђије* који је лако дао облике *Ђорђије* и *Ђорђе*. Нема сумње да су се ти облици одржавали и под утицајем црквеног језика који се особито огледа у литургиским називима, углавном празника и свечаних, календарских имена. Има примера који лепо показују како је народни језик на свој начин примио неко туђе лично име. Тако је грчки *Δμήτριος* постао *Дмишар* и просто *Мишар*, па се и празник прозвао Митровдан, али се поред тога задржао и црквени облик *Димитрије*. Данас се ваљда нигде не каже *св. Мишар!* Јасно је да је народни облик имао ширу употребу, те су од њега постали и месни називи, као *Мишровица*, па тако и — *Ђурђевик* у тузланском срезу, у Босни, *Ђурђевац* у Хрватској и Банату и сл. Али то још никако не значи да се и пуни облици не могу сматрати као народни. Напротив, баш ти облици све више освајају, те или потискују оне друге старе облике или се од њих одвајају и постају самостални. Тако данас већ имамо два засебна имена: *Ђурађ* и *Ђорђе* са њиховим хипокористима, који се у народним песмама још нису

раздвојили. Карађорђе се, на пример, у песми из Црне Горе зове наизменце *Ђорђије*, *Ђорђија*, *Ђорђа*, *Ђоко*, а у песми Поп Драговић и Марко Таушан имамо само *Ђуро*: Заратио Петровићу *Ђуро*.

Тај облик *Ђуро* некако се највише ослободио од свог основног облика *Ђурађ*, тако да је почео губити своје хипокористичко значење и тиме је могао заменити и сам основни облик и сасвим га потиснути. У североисточној Босни сачувао се тај облик само у називу *Ђурђевдан*, као што има и *Срђевдан*, иако се тамо нико више не зове *Срђ*. Данас је *Ђурађ* већ ретко име, свакако много ређе него *Ђура*, односно *Ђуро*. Тај је облик постао конкурент и самог облика *Јурај*, што је дошло и као последица стварања нашег заједничког књижевног језика у прошлом веку. Облик *Јурај* ограничио се само на католике, а облик *Ђуро* који се говорио пре свега код православних штокавских јакаваца примили су и чакавци и кајкавци који су пре тога знали само за облик *Јурај*. Да се изврши тај прекрет свакако је посредна заслуга и нашег знаменитог филолога Ђура Даничића (који се управо звао Ђорђе Поповић, а узео је име сењског ускока из народне песме). Даничић, иако је био Новосађанин и екавац, није се прозвао *Ђура*, јер је био доследан у своје јакавизму. Једино се тако и могло догодити да јакавски или јужни облик *Ђуро* усвоје и они који су пристали уз заједнички српскохрватски књижевни језик. Није онда никакво чудо што међу познатим хрватским писцима налазимо тај књижевни облик *Ђуро*: Арнолд, Шурмин, Керблер, Виловић и др. Светац је и даље остао *Јурај*.

Тиме је облик *Ђуро*, који је постао прво код православног дела нашег народа, изашао из тог оквира и добио, кроз школу нарочито, право употребе и код католика. Облик пак *Ђурађ* или *Ђурђе* — које Вук нема, јер је начињено у новије време према облику *Ђорђе* — није продро на наш запад, а још мање облици *Ђорђе*, *Ђорђије* и сл. Сви ови облици живе само код православних, различито размештени. У Србији се нарочито раширио облик *Ђорђе*. Име оснивача нове Србије било је несумњиво пример за углед. Оно продире и међу остале Србе. *Ђурађ* се губи, и то отскора. То се види и по презименима. У Београду су у огромној већини *Ђорђевићи*. Само у Телефонском именику (1934 г.) има их 96, а *Ђурђевића* свега 2.

У Босни и Црној Гори у народу је обично име *Ђорђија*, место Ђорђије који се код Вука у Рјечнику наводе заједно. Вук на пр. у предговору IV књ. нар. пјесама, 1833 г., употребљава само облик *Карађорђија*. Од имена *Ђорђија* постало је правилно и презиме *Ђорђић*, као што је од *Илија—Илић*. Познато старо дубровачко властеоско презиме *Ђорђић* није, међутим, народног порекла. Оно је начињено у доба романтизма од талијанског облика *Ђорђи—Giorgi*, и то простим додавањем обичног патронимичког наставка. Тако је и у данашње време туђинско презиме *Арнери* понародњено у *Арнерић*. Али у томе погледу нема увек доследности. Г. Мих. Динић, у једној својој расправи,¹ за латинско *Georgius de Georgio* — како се звао један глагољаш у Дубровачкој републици — има: Ђорђе Ђорђић. Разуме се да је, доследности ради, ваљало написати *Ђорђевић*. Та неуједначеност се огледа и употреби имена *Ђорђе* и *Ђуро*. Г. Драг. Павловић у монографији о дубровачком језуити који се латински звао *Georgius Vascich* има на насловној страни *Ђорђе Башић*, док се у самој расправи он зове *Ђуро*. Проф. Јован Радонић у преводу Јиречекове Историје Срба употребљава за немачко *Georg* час *Ђурађ*, час *Ђорђе*, час *Ђура*. И кад је г. Радонић могао да напише на пр. *Ђура Стратимировић* (II књ. 133), онда је савршено разумљиво и оправдано што се именом *Ђуро* код Хрвата зове и данашњи енглески владалац.

За облик *Ђорђе* споменућу на крају да је он већ толико добио народно обележје, да се за духовна лица — владике нарочито — узима наново црквенословенски облик *Георгије*, те се тако понавља оно што се догађало, као што смо видели, и пре 700 и више година.

П. Ђорђић

JEZIK U JEDNOJ SLOVENAČKOJ BELETRISTIČKOJ KNJIZI

Rodio sam se u Slovenačkoj, 22 godine živeo kao profesor u Ljubljani, 18 godina tamo u srednjim školama predavao slovenački jezik, mnogo sam pisao i pišem slovenački, — pa eto,

¹ Прилози за књиж. јез., истор и фолклор. Књ. XIV, 50—65.

dobio sam nedavno slovenačku beletrističku knjigu u ruke koju sam mogao samo sa leksikonom da čitam, a pokatkada mi nije pomogao ni najveći slovenački rečnik, slavni i poznati „Pleteršnik“.

Bila je to knjiga „Stiški svobodnjak. Povest iz druge polovice XV stoletja“, koju je napisao g. Ivan Zorec, a izdala „Družba sv. Mohorja“ (za god. 1934), poznata stara, konservativna „družba“ za izdavanje pučkih knjiga (osnovana 1851).

Rado bih znao koliki bi procenat slovenačkih čitalaca, tako bez svega, razumeo ove izraze koji se nalaze, jedanput ili po više puta, u ovoj knjizi: „se je mašil skozi vrata“ (8), „skrnina jo šiva“ (9), „mok zvojnosti“ (9), „razmaličena brada“ (9), „pogovor je tekel tiho in le z delom odsekano“ (10), „Marijana menda šari kar po svoje“ (11), „se je poudarila (ženska) in ga čez ramo prijazno pogledala“ (12), „stara, vsa guzasta in tenka“ (12), „rumenkljati... in kakor suha drobnica na peči sfrknjeni obraz“ (12), „se je zguznila vase“ (13), „da otrokom ne bi nakanila urokov“ (13), „za njo ob bergljah zuza izkolčeni mož“ (14), „bušil je ve kaj“ (15), „česnaj bolj umno“ (15), „je zuznila v sedlu“ (20), „brtavo kruha“ (20), „je odpompljal domov (21), „je na ves splav zbežala“ (21), „vrši za njo“ (21), „kod pa se drvajšaš ponoči“ (21), „vinski sopuh je vejal iz njega“ (23), „gosposko zmenè“ (24, 25), „pijanè gosposko bi kje izčenalò, kaj sta napletala“ (24), „ko so vrelì (Turki) po naših krajih“ (25), „kaj bi res bili ratorej?“ (25), „je urno mrknìl venkaj“ (25) itd. itd.

Ti se izrazi nalaze na prvih 25 strana knjige. Da sam takve čudnovate izraze ispisao iz čitave knjige, koja ima 160 strana, koliko bi ih bilo!

Navedeni izrazi većinom se nalaze u „Pleteršniku“, ali ne uvek sa značenjem koje mogu oni, kako se čini, u Zorčevoj knjizi imati. Ima pak među njima i takvih izraza koje uzalud tražimo čak u „Pleteršniku“.

Sta to znači? Je li pisac tim i takvim jezikom svojoj priči hteo da dađe regionalni karakter? Je li „Heimatskunst“ onaj činilac koji mu je naređivao takav jezik?

Ne mogu to misliti; priča nema ništa naročito regionalno

¹ Nema Pleteršnik na pr. reči: mašiti se, razmalačiti (razmaliti?), nakaniti (komu uroke), (od)pompljati, vršiti (u smislu, koji mora reč da ima kod Zorca), zmenè, pijanè, vrelì (u Zorčevu smislu), mrknìti (u Zorčevu smislu).

(zbiva se u Dolenjskoj, oko Stične), a spomenute jezične osobine nisu ni takve da bi baš i isključivo na Dolensko upućivale.²

„Pa dobro je da se umnožava bogatstvo književnog jezika“, mogao bi mi ko reći. Bez sumnje da je dobro pa i prirodno je to; ali baš zato što je to prirodno, ne sme da postane neprirodno, a neprirodno je ako se u jednoj knjizi gomila masa neobičnih reči, nepoznatih reči, te izgleda kao da je beletristika zbog reči, a da nisu reči zbog beletristike. Pcezija, umetnost ne sme da izgubi svoj prirodni cilj, ne sme da postane vežbalište jezičnih operacija.

U ostalom ne mislim da je g. Zorec ovako našarao svoju priču leksikonskim ili drugim malo ili nikako poznatim izrazima iz kakvih čisto filozofskih čudačkih pobuda; mislim da je to *indirektno* izraz jedne nejugoslovenske prakse koju sprovodi jedan deo Slovenaca.

Prema mišljenju tih Slovenaca treba forsirati „domaći“ jezik, tj. jezik kojim se govori isključivo gde u Sloveniji, pa makar kakav kut to bio, samo da je slovenački. Time se faktički ili barem u pravcu mišljenja zatvara put ulazu neslovenačkih, hrvatskosrpskih reči, a njima treba ulaz svakako sprečiti.

Borba protiv hrvatskosrpskih reči jasno se ogleda u jednom delu slovenačke publicistike. Ti „slovenoborci“ (to je izraz koji je u najnovije doba nastao kod Slovenaca) bore se ne samo protiv novih hrvatskosrpskih reči, koje, prirodno je to, prelaze danas bivše granice nad Sutlom i Kupom, nego bi hteli da izluče iz slovenačkog književnog jezika i takve reči koje su u toku zadnjih 100 godina iz hrvatskosrpskog jezika ušle u slovenački književni jezik te time dobile već potpunu zavičajnost...

Jer vremena su takva da treba tobože naglašavati ono što Jugoslovene deli, ne ono što spaja.

Šteta da tako zaslužan ispitivač historije jezika, kao što je g. dr. Anton Breznik, ovaj štetnoj težnji daje oslonca!

Pojava nije samo jezična niti je samo uopće — kulturna nego seže i u narodno-političko shvatanje jugoslovenstva.

Ne verujem da bi knjiga sa takvim leksikonsko-slovenačkim ili regionalno-slovenačkim jezikom, kakav je jezik u knjizi Zorčevoj, mogla izaći kao izdanje organizacije koja ima iskren jugoslovenski pravac.

² Nisu kod Pieteršnika samo iz Dolenjske notirane ove reči: skrnina mok, guzast, izkoličiti, vejati (= veti)...

Jezične prividne sitnice često su jasan signal opasnijih stvari. Neki Slovenci pišu: Belgrad (jer je slovenački *bel*, a ne *beo*), zaboravljajući da je glavno pravilo za pisanje mesnih imena: pisati ih tako kako ona glase kod naroda tamo gde se mesta nalaze; drugi Slovenci pišu: Beograd, jer prestonica, tamo gde je tako se zove.

Žalosno je da slovenački jezički ekskluzivisti nisu prihvatili ni zakonski naziv „Kralj Ujedinitelj“, nego su načinili „Kralj Zedinitelj“. Oni Slovenci koji nisu jezički ekskluzivisti, pišu, uzmičući malo pred doktrinama (jedan: slovenački *eden*): Uedinitelj, a samo pokatkada: Ujedinitelj.

Jezični karakter Zorčeve knjige dao mi je povod da označim slovenački jezični ekskluzivizam koji je jedna nejugoslovenska pojava. Ima takvih pojava i drugde. I u samom „Našem jeziku“ se prečesto odbija kakav izraz sa motivacijom da je pokrajinski ili da je provincijalizam; gleda se kod toga valjda sa beogradskog gledišta¹. Ima prestonica svoja prirodna velika prava, a ima i svoje prirodne, velike dužnosti, a među te dužnosti spada i to da gostoljubivo ili barem ljubazno prima poštene „pokrajince“ ili provincijalce; mogu oni doneti i bogatstvo, duhovno bogatstvo. To vredi i o „dolasku“ reći. O stilu ne govorim; stil mora (koliko on nije, razume se, lično individualan) biti uglavnom jedan, a beogradski stil je odličan. Na Slovence tu ne mislim; i oni mogu pisati odličnim stilom, ali je on nešto drukčiji.

Zagreb

Fr. Ilić

О ЗНАЧЕЊУ РЕЧИ: КАПИЈА, ЕРЛИЈА, ВЕЗЕК, СУВАЧА

У Рјечнику Југосл. академије (св. 17, стр. 843) наводи се код речи *капија* (у преносном значењу) овај пример: У чачанском округу у Србији рећи ће се несташном женском чељадету: „*Капијо* ли једна!“ (И. Павловић).

¹ Не, не гледа се ту на београдски стил и језик, већ на оно што одговара духу нашег језика и што га богати. „*Наш језик*“ радо прихвата свако настојање да се у нашем књижевном језику оствари нешто ново што ће га у неком правцу освежити. *Наш језик* у духу великог реформатора нашег књижевног језика Вука Караџића сматра — да су први и најбогатији извози бogaчења нашег књижевног језика — народни дијалекти. Само оно што се из њих уноси у књижевни језик треба да је потребно и боље од онога што је за dotични појам у њему било.

Уредништво.

Реч *кайија* у овом примеру нема никакве везе са тур. речи *кари*, *кари* (вратнице), него значи *неваљалица*, а долази од тур. речи *каһбе*, *каһре* (јавна женска; невера, издајник).

За ово има потврде и у самом поменутом речнику код речи *кајеси*, где се каже: „*Кајеси*, у народној пјесми прошлога вијека, турска ријеч као псовка (мушкомоме) чељадету, јамачно од тур. *каһре* (meretrix). Ја ћу чинит, бре *кајеси*, чауши те да задаве (Нар. пјес. Бзгиш. 217)“.

Ова се реч употребљава код нас још и у Ј. Србији и Босни у облицима: *кахџе*, *кафџе*, *кахџија*, *кајџе* итд.; на пр.: *Кажџе* еден, црна Арапина, давран *кахџе*, да се обидиме, да видиме кој от нас појунак. — Хајдушко село, *кахџијско*. — *Кажџе* едно, Момчила војвода. — Роспија! *Кажџија*! (Гајрет 1929, 301). Јух Русема, *кахџијо*, шта уради ово од нас? (Гајрет 1929, 102). Е, *кајџе*, мој син, нит ради нит работа... (Елезовић, Речн. косов. метох. диј.).

*

У Библиотеци срп. писаца (Дела М. Шапчанина, књ. 5, стр. 472) стоји: *Ерлија*, муслиман из Херцеговине.

Реч *ерлија* је тур. порекла (уег, земља, тле, место; — уегли, грађанин, мештанин, домородац), а код нас се употребљава у облицима *ерлија* и *јерлија* и значи Турчина, грађанина који се бави занатом или трговином: Градско турско становништво делило се на спахије и *ерлије* (Тих. Р. Ђ.). *Ерлија*, грађанин, старинац (Мем. проте Ненадовића). Од *јерлија* не сме нико ништа да проговори (Рјеч. југосл. акад.). *Јерлије* су они, несу муадери (Речн. кос. метох. дијалекта).

*

У трећој књизи Вукових нар. песама (стр. 246) налазе се стихови:

Оволику војску сатрошисмо

Без царева бијела фермана,

Без *везека* и без арзована,

Без пашине ситне бурунтије. — Испод текста

Вук је додао: И *везек* и *арзован* ријечи су турске, као и ферман и бурунтија; *везек* ја прије нијесам чуо нити знам шта значи.

Реч *везек* је пореклом из тур. језика: *vesika*, јак разлог, докуменат, множ. *vesaik*, где је глас *s* замењен код нас гла-

сом з, као што је то случај у речима: makas, miras, kafes, sūmbūl (зумбул), kūmes (хумез) итд.

У књизи Die türk. Elemente (II, 36) Миклошић је написао: sūvar, reitend, serb. suvarija, *сувача*. Rossmühle.

Код нас се тур. реч sūvar, коњаник, sūvari (suvari), коњаник (и заповедник ратног брода) употребљава у облицима: *суарија, суварија, сухарија* и значи, као и код Турака, коњаник. Реч пак *сувача*, која је и код Вука објашњена као Rossmühle, а затим и као сувача и млин, требало би да значи млин који није на води (воденица, поточара) него млин на *суву* теран снагом ветра (ветрењача) или коњском (а не коњичком) снагом. — Пуца му срце као кобили за *сувачом* (Вук, рјечн.).

Душ. Марјановић

НЕКОЛИКО ПРИЛОГА ЗНАЧЕЊУ РЕЧИ

1. Развитак значења глагола вршљати

Овај глагол се врло често употребљава, како у говору тако и у штампи. Сви знамо шта значи *вршљати*: радити самовољно, без контроле и реда, причињавајући тиме неке непријатност. То он данас значи, а све до пре 40 година употребљавао се с друкчијим значењем, и то само у фрази *вршљати шрње (над главом)*, док се сад употребљава сам, без икаквог објекта. За такву употребу, некад сасвим обичну, ево два три примера: „Овај надзор не даје... могућности надзорном чиновнику да може *вршљати шрње* над чиновником српским“ (Самоуправа 1883).

„Кад многе судије *вршљају шрње над главом* народа“ (Раша Милошевић, Самоуправа 1883):

„[Велике силе] не би више веровале, да су оне кадре да нам *над главом шрње вршљају* и код наше куће заповедају.“ (Срп. независност 1888). „Макар он *над главом* Србије и *шрње вршљао*“ (Дн. лист 1895).

У свима овим примерима *вршљати* значи отприлике „газити“, а корен му је исти који и у глаг. *врећи—вршем*, дакле *врх*, јер на пр. „*вршем* жито“ значи „газим поврх жита“.

У Вукову речнику има овај глагол овако забележен:

„вршљаџи, љам, v. impf. кога, као газити кога, досађивати му, treten, calcare“. Није наведен никакав пример.

Броз—Ивековићев речник понавља оно што је код Вука.

Ристић—Кангрин речник има данашње значење, обележено немачким речима hausen, schalten, са објашњењем у загради: в. жарити и палити.

Видимо, дакле, како се за четрдесет година променило значење гл. *вршљаџи*: од првобитног гажења трња над главом, преко причињавања бола и непријатности, дошло се до данашњег значења: непријатног и самовољног рађења, без реда и контроле.

2. Испитивање или истраживање?

Dr ing. Slavoljub Dubić штампао је књигу „Prilog istraživanju seljačkoga gospodarstva“, употребивши у називу њену реч „истраживање“ м. „*исџиџивање*“. Да видимо које би било боље употребити.

Глаголска именица *исџраживање* је начињена од глагола *исџраживаџи*, који има слично значење с глаголом *исџиџиваџи*, али се они ипак не могу употребити подједнако у свима случајевима. У речнику Југославенске академије глагол *исџраживаџи* у наведеним примерима значи: *џражиџи* (некога или нешто), тј. *џрагаџи*; а то се развило од израза „иџи трагом за неким“; затим *расџиџиваџи* за неког или нешто, *захџеваџи*, *изискиваџи*, најзад *исџиџиваџи*, тј. задавати питања.

У Вукову речнику *исџраживаџи* значи *zusammensuchen*, *conquiro*, а у Ристић—Кангрину *untersuchen*, *(nach)forschen*, *ausforschen*, тј. водити истрагу над неким, и *fordern*, *verlangen*, тј. захтевати.

Гл. *исџиџиваџи* по Броз—Ивековићеву речнику значи „као питајуџи истраживати“, а то значење потврђују и сви примери у речнику Југосл. академије. С тим значењем је забележен и у Ристић—Кангрину речнику — „питајуџи тражити“.

Уз гл. *исџиџиваџи* као објекат може стајати *некога* или *нешто*. *исџиџиваџи некога* значи „стављати некоме питање да би се из одговора нешто сазнало“; *исџиџиваџи нешто* значи „проучавати нешто ради добијања одговора на постављена питања“.

Иако гл. *ис̀тражива̀ти* има слично значење, не може се рећи „истраживати некога“, већ се каже „водити истрагу над неким“, кад се тиче кривичне истраге, али се каже *ис̀тражива̀ти нешто*, и то значи или „захтевати нешто“ или „проучавати нешто“. Ово друго значење се поклапа са значењем гл. *ис̀пита̀вати*, само се не може увек употребити где и овај други глагол.

Пошто је гл. *ис̀тражива̀ти* изведен од гл. *тражѝти*, а он од именице *траг*, то му је основно значење „ићи трагом нечега“, па се из њега добило свршено значење „ићи трагом нечега докраја“, тј. наћи његов почетак, испитати га. Значи да се може рећи „истраживати нове земље“ м. „испитивати непознате земље“, јер се проналазе и непознате земље и проучавају пронађене ствари. Може се рећи и „истражити узроке“, што значи „тражити узроке докраја, тј. пронаћи све узроке“, а ако треба проучавати узроке, онда се каже „испитивати“ узроке.

Из овога се види да се у глагола *ис̀пита̀вати* и *ис̀тражива̀ти*, иако су се у смислу „чинити научне студије о нечем“ изједначили, ипак сачувало нешто од њихове етимологије, бар у употреби њиховој: при „испитивању“ још се докле мисли на „одговор“, а при „истраживању“ — на „крајњи траг нечега“. Како се при проучавању сеоског газдинства не иде по траговима његовим, него му се стављају захтеви на које оно треба да одговори, природније било употребити реч испитивање. Овде се ради само о преливима значења и осећајима са њима везаним, а не о неким стварним грешкама.

3. Једно значење речи *a* којег нема у речницима

Прва реч што ју је Ђ. Даничић обрадио у речнику Југослав. академије била је *a*, и та обрада запрема читавих 26 страна! Радећи марљиво и савесно, Даничић се трудио да унесе у речник што обилнији материјал, како би свака реч била свестрано осветљена. Он је и овде прво изнео сва значења речи *a* као узвика, а после као свезе, али се није задовољио само тиме да да што више примера за поједина питања, већ је те примере груписао и према томе која врста речи или који облик долази после ње, или шта се казује предњом, а шта потоњом реченицом и сл. Међутим, поред све пажње

промакло му је прилошко значење те речи. То је кад реч *a* значи „чим“, „таман“, „управо кад“. Даничић је, истина, навео два примера за то значење, али их је метнуо међу примере у којима се ускликом *a* казује чудо; то је прво пример „*A се приказивање сврши, она прва крене обилазићи око совре*“, узет из Милићевића, из кога је узет и други пример са сличним прилошким временским значењем („час—час“): „*Коме је о враћу висио велики један мршав ћуран и легао му се а на десно а на лево*“.

Овога значења нема не само код Вука и Броз-Ивековића, већ чак ни код Ристић-Кангрге, где су сви примери са значењем *a* као свезе однекуд груписани под знаком „адверб“.

Још би се могло додати ономе што Даничић износи о речи *a* да се самостално упитно *a* изговара кроз нос, на пр.: Хоћеш ли да дођеш, *â*? Шта кажеш, *â*?

М. С. Мсковољевић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

120. „*Sjedoh nijan na kamen a oni se u polukrugu izvališe oko mene.*“

Придев „нујан, а, о“ је покрајинска реч; место ње је боље употребљавати речи: *невесео*, *жалостан*, *шужан*, и сл. Отуда је и у горњој реченици место: „*Sjedoh nijan* на камен...“ требало рећи: Сједох *невесео* (жалостан) на камен...

121. „*Morske koralje su nastavile da grade kopno...*“

Именица *кораљ* или *корал* у нашем књижевном језику је мушког рода, зато је не треба употребљавати у женском роду у облику *кораља*. Према томе и у горњој реченици место: „*Morske koralje su nastavile...*“ требало је рећи: *Морски корали* (*кораљи*) су *наставили*...

122. „*Он је човјек пун јала и не тоже...*“

„Јал“ је покрајинска реч и не иде у књижевни језик, књижевно је *зависћ*. Отуда и у горњој реченици место: „*Он је човјек пун јала...*“ требало рећи: Он је човјек пун *зависћи*...

123. „*Treba da nauči engleski, francuski, njemački, a ponajprije kako se treba vladati s putnicima.*“

„Понајпаче“ је провинцијализам (и архиизам); место тога у књижевном језику треба рећи *понајвише*, *понајвећма*. Према томе у наведеној реченици место: „...а понајраче како се треба.“ требало је рећи: ...а *понајвише* (понајвећма) како се треба...

124. *„Хвала Вам господне! Ви сте њакве кови, да сам се пошарао...“*

Именица *ков* у нашем књижевном језику је мушког рода; њена употреба у женском роду је покрајинска. Према томе у горњој реченици место „...Ви сте *њакве кови*...“ требало је рећи: ...Ви сте *њаква кова*...

125. *„Ево листина састављена по јавном билежнику...“*

Предлог *по* у случајевима као у наведеној реченици (састављена по билежнику и сл.) у нашем се књижевном језику не може употребити. Употреба предлога *по* у таквим случајевима унета је из туђих језика: фран. (par), тал. (per), нем. (durch); исп. НЈ I, 220. Зато у горњој реченици „...*састављена по јавном билежнику*...“ требало је рећи: ...састављена од *јавног бележника* (билежника), или: *коју је саставио јавни бележник*...

126. *„Она ми се не казује ошклем је, а ја је не њишам.“*

Облик *ошклем* не иде у књижевни језик, треба: *ошкле* или још боље *одакле*. Отуда је и у горњој реченици место: „Она ми се не казује *ошклем* је...“ требало рећи: Она ми се не казује *одакле* (откле) је...

127. *„А ко су те добричине? упитих пресенећено.“*

„Песенетити се“ је покрајинска реч, место ње треба употребљавати: *зачудиши се*, *забезекнуши се*, *убезекнуши се* и сл. Према томе и у горњој реченици место: „...*упитих пресенећено*“ требало је рећи: ...упитих *зачућено*, *забезекнушо*...

128. *„Наум сам да и свом селу подignet jedno svratište.“*

Придева „наум“ у нашем књижевном језику не постоји, постоји придев у том значењу *науман*, *намеран*. Зато је и у горњој реченици место: „*Наум сам да и свом селу*...“ требало рећи: *Науман* (намјеран) сам да у свом селу...

129. *„То Вам не могу kazati, jer niti Vi sami ne znate čega da se latite.“*

Када одрична свеза *ни* има значење „такође“ (као што је случај и у наведеној реченици) онда се она не може заменити са *ниши*. Отуда и у горњој реченици место „*То Вам не*

могу казати јер, *niti Vi sami se znate...*“ требало је рећи: То Вам не могу казати, јер *ни* Ви сами не знате...

130. „*U taj ugovor između dvaју prijateljskih zemalja...*“

Од броја „два“ генитив *двају* је за мушки и средњи род, а за женски је род *двеју* (двију). Отуда и у горњој реченици место: „...*ugovor između dvaју prijateljskih zemalja*“ требало је рећи: ...уговор између *двеју* (двију) пријатељских земаља.

131. „*Šiljanje trojice ratnih brodova u grčke vode nema drugih namjera do...*“

Бројне именице: *двојица, тројица, четворица* и сл. употребљавају се само за лица мушког рода; употреба те речи и за ствари је погрешна. Према томе у горњој реченици место: „*Šiljanje trojice ratnih brodova...*“ требало је рећи: Шиљање *три* ратна брода...

132. „*Pojedine ustanove zabilježio je notaroš u ovoj listini.*“

„Нотарош“ (и „натарош“) су од лат. *notarius*; говоре се често у Славонији и другде. Место њих треба узимати нашу реч *бележник* (биљежник). Отуда је и у горњој реченици место: „*Pojedine ustanove zabilježio je notaroš...*“ требало је рећи: Поједине установе забележио је (забиљежио) је *бележник* (биљежник)...

133. „*Knjiga je pečatana po uputstvu jednog profesora povijesti.*“

„Печатати“ је према руском *печатать*, боље је: *штампати*. Према томе и у наведеној реченици место: „*Knjiga je pečatana...*“ требало је рећи: Књига је *штампана*...

134. „*Brže, brže! Nagovori je dok nije izmakla...*“

Глагол *наговориши*, *bereden*, у нашем језику значи *пошати некога речима...* (*Наговорио* га је да то учини и сл.). *Наговориши* у значењу: *обратиши се некоме* — не ваља; то је према немачком: *anreden, ansprechen*. Отуда је и у горњој реченици место: „...*Наговори* је док није измакла...“ требало рећи: *Обрати* јој се док није измакла...

135. „*U skupštini su svi glasovali za prijedlog Musolinijev.*“

„Гласовати“ је провинц. (и архаизам), боље *гласати*. Према томе у горњој реченици место: „*U skupštini su svi glasovali...*“ требало је рећи: У скупштини су сви *гласали*...

136. *Neка vas odmah isplati koliko vas pripada pa idite!*

У нашем књижевном језику правилно је рећи да „при-

пада *некоме* нешто“, а не да „припада *некога* нешто“, дакле: књига *нама* припада, а не: књига *нас* припада и сл. Према томе и у наведеној реченици место: „Нека вам одмах исплати *koliko vas pripada...*“ требало је рећи: Нека вам одмах исплати *колико вам* припада...

137. „То је, дакле, учинило да се вода *теже* разнашала.“

„Даклем“ је вулгарно, треба *дакле*; ни облици *разнашаши*, *разнашала* и сл. не иду у књижевни језик, треба *разносиши*, *разносила*... Отуда је горња реченица требало да правилно гласи: То је, *дакле*, учинило да се вода *теже* *разносила*.

138. „*Eh krasne li zemlji! Da joj je mira da se uskrisi!*“

„Ускрисити (се)“ је покрајинска реч; књижевно је *ускрснути*. Зато је и у горњој реченици место: „Дaj joj mira da se uskrisi“ требало рећи: Да joj је мира да *ускрсне*.

139. „*Stalno je, da je on svoju pesmu spevaao pre godine 1854!*“

Реч „стално“ (*beständig*) погрешно је употребљавати у значењу речи *поуздано*, *сигурно* и сл. Према томе у горњој реченици место: „*Stalno je, da je on...*“ требало је рећи: *Поуздано* је (сигурно је) да је он...

140. „*Сваки пришежиоц ове карте мора имаши...*“

„Притежиоц“ је према руском *пришляжайель*, — непотребно је (кад би та реч и била допуштена у нашем књижевном језику правилно би гласила *пришежилац* као *сиваралац*, *молилац* и сл.), — место ће боље је узимати нашу реч *ималац*, *власник*. Отуда је у горњој реченици место: „Сваки *пришежиоц* ове карте...“ требало рећи: Сваки *ималац* (власник) ове карте...“

141. „*Njegov tomak stajaše sasvim blizo njega kada...*“

„Близо“ је покрајински облик, књижевно је *близу*; дакле место: *...sasvim blizo njega...*“ требало је рећи: *...sasvim близу* њега...

142. „*Ми смо врло поносни на своје славне пређе*“.

Поносан бити на некога (на нешто) је према немачком: *stolz sein auf einen (auf etwas)*, треба: *поносан бити ким* (чим); место *пређа* требало је *предак* (исп. Н Ј II, 120). Према томе требало би да горња реченица правилно гласи: Ми смо врло *поносни својим славним прецима*, — или још боље: Ми се врло *поносимо својим...*

143. „Česko slovo“ *tumačivoši ovaj ugovor veli da je...*“

„Тумачивши“ је овде погрешно употребљено, треба *шумачећи*, — јер прилог времена прошлог значи радњу која се десила пре друге радње, а прилог времена садашњег значи напоредну радњу некој другој радњи. Како се у горњој реченици радње дешавају! у исто време, то је јасно да је место облика *шумачивши* само могао доћи облик *шумачећи*. Према томе правилно је било рећи: „Česko slovo“ *шумачећи* овај уговор *вели* да је...

НАША ПОШТА

Ј. М. Сињ.

1. Глагол *ујражњаваши* (на пр.: *ујражњаваши* трговину и сл.) је из руског језика (упражнятыся); није потребан код наше речи *бавити се* (на пр. трговином и сл.).

2. Има наших крајева где од придева *чисти* компаратив гласи *чишићи*, али већина нашег народа говори *чистији*, — дакле онако како је правилно и у нашем књижевном језику.

3. Од заменице *сав* поред ген. мн. *свих*, у књижевном језику употребљава се и облик старе двојине *свију*.

4. „Арбитраан“ је према франц. *arbitraire* (лат. *arbitrarius*) и значи: *произвољан, самовољан, неограничен, самовлаштан* и сл.

5. Правилно је и „читко“ и „читљиво“; — према томе може се рећи и: „потпис је *чишак* (*нечишак*)“ и: „потпис је *чишљив* (*нечишљив*).“

6. Погрешно је написано „*stim da mi vratite*“ треба „*s tim da mi vratite*“.

Д. В.

ИСПРАВКЕ

У бр. 6 (књ. III) на стр. 186 треба *најоредност* м. непосредност

• • • • *ријашти-ријнушти* м. *ријашти-ринушти*

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДБОР

Година III Свеска 8

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: Размишљања о језику	225
2. Д. Костић: Писање „женских“ презимена	229
3. М. С. Лалевић: Српскохрватски језик на пријемном испиту	236
4. S. Živković: О правопису	240
5. Милан Вукићевић: О језику Пера Слијепчевића	245
6. П. Ђорђевић: Учитељ, наставник, професор	248
7. Ситни прилози: (Д-р С. Тр.: Клиске, Ђ. Пешић: Могоуз, Новак Новаковић и Д-р М. Поповић: Још неколико ријечи што означавају камен)	251
8. Језичке поуке	253
9. Наша пошта	256

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Давило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. III

СВ. 8

РАЗМИШЉАЊА О ЈЕЗИКУ

Шта је природније него да човек за тренутак застане и запита се: шта је то језик, који он тако стално употребљава и који је готово срастао са њим; шта се у њему крије и откуда то да исти по организму људи исте мисли и осећаје у различним крајевима света и носе различним речима и језицима и не разумеју се. Таква питања ставља себи и онај ко се језиком не бави као нарочитим испитивањем и стручњак. Јер, заиста, ништа не прати човека тако устолице као језик и ништа не води толико рачуна о његову унутрашњем свету доживљаја, мисли и осећања — као језик. Сваки духовни покрет у човеку добива, на неки начин, и ехо у његову језику. Истина, мисао је тананија од језика и она увек испредњачи пред својим изразом; наши су осећаји толико издиференцирани да је тешко и замислити да ће се моћи у свој својој танано нијансираној бесконачности прелива огледати у сваком изразу; али ипак много штошта од свега тога добива одклик у језику, и уколико је који књижевник вештији да целокупност свога унутрашњег збивања изнесе у своје језику, утолико је он несумњиво виши у књижевној хијерархији.

Колико је било покушаја да се језик схвати, да се „ухвати“ ма с које стране! И логичари, и психолози, и филозофи, па чак и социолози утркивали су се да привуку језик у круг својих испитивања и да га протумаче у светлости својих схватања. По нешто је на тај начин о језику и било јасније претстављено неголи дотле, али се целина губила и то из сасвим простог разлога: што су оквири њихових наука били и сувише широки за оно „нешто“ из њихове области што се заиста у језику налази, а у исто време били су и сувише уски да се само са њихова појединачног гледишта све у језику објасни.

Било је сасвим природно да језик као једна од најзначајнијих страна духовног живота човечијег уђе у сложене фи-

лозофске системе о човеку и свету. Али и то даљег значаја за схватање природе језичке није имало, јер је ту језик заузимао обично споредно место. Много је било опасније што су се многи филозофски системи кришом увлачили и у схватања о језику и тако чинили та схватања зависним од променљивости самих тих система.

Требало је доста времена да лингвистика преболи муке стварања и да прође кроз све мене до пуне зрелости, да јој постане јасно да све што се о језику говори мора истицати из самог језика, из његових особина. Лингвистика може имати и своју логику, и психологију, и социологију и филозофију, али се оне морају градити на основу појава које потичу само од језичких процеса који се збивају у свести или потсвести човековој. Најзад се видело да сваки језик има и свој индивидуални развитак, али тако исто да сви језици света имају и своје вечите принципе који се у свима њима подједнако огледају...

Па шта нам је лингвистика досада дала? Да ли нам је помогла да заронимо у оне давнине када се први човечији језик стварао и да реконструишемо онај прадавни језик којим су први људи, претставници некадашњег целог човечанства, говорили? Да ли нам је показала које силе расточише то некадашње јединство или ћемо се и даље задовољавати легендом о Вавилонској кули да разумемо све мноштво савремених језика?

Да, данашња наука није могла дати тај прајезик у материјалном облику, који су — узгред буди речено — још једнако, и у недавној прошлости, и озбиљни научници тражили. Она га није могла дати зато што је то уопште немогуће. Пре свега мало је вероватно да је такво јединство језика и постојало, јер је човечански род поникао на различним местима кугле земљине. Ту су већ морали постати различни језици. Али кад бисмо за часак и претпоставили да је и био неки замишљени мали круг људи на једном месту, неко праземаљско ограничено друштво у некој срећној долини, од којега су постали доцније сви народи света, и тада се не би могло претпоставити да је до данашњег дана ишта од њихова заједничког језика могло остати. Јер се језик тако брзо и стално мења да се његова структура од тога времена до

данас безброј пута могла изменити. Узмимо један пример. Зар преци данашњих Грка, Талијана, Француза, Немаца, Енглеза, Словена и многих других народа нису само од прилике пре 6.000 година говорили једним, заједничким језиком, који је савремена наука утврдила под именом индоевропског прајезика? Па шта се учини од тако скорашњег јединства? Ти се народи не разумеју више. Али шест хиљада година шта је према астрономским цифрама прохујалих векова како је уопште језик човечији постао? Он је постао онда када је и први човек постао. А отада — до данас од њега ни једнога звука неизмењеног не би могло остати!

А. БЕЛИЋ

Видело се убрзо да је материјална страна у језику споредна, да се она стално мења и да је главно оно у њему што тим променама управља. Јединство језика и јесте у процесима који стварају сталне промене. Са те стране сваки је језик универзалан, јер има у себи могућности да изврши измене које су могуће ма у којем другом језику света. Сваки је језик један језички „микрокосмос“, једна „монада“, као што је сваки човек један органски „микрокосмос“. Јер ако су у једним језицима обичнији једни језички процеси, а у

другим други, што им и даје привидно индивидуалан лик, то не значи да у сваком од тих језика нису могућни језички процеси који се могу јавити ма у ком другом језику света. Јединство свих језика света, и данашњих и некадашњих, и јесте у тој јединственој духовној енергији у њима која од знакова одевених у групе гласова ствара увек ново оруђе за споразумевање људи о целокупном унутрашњем збивању (свесном и потсвесном) њихове психе. Зато је имао права интуитивни Вилхелм фон Хумболт када је већ пре сто година рекао да је језик „енергија“.

Тако се и наш језик стално мења. Иако нам изгледа да је сваки књижевни језик — већ зато што је „записан“, „притврђен“ за хартију — укочен, ипак у њему стално кључа живот. Свака нова мисао — у којој у књижевном излагању учествује наш језик — оставља на речима у њој употребљеним по нешто од своје садржине. И тако речи, прелазећи из једне мисли у другу, из једне метафоре у другу, из једне везе претстава у другу — стално примају нове састојке који ће их постепено претворити у речи са новим преливима значења или и са сасвим новим значењима.

Зато нека се нико не боји да га захтеви језичког књижевног канона могу спутати од бујног развитка и у књижевном језику, ако само има у себи услова за њ.

И тако, нема никад мировања и у развоју књижевног језика, и поред привидне устаљености и укочености његове „арматуре“, унутрашње конструкције сваког књижевног језика. И та се „арматура“ полако мења, али је увек унутрашњи, духовни развитак бржи и многостранији неголи промена саме „материје“ језичке (гласова и облика). Међутим се и „материја“ сваког језика мења, несавршено предавана од поколења поколењу, идући полако за оним у језику што је духовно и што му даје сав смисао и сву природу.

Али и поред ове несталности у језику и поред сталне променљивости његове, која је његов највиши закон, ни у једном језику не влада груба произвољност и распојасаност. По природи својој елементи сваког језика претстављају чврсте духовне и материјалне системе у којима једни делови допуњују или одређују друге. Целокупност система и духовних и материјалних који језиком владају, држећи у скупу поје-

дине делове његове, и чине дух једног језика. Све што се у језику дешава бива у сагласности и у складу са тим системима који, и без наше воље, дају свакој новој промени према природи тих система одређено место. Свако је насиље над језиком у противности са њима, а према томе је и у сукобу са нашим језичким осећањем.

Сталне промене, и духовне и материјалне стране нашег језика, претстављају и стални напредак његов. Он је, као и свака права духовна еволуција, у све већој упрошћености спољашње, материјалне стране његове (тј. његових облика), и у све јачем богаћењу његове унутрашње стране (његове изразитости).¹

А. Белић

ПИСАЊЕ „ЖЕНСКИХ“ ПРЕЗИМЕНА

II

Како се у Београду данас употребљавају женска презимена у обичном, саобраћајном и друштвеном језику, писменом и говорном? Госпођа, рецимо, *Љубица Јовановић* која се пре триестак година, удавши се као скромна учитељица за угледног трговца, и претстављала и потписивала *Љубица С. Јовановићка*, данас као председница једног хуманог друштва јавља се само као: *Љ. Јовановић*. Исто тако и кћи јој, која се до скоро још потписивала на гимназиским свескама: *Милица С. Јовановићева*, сада, као уписани студент на Универзитету и дипломирани шофер породичног аута, претставља се само: *Јовановић*, иако још нигде није запослена и не зарађује себи сама ни за пудер камоли за храну и одела него се користи за то месечном апанажом од оца. Њеном примеру следује и сестрица с гимназиским капчетом, *Вера Јовановић*. Госпођица Јовановић научила се томе управо од своје нешто старије другарице *Софије Појовић*. Ова је, као сироче једнога од чувених хероја из минутих ратова, капетана Симе Поповића, палог у славној одбрани Београда на Циганлији, и не свршивши још студије универзитетске постављена у једном министарству у коме успешно напредује. Она и штампа већ по нешто а

¹ Горњи чланак г. Белића објављен је у овогодишњем ускршњем броју београдске „Правде“.

чује се и у феминистичким круговима где се сматра за спремног будућег пропатора. Она је и своју мајку, која се на признаницама за пензију и инвалиду с почетка потписивала: *Марија С. Појовићка* одн. *Марија удова Симе Појовића, кай.*, научила краћем приказивању, и писменом: *Мара Појовић*; па је то, још и раније од матере, прихватила и млађа кћи као ученица Државне трговачке академије, сада приправник у Н. Банци и чувена хазенка *Боба Појовић*.

Жена је из домаћег живота, из куће, чуварке „старих добрих“ обичаја и реда с јасно осећаним старешинством домаћина, ступила и у јавни живот, у коме дёлā и независно од човека, самостално и равноправно с човеком, као човек. Видну ознаку добила је та самосталност и жељена равноправност у равноправној употреби „мушког“ презимена, без оних старинских ознака припадности и потчињености човеку, без наставака *-ка*, *-ица* одн. *-ева*, и *-ина*. У обичном грађанском друштву, и „аристократском“, то је дошло као мода; у круговима праве женске интелигенције, много раније још, у присној вези са систематизованим покретом за женску еманципацију, са феминизмом, који је јасније и срећеније проговорио отприлике на прекрету прошлога и овога столећа. Најпре у жена које пишу, спорије у жена које лекарски, учитељски или уметнички делају самостално, а од ових готово најспорије у глумица.

Тако нам отприлике приказује ствар материјал, надхват прибран из књижевних листова са засебним прегледом садржине, као С. К. Гласник, или прибраним у добар преглед: Библиографију јужнословенске повремене штампе у првој свесци нове Опште јужнословенске библиотеке (изд. књ. А. М. Поповића, 1935), као мостарска Зора, карловачко Бранково Коло и старија од свих новосадска Седмица (1852—1858) и др., или из познатих историја наше књижевности као и из Новаковићеве Библиографије (до г. 1867) и Каталога Нар. библиотеке у Београду и др. Овај материјал из издања књижевних свакако је и најпресуднији у питању писања женских презимена у књижевном језику нашем.

За чудо, најстарије женско књижевно презиме у ћирилицом писаној књижевности нашој, баш оне године кад је Вук штампао прву књигу народних песама и почео форми-

рати народни књижевни језик, јавља се у данас модерној форми „мушкога“. Те је године штампана једна правоучителна књига, чију сочинитељицу педантни Вуковац граматичар Новаковић бележи у регистру Библиографије као *Арсинка Евстахија*, али која се сама потписала *Еустахија Арсић*, односно *ош Арсић* на другој књизи у г. 1816, како се види у Нов. Библ. (стр. 94 и 103) као и у Каталогу Н. Библиотеке. Шта је хтела, и да ли је управо што нарочито и хтела да обележи Евстахија Арсић таквом формом свога презимена? Своју еманципованост, своје самостално твораштво књижевно, равноправно са мушким? Тешко је веровати. По другом потпису судећи, своје племство, одликовано свуда у свету непроменљивошћу презимена? Можда. Пре него и једно и друго, биће да је само одржавала моду, обичај тадашњег књижевнога предвуковског језика, у коме су се свакако под утицајем страним а насупрот осећању народнога простачкога, „говедарскога“ језика, отмене „милостиве“ госпође претстављале и бележиле основним непроменљивим презименом, које се није осећало као само мушко. То се може видети у романима М. Видаковића, у комедијама Ј. Вујића и Ј. С. Поповића и другде.

Ипак ни то не без неког ослонаца на народни језик. И у њему се одликују непроменљивошћу она презимена која нису лична или уже породична, него припадају целом братству или племену. Тиме само да се објаснити случај врле Црногорке *Ђејне Пејрове Јововић*, о којој се још 1882 у Срп. илустр. листу пише тако с непромењеним презименом, не зато да би се избегао израз њене припадности мужу (то је казано оним *Пејрова*) него да би се истакла њена припадност чувеном братству Јововића. Обичај који још г. 1889 у „женском броју“ мостарске Зоре чува под утицајем домаћег васпитања јачег од књишког, *Милица Б. Пејровићева Његош* (не: *Његошева*), којој презиме уредници Зорини у прегледу садржине на своју руку окрећу и на модерно: *Пејровић* не дирајући ипак братствено презиме. Истицање племићства имали бисмо можда у потпису *Јулке (Јовице) Страјимировић* у Бранкову колу г. 1895 и д., можда и у случају *Марије Чарнојевић* у тако названој новели у Седмици за г. 1853.

Али у Седмицама свима од г. 1852 до 1858 сва су женска презимена дата у облику непроменљивих, и у прилозима

о женама, као у песми Братски плач над гробом *Марије Срдић* (г. 1854), у Надгробном слову г-ђи *Еви Панџелић* (г. 1855), па и у потписима сарадница: *Кашинке Николић* (г. 1852, бр. 1, стр. 1) и *Софије Вујић* (г. 1853, стр. 50). За ове родољубне стихотворке не би се никако могло рећи да су пишући народском версификацијом родољубне стихове биле прожете већ и идејом феминизма; па се ни за уредника, др. Данила Медаковића, који је можда сам уједначавао тако сва женска презимена у свом часопису, не би могло рећи да је он тиме, као неки пионер феминизма још у половини 19 века, хтео да обележи видно своје напредно гледиште о социјалном положају жене. Напротив, он се ту истиче као конзервативац, као чувар тада већ застареле моде предвуковског књижевног језика нашег. То потврђује и случај из тадашњег заиста центра конзервативности, не само језичке, из Београда у г. 1858, када је штампана књижица: У споменъ *Елисаветџе Сјасић* рођене *Арсенијевић*, са два пута непромењеним презименом „мушким“, од којих је граматичар вуковац Ст. Новаковић у регистру своје Библиографије прво изменио у духу народнога књижевнога језика у *Сјасићка*, не дирајући друго, које би у духу истога народнога језика требало да гласи: *Арсенијевићева* или *Арсенијевића*. Како из тога случаја Новаковићева видимо, у тој фрази „рођена....“ као да се прво и утврдила употреба женског презимена у облику непромењеном, зато што је оно ту у ствари не презиме лично него безлично, не личности тѐ него целог дома, било по чему чувеног, колико толико.

Тако бисмо у првој половини 19 века имали први период у развоју питања о употреби женских презимена. Тај период карактерише употреба тих презимена у форми истој оној која се данас сматра за модерну и примљену. Ипак не и из истих разлога.

Продирање новог од Вука проповеданог народнога осећања у књижевни језик, осећа се и пре педесетих година, иако је тек уз омладинство шесетих година продрло с пуном снагом. И, што је значајно, баш у кругу тадашње „аристократије“, и дворске, на пр. у Наравоучителним повјестима што су г. 1836 у Београду штампане с потписом: *Ана Е. Обреновића*, с презименом датим по оцу или по дому. С таквим девојачким презименом по дому јавља се опет у Београду три-

десет година затим и *Даница Зорка Рашковића* (оних старовлашких племића?) у два збирка песама („Славопој“ I и II г. 1866-67). Из њенога су времена и познатије књижевнице: *Милица Сјојадиновићева* „Српкиња“ и Хрватица *Драгојла Јарневићева* (прва по Скерлићевој историји, друга по Шурминовој, стр. 190); уз њих тада и *Емилија Лазарева*, иако кћи познатога Вукова противника (издала Робинсона, у Београду, по Каталогу Нар. библ.)

Значајан је нарочито за наше питање „женски број“ мостарске Зоре од 1 децембра 1899 године. Он почиње уводним програмним чланком о феминизму. Поред споменуте већ *Милице Б. Пејровићеве-Његош*, у њему се јављају с пуним девојачким презименом и: *Милева Симићева* и *Даринка Калићева* (у прегледу садржине од уредника обележена као: *Калић*), уз старију од свих сарадница *Милку Гргуруву*, која се ни доцније за дуга живота није потписивала друкчије (нити би и могла?), иако је брачно презиме писала *Алексић*, без наставка *-ка*, исто као и пропагатор феминизма и писац оног уводног чланка („Модерне жене“) *Јелица Беловић-Бернадзиковски*. У том броју Зоре јавља се и *Јела Сјасић*, која се раније потписивала *Сјасићка*, у песмама којима оплакује смрт синчића свог као мајка (Бранково коло г. 1895 ид.), каква је и она у Зори; па је ту и *Даница Бандић* два пута, која се раније бележила као *Бандићка* (Бр. К. 1896 ид.) па и као *Даница Бандића* (Бр. К. 1897), исто као и *Мара Бандићка* (Бр. К. 1905 још). У овом би броју женске Зоре од 1 децембра 1899 имали отприлике обележену границу кад је понова почела употреба женских презимена без оних народним духом у књижевном језику захтеваних наставака за обележје женскости, али не као свесно враћање предвуковској старомодности у језику књижевном, него као природну последицу новој тежињи женске еманципације, феминизма, обележеној тако и споља, видно. Јер заиста, жене које су се истицале и као пропагатори феминизма у нас, одмах су се и видно обележиле равноправном употребом „мушких“ презимена. Тако на пр. споменута већ *Јелица Беловић-Бернадзиковски*, која ипак задржава своје племићско(?) презиме у облигатној наследној форми непромењено, иако је поженскано, али лично презиме бележи по новом; па *Косара Цвејковић*, у истом

броју Зоре једина ту са новим девојачким презименом, никад се друкчије у ономе што је штампала није ни бележила нити ће; и писац феминистичког чланка (Бласфемија живота у С. Књ. Гласнику, књ. XVII, стр. 883) *Стана Нешић* такође; још новији поратни пропагатор феминизма у нас *Јулка Хлајец-Борђевић* (С. Књ. Гл., нова сер. XI) отишла је најдаље, јер је поред српског презимена помушкарчила, односно свела на основну непроменљиву форму, и чешко презиме (место: *Хлајцова*?), иако то упрошћавање женских презимена у чешким женским круговима, ни феминистичким, није прихваћено (пре неки дан долазила је у Београд новинарка *Најманова*, пре тога и *Бохумила Смоларжова-Чайкова*, а у последњој свесци С. Књ. Гл. пише чланак: Женско стварање у савременој чешкој књижевности *Надежда Мељникова-Пайоушкова*). То нам уосталом може и у нашој књижевности потврдити пример *Зорке Хорвокове-Калић* (Бр. К. 1903-8), која, ето, чешко презиме своје бележи у чешкој облигатној форми, а српско у новој. Пример пак *Јулке Хлајец-Борђевић* потврђује у новије време и *Марија Илић-Агајов* (не: *Агајова*?) за руска презимена, такође још не упрошћена, на дому.

Најистакнутије књижевнице и умнице наше: *Исидора Секулић* (и: *Сјремници*, не — а?), *Ксенија Ајтанасијевић*, *Аница Савић-Ребац*, *Јела Сјиридоновић-Савић* и др. никад се друкчије нису ни потписивале за штампу (Само је у Бр. К. и то чак г. 1904 забележена у прегледу садржине, наравно од уредника, *Аница Савићева*, која се раније и у тим прегледима јављала као *Савић* само). Углед њихов као вођа женскога твораштва у нашој модерној књижевности, и предратној, отприлике око почетка овога века, биће да је највише утицао, и без директнога пропагирања феминизма с њихове стране, на то да се „женска“ презимена у нас ослободе прикачених им одредаба женскости и преформирају у основна непроменљива, „мушка“, ма колико се то противило духу језика нашега, народнога, у књижевном, све више свом, чијем су добром и лепом изграђивању и оне знатно допринеле и доприносе. Процес тога преформисавања презимена у кругу књижевница лепо илуструје уз раније споменуте и случај *Јелене Димитријевић*, која се с почетка, на пр. на Писмима из Ниша г. 1897, потписивала *Јелена Јов. Димитријевића*, како

је налазимо и у С. Књ. Гл. и у прегледу садржине првих 100 свезака (ипак, поред све пажње педантног уредника, два пута и без — а, по омашци слагача који се прилагодио у том часопису уобичајеном бележењу модерном), ређе и *Јелена Јов. Димишијевићка* (Бр. К., 1904), а то свакако с тежњом да истакне и своје поштовање мужу с чијим се и скраћеним именом служи; додајмо још да се и *Делфа Иванић* (Бр. К., 1906) раније потписивала *Делфа Мусићева* (Зора, 1901) итд.

Ређи су, готово усамљени примери чувања женских презимена у духу народног језика, какве дају на пр. *Савка Субошићка*, која се увек и само тако потписивала живећи до смрти у култу прослављенога мужа (подигла му и споменик на Калемегдану), или *Сћанка Ђ. Глишићева*, вазда будна чуварка народног духа у језику књижевном, која је тако потписала и најновији спис свој (Моје успомене, 1934), у време кад се и најмлађе шипарице у гимназији потписују без старинског „Евиног“ наставка, и кад је средњевековна *Цвијеша Зузорићева*, бележена тако у свима историјама наше књижевности (Новаковића, Шурмина, Поповића, Водника, Гавриловића, Живаљевића и др.), постала и остала само *Цвијеша Зузорић*.

Народска женска презимена на -ка или -ева као да су се најдуже одржавала код глумица. Биће из три разлога. Из култа мужа, нарочито прослављена уметника (случаји: *Јовановићке, Цвешћке, Ружићке, Гавриловићке, Тодоровићке* и др.); из стварне потребе разликовања самосталне уметнице од уметника с истим презименом (*Павловићка* поред *Павловића* и др.), затим још и из култа народног језика, чију је чистоту у књижевном Народно позориште и позвано да чува и чувало је (*Тодосићка*, чији муж нити је био уметник ни иначе прослављен). Али је и ту продро модернизам. То се може пратити на позоришним листама. На првима, још и осамдесетих година, презимена глумица носила су ознаке: -ка, за удате, -ева, за неудате; од деведесетих година уз презимена свих уметника долазе и ознаке г-, г-ђа и г-ђица па се уз њих и до почетка овога века уз женска презимена држе и наставци -ка, или -ева, да се готово неприметно изгубе у данашње уједначено „мушко“ обележавање. Ван листа може се та промена пратити и у новинским и часописким рефератима

о претставама. *Софија (Цоца) Миљковићева* кад се удала, постала је *Ђорђевић*; тако је и *Тодоровићева* постала *Злајковић*; *Деса Дугалић* (на листама није ни била *Дугалићева*) сад је и *Недељковић* итд. Интересантно је како и врста улога којима се уметница највише истакла може утицати на обичније формирање презимена њеног у саобраћајном говору. Тако на пр. мангуп-девојче *Љубинку Бобићеву* (иако у књижевности: *Бобић*) и данас ћемо онајпре назвати тако, докле поштовану старинску матрону с фесом *Персу Павловићку* опет само овако, а „министарку“ *Жанку Шокић* зар би и могли друкчије?

Овај само у главним потезима дат преглед може нам ипак показати да је у формирању женских презимена у књижевном језику нашем било три периода: 1) предвуковски „отмјени“ до половине 19 века; 2) вуковски, народни у другој поли тога века и 3) модерни, без видне везе са првим а уз видну везу са социјалним покретом феминизма. Питање само заслужује особену, систематску и исцрпну студију, којој би овај преглед, какав је такав је, могао послужити, ако не као за упут а оно бар као повод.

Д. Костић

Језик у школи.

СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК НА ПРИЈЕМНОМ ИСПИТУ

Пријемни је испит без сумње потребан. Друго је питање да ли је извођење његово могло бити друкчије и боље удешено. Треба знати да је то најважнији испит у току гимназиског школовања. Варају се, свакако, они који мисле да је важнији виши или нижи течајни испит. Ту подједнако греше и наставници (учитељи и професори) и родитељи. Они најчешће мисле да је пријемни испит далеко за течајним испитима. То није тачно из више разлога. Ако узмемо материјалну страну испита, саму технику његову, видећемо да је он тежи него који течајни испит, јер су други испитивачи, различито је схватање главног и споредног из два предмета који се полажу, тражи се често и оно што деца покаткад нису могла ни у основној школи потпуно лако схватити и изразити. А ако узмемо пси-

холошки моменат, онда овај испит добива још озбиљнији карактер и помисао код деце на испитиваче, па чак и на школу, бије хладноћом и застрашавањем. Замислите малишана који се навикао на једну много приснију средину у основној школи, на једног учитеља у току четири године, на исте другове за све време основног школовања. А сад, одједном, нађе се за тај дан пријемног испита у потпуно новој средини: другови најчешће измењени, већина нових, па нема учитеља који је имао највише прилике да се с децом саживи, а нарочито ту су три нова лица — професори који испитују. Па још покаткад уђе стари директор, а испит је и онако испит, па се премре од страха и изгуби дах и духовна свежина. А цео испит траје врло кратко, нарочито писмени део из српскохрватског језика, само петнаест минута! То је, као што знамо, трећина времена за које се ради у редовним приликама у школи писмени задатак. Па зар је то довољно?! И још треба рачунати с тим да се пола текста пише ћирилицом, пола латиницом. Иако се зна азбука (у већини случајева), ипак се деца од прелаза с једне на другу азбуку морају одморити, предахнути, прибрати. А усмени је испит такође веома ограничен и кратак. Наставник-испитивач готово нема времена да се исцрпије упозна не само са потпуним знањем ученика, него нарочито нема прилике да се увери да ли дете има способности за гимназиско школовање. Из српскохрватског језика на усменом треба да се увери да дете коректно чита (по могућству обе азбуке), да зна, колико се правилима предвиђа, анализу, да течно каже неку песму наизуст, па и да преприча нешто. За све то треба више времена. Не може се то све савесно свршити с осредњим ђаком за одређено време. А ти осредњи ђаци, који су на испиту једва прошли, често чак и у првом полугодишту постају добри и марљиви ученици. Они, дакле, на испиту нису могли дати праву меру свог знања.

Чл. 11. Правила о полагању пријемног испита гласи: „На усменом испиту из српскохрватскословеначког језика тражи се да ученик покаже поуздано познавање свог матерњег језика: да лепо, течно и разумљиво чита; да уме прочитано штиво лепо препричати; да покаже тачно познавање врста речи; да у простој реченици поуздано проналази под-

мет и прирок; и да изговори наизуст по коју песму, првенствено народну.“ — Ко предаје наш језик у нижим разредима, могао се несумњиво уверити да то није могуће извести. Кад већ тако гласе прописана Правила, да ли се може по њима поступати у потпуности? Држим да не може. Први услов: да се лепо, течно и разумљиво чита, још може и бити остварен, ма да то није тако проста ствар на испиту читати лепо, течно и разумљиво. Друго: да се прочитано штиво лепо преприча, такође је изводљиво. Али да дете на пријемном испиту, у једној новој атмосфери, у новој средини и психолошки тешкој ситуацији „покаже *шачно* познавање врста речи“ и „да у простој реченици *поуздано* проналази подмет и прирок,“ то није могуће извести. С овим ће се сложити сваки стручан наставник који зна шта речи значе, а шта значи овај испит. Ако би се стало на гледиште да се текст закона тачно примењује, пријемни испит би био тежи него ма који доцнији испит, јер деца и не могу знати да поуздано распознају врсте речи, ни да поуздано одређују подмет и прирок, ма и у простој реченици. И у току гимназиског школовања, чак у III или IV разреду, наилазимо на ученике који не могу поуздано одређивати све врсте речи и подмет и прирок. А није ту само немар наставников, ма да је тога понајчешће, него исто тако недовољна развијеност да се запази разлика у смислу, одакле ће произићи и разлика значења речи. Децу, дакле, треба много више, свакодневно, вежбати у томе да одређују значења речи по разним реченицама, да узимају исту реч у другим значењима, чиме се нарочито изоштрава њихово језичко осећање. Тражење синонима и хомонима у овом правцу има велику вредност. То се може с успехом радити још у првом разреду основне школе. А кад би се то у већој мери радило још тада, па кроз све разреде основне школе, без сумње би и та деца долазила с више спреме него што обично долазе, и знање би било веће.

Стога је, мишљења сам, неопходно потребно да се у четвртном разреду основне школе обрати изнад свега особита пажња српскохрватском језику и математици. Неопходно је потребно да сами учитељи увиде да су сва она друга знања

мање или више споредна, а да је знање из та два поменута предмета основ целокупном даљем гимназиском школовању. Важније је да деца из тога градива буду солидно спремљена него да носе неколико непотребних и површно примљених ствари из неких других предмета. Јер чему ће и све оно знање о сливовима и све оно што се по тим сливовима учи, кад се то градиво неће детаљније обрађивати све до четвртог разреда гимназије? А оно што се из тога у четвртом разреду основне школе урадило, по сили разних прилика и услова, није било могуће солидно прећи, потпуно савладати путем очигледног претстављања. Нека и надзорна власт у том правцу делује, нека тражи бољу припрему из језика и математике, а мање остало, па ће ученици уносити у гимназију више знања и мање ће бити муке на крају првог полугодишта, кад се неспремни, неспособни и немарљиви ученици отпуштају из школе.

Друга би напомена била гимназиским наставницима, нарочито оним за српскохрватски језик. Они треба да имају утврђено мерило по ком ће одређивати минимум који је потребан за пријемни испит. Они треба да сами за себе прецизирају оно што је у Правилима непрецизно или је речено сувише оштро. Ова опаска произлази из чињенице што би мали број ученика могао положити овај испит кад би се дословно поступало по закону. Како пак ни сами наставници покаткад не знају шта и колико треба тражити, потребно је, бар приближно, показати шта се неизоставно мора знати. А да би се, углавном, поступало једначито, треба издвојити шта је главно, шта споредно, па прво тражити без поговора, а друго и не захтевати нарочито. Тај минимум, мислим, могао би се свести у ово речи:

Од ученика треба тражити да по диктату потпуно исправно знаду писати обе азбуке; да потпуно исправно могу одредити које су речи у реченици: именице, личне заменице I, II и III лица (само као заменице, без других одредаба!), глаголе, обичне придеве (који не личе на прилог или именицу и сл.), бројеве — с једне стране, и општим називом *нейроменљиве речи* све остале речи — с друге стране; да код глагола знаду направити облик за садашњост, про-

шлост и будућност, не тражећи при том никакве ближе одредбе (род, број, лице, врста времена и сл.); да у најобичнијим непроширеним реченицама типа *Орач оре* потпуно поуздано одређују подмет и прирок; да знаду *исјричайи* оно што су ту прочитали или оно што су раније учили (напамет или што су читали као причу).

Иако може изгледати да је набројено више него је казано у Правилима, ипак је овде просто и јасно казано шта је најнеопходније да зна дете да би се с њиме од првих дана могле радити нове лекције. Не треба, и не смемо, замарати испитом већ заплашену и заморену децу, него на прост и непосредан начин добити од њих одговор који тражимо и наћи још ту, на испиту, начина да деца осете да је и ту школа слична њиховој, основној.

Кад би се овако схватиле ствари и кад би се с оваквим захтевима ишло на испит и овако постављала питања, без сумње би се могло примити и оно што неки захтевају: да учитељи присуствују испитима. Ја бих им, да сам властан, дозволио да они, *баш они*, врше испите, да они питају своје ученике пред одређеном комисијом.

Што се пак покатакд говори да терминологија није иста у основној школи и гимназији, треба бити с тим начисто: на овом се испиту у потпуности служимо и речником и терминологијом које доносе ученици из својих школа, па примамо запету и зарез, тачку и точку, „козје ноге“ (наводнице) и знаке навода итд. Али кад ученик не зна азбуку, или не разликује главне врсте речи, или без смисла меша непроменљиве речи с променљивим, или слабо чита и препричава, — ту се не може на испиту радити за душу.

Зато треба да добро отворе очи и они који спремају децу и они који их испитују. Као у сваком послу, мера се мора држати, али врло опрезно.

М. С. Лалевић

О PRAVOPISU

Jezik se neprestano menja, za nj vredi ona Preradovićeva: „Stalna samo mijena jest“. To je već svakome poznata činjenica. Menjaju se glasovi (izgovor), oblici, reči i njihova značenja. Pro-

mene su stalne i pravilne. Nije ovde mesto da u to dalje ulazimo, a još manje da iznosimo uzroke i pravila tih promena. Dovoljno je da konstatujemo da postoje promene glasova — a to nas ovde najviše interesuje — ne samo u zasebnim rečima, prostim i složenim, nego i u rečima u vezanom govoru, u rečenici. Te promene glasova se zbivaju u savremenom stadiju jezika, u njegovoj statici. Ali se promene zbivaju u toku vremena, u raznim periodama istoga jezika, u njegovoj dinamici. Čak nestaju i nastaju novi glasovi u glasovnom sistemu jednoga jezika. U jednom su jeziku te promene obilnije i brže, u drugom su one ređe i sporije. I vremenski posmatrano, u različnim periodama istoga jezika tempo promena je različit. Prema tome, i način pisanja — a to je pravopis — treba da bude takav da označava sve promene u istom vremenu, kao u zasebnim rečima, tako i u rečenici. S promenom glasova u toku vremena treba da se menja i pravopis; u jezicima gde su glasovne promene brže, i promene pravopisa treba da su češće, i obrnuto. Onda će pismo biti verna slika govora.

Princip pravopisa treba da je, dakle, *fonetički* (glasovni). To znači: *Piši kako govoriš, a čitaj kako piše!*¹ Fonetički pravopis je postulat postanka i rezon postajanja glasovnoga pisma, tj. on najbolje odgovara zahtevu da pismo bude verna slika govora. On je i s društvenoga gledišta jedino opravdan, jer je taj pravopis i najjednostavniji i najlakši. Najjednostavniji, jer ima toliko slova koliko glasova; jer su slova tako poređana u pismu kao i glasovi u govoru, pa ko zna pravilno da izgovara glasove i da govori, taj će pravilno i pisati. Najlakši, jer je broj slova tako sveden na minimum, a broj pravila također minimalan i što je glavno, pravopisna pravila izlaze iz samoga govora. Zato ih je najlakše pamtiti, primenjivati i upotrebljavati, ne samo kod fiksiranja govora pismom nego i kod pretvaranja pisma u govor. Nije potrebna naročita mnemotehnika ni vežba pri tome. A što više postići sa što manje napora — to je zlatno pravilo svakoga rada. Sve veća ušteda napora i energije pri pisanju i čitanju — to je princip i pravopisa. U tome je, eto, i socijalna važnost fonetičkoga

¹) To je načelo formulisao J. Chr. Adelung (1788), ponovio ga J. Kopitar (1808), Sava Mrkalj (1810) i Vuk (1814) (Vidi: Lj. Stojanović, *Život i rad Vuka Stef. Karadžića*; A. Belić, *Pravopis srpskohrvatski u Nar. enciklopediji sv. III*; K. Georgijević, *Načelo „Piši kao što govoriš“ u Glasniku Prof. društva, j. nuar 1935*).

pravopisa. U naučnim se knjigama mogu označavati posebnim slovima sve nijanse izgovora jednoga glasa radi naučne tačnosti. Tako se zaista i označuju u fonetici sve nijanse na pr. glasa $e : e^a =$ otvoreno e ; $e^i =$ zatvoreno e ; $e =$ srednje e itd. Ali za praktično poznavanje jezika takav pravopis bi bio znatno otežan, pa se zato to i ne čini u nestručnim knjigama.

Naš je pravopis svojim fonetičkim principom najbliži gore izloženom zahtevu glasovnog pisma. On najbolje odgovara svrsi toga pisanja i po broju slova i po načinu pisanja, tj. on se prilagođava savremenim i istoriskim promenama jezika. Dabome, koliko se tiče našeg jezika i u poređenju s drugim evropskim pravopisima. (Mogućnost pronalaženja novih zakona i novog načina pisanja — ovde ne dolazi u račun). I to ćirilskim pismom je bliži nego latinicom, koja dosad nema jedinstvenih slova za tri glasa: *lj, nj, dž*.¹ — Ako bi se htelo primetiti da na pr. engleski pravopis ima 26 slova prema našim 30, dakle tobože manje, — pogrešilo bi se, jer engleskih 26 slova označuju 12 vokala, 9 diftonga i 25 konzonzanata, dakle 46 različitih glasova engleskih. A to se protivi baš fonetičkom pravopisu, jer svakom slovu treba da odgovara samo jedan, i to uvek isti glas. Manji broj slova nego što je glasova čini engleski pravopis baš težim i kompliciranijim, jer jedno slovo označuje jedan glas, ali i drugi, treći, pa čak i četvrti, peti; na pr. slovo *o* je znak za 5 različitih glasova: \bar{o} , \check{o} , („o“ kratko) $\overset{a}{o}$, $\overset{a}{\delta}$, *u*. Sad je potrebno znati kad je slovo *o* znak za koj od tih glasova. Onda opet, po dva tri slova označuju jedan glas; na pr. *eau* = *o*, drugi put je *eau* = *ju*; *ei*, *ey* = *i*, drugi put je *ei*, *ey* = *e* itd. Kad bi se bar moglo uvek znati iz položaja slova u reči koji glas ono označuje! Ali i to se ne može uvek znati. Katkad se mora pamtititi sama reč i njeno značenje da bi se znao izgovor njezin i da bi se pravilno napisala. Zaista, teško je zamisliti težu i kompliciraniju ortografiju nego što je ova, koja iziskuje silnu memoriju i upotrebu velike količine duševne energije. Ona je sasvim protivna našoj fonetičkoj ortografiji. Zato s pravom veli B. Shaw u predgovoru svog „Pigmaliona“: „Njihova je ortografija tako očajna da niko ne može naučiti kako od prilike jezik zvuči“. (Dr. J. Torbarina, Shaw i fonetika u „Obzoru“ od 6-XII-1934). Iz ove

¹ Vidi o tome A. Belića Pravopis, 3 izd. Beograd 1934, § 3.

suprotnosti, namerno date, lakše je uvideti opravdanost i prednosti fonetičkog pravopisa.

Nijedan pravopis, pa ni naš — koji je „najfonetičniji“ od svih nije idealno fonetičan, tj. sasvim verno ne fiksira govor, ni svojom azbukom, ni pravopisom. Uzroci tome su, u glavnom, dvojaki. Prvi je uzrok (tiče se azbuke) u teškoći (gotovo bi smo rekli: nemogućnosti) sasvim tačnog fiksiranja svih nijansa u izgovoru glasova. Svi koji govore jednim jezikom ne izgovaraju glasove sasvim jednako. Izgovor jednoga glasa razlikuje se ne samo po dijalektima nego i po lokalnim govorima. Čak ni dva čoveka istoga jezika ne izgovaraju sasvim jednako jedan te isti tip glasa; možda bi se moglo reći i za jedno te isto lice da u toku svoga života ne izgovara jednako jedan te isti tip glasa (mislimo pri tome na ljude normalne sposobnosti govora, a ne na one s defektom u govoru). To dokazuje eksperimentalna fonetika sa svojom objektivnom metodom. Namerno kažemo „tip glasa“, jer bi se zapravo moralo govoriti o, na pr. *l, r, e — glasovima*, a ne *l, r, e — glas*u. Svaki od tih, a i drugih, glasova ima u izgovoru lica istoga jezika mnogo nijansa, ali je pismom fiksirana samo jedna kao reprezentant čitave serije istovrsnih glasova, Tako bismo mogli reći: glas označen sa *r* je predstavnik *r*-glasova, glas označen sa *e* je predstavnik *e*-glasova itd. Kad znamo psihofizičke procese govora, lako možemo razumeti pojavu tako bogatog glosovnoga nijansiranja. Analogno je i slovo predstavnik niza znakova za tip glasa. No za opravdanje i odbranu fonetičkog pisanja glasova možemo reći, da se u svakom jeziku pismo upravlja po izgovoru *književnog* jezika, a on je u izgovoru određeniji i manje nijansiran negoli izgovor svih glasova u čitavom jeziku, u svim dijalektima i govorima jednoga jezika. U književnom se jeziku određuje tačan izgovor, pa se veli: glas *r* se izgovara tako i tako, a slovo *r* je njegov znak (U našem je jeziku izgovor glasova: *č, ć, dj, dž* nešto nestalniji). Inače da nema toga tipiziranja izgovora glasova, svako bi pismo sadržavalo more znakova. A to bi otežalo učenje i poznavanje pisma, pa bi takvo pismo promašilo svoj socijalni cilj. Konačno, stručne knjige, fonetike i gramatike dijalekata, radi naučne tačnosti upotrebljavaju dosta veći broj znakova (slova), ali to je samo za uski sloj ljudi. — Naša azbuka u glavnome tačno fiksira glasove našega književnog jezika, i to — kako smo već rekli — azbuka

bolje nego abeceda (zbog slova: lj, nj, dž). Ipak ni jedno ni drugo pismo nije sasvim verno izgovoru. Na pr. glasove *š* i *ž* ispred *ć* i *đ* (u rečima kao: lišće, mašču, gvožđe, gorožđe i sl.) izgovaramo drukčije nego ispred drugih glasova (na pr. u: šuma, žar, naš, jež i sl.). U prvom slučaju bismo morali te glasove i drukčije označiti, možda sa: *ś*, *ẓ̌*. Onda, ne pišemo *j* između i-o, u rečima kao: bio, vidio i sl., iako se tu čuje glas *j* (bijo, radio) Mi pišemo *ts* ili čak *ds* (na pr. hrvatski, bratsvo, gradski, go-spodstvo i sl.), iako izgovaramo *c*.

Drugi je uzrok nepotpune fonetičnosti pisma, a tiče se same ortografije, u pojavi da se izgovor reči menja u gornjoj vezi, zavisnom u rečenici, a nisu promene samo u zasebnoj reči. Mi govorimo u rečenicama; rečenice su jedinice govora. Ako se na taj način nađe zasebna reč s krajnim konzonantom ili grupom konzonanata pred rečju koja počinje s konzonantom ili grupom konzonanata, nejednakih po mestu stvaranja ili po zvučnosti, onda, nastaju u izgovoru iste glasovne promene kao i u posebnim rečima, tj. izjednačenje ili ispadanje konzonanata. Tako na pr. krajne *c* prethodne reči postaje pred zvučnim konzonantom iduće reči zvučni glas (za koji mi nemamo ni znaka u pismu), koji bi se mogao označiti sa *dz*, a govori se u dubrovačkom govoru u reči *dzora*. Konzekventno fonetičkom pisanju mi bismo morali pisati na pr. u rečenici: otac ga ukori — otadz ga ukori. Sličnih promena ima još mnogo. U rečenici: *od tereta sam pao* ležerni izgovor (ali ipak književni!) je: otereta... Isti je glasovni proces kao u reči *otera* (od-tera: ot-tera; otera). U rečenicama: *prst ću ti otseći, mast ćeš prosuti, nerast će pobeći* i sl. podvučene reči doživljuju isti glasovni proces kakav je i u futuru glagola: *plešču, pašćeš, narašće* i sl., a sličan glasovnom procesu u instrumentalu sing. deklinacije na i-: *mašču* (mast-ju: masću), *vlašću* (vlastju: vlasću) i dr. Ili u rečenicama: *vrač bi nam [re]kao, sad će doći, kad se čuje zvono* — podvučene reči se izgovaraju s jednakim glasovnim promenama kakve su u posebnim rečima: *vradžbina, suče* (sudče), *otsečem* (od-sečem: ot-sečem = ocečem), itd., itd. Nijedan pravopis ne fiksira pismom promene glasovne nastale među rečima u rečenici, pa ni naš pravopis. Razlog je gramatički: morfološki lik posebnih reči bi se jako izmenio, iskrivio u pismu; i fonetički donekle, jer u laganom i svečanom govoru odeljuju se reči jače nego u ležernom i brzom govoru, pa su navedene gla-

sovne promene manje odn. uklonjene. Najzad još su najveći razlozi psihološke prirode: iako se glasovi na kraju reči u rečenici menjaju, ipak je glasovna slika ili pletstava, koja je psihičke prirode i koja upravlja izgovorom danih reči, obično sa neizmenjenim krajnjim suglasnikom¹.

Priroda glasovnog pisma i cilj pisanja, videli smo, zahteva da se pismom pruži što vernija slika govora. To potvrđuje i iskustvo. Uzmimo neškolanog, ali dabome, pismenoga, čoveka. To znači čoveka koji je naučio slova, ali se nije vežbao u pravopisu; čoveka koji se i ne obzire mnogo na pravopis, jer ne piše za javnost i nije mu uopšte stalo da pravilno piše. Kako on piše? Ukoliko iz nemarnosti ne prepusti sve slučaju, pa samovoljno sastavlja i rastavlja reči u pisanju, — on se i nehotice drži fonetičkog principa, tj. piše kako govori, a govori kako je čuo. U njega je akustička pretstava reči življa od vizuelne. Zato će on u našem jeziku pisati na pr.: *bijoje neki čovek paje kazo dateje vidijo da skačeš uvodu... i sl.* (gramatičke nepravilnosti nisu tu važne). Ako napiše eventualno: *proda je* (za prodaje), *pre skače* (za preskače), to je zato što se nešto malo seća da je video *je* i *pre* pisane odvojeno. Koliko u takvom pisanju ima principa, on je nesumnjivo fonetički. Analogno, i prvi pisci svakog glasovnog pisma u svakom jeziku morali su pisati fonetički. U prvom slučaju zato, jer ne znadu ili neće da znadu za pravopisna pravila; u drugom slučaju, jer ih još nema. Pravopisna pravila nastaju mnogo kasnije.

S. Živković

О ЈЕЗИКУ ПЕРА СЛИЈЕПЧЕВИЋА²

Основицу језичког блага Пера Слијепчевића чини његова Херцеговина; прва надмоћност, дакле, његовог изражавања надмоћност је самог краја, чијим речничким благом освежава г. Слијепчевић извесну штурост која се може приметити ако не у лепој књижевности, а оно у научној, публицистичкој и новинарској прози нашој. Може се рећи *камоли*³ место Сли-

¹ О овом врло интересантној појави в. код проф. А. Белџа, *Граница sloga i sastav reči u srpskohrvatskom jeziku*, Glas S. K. Akademije CLVI, 116 i dalje.

² Чланак је рађен само на основу текста Слијепчевићеве студије „Његош као уметник“.

³ Курзив је свуда потписаног.

јепчевићевог *некмоли*, али зашто да се каже, кад је *некмоли* народскије, а самим тим и од јачег утиска? Колико би се људи који читају и пишу нашло да не знаду одмах, шта значи *заузлавајти*? Мислим да би их се доста нашло и који не би знали ни за употребу речи *чело* у смислу једног дана или једне ноћи, али употребу која долази само кад се ради о више него једном астрономском дану (3 чела = дан-ноћ-дан или ноћ-дан-ноћ итд.). Све је то овејан народни израз, али треба имати веома јако осећање језика, велику љубав за његово неговање и отпорност према утицајима, па сачувати оно што се од куће понело и још ново стећи. Ако од речника пређемо на обрт, израз, облик, — сусрешћете исту појаву. „Ја бих овде као да се ослободим те наследне симпатије...“ стоји у једној реченици г. Слијепчевића. „Ја бих да *шећам*,“ „ја бих да *чићам*“ — ко не зна за широку употребу тог облика у нашем народу, али облика који се губи у књижевном језику. Кад је реч о старом једном уметничком проблему који ни данас још није решен, г. Слијепчевић ће рећи: „Ено га још данас у Немачкој на дневном реду.“ Ако је реч о средњевековним претставама које су се настављале данима, г. Слијепчевић ће рећи: „Тако су настављали своја приказанања *онџ* у средњем веку.“ То је наш језик, тако говори наш човек. Тако говори, али на жалост не би се могло рећи да тако и пише.

Наш културни развитак био је у многама везан за стари словенски, за ону мешавину звану „славјаносербски“ као и за рускословенски језик. Добро, то је одбачено, али су извесне речи остале и одомаћиле се на корист нашег књижевног језика. За мене бар у оном стиху из народне песме: „Кад човека *самртџ* нађе“ реч *самртџ* има песничку вредност коју нема њен обични облик *смртџ*. Тако и Слијепчевићево *подобџе*, *величајно*, *государсџтво*. И што је најлепше: последња реч налази се у истој реченици у којој и сасвим комодни, кафански израз *закачиџи*, који ваљда у Слијепчевићевом тексту први пут улази у књижевни језик: „Чак је, вели, и руско *государсџтво* мало *закачено* у лицу кнеза Долгорукова.“ Ту је оно творачко у језику г. Слијепчевића: једна стара реч — емигрант, и једна још ни од кога непризната — са улице, могу врло добро да се замесе у једну реченицу, али само под усло-

вом да буде добар квасац језичког духа и осећања. Тај квасац има и мајсторски се њиме служи г. Слијепчевић.

То је творачко код г. Слијепчевића, као што му је творачка и употреба појединих речи које опет ваљда први пут у том значењу он употребљава. Кад ми је један пријатељ и колега причао о Слијепчевићевој студији „Његош као уметник“ и кад сам га поближе питао за садржину, прво што је рекао било је: „Замисли молим те: *посно* Мићуновићево јунаштво!“ То је било прво чега се сетио и што је с времена на време понављао.¹

Излагање г. Слијепчевића? Погледајте страну на којој је изложен постанак и развитак драме, па ћете видети да је то приповест о једној судбини. Драма је имала свој живот, своје мене и преображаје кроз земље и векове. Та судбина дата је начином који је управо приповедачки. Ту лежи велика драж Слијепчевићеве прозе: њена уметничка вредност. Добар стручњак, пред читаоцима се г. Слијепчевић појављује просто као члан њихова друштва, само члан који има да им каже ствари које они не знају. Ништа ту не мирише на катедру.

„Његош се подухватио да ипак опева црногорски покољ и његова је слава у томе да је уметнички савладао ту страшну тему. *Стручно* говорећи, успео је да и код читаоца незаинтересованог побуди дубоки интерес, симпатију кроз ужас, како је тражио Аристотело.“

Јесте ли опазили? „*Стручно* говорећи“, каже г. Слијепчевић, али пошто је већ то показао „нестручно“. Да, г. Слијепчевић не излаже ствари „стручно“, већ их мајсторски опише, уметнички исприповеда и, кад је најјаче заинтересован, просто — опева. Његова проза је слој један посебни који израста из поезије, а из којег израста суво, исправно, апстрактно излагање, какво се обично сусреће у научној прози и каквога, наравно, има и код г. Слијепчевића. А да је г. Слијепчевић заиста опевао *Горски вијенац*, у то читаоца није потребно убеђивати, јер на једном месту г. Слијепчевић и сâм пређе у стихове. Кад описује како се Црногорци држе после бојева, он то овако каже:

¹ У Слијепчевићевој реченици стоји управо: „...гипко и посно прегалаштво што сева из очију Мићуновића“.

„Ти људи не грме ни кукњавом ни хвалом, после боја,
 Но спокојно пуше и говоре
 Ка да посла јуначког нијесу
 Ни очима нигђе видјели.“

Ето колико г. Слијепчевића може да понесе предмет којим се бави. Иначе, стихови нису ни на висини Његошевој, ни на висини народне песме, ни на висини г. Слијепчевића. Ти стихови доказују да у стварима језика, као и другим, треба од људи учити, појавама се надахнути, извесне узорне имати пред очима, али да не треба никога и ништа подражавати. Можда је, како је велики мајстор језика и велики његошевац, баш ту поуку, овим посредним путем, хтео да нам да г. Слијепчевић.

Милан Вукићевић

УЧИТЕЉ, НАСТАВНИК, ПРОФЕСОР

Све те три речи имају у основи заједничко значење лица које некога учи, и зато су оне синоними. Али — као што је то уопште код синонима — те три именице имају и своја посебна значења и своју мање или више одређену границу употребе, — значи, дакле, да међу њима има и разлике. Она је и сасвим природна и разумљива када се зна да је само први од тих назива — *учишћел* стара, општесловенска и простонародна реч, а коју Вук једино и има у своме Рјечнику. Али у Вуково време, и пре њега нарочито, сем те речи био је обичан и назив *мађистор*, како се звао стални, плаћени учитељ у основним школама. То је уједно и први туђи назив који је ушао у наш језик онда када се и основна писменост ослобођавала свога чисто црквеног карактера и добивала све више световни смер. У неким нашим говорима познат је и назив *даскал* који је грчког порекла — *διδάσκαλος*, тј. учитељ, — и првобитно је дошао свакако из варошких грчких школа којих је некад у нашој земљи било доста.

Уска веза између црквеног живота и вештине читања и писања огледа се лепо у називу *ђак* који је управо значео „ђакон“ од којег је и постао и налазимо га у самим почецима наше старе писмености у облику *дијак*, тј. писмен човек, па онда и писар. Грчка реч *ἡγούμενος*, која значи и игуман, управо: вођ, управитељ, преводи се у НЗавету на цркве-

нословенски *настѣвникъ*, а код Вука — *учиѣль*. То је општа појава и не наводи се само код хришћанских народа. Тако арапски назив *хѣџа*, који данас у нашем језику значи просто муслиманског духовника, има право значење „учитељ“. Из јеванђеља знамо да је и јеврејски рабин исто што и учитељ: Равуни! које значи учитељу, Јован XX 16, иако тај учитељ данас врши југлавном духовничке дужности. Он је, дакле, учитељ Божјег закона. А и за хоџу — тачније мујезина — каже се да *учи* на џамији када с минарета, пет пута на дан, слави име Алахово.

Наш св. Сава који је био први српски архиепископ назват је у његову тропару и учитељ и наставник пута који води у живот. Тако се са прослављањем св. Саве кроз црквену песму и одржао назив *настѣвник*, који је ушао и у наш нови књижевни језик. Та се реч налазила и у старословенском језику која као и њен грчки еквивалент значи управо вођа уопште, односно управник, чувар и сл. Сужавањем тога значења добило се учитељ који и јесте онај ко руководи науком писања и читања. И св. Сава је заправо вођ пута који води у живот.

Такво првобитно значење има и споменута реч *мађистѣор*, која је латинског порекла, тј. *magister*, одакле је и *мѣшѣар* и *мајсѣор*, први преко талијанског *maestro*, а други преко немачког *Meister*. Такав развитак значења показује и реч *гувернер* која, сем управљач, поглавар, значи и лице које руководи нечијим школовањем и васпитањем. Још уже значење има *гувернанѣа*, тј. васпитачица најмлађих.

Да се у самом појму наставник крије значење онога ко води, показује и старословенски глагол наставити који стоји место грчког *ὀδηγεῖν* и који се преводи и обичним глаголом водити када је говор о стварном вођењу, тј. пут показивати. На пример слепац слепца води, али: Дух истине упутиће — ст. сл. наставитъ — вас на сваку истину, Ј. XVI 13.

Тај глагол, који је био врло обичан у нашем старом језику, није продро и у наш нови књижевни језик, иако га понекад налазимо код писаца у прошлом веку. Тај се глагол може заменити и обичним глаголима: научити, упутити, као што је то и Вук чинио у преводу Новог завета.

Али су се у књижевном језику утврдили поред *настѣв-*

ника и речи *наставница*, *настава* и *наставни* које су начињене у прошлом веку, јер је за то било потребе

Чим се назив наставник нашао поред назива учитељ, морало се извршити разликовање у њиховој употреби. Та је разлика с временом и озваничена тиме што је назив учитељ задржат за основну наставу. Сем те службене употребе остала је разлика између та два назива и у њихову значењу: учитељ је уопште онај који неког учи, независно од тога учи ли систематски у школи или ван ње. Такви су и црквени учитељи, а њихови су следбеници ученици. Да узмемо најобичнији пример: Христос је био учитељ који је имао своје одане ученике. Међутим наставник је везан за школу, за „затворено“ учење, а ученици се његови могу звати и ђаци, док се у показаном значењу уз реч учитељ не може употребити реч ђак место ученик.

Остаје још трећи назив за лице које учи: *професор*. Та је латинска реч ушла у наш језик право са запада, и то преко немачког. И њој основно значење није оно које она данас има, него значи оног који јавно нешто исповеда, признаје, излаже, одакле је постало и значење: јавни учитељ. То јавно излагање научних истина које врше професори, сачувало се и у називу јавни професор када се односи на универзитетске професоре. Такву су титулу доскора носили и редовни и ванредни професори Загребачког универзитета.

Професора је, према томе, било само на универзитету или којој другој високој школи. Тако је и данас на пример у Бугарској и Русији, док се код нас, као и у немачким земљама, проширио круг употребе назива професор и дат је и наставницима средњих школа. Али се и на томе није стало. Титулу професора употребљавају, заправо злоупотребљавају, и различити вештаци, било учитељи играња и лепог понашања, или кројења, хироманти и други.

Универзитет је ипак задржао за се посебну врсту наставника. То су *доценти*. И тај је назив латинског порекла: *docens* је онај који учи некога, значи, дакле, оно што је првобитно значила и реч *учитељ*.

Тако смо добили четири различна назива за наставнике који су различито распоређени по рангу и по употреби у школама свих врста. Сва четири познају наши универзитети; то су:

виши универзитетски учитељ вештина, хонорарни наставник, доцент, универзитетски и приватни професор, редовни и ванредни. Сви они чине наставничко тело универзитета. За врсту средњошколских наставника постоји латински назив *супрленс* тј. *suprens*: онај који допуњује некога. Он је, дакле, још непотпуни наставник, који тек стиче право да постане професор.

Из свега реченог излази да су у нашем језику с развитком школства примани и поједини називи за наставнике у школама различитог степена. Ту се званичним путем вршило разграничавање, али је поред тога језик отишао и својим путем и начинио разликовање наведених назива које је несумњиво — као увек у таквим приликама — обогатило језички изражај.

П. Ђорђевић

СИТНИ ПРИЛОЗИ

1. Клиске

У „Политици“ 19 апр. о. г. изишла је необична белешка:

„Још пре 2400 година људи су се клизали на залеђеним мочварима Посавине у Доњој Долини среза босанско-градиског.“ У том преисториском насељу ископао је г. Ђиро Трухелка једну ножну кошчуру, а озго и са стране с пробушеним рупама, кроз које су провлачени каиши за везивање клизачева стопала. Писац ове белешке А. К. додаје „да се по овом факту може утврдити да јој се да преимућство пред свим, осталим сличним налазима у свету“!

*

Ово је чисто на чисто фантастично домишљање, јер су се баш исте овакве *клиске*, — како су их деца звала, — правиле од коњских *џанги* (опет дечија реч за кошчуру) и на њима се клизала све до год. 1869 у Шапцу. Ова реч *клиска* налази се правилно употребљена и код Јована Бошковића, а писац А. К. крсти је „*клизалька*“, што је сасвим наопако, јер под том речи разуме се у снегу углачана стаза, а друго јој је име *шоциљајка*. Клизачи би узели мотке, у чији је доњи крај био укуцан гвоздени клинац и наглим ударцима изамахушке о лед отиснули би се да лете као стрела.

Свакојачко да је оваквих клиски могло бити и у старо

доба — а неколике се налазе и по европским музејима — па дотрајале све до наших дана. Али ова сарајевска, коју сам тачно прегледао, судећи по једва такнутом *оквизу* (патини), не узимајући у обзир ни напукле рупе нити један окрзан крај, држим да јој нема више од 90 година!

Напоменућу најзад овде да не треба губити из вида да досад нигде у свету није нађена ни једна клиска за коју би се могло неоспорно утврдити из ког је времена, зато подлеже сумњи да ли је уопште и употребљавана у преисториско доба. Држим да није.

Др. С. Тр.

2. M o r e u z

Šta je to moreuz? Kad sam, već pre rata, prvi put video napisanu ovu reč (a bilo je to u Ljubljani), sećam se da sam stao kao pred nekom nakazom. To da je slovenska reč?! pa knjiga je bila srpska, ćirilicom štampana! Kako da dođe „eu“ u jednu slovensku reč? U latinici mi je reč izgledala kao da je Nemaц napisao slovenačko kakvo prezime na pr. Koprivec (izgovor dijalektični: *Kopriuc*), *Kopriuc*, *Kopriuz*!

Moreuz je jedna nakaza, načinjena valjda od leksikografa Popovića 80 godina prošlog stoleća. Kako da se *uz*, koji ne ekzistira, spoji sa imenicom „more“?

Daničić je 1865 (prema Brozu—Ivkoviću) pisao: morska uzina.

Slovinci pišu dobro: morska ožina (tesnina).

To je terminologija. Beograd će bolje proći kroz „morsku uzinu“ (užinu? tesninu) nego kroz fantastičnu nakazu „moreuz“.

Fr. Itešić

3. Још неколико ријечи што означавају камен

У посљедњум броју НЈезика прибиљежио сам неколико ријечи што означавају камен, а говоре се у Кистању (Далм. Буковица) и у околини. Овде ћу надодати још неке.

а) Онај куп тученог камена за посипање цесте који се среди украј пута удугуљ, у облику кућног крова, и тако се мјери због исплате човјеку који га је тукао, зове се *мућ*, *мућа*. То ће бити од талијанског *muschio* — куп, хрпа, у дијалекту *muscio*, чит. *мућо*. Тако се говори готово у свим далматинским крајевима, па се од тога вели и: тући мућ, посипати цесту мућем. У средњој Далмацији има и село *Мућ*.

б) Већина икаваца говори у Далмацији за камење уопће: *сѣйне, сѣйна* (стијене), док су далматинском ијекавцу *сѣијене* само *клицуре*.

в) Од познате ријечи *ѣѣлак, ѣѣлка* (-ситан камичак) изведен је у нас глагол *ѣѣлаши се, ѣѣлам се* у значењу: играти се на пиљке (у Барањи шкуљати се од: шкуљ, Вук).

г) Мјесто *ѣлочник* кажу у Далмацији *сѣлѣж, сѣлѣжи* (и *сѣлѣц, сѣлѣци*). У Парчићеву Рјечнику има: *салиж, салижа*, маск. Вук има *сѣлѣц*, фем. с напоменом да се говори у Рисну. Та ријеч долази од талијанског *il selciato* (рјеђе *la selciata*).

Новак Новаковић

*

У Кордуну и Лици тучен камен којим се посипају цесте зове се *шучѣнац*, а онда и *бѣшуда* (исп. тал. *battuta*) од чега долази и глагол *бѣшудѣраши*, тј. посути цесту стученим камењем.

Др. М. Појовић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

144. „*Лакнуло му је као да је скинуо с грудију окове ...Ишао је разгаљених грудију...*“

Од имен. *грудѣ* генитив правилно гласи *грудѣ*; облик *грудѣју* (образован према обл. старог дуала: *очију, ушију*) не иде у књижевни језик. Зато је и у наведеним реченицама место: „скинуо с *грудѣју...*“, „разгаљених *грудѣју...*“ требало рећи ...скинуо с *грудѣ...*, разгаљених *грудѣ...*

145. „*У том часу измиљила је из зида велика змијурина.*“

Измиљѣши је неправилно, треба *измиљѣти* (измилети). Отуда је и у наведеној реченици место: „У том часу *измиљила* је из зида...“ требало рећи: У том часу *измиљела* (измилела) је из зида...

146. „*Često se čovjek javnim poslovima zavorava.*“

Од глагола *замориши* (се) трајни (учест.) глагол правилно гласи *замараши* (се); облик *заморавашѣ се* не ваља. Зато је у горњој реченици место: „*Često se čovjek javnim poslovima zavorava*“ требало рећи: *Često se čovjek javnim poslovima zamara*.

147. „*Oni ne pripovijedaju kamo su se Englezi utapljali.*“ „Камо“ (исто као и *куда*) употребљава се при означа-

вању правца неком кретању; за означавање мировања употребљава се *где* (исп. НЈ II, 19), дакле, не: *камо* су се Енглези..., него: *где* су се Енглези... Место *ушајљали* правилно је *ушајали*. Према томе реченица: „Они не приповиједају *камо* су се Енглези *утапљали*“ требало је да правилно гласи: Они не приповиједају *где* су се Енглези *ушајали*.

148. „При том нам добро ваља *дистингвирајти* функције државне власти од функција...“

Страна реч *дистингвирајти* (лат. *distinguo*, фр. *distinguer*) непотребна нам је код наших речи *разликовајти*, *одвајајти*, *обележавајти* и сл. Отуда и у горњој реченици место: „При том нам добро ваља *дистингвирајти*...“ требало је рећи: При том нам добро ваља *разликовајти* (одвајати...).

149. „Знаменијти немачки *историчар* *деветнајстог* века Вахлер *писао* је...“

Погрешно је говорити и писати: *једанајст*, *дванајст*, *штринајст*... *деветнајст*; правилно је: *једанаест*, *дванаест*, *штринаест*... *деветнаест*. Зато је и у горњој реченици место: „...историчар *деветнајстог* века“ требало рећи: ...историчар *деветнаестог* века.

150. „Морнарима су и нос и уха били *пун* чађи.“

Од именице *ухо* за номинатив мн. употребљава се облик старе двојине *уши*; обл. *уха*, који је новијег постанка, не иде у књижевни језик. Зато је у горњој реченици место: „Морнарима су и нос и уха били пуни чађи“ требало рећи: Морнарима су и нос и *уши* били пуни чађи.

151. „*Признаће* га *владарет* по *пјети* *запосједнутих* крајева.“

„По њему *запосједнутих*“ је према нем. *durch ihn besetzt*; правилно је: *од њега запосједнутих* (заузетих). Према томе у наведеној реченици место: „...*по пјети* *запосједнутих* крајева“ требало је рећи: ...*од њега* *запосједнутих* (заузетих) крајева.

152. „*Он* *ради* *стиснутих* *зубију*...“

Од имен. *зуб* генитив мн. правилно гласи *зуба*; обл. *зубију* не иде у књижевни језик (исп. т. 144). Отуда је и у горњој реченици место: „...*стиснутих* *зубију*“ требало рећи: „...*стиснутих* *зуба*.“

153. „Ови су крајеви пре четир хиљаде година били пошћуно џустии.“

„Четир“ (и „четри“) је покрајинско; књижевно је *четири*. Зато је у горњој реченици место: „Ови су крајеви пре *четир* хиљаде...“ требало рећи: Ови су крајеви пре *четири* хиљаде...

154. „*Skinuo je kaput, raskopćio prsnik i sio...*“

Раскојчиџи—*раскојчим*... не ваља; правилно је *раскојчаџи*—*раскојчам*... Отуда је и у наведеној реченици место: „...*raskopćio* kaput i sio“ требало рећи: ...*раскојчао* капут и сео (сио).

155. „*Pride i poljubi koščatu njegovu ruku.*“

„Кошћат“ је покрајински облик. Иако се и у речницима, на пр. у великом акад. речнику, може наћи и *кошћатџи* и *кошћасџи*, ипак те речи не иду у књиж. језик, јер је *кошчаџи* постало према *кошчан* (исп. и коштан), *кошчица* (исп. и *кошџица*). Можда неко помишља да је могло постати према *кошће* (збирној именици), али се та именица употребљава само у усамљеним дијалектима; међутим у народу се несумњиво говори *кошчаџи*. Дакле, мора се узети да пишу *кошћатџи* они који не разликују *шћ* и *шч* у изговору. Отуда је и у горњој реченици место: „...i poljubi *koščatu* njegovu ruku“ требало рећи: ...и пољуби *кошчаџу* његову руку.

156. „*M. je ĩloako iшао, a J. je ĩored њега рамљао.*“

У књижевном језику не постоји глагол *храмљаџи* (*рамљаџи*); постоји: *храмаџи*—*храмљем*, *храмао*. *Храмљаџи*, *храмљао*... (*рамљаџи*, *рамљао*) је образовано према обл. сад. вр. *храмљем*... и сл. (исп. НЈ II, 157). Према томе и у горњој реченици место: „*J. je ĩored њега рамљао*“ требало је рећи: ...*J. je ĩored њега храмао*.

157. „*Zdušan učitelj neće dozvoliti da ti djeca izађи na ĩspit, a da ne знају...*“

„Здушан“ је покрајинска реч, место ње треба употребљавати у књижевном језику реч *савесџан*; место речи *дозвољџи* (р. *дозволитъ*) боље је узимати нашу реч *доџустџиџи* (исп. НЈ II, 32). Зато је у горњој реченици место: „*Zdušan učitelj neće dozvoliti...*“ требало рећи: *Савесџан* учитељ неће *доџустџиџи*...

158. „*Na pitanje zašto je krala stalno je sljegala ramenima.*“

Од глагола *слећи* трајни глагол у јужном изговору правилно гласи *слијегашти* (исп. лећи-лијегати); обл. *слегашти* је покрајински. Према томе и у горњој реченици место: „*Stalno je sljegala ramenima*“ требало је рећи: ...стално је *слијегала* раменима.

159. „*Prvotni ljudi nisu imali ovih sprava, ali su...*“

„*Првотни*“, *ursprünglich*, је од чеш. *prvotní*; непотребно је код речи *први*, *исконски* и сл. Зато и у наведеној реченици место: „*Prvotni ljudi nisu imali...*“ требало је рећи: Први људи нису имали...

НАША ПОШТА

И. Ђ. Л. Љубљана

1. Од имен. *људи* поред новијег облика *људима* употребљава се и старији обл. *људма*; исп. о томе опширније у чланку „Коњма или коњима“, НЈ I, 22.

2. У приповедању се може каткада изоставити нека реч у реченици када се по смислу да лако погодити. То је случај и у реченици коју наводите: ...ра се јој:... место: ...ра се јој геџи:... Ове и оваке елизије познате су, и доста обичне, и у нашем народном говору.

3. У реченици „Чувајмо наше море“ замен. „наше“ (м. „своје“) стоји ради истицања. Такви су примери обични и у народном говору, а налазимо их чешће и код Вука: Идите сад *вашим* путем. Даница (1827), 142; Ја сам *моју* главу већ давно бацио у торбу. Дан. (1828), 70 и сл.

Д. В.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грчаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцдерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДРАГО

ГОДИНА III СВЕСКА 9-10

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1935

СА Д Р Ж А Ј

	стрaнa
1. А. Белић: Колико се у нашем језику огледа наше народно јединство?	257
2. F. Stoјanov: Naša pomorska terminologija	264
3. S. Živković: O azbuci i pismu	269
4. Гл. Елезовић: Кукуруз	273
5. Р. Бошковић: О лексичкој и стилској дифренцијацији српскога и хрватскога књижевног језика	277
6. М. Стевановић: Инфинитив и свезица „да“ са презентом	282
7. П. Ђорђић: Облици трпног садашњег времена	288
8. Ј. Ј. Вуковић: О речи <i>прешиосийављени</i>	290
9. Наша пошта	292
10. Регистар III год. Нашег језика	294

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДБОР

ГОДИНА III

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства
просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења
Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД, 1935

ШТАМПАРИЈА „МЛАДА СРБИЈА“ УСКОЧКА 4.

Влад. М. Анђелковић — Грачаничка 12.

Телефон 21-3-52

САДРЖАЈ

III године Нашег језика

	СТРАНА
Вабіћ Владо: Стаје за стоку і живину	176—180
Белић А.: Нова азбука	1—3
О нашој средњошколској граматичи	5—11, 37—44
У спомен и славу Вука Караџића	65—71
Стил и језик	133—141
Језик и музика	161—166
Наши учитељи: Даничић, Новаковић, Стојановић	193—200
Размишљања о језику	225—229
Колико се у нашем језику огледа наше народно јединство?	257—264
Бијелић Ст.: Да ли Бања Лука или Бањалука?	84—86
Бошковић Р.: О лексичкој и стилској диференцијацији срп- скога и хрватскога књижевног језика	277—282
Букићевић Милан: О језику Пера Слијепчевића	245—248
Букићевић Петар Д-р: „видоглед“	50
Вуковић Ј. Л.: О значењу речи: <i>сермија, мал, благо</i> и др.	22—26
<i>Риђа - ринуши - зийа: камен</i>	183—186
О речи <i>йрешйосйављени</i>	290—292
Вушовић Д.: Још о писању речи великим почетним словом	53—54
Откуд реч „зеленаш“?	60
О значењу једног стиха народне песме	91
Да ли <i>задовољан с чим</i> или <i>задовољан чим?</i>	147—149
Георгијевић С.: Још о „први јануара“	180—182
Борђић П.: Питање туђица	16—19
О писању туђих имена	45—47
<i>Хроника</i> или <i>кроника?</i>	86—87
Борђе, Ђуро и сл.	89—90
Ходочашће	114—118
Свети Сава	130—132
О имену <i>Борђе</i>	209—212
Учитељ, наставник, професор	248—251
Облици трпног садашњег времена	288—290
Елезовић Гл.: О значењу речи <i>ђунија</i>	59—60
Кукуруз	273—277
Љивковић С.: О језику, говору, писму і азбучи	206—209
О <i>рђаворпису</i>	240—245
О азбучи і писму	269—273
И.: <i>Међу, између, из и са</i>	81—83
Има ли локатива (седмог падежа) у српскохрватском језику?	100—105
Илешић Фр.: Напомене і примедбе к 8 броју године II „ <i>Нашег језика</i> “	77—80
Језик у једној словеначкој бележничкој књизи	212—215
Moreuz	152
Ившић Стјепан: Још о rijeчи <i>hodočašće</i>	141—143
Јеретов Р. К.: <i>Туде rijeчи</i>	58

	СТРАНА
Јовичић Драг.: Наше речи и туђице	58—59
О једном књижевном изговору	113—114
Киселиновић Ђ.: Слагање подмета с копулом	90—91
Костић Д.: <i>Камен-рипа-штајиви</i>	50—52
Писање „женских“ презимена	200—206, 229—236
Лалевић М. С.: О значењу неких речи и израза	54—57
Питање „главног“ и „споредног“ у настави српскохрватског језика	105—111
„Главно“ и „споредно“ у раду и оцењивању писмених задатака	169—172
Српскохрватски језик на пријемном испиту	236—240
Марјановић Душ.: О значењу речи: <i>кајија, ерлија, везек, сувача</i>	215—217
Московљевић М. С.: О писању туђих имена	47—49
Неколике напомене	118—120
Наук или наука?	143—146
Неколико прилога значењу речи	217—220
Миџдека Р.: Još o pisanju riječi početnim velikim slovom	52—53
Новаковић Н.: О значењима неких речи	152
Joш o неколико ријечи што означавају камен	252—253
Новељић Богић: О једном књижевном изговору	111—112
Pečковић Mirko D-r: Smijemo li dirnuti u ovo pitanje?	99—100
Поповић Милан D-р: Из историје речи	121
О значењима неких речи	151—152
Joш неколико ријечи што означавају камен	253
Радуловић Јован: Глосе о јединственом наречју	11—16
Решетар М.: Је ли стигло вријеме да се уклони јекавски књижевни изговор?	166—169
Smolaka Josip D-r: O nekim tuđim geografskim imenima	4—5
Стевановић М.: Схватање важности српскохрватског језика у средњој школи	71—77
<i>Одрични и учестили, а не: одречни и учестани</i>	173—176
Инфинитив и свезица „да“ са презентом	282—288
Stoјанов F.: Naša romorska terminologija	264—269
Тројановић С. D-р: О значењу неких речи и израза	88—89
О нашим варивима	150—151
Клиске	151—152
Туџан J. Fran: О једном принципском питању	19—22
Уредништво: † Краљ Александар	33
О једном књижевном изговору	35—36
Т. Маретић	97—98
Из једног писма Франа Мажуранића	152
Наши помагачи	153—155
Језичке поуке: 27—30, 60—63, 91—95, 122—125, 155—158, 187—190, 220—224, 253—256.	
Наша пошта: 31—32, 64, 96, 125—129, 158—160, 191—192, 224, 256, 292—293.	
Регистар III год. „Нашег језика“	294—307

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. III

СВ. 9 и 10

КОЛИКО СЕ У НАШЕМ ЈЕЗИКУ ОГЛЕДА НАШЕ НАРОДНО ЈЕДИНСТВО ?

То питање занимало је у току XIX века и стручњаке и нестручњаке, а највише политичаре који су га и решавали и удешавали према својим комбинацијама. Али су се у та питања мешали каткада и политички интереси великих сила. И оне су тражиле да своје политичке или освајачке тежње на Балканском Полуострву поткрепе мало и филологијом. Зато су језичка испитивања ове врсте вршена каткада са великом грозничавошћу, а помало и зебњом да не послуже себичним интересима оних који хоће њима да оправдају своје каткада врло ружне радње. Још нам је у живој успомени како је пре триестак година аустриска влада искористила у политичке сврхе тумачење „босанског језика“ као нечег засебног, одвојеног од српскохрватског језика. Анексија Босне и Херцеговине, која је извршена неколико година доцније, 1908 год., показала је убрзо унутрашњи смисао те изнуђене неистине.

Када је Миклошић, свакако погрешно, поводећи се за разликама међу чакавским дијалектом, који је он сматрао као хрватски језик, и штокавским дијалектом, који је он схватао као српски језик, 1852 г., рекао да су то два засебна језика, према којима и словеначки језик стоји као трећи, он је осетио да му је потребно да се огради од могуће нетачне политичке интерпретације тога тврђења и зато је додавао да су Срби и Хрвати једни на друге упућени и да међу њима мора бити узајамног рада.

Али није само политичка заинтересованост сметала тачном гледању на ова питања. И наша наука доскора није била још способна да одговори на питања о пореклу језика или његову јединству. Чак кад је хтела да буде и објективна, она је често грешила. Јер није тако давно, откада су начела историске граматике и свих дисциплина које су са њом у вези утврђена како треба. Зато су та питања и решавана ра-

није више интуицијом и осећањем, неголи применом правих научних метода. Да није тако било, зар би се разилазили у своме схватању тих питања у примени на наш језик и на наш народ Добровски, Шафарик, Колитар, Вук, Миклошић, Даничић и др. Ја о томе свему нећу данас говорити. Имао сам прилике да се тиме исцрпно позабавим 1925 год., поводом стогодишњице од Даничићевог рођења (в. моју расправу штампану 1925 год. у Даничићеву зборнику, стр. 28—71, под називом Језичко јединство Срба, Хрвата и Словенаца код Ђуре Даничића и његових савременака). Али ћу се ипак задржати на једном интересантном примеру, на Даничићу, који је само за десет година рада показао знатне разлике у овом правцу. Колико је тек тога било за цело столеће развитка тих погледа.

У великој студији својој о разликама међу хрватским и српским језиком 1857 год. (Разлике између езика Србскогъ и Хрватскогъ, Гласникъ Друштва Србске Словесности IX, 1857, 1—59) Даничић никако није могао да нађе тумачење за *три особине*, које су делиле чакавски дијалекат, који је и он за Миклошићем сматрао као хрватски језик, од штокавскога дијалекта, који је он сматрао као српски језик. Даничић је због тога био принуђен да сматра српски језик и хрватски као два језика, и поред тога што је знао да се они у другим особинама својим слажу. Да видимо само које су то особине: 1) Срби имају *ђ*, Хрвати *ј*; 2) Срби знају за ново јотовање, Хрвати не знају; 3) Срби претварају *л* на крају слога у *о*, Хрвати не претварају.

Данас, према данашњем стању наше науке и према данашњим научним методама, о овоме ни говора не би било, јер се зна добро да при појачавању умекшаности звук *ђ* може лако прећи у *ј*, а што се тиче новог јотовања и прелаза *л* у *о*, — да су то појави који су се вршили, први од XVI в. до XVIII, а други крајем XIV века у штокавском наречју; они зато не би могли ни у ком случају сведочити против некадашњег, ранијег јединства та два дијалекта.

На основу тога што Даничић у то време никако није могао да уклони ову сметњу језичком јединству нашег језика, види се како су у то време били несавршени методи наше науке.

Ипак при оваком схватању и Даничић није могао дуго

остати. Он је сувише добро познавао наш језик широм целе земље, а нарочито језик наших старијих писаних споменика, да сва једнакост и сличност нашег језика за њ не би ништа значила према ове три сумњиве разлике! И заиста на десет година после овога Даничић је покајао свој грех. 1867 год. (у расправици под насловом *Ћ* и *ђ* у историји словенских језика, Rad I 106—123) он из основа мења свој поглед. Пре свега сасвим тачно износи да има и Хрвата у великом броју који говоре штокавским говором, па се никако не може рећи да су Хрвати само чакавци, а да је штокавски дијалекат само српски; друго, сасвим тачно тврди сада да језички нема никакве непропустиве разлике међу чакавским и штокавским наречјем, јер се чак и чакавско *ј* може извести из старог *dj* као и штокавско *ђ*, а о осталим цртама, раније изношеним, сада више и не говори.

Истина, начин на који Даничић сада објашњава чакавско *ј* није био тачан; али је сам факат био тачан, тј. да чакавско *ј* место штокавског *ђ* не може значити да се звуци чакавског и штокавског дијалекта не могу свести на заједничке црте једног језика. То је тек Јагић 1891 сасвим несумњиво доказао, научним доказима и несумњивим гласовним процесима (Јагићев Archiv für slav. Philologie XIII, 161—162).

Али данас ни то није довољно. И тачно тумачење односа чакавског *ј* према штокавском *ђ* не би нам дало јасну и одређену претставу о правим језичким односима међу различним деловима нашег народа. Да би се то учинило, потребно је у осветљењу савремене науке дати све моменте који су сарађивали при стварању нашег језика у прошлости и садашњости.

I

Наше прво јединство које обухвата све Србе, све Хрвате и све Словенце пада у време када још нисмо били населили Балканско Полуострво. Не треба мислити да је то каква широкост. Језичко јединство свих народа припада увек далекој прошлости. А прошлост о којој ми говоримо није тако ни удаљена.

Сви знамо да су некад сви Словени говорили једним, заједничким језиком. Последње место становања опште словенске народне заједнице било је негде северно од Карпата

на тремеђи Пољске, Белорусије и Малорусије. За време сеобе народа, када су са једног краја Европе на други ишла германска и келтска племена, када су се упутила у Европу и различна татарска племена — некадашња словенска заједница била је разбијена и распрштала се на три стране света: на исток, где су се појавили доцније Руси, на југозапад преко Карпата — где су се образовали доцније Јужни Словени и на север и северозапад — где су се находили доцније Западни Словени.

Јужни Словени су продужили од III-ег века до краја VI-ог своје померање према Балканском Полуострву, задржавајући се извесно време у равницама Угарске и преживљујући ту, и по другим крајевима северно од Балканског Полуострва, различну судбину.

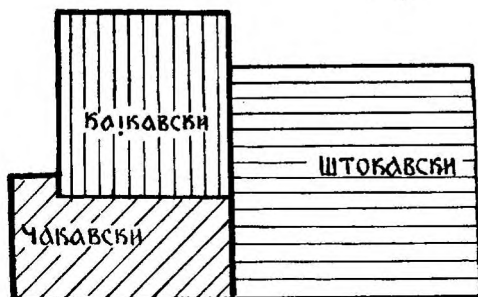
Од догађаја који су се тада збили, дакле до краја VI века, за нас је од нарочитог значаја један. То је догађај који је учинио да доцнији Срби, Хрвати и Словенци развију између III-ег и VI-ог века после Хр. рођ. изван број особина и међу гласовима, и међу облицима, и у синтакси, и у речнику свом који ће их оделити од осталих Јужних Словена. Та језичка заједница, тај слични или истоветни развитак многих особина и чини њихово језичко јединство које претпоставља и извесно јединство живота, дакле, и неко национално јединство.

То јединство није могло бити сасвим краткога трајања, јер је оно било довољно силно да упути развитак језика ових племена у истом или сличном правцу још за неколико векова. Како је била организована народна заједница која је дала то језичко јединство — није моје да одређујем. Да ли су се сви они сабили у ту заједницу под притиском или под нападом непријатеља или под којим другим околностима, остављамо историчима да то пресуде; наше је да кажемо оно што нам језик показује, а то је — да је тада тог јединства несумњиво морало бити.¹

¹ Исп. чување и код Срба, Хрвата и Словенци *ћ* и *ђ* (које се после код њих на различне начине мења), сличне облике деклинације и конјугације (на пр. у генит. јд. заменица и придева *га* место *го* свих других словенских језика, *мо* у 1 л мн. глагола и сл. наст. у другим лицима итд.).

II

И други доказ да је тај заједнички живот трајао доста времена јесте то, што се међу претставницима тога јединства већ отпочињала извесна језичка диференцијација, извесно дијалекатско цепкање. Оно је знак да су се међу становништвом вршили неки поремећаји, можда премештаји и кретања која су их доводила у нове узајамне везе. Али су та племена ипак била и даље узајамно повезана, јер једна особина која се јавља у једном од њих захвата или делимично друго племе или бар једним делом својим захвата и цело друго племе. Ја стављам у ту епоху, све још до нашег доласка на Балканско Полуострво, почетке развитка три основна дијалекта нашег заједничког језика: кајкавског, чакавског и штокавског. И поред извесне разлике међу њима, има увек и велики део нових особина који их спаја: на пр. цео штокавски дијалекат са половином чакавског говора, чакавски дијалекат са кајкавским и сл. Када смо дошли на Балканско Полуострво, кајкавски дијалекат заузео је крајњи северозапад, крајеве јужно испод њега чакавски дијалекат, а исток и према једном и другом — штокавски дијалекат. Да ти дијалекти нису значили неке засебне националне јединице, види се по томе што је кајкавски дијалекат подељен био на Словенце и Хрвате, а штокавски на Србе и Хрвате; само је чакавски дијалекат био само хрватски; али је зато баш чакавски дијалекат небројеним језичким везама повезан са штокавским дијалектком.

Први распоред наших говора на Балканском Полуострву

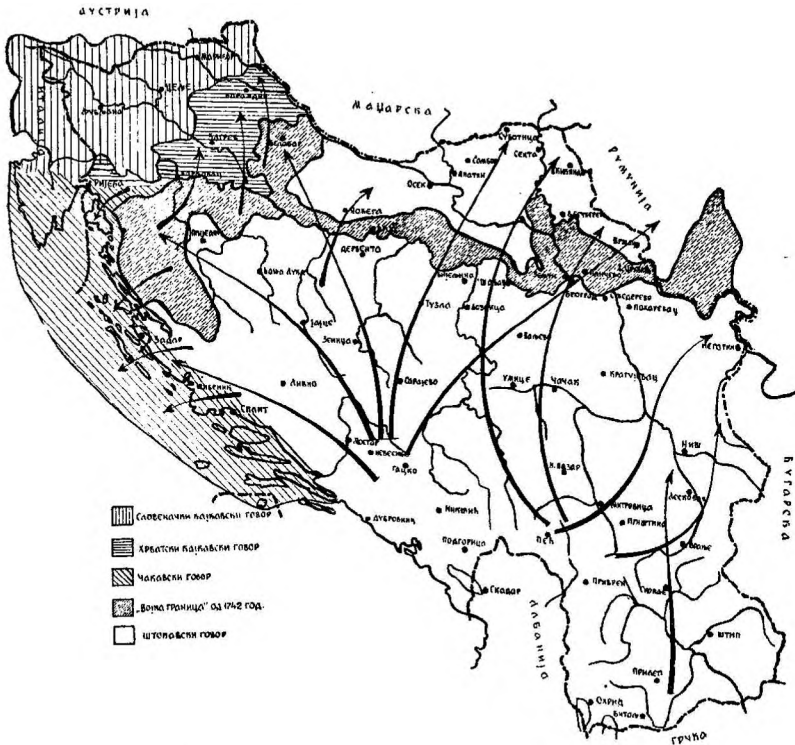
III

Кретање штокавског дијалекта, којим су говорили Срби и Хрвати, и чакавског дијалекта, којим су говорили Хрвати,

на Балканском Полуострву иде у прво време према југу, према пространој обали Јадранског Мора. Исти правац кретања оба дијалекта учинио је да се добије не само паралелни развитак њихов, већ нова узајамност њихова. Црте језичке које се јављају у једном преносе се на други, и гласовне и морфолошке. Може се рећи да се од VII до XIV века јавља нова штокавско-чакавска језичка узајамност. Није зато чудо што су Дубровчани у XV и XVI веку, иако су говорили одличним херцеговачким (хумским) говором, узели чакавски дијалекат као свој књижевни, толико су га осећали као свој властити. Ја нећу набрајати овде све нове црте редом чакавског и штакавског дијалекта, али довољно је да речем да нема ниједне која не би, ако се развила до краја XIV века у једном од њих, прешла и у други. Тако исто се том сличношћу и узајамношћу објашњава да је у XVIII веку у Далмацији Качић-Миошић, који пише домаћим штокавским дијалектом, могао постати подједнако књижевник и чакаваца и штокаваца.

Поменути узајамни развитак штокавског и чакавског дијалекта од VII до краја XIV века заустављен је једним великим догађајем који је изменио развитак нашег језика и упутио га новим правцем. Ретко је кад у историји народа и њихове културе један догађај имао тако пресудан значај. То је долазак Турака у Европу и њихов победнички марш кроз Балканско Полуострво и Средњу Европу који је трајао три века, од 1389 г., српске погибије на Косову, до 1683 год, турског пораза под Бечом. Он је учинио да се тада отпочне, а после тога времена и продужи силан покрет нашег народа са целине југа или према северу или западу, где се од мора преко Хрватске, кроз Славонију, Срем и Банат организовало стално војничко насеље, Војна Граница, која је к себи привлачила становништво; оно се кретало и према крајњем југу и југозападу, где је ивицом хрватске и далматинске обале и на острвљу Млетачка Република учврстила своју власт. Тај млетачки басен привукао је к себи многе чакавце и учинио је да се чакавски дијалекат сачува, али у исто време и да се одвоји од штокавског дијалекта. Притисак с југа упућивао је кретања и чакаваца и штокаваца са остале територије, између млетачке области и Војне Границе, лепезасто према северу

и западу и чинио да се дијалекти који су се почели удаљавати почну поново изједначавати и једни у друге претапати.

Кретање наших дијалеката после XIV века

Ови догађаји били су од недогледног значаја за наш даљи и језички и национални развитак. Штокавско наречје, знатно уједначено, проширило се по целој јужној Хрватској, готово по целој Далмацији и Славонији. Иза Војне Границе, у Хрватској, северно од Купе, Цивилна је Хрватска примила потоке и бујице и чакавског и штокавског становништва и заједно са својим крајковским старим наречјем, примајући и дајући велике масе тога становништва Словенији, — створила је свој данашњи хрватски крајковски дијалекат, један микрокосмос свих дијалеката наших са претежним елементом штокавског говора. И све је то вршено, без икакве везе са тим да ли је ко Србин, Хрват и Словенац или без икакве зависности од тога да ли је припадао старим самосталним или несамосталним државама нашим.

Језичко се јединство поново извршило: са чакавским дијалектом седмовековним непосредним узајамним везама штокавског дијалекта, са осталим штокавским дијалектима узајамним мешањем које је трајало од XV века до краја XIX, а са кајкавским дијалектом стварањем од XV века хрватског кајкавског говора, са претежним чакавско-штокавским обе-лежјем.

Само је сада на крајњем северозападу изван ових про-цеса поновне унификације нашег језика остао словеначки кајкавски дијалекат и продужио је да се развија, често врло слично чакавско-штокавској заједници, али ипак мање или више независно од ње. Зато се и књижевност, заснована на њему, не само задржала него и даље развила. Према томе његове родбинске везе са осталим делом нашег језика из оног су старог времена о којем сам у почетку говорио.

Све друго што је тако блиским, непосредним и матери-јалним везама, само на различне начине, било повезано од VII в. до краја XIV и од краја XIV до краја XIX в. морало је добити свој заједнички израз. То је наш моћни савремени књижевни језик који стоји на ретко уједначеној основици створеној самим унутрашњим развитком нашег народног је-зика. Има врло мало народа у свету код којих би народно јединство било тако дубоко и тако потпуно оличено у једин-ству језика као што је случај са нашим народом. Зато је и Караџићев књижевни језик као израз његов тако брзо осво-јио цео народ наш.

А. Белић

НАША POMORSKA TERMINOLOGIJA

Naša pomorska terminologija, to jest oni nazivi ko-
jima se služe naši primorci, ne samo prosti narod, ribari i
mornari, nego i naša pomorska elita, — to još nije obra-
đeno; za veliki broj pojmova iz pomorskog života nijesu utvrđeni
narodni termini. Priznajem da to nije lak posao kao što se u prvi
mah čini, jer usprkos tome što je naš jezik bogat i što ima do-
brih narodnih izraza, nije jednostavno najedanput stvoriti novu po-
morsku terminologiju sa neudomaćenim izrazima. Pogotovu prosti
narod mučno svojači riječi koje nemaju kontinuitetnu tradiciju. U ča-

kavštini, iako je već dobrim dijelom podmlađena elementima štokavštine, imamo termina koji izvesni pojam, bilo mornarski bilo ribarski, tačnije obuhvataju negoli tuđice koje ih zamenjuju. Uzroci su svemu tome istoriske prirode.

Neprijatelj je vjekovima stvarao a, možemo reći, da su i vjekovi stvorili naš pomorski govor. Naši stari, na otocima i primorju, u ekonomskom pogledu zavisili su o Veneciji, a ovaj se momenat ogleda takođe u njihovu govoru. Venecija, jaka i moćna pomorska država, naselila je dalmatinske gradove svojim življem, dala mu na uživanje najplodnije komplekse zemljišta koje je morao obrađivati seljak, koji je na taj način ekonomski zavisio o svojim gospodarima. U to su doba vladali gradovi, pa dok su u njima vlastela bezbrižno živjela, seljak, siromašan i bojeći se Turaka, eda bi očuvao svetu vjeru otaca, prilagodio se je manjem zlu. Jedan dio posljedice toga istoriskog zbivanja je i taj što je jezik naših primoraca preplavljen talijanizmima, a naročito mornarska i ribarska terminologija. Po tome, ovaj nam govor baš najbolje osvjetljuje ondašnji socijalni položaj hrvatskog seljaka, još bolje: karakteriše nam postojeći političko-pravni odnošaj između sluge i gospodara. — Budući su, kako sam prije pomenuo, dugi vjekovi intenzivno stvarali ovu terminologiju, ona je u krv ušla narodu, — doduše iskvarivši je, slovenizirao je i prilagodio duhu svoga govora.

Vrijeme je da uklonimo ono što nam je silom prilika nametnuto. Hoćemo-nećemo, to je jedna mala reforma, a kad se o takvoj radi, treba oprezno postupati, jer sizijski i uzaludan bi bio posao neoprezno pristupiti njenom ostvarenju.

Naš je jezik bogatiji od jezika mnogih drugih naroda sa već utvrđenim terminima za, gotovo, sve postojeće grane društvenog života. Ako u tom pogledu nijesmo još daleko stigli, razumljivo je. Novi smo, mladi. Mlada narodna i pomorska država, dosada je imala prećih briga negoli je ispravljanje jezika. Ali danas, kad je naš položaj kao samostalne i slobodne društvene jedinice već potpuno utvrđen i definisan, potrebno je, a to je i naša dužnost, da takođe posvetimo pažnju i užem našem unutrašnjem duhovnom životu, to jest formiranju svega onoga što jedan narod u potpunom smislu riječi čini narodom.

* * *

Pojedini narodni izrazi koji bi mogli ući u našu pomorsku terminologiju, još se u narodu čuvaju čisti i treba se požuriti da ih vrijeme ne proguta kao što je mnoge možda već izbrisalo. Uz to, jedino dobro smišljen, sistematski rad, može da korisno posluži svrsi. A pri sakupljanju, odabiranju i određivanju, u nevolji samo, poslužićemo se kovanicama, pri čemu ćemo dobro otvoriti oči, jer stvaraju se riječi koje će se ustaliti i koje zato moraju biti savršene.

Naići ćemo takođe na pojmove za koje u našem govoru nećemo naći podesnog termina pa niti kovanicu koja bi zamijenila tudicu, tj. zamjenu koja bi, uprošćeno, dala njeno vjerno značenje. U takovim slučajevima, i jedino tada, možemo se pomoći tudicama, ali opet samo onakvim koje je narod udomaćio i slovenizirao, koje su u isti čas i u internacionalnom saobraćaju, to jest koje su u upotrebi kod svih pomorskih naroda. Španska, portugalska i talijanska, pa njemačka i engleska nomenklatura, dakle, narodâ poznatih pomorskih tradicija, više-manje — slična je, iako su prve tri romanskog a posljednje dvije germanskog karaktera. Na primjer, u našoj ratnoj mornarici upotrebljava se danas u manevri termin *burina*, koji u trgovačkoj mornarici odgovara terminu *vjetrolovka* (o ovim nejednakostima biće poslije govora). Isti ovaj termin u talijanskom jeziku glasi: *bolina* (ven. *borina*); u francuskom: *bouline*; u španskom i portugalskom: *bolina*; u engleskom: *Bowline*; u njemačkom: *die Buline*. — U našoj ratnoj mornarici imamo termin *škota*, a u trgovačkoj lijepu narodnu riječ *zateg*; talij. *sckotta*; franc. *écoute*; engl. *the Sheet*; port. *escota*; špan. *amura escota*; njem. *Schote eines Legels* itd.

Po izloženoj vidimo da je pomorska terminologija zajednička svima mornarima svijeta, da oni imaju svoj internacionalni jezik, vidimo u kolikoj mjeri more veže i ujedinjuje narode. Dokazuje nam još i to da smo i mi od davnina pomorci. Kad bismo, dakle, u nevolji, preuzeli ili još bolje ostavili poneki „istoriski“ mornarski naziv, dotjeravši ga i prilagodivši ga duhu našega govora, ne bismo, mislim, ništa izgubili. Naglašavam: u krajnjem slučaju, jer mi smo danas nacionalna država, pa je naročito nama Slovenima potrebno da stvorimo takvu pomorsku nomenklaturu koja će biti bliza, jasna i razumljiva čitavom s'ovenskom svijetu kao što je zapadna zapadu.

Kad jednom dobijemo potpuni rječnik, koji će svestrano obuhvatiti čitav naš pomorski život, i mornarski i ribarski, onda tek unositi njegove riječi u narod, pa za njih i za već postojeće — oduševiti ga.

Još danas slušamo od naših priprostih ljudi koji su služili u austriskoj mornarici nazive koji su im sistematski inekcirani, a s kojima su se u tolikoj mjeri uživjeli da su zametnuli i one koje su od djetinjstva upotrebljavali u privatnom životu. Dobra poduka kako da se praktikuje, samo će uspjeh biti očigledniji, jer su to naše narodne riječi, termini jasni ne samo po čuvenju nego i po značenju.

* * *

Kao pomorska država posjedujemo trgovačku i ratnu mornaricu. Za naobrazbu trgovačkih kapetana postoje Pomorskotrgovačke akademije u Bakru, Dubrovniku i Kotoru, a svaka je od njih prirodna posljedica jakih pomorskih tradicija našega primorja; ujedno su i produkt poznijeg razvitka pomorske svijesti u pomenutim krajevima. Dubrovnik imade i Vojnopomorsku akademiju u kojoj se odgajaju i stiču naobrazbu budući oficiri naše ratne mornarice. Dok bi princip nadležnih faktora, iz naročitih razloga, morao da bude da program rada u ovim školama u svima pravcima bude istovjetan i da teče paralelno, — postoji jedna anomalija, a to je: razmimoilaženje u stručnim nazivima koji se ne bi smjeli razlikovati, jer je i karakter ovih zavoda istovjetan, jer smo jedna država i jedan smo narod. Nomenklatura koja se upotrebljava i podučava u pomorskotrgovačkim akademijama drugojačija je od one u Vojnoj akademiji. Prema tome jednu terminologiju imamo u Trgovačkoj mornarici a drugu u Ratnoj.

Navešću samo nekoliko primjera

U ratnoj mornarici:	U trgovačkoj mornarici:
ubralje — — — — —	sakupljači
ubрати jedра — — — — —	sakupiti jedра
razmakni — — — — —	van
primakni — — — — —	unutra
privertina — — — — —	na vjetar
zavetrina — — — — —	pod vjetar
ispolač ili šešuta — — — — —	šešula
pripone — — — — —	püta

U ratnoj mornarici:	U trgovačkoj mornarici:
uz vetar — — — — —	protiv vjetra
(čamac) otpada — — — — —	(čamac) iskrmljuje
letati — — — — —	prelet nad vjetar
kružiti — — — — —	prelet pod vjetar

Teško će se na ovaj način postići svrha, baš protivno: sve se više udaljujemo od jedinstvene terminologije. Nastaje kaos, takva zabuna koju će najbolje biti osjetili oni koji su imali prilike da služe najprije u jednoj pa u drugoj mornarici. Ali još je najinteresantnije slijedeće a što donosim bez komentara. U našim mornaricama, u ratnoj kaže se *lanac* a za isti pojam u trgovačkoj imamo termin *veriga*; u ratnoj imamo termin *veriga* za koji se u trgovačkoj kaže *karika*.

* * *

Dotaci ću se na ovom mjestu i jednog „delikatnog“ pitanja jezičnog, naime — ekavštine i ijekavštine. Poznato je da je ekavština lakša i praktičnija od ijekavštine, pogotovu u pismu, ali za nas je ovdje važno što je komanda, zapovijed, u ekavštini jače akcentuisana negoli je u ijekavštini koja nije tako podesna za oštro (streng) komandovanje. Na primjer, kraće, uprošćeno, više akcentuisano zvuče zapovijedi: *Napred, Levo* nego: *Naprijed, Lijevo*. Prema tome, mislim, da bi praktičnije bilo u pomorskoj terminologiji uvesti ekavštinu. K tome, i većina se našeg naroda njom služi. Pre svega: čakavština je ekavskog i ikavskog izgovora a ikavsko je bliže ekavskom nego ijekavskom, a drugo: ekavski govore takođe i Slovenci.

* * *

Toliko, eto, koliko se tiče službene terminologije, ali ostaje još otvoreno pitanje onog pomorskog govora koji škola još nikako ne daje, a to su oni mornarski, i ribarski izrazi kojima se se služi svijet koji je u vrlo malom kontaktu sa inteligencijom. Kako ćemo mi njemu ucijepiti naše domaće riječi na štetu talijanizma?

Mislim da je za to najpozvanija narodna škola. Kad bismo imali potpun rječnik čitave naše pomorske terminologije, potrebno je da se s njom dobro upoznadu naši narodni učitelji na primorju i na otocima. Da oni, sistematskim radom, počinjući od

prvog razreda osnovne škole, uče učenike narodnim izrazima; da svoje čak pažljivo, praktički, na obali i u brodu, uz mrežu i sve ostalo pomorsko oruđe, — upoznađu sa narodnim pomorskim terminima. I na taj način postići će se svrha, jer selo je baš ono mjesto koje najčvršće čuva svaku tradiciju, pa bila ona dobra ili loša.

* * *

Kad se sve to izvrši, nestaće jezika koji nekima daje priliku da naš narod, uz venecijanske lavove, prikazuje u lošem svijetlu.

Kotor

Prof. F. Stojanov.

O AZBUCI I PISMU

Kada i kako se stvaraju 'pravopisna pravila? Pitanje pisma i ortografije postaje aktuelno, čak akutno kad se stvara zajednički, *jedinstveni književni jezik*. (Uzimaćemo u ozbir ortografije važnijih evropskih jezika kad raspravljamo o tom pitanju). Najpre da rasmotrimo pismo, azbuku, pojedinih jezika. Dve su karakteristične pojave kod stvaranja azbuke pojedinih jezika: stvara se novo, vlastito pismo ili se modificira, prestilizira tuđe pismo. I vlastito pismo je u stvari modificirano ranije poznato pismo kulturnijeg naroda. a po koji znak je uzet i od drugoga pisma: germanske rune prema latinskom pismu, a slovenska glagoljica prema grčkom brzopisu, poslovnom pismu, ali i drugim pismima. Vlastito je takvo pismo utoliko, što su preinačena slova i za one glasove koji su postojali u grčkom odn. latinskom jeziku, a pogotovo su nova slova za one glasove kojih u tim jezicima nije bilo. Kod modifikacije tuđeg pisma uzima se nepromenjeno tuđe pismo za temelj, a novi su samo znaci za glasove kojih nema u jeziku od kojega je pismo uzeto. A ti su ili novi znaci ili uzeti od drugog pisma koje nije temeljno, na pr. gotsko (staro, Vulfilino) je grčko, nekoliko slova od latinice, dva od runa, dva — iako su grčka — imaju drukčiju vrednost: = ψ = β , th, e, = lv ; crkvena ćirilica je grčko liturgisko, svečano, uncijalno pismo; posebna su slova prema glagoljskim i prema jevrejskim (direktno ili preko glagoljice). Za posebne tipove jednog te istog pisma (gotice prema latinici, uglaste glagoljice prema obloj, bosančice prema ćirilici) vredi uglavnom isto što i za glagoljicu, ćirilicu i latinicu. Ne

obziremo se na individualne razlike pojedinih pisara (a kod tih se pisama i radi o pisanim slovima), nego na tipska slova pojedinog pisma.

Stvaranje vlastitoga i modifikacija stranog pisma izvodi se u svrhu uprošćavanja azbuke, ~~naime ide se za~~ tim da svaki glas ima svoje slovo, a svako slovo da označava uvek isti glas. Pa ipak, po koji glas je i tu označen s dva slova; na pr. glagolj. jeri; ćirilsko ou, љи; gotsko (Vulfilino) ei(= i), ai(= e, ä), au(= o, ö); ili je jedno slovo za dva glasa: ćirilsko џ(= št), ѣ(= e. ja). Vremenom i to govoru prilagodjeno pisanje ne odgovara fonetskom zahtevu i grafika nije više uprošćena, jer neki glasovi nestaju, a drugi nastaju. Tako je uvođenjem srpskohrvatskog narodnog jezika u književnost nastala potreba slova za glasove koji su došli iz narodnog jezika, a u staroslov. i crkvenoslov. ih nije bilo; na pr. za glas ć (ranije št) i đ (ranije žd). Oni su se pisali različitim znakovima, dok Vuk nije reformisao današnju građansku ćirlicu. On je odbacio slova nepotrebna, a uveo nekoliko novih jedinstvenih slova. Tako je stvorio najuprošćeniju azbuku. Sličnu je reformu zahtevala i latinica, kad su se od latinskog jezika razvili romanski jezici sa posebnim glasovima kojih u latinskom nije bilo. Pogotovo je to potrebno bilo u germanskim i slovenskim jezicima koji su uzeli latinicu za svoje pismo. Do te reforme nije došlo, pa je latinska abeceda postala raznolika i zamršena. Nemajući znakova za svoje posebne glasove, morali su se ti narodi domišljati kojekako da označe latinskim slovima svoje posebne glasove. Tri su načina pri tome upotrebljena. Prvi — koji jedino odgovara zahtevu za uprošćavanjem abecede — jeste pronalaženje novih slova, sačinjenih većinom pomoću t. zv. dijakritičkih znakova; na pr. nem. ä, ö, ü, ß, w; franc. ç; španj. ñ; rumun. ș, ț, ä, î, ũ; slov. č, č, ž, š, đ, l i dr.; u Akademijinoj grafici ġ, ĵ, ŋ. Drugi način — uprošćenoj abecedi protivan — jeste upotrebljavanje znaka jednoga glasa u izvesnim pozicijama za znak drugoga glasa; na pr. g pred e, i = franc. i port. ž, tal. i rumun. d, španj. h, engl. dž (u) — inače g; c u istoj poziciji = franc. i port. s, tal. i rumun. č, španj. b, enšl. s — inače k; a između vokala = nem., franc. i port. z — inače s; itd. Treći, ponajgori, je način pisanja jednoga glasa s dva tri ili čak četiri slova; na pr. ch = nem. h, tal. i rum. k, španj. č, franc. š, engl. š i č; naše lj (љ) piše se: tal. gl, port. lh, španj. ll; naše nj (н): franc.

i tal. *gn.*, port. *nh.* engl. *sh* = š, *th* = ĥ (poseban engl. glas); nem. *sch* = š, *tsch* = č; franc. *ai* = e, *eu* = ö, *au*, *eau* i *eaux* = o; itd. I naše dž, lj, nj.

U našoj latinici pre Gaja su naši stari pisci muku mučili s pisanjem naših glasova kojih nema u latinskom jeziku. Služe se za to sa sva tri spomenuta načina: posebnim znakovima (c, e, ß, w), pozicijom slova (c = k i č, g = đ i dž (u) itd.), s dva i tri slova za jedan glas (cch = ć, gl, gly = lj (љ), hsh = š, itd.). Ali ni tako zamršenom grafikom ne pišu svi pisci jednako, pa ni svaki pisac dosledno. Uzrok leži u tome, što se pomažu u takvim slučajevima grafikom susednih naroda: talijanskom, nemačkom i mađarskom, već prema tome pod čijim je uticajem pisac. Kad skupimo sve pisce i sve načine njihova pisanja, možemo skupiti preko 20 načina označavanja jednog te istog glasa¹. Takva grafika je krajnje zamršena, ne samo što nije uprošćena nego i što je neujednačena i što je još gore, što jedan te isti znak služi za više glasova; na pr. cs = č i ć, cz = c i č, sci = š i ž, gi, gj, gy = đ i dž (u) itd. Možemo zamisliti od kolikog je socijalnog i ekonomskog značaja što je nepraktična i teška grafika ujednačena i uprošćena! Bez Gajeve i kasnijih reforama bila bi naša grafika na stepenu engleske, koja je nešto bolja od te naše stare. U engleskoj su grafici još uvek dva, tri slova za jedan glas, jedan znak služi prema svojoj poziciji sad za ovaj, sad za drugi glas i što je najgore, isti znakovi služe za razne glasove; na pr. a = ē, ā, ā, a^o; i = ai i e, itd.; ch = š (u branch), č (u church), k (u Christ); th = zvučni interdental (u father), nezvučni (u thank) i t (u Thomas); za ju su slova: eau (u beauty), eu (eucharist), ew (u new), u (u duke). A da je to pisanje i s ekonomskog gledišta nepraktično, vidi se iz primera kao što su: whole (izg. hōl), gde su 5 slova za 3 glasa, wreste (izg. resl), gde su 7 slova za 4 glasa! Itd. Baš kod ch se vidi da je izgovor različan prema tome da li je reč germanska (anglosaska), ili romanska (normanska), ili grčka. Ta je grafika ispred naše latinice pre Gaja samo po tome što je ujednačena, tj. svi moraju uvek jednako pisati. Po svemu drugome je jednaka ovoj našoj, pa treba reforme koje je i naša doživela. — Blizu engleskoj je i francuska grafika, jer se

¹ Vidi T. Maretić, Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima. Zagreb 1889.

francuski vokalizam naročito udaljio od latinskoga, a slova su ostala gotovo ista, latinska. Karakteristični franc. nazali pišu se: am, an, ant, ent; im, in, ein, int; om, on, ond, ont; um, un, unt; itd. Konzonanti koji se ne izgovaraju, još se uvek pišu. Pored *o* piše se za isti glas i: au, eau, eaux; glas *ž* piše se sa *j* i *g* pred *e*, *i*; itd. Jednako se izgovaraju ove tako različito pisane reči: cinq, ceint, sein, seing, saint. Ovaj nepraktičan način pisanja dolazi odatle što su reči pisane kao pre nekoliko vekova, ali većinom tako i izgovarane; izgovor se od toga vremena davno promenio, a pisanje je ostalo. Ili je ostavljen oblik pisanja reči kakav je u jeziku od koga je reč pozajmljena, iako se u francuskom drukčije izgovara. Otuda neslaganje pisanja i izgovora. Ipak ima u francuskoj grafici dva, tri uprošćena slova (é, è, ê), ali je to premalo. — Nemačka je grafika jednostavnija, jer ima više slova s dijakritičkim znakovima za svoje posebne vokale (ä, ö, ü — koji su se ranije pisali: ae, oe, ue); odbačena su neka suvišna slova (Brod̄t, Tod̄t piše se sada Brot, Tod). Ali te reforme nisu do kraja izvedene. — Iz tih primera vidimo da je grafika, uzeta iz tuđega jezika (ovde latinskoga), tim zamršenija i neuprošćenija, što je veća razlika u izgovoru glasova latinskoga jezika i glasova onoga jezika koji je njegovu grafiku pozajmio, ako nije bilo reformi uopšte ili su bile davno. Što je pak bilo više reformi i što su one našem vremenu bliže, i grafika je uprošćenija. Dakle, tendencija je reformiranja grafike u pravcu uprošćavanja, pojednostavljivanja. Vidimo to i na drugim primerima. Ruska ćirilica imala je poluglase, iako se nisu izgovarali, i slovo ѣ pored e, iako je izgovor njegov jednak izgovoru glasa e. Posle ruske revolucije odbačeni su kao suvišni poluglasi, osim ѣ kad umekšava konzont pred sobom, i ѣ. I vanevropski jezici koji menjaju posle rata pismo (na pr. turski) ili tek uvode pismo (kao neki narodi Sovjetske Unije), pokazuju tendenciju ka jednostavnijoj grafici.

Fonetika, nauka o stvaranju i prirodi glasova, koja je svojom objektivnom i eksperimentalnom metodom postala od kraja 19 v. strogo naučna, i time važna grana lingvistike, služi se uprošćenim znakovima za označavanje glasova. Tako nalazimo u njoj znakove kao: č, ž, š, ə, ʒ, χ, F, ħ, i sl. Ima u fonetici čak nastojanja da se sastavi abeceda zajednička za sve jezike jedne jezičke porodice (dakako indoevropske), a koja bi obuhvatila sve glasove književnog izgovora u tim jezicima; određuje se način izgovora sva-

kom glasu i označuje ga sa jednostavnim znakom. I pojedini filolozi za objašnjenje glasova kojih nema u piščevu jeziku, služe se također takvom uprošćenom azbukom; na pr. Nemci objašnjavaju izgovor romanskih glasova slovenskim latinskim slovima: č, ž, š, ņ i dr. (vidi A. Zauner, Romanische Sprachwissenschaft. Göschen br. 128, i mnogi drugi). I nauka i istoriski razvoj grafike pokazuju da je princip uprošćene grafike cilj kome teži glasovno pismo, pa su sve reforme, u manjoj ili većoj meri, upravljene ka tome cilju.

S. Živković

КУКУРУЗ

голдкуд, колдмбоћ, коруза, кукуруз, кукуруза, кұруз, кұруза, мѝсѝр, мумұруз, мумұруза, мұруз, ѝчѝнка (чѝнка), ѝтурчинак, ѝтуршица, урмѝѝн, фермѝнѝн, фурмѝнѝн, цѝревица (цѝрѝвка).

У нашем језику има изван број речи које се одликују необичним обиљем синонима или боље дублета. Међу таквима, свакојачо, прво место заузимају имена познате биљке и људске и сточне хране чије је име у наслову истакнуто. Сва горе поређана имена означавају, не — као што би се могло помислити — врсте или варијанте једног предмета, него увек једно и исто, познату граминау, коју у науци зову *Zea mays*.

Да бисмо боље разумели поједине називе његове у српско-хрватском и словеначком језику, учинило нам се корисно да се овде обазремо са неколико речи на историју његову. Као што је познато, кукуруз није домородна биљка у Европи. Донесена је из тропске Америке. После открића Америке у Европу ју је, веле, пренео 1519 године Шпањолац Фернанд Кортес¹, па је после из Шпаније разнесена по осталим земљама Европе и других континената, ма да их има који тврде да је кукуруз из Америке пренесен у Китај² пре но што су га Шпањолци донели у Европу. Да је тако нешто било, кажу нам и поједини називи у језицима разних народа. Французи кукуруз називају у неким крајевима *blé de l'Espagne*³. И из историје се зна да су ову биљку мавритански Арапи из Шпаније пренели у Се-

¹ *Ελευθερουδακη Εγκυκλοπαιδικον λεξικον*, s.v. *καλαμπόκι*.

² *Энциклопед. словарь*, Брокгауз, С — Петербург, 1895, s.v. *кукуруза*, маикъ

³ *La Rousse du XX-e siècle*, s.v. *maïs*.

верну Африку, па је овај американски дошљак у Египту нашао другу своју отаџбину. Услед веома успешног гајења његова у Мисиру, многи народи, то видимо из имена којим је код њих назван кукуруз, заборавили су право порекло његово, па су га почели сматрати као некакав специјални продукт Турске Империје. Друкчије се не би могло објаснити да се кукуруз у Италији зове и *granturco* и *grano turco*¹, у Француској *blé de Turquie*, па и код Немаца се често зове *Türkische Weizen*. Тако се морају протумачити и наши изрази у западним крајевима *turčinak*² и словеначки *turščica*.

Из арапских земаља је у 16 веку донесен кукуруз у Грчку, на Балканско Полуострво. И доиста данас се кукуруз грчки зове поред *καλαμπόκι*, *καλαμβούκι* најчешће — и то је његово књижевно име: *ἀραβόσιτος* и *ἀραπόσταρον*. Да се кукуруз раширио по осталим деловима пространога турског царства 16 и 17 века из Египта (арап. *Masir*, *Misir*), закључујемо по томе што се турски најчешће и најобичније кукуруз зове *misir* и *misir bogdaj* (*bugdaj*).³

А кукуруз је међутим, полазећи из Средње Америке у у Европу, понео био и своје завичајно име. Његово научно име *Zea mays* и сви облици: *mais*, *maiz*, *maize* којим ову биљку називају Италијани, Французи, Енглези, Немци и Руси у основи чувају његово американско име, кубанског корена *mahiz*.⁴ Код нас, колико је нама познато, нико се нарочито није бавио проучавањем историје ове тако корисне биљке са тако многоструким и необичним именима. Ни једно његово име, колико се до сада зна, није нађено забележено пре 18 века, иако је Грчка, као што је пре речено, почела да гаји кукуруз још у 16 веку. Нама није познато ни којим је путем ни како ушао кукуруз у наше земље, те нам је и због тога тешко објаснити постанак по некога имена његова у нас. Да пођемо редом и да му разгледамо име по име:

¹ Gios. Boerio, *Речник венецијанског дијалекта*, прво издање 1829, s.v. *formenton*.

² Parčić Dragutin, *Рјечник талијанско-словински* (hrvatski), Senj 1887, s.v. *formentone*.

³ Š. Sami, *Камус-и-тврки*, s.v. *misir*; D. А. Магазник, *Турецко-рускиј словарь*, Москва 1931, s.v. *misir*.

⁴ The Shorter Oxford english dictionary Oxford, 1933., s.v. *maize*.

1. *Голѡкуд* (од исте основе изведени облици: голѡкудина, голѡкудни и голѡкудница) говори се у Дубровнику и његовој ближој околини. У Рјеспику Југославенске академије каже се да му постање није јасно, иако је још Даничић покушао да протумачи као да је тај облик постао од прид. *го, гола* и наставка слично у речи *кудеља*. За нас је ова реч страног порекла, али, на жалост, ни ми нисмо успели да јој пронађемо право порекло. Не знамо да ли би за расправу овога питања била од какве користи напомена да се у провансалском језику налази реч *la gaude* у значењу као талијанска *polenta* или наш качамак.

2. *Колѡмбоћ*, у академском речнику забележена су његова два облика: *kolomboč* и *kolomboć* без акцента. У Косовско-метохиском дијалекту ми смо забележили од исте основе: *коломбѡћњи* (коломбоћни), *коломбѡћњица* (коломбоћница) и *коломбѡћнише*. Говори се на целом пространству од Шаре до Вјетреника, обухватајући и Васојевиће, и од Јастрепца и Копаоника до Бара и Улциња и до мора. Из које је основе ова реч постала, каквог је порекла? — Нама није познато, ако није арбанашка, јер Арбанаси, чини се, једино ту реч знају за кукуруз, ма да се ни код њих није јаче размножила него као и код нас и при том са нашим суфиксима; исп. арн. *kolomboćnic*. Поред Арбанаса знају је, као што је речено, и Грци.

3. *Кукѡруз* (куруз), *кукуруза* (куруза) и код Словенаца *korúza* јесу најраспрострањенији облици имена ове биљке и жита у нашем троименом народу. У поменутом Академијиним речнику о пореклу његову каже се да се не може знати „је ли туђа или славенска ријеч“. Ал. Brückner¹ каже за овај назив дотичне американске биљке да га имају сви народи дуж Дунава. Поред Словена употребљавају га и Румуни (*kukuruz*) и Маџари (*kukoricza*), па и Немци, за које каже Fr. Kluge², да су реч *Kukuruz* примили посредством Словена. Већина лексикографа наклоњени су да мисле да је реч *кукуруз* турског порекла.

¹ Ал. Brückner, *Słownik etymolog. jęz. polsk.* t II, Kraków 1872, s.v. *kukurucz*.

² Fried. Kluge, *Etymol. Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin-Leipzig 1934., s.v. *Kukuruz*.

И доиста у турским главним речницима налазимо забележену реч *kokoroz*, иако тамо није назначено где се она употребљава, нити колико пространство у тур. језику заузима, а за расправљање питања које нас у овом тренутку интересује, ти би подаци били од велике важности. Јер, колико је нама познато, та се реч међу румелиским Турцима не употребљава, него место ње имају *tomoroz*, *tumuruz*, о којој ће ниже бити говора. По Ш. Сами *kokoroz* у турском значи: 1. клип кукуруза, стабљика кукуруза са клипом, кокица од кукуруза. 2. сваки раван, шиљат и ружног изгледа предмет, слично нашем *клићан*. Од изведених речи у тур. речницима налазимо још само глагол *kokorozlanmak* са значењем: уклипити се, побости се као клип. У свом турско-француском језику *Barbier de Maunard* реч *kokoroz* доводи у везу са другом тур. речи *kokoz* која значи гоља, онај који нигде ништа нема. И поред свега, реч кукуруз и друге од ње изведене, мало улевају вере да су турског порекла. *Kokoroz* је облик који турском језику додуше није непознат, али он нема ни приближно толику распрострањеност коју та реч има код словенских народа. Али она исто тако мало личи и на словенску реч. Зато је Кречмер покушао да је објасни као да је постала ономатопејским путем, од узвика *koko* који се чује кад чељад храни птице. Као да су народи почели хранити птице тек од кад је кукуруз донесен у Европу и као да су народи измислили нарочити усклик за вабљење птица на кукуруз! Наш човек ваби кокоши и покликом *шико, шико!* А у тој речи је садржан облик птица, а не име зрна којим се птице хране.

4. *Мумуруз* (муруз), *мумуруза* (муруза) јесу облици који по распрострањености долазе одмах после паралелних облика *кукуруз* (куруз) и *кукуруза* (куруза). Као постање речи *кукуруза* тако и *мумуруза* не знамо. Иако Турци у нашим земљама готово искључиво употребљавају као назив за кукуруз облик *тогороз* (*тимигуз*), тога облика у тур. речницима нема никако. Према томе облици: *мумуруз* (муруз) и *мумуруза* (муруза) очевидно су из истог извора као *tomoroz* (*тимигуз*) Турака балканског порекла. Је ли тај облик поникао на Балканском Полуострву или су га Турци од некуд овамо донели, није јасно.

5. *Пченка* (ченка), наши људи у Горњем и Доњем Пологу све до Дебра тако зову кукуруз. Постанак облика је као код речи *пшеница*(шеница) и *пченица*(ченица).

6. *Ферменџун* и *фурменџин* говори се у покрајинама које су биле дуго под управом Млетачке Републике. Облици су постали од талијанског *formentone* преко млетачког *formentõn*.

7. *Урменџин* чује се у неким говорима Црне Горе. Облик је, вероватно, постао као пређашњи од тал. *formentone* изменивши *ф* у *х* које је после нестало, обратан случај као Хоча — Фоча.

8. *Царевица* (царевка), тако се кукуруз зове у пределима леве обале Вардара и Горње Мораве. Није познато на који је начин ово господско име везано за кукуруз, сиротињску храну.

Гл. Елезовић.

О ЛЕКСИЧКОЈ И СТИЛСКОЈ ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈИ СРПСКОГА И ХРВАТСКОГА КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

I

И најопштије опсервације свакидашњег живота показују, чини ми се, довољно јасно да је диференцијација књижевног језика београдског и загребачког књижевног подручја, у извесном правцу — данас готов факат; или, у најмању руку: да данашњи српскохрватски књижевни језик има до извесне мере две своје редакције — *београдску* и *загребачку*. То, дакле, стоји. А затим, та диференцијација није од јуче; њој је, с једно на друго, таман онолико година колико и нашем књижевном и језичком јединству. Она је и сасвим природан израз неједнака правца развика Вукова језика на српској и хрватској страни. Мислим да и то стоји.

Сад настаје питање: прво, које су карактеристични знаци те наше језичке диференцијације; друго, како они изгледају посматрани у лингвистичкој перспективи; и треће, како су настали.

Покушаћу у овом чланку — најпре да изнесем оне језичке црте за које мислим да су знаци језичке диференцијације српскога и хрватскога књижевног језика; и то, дакако, само оне

које су израз природе општег творачког механизма једне или друге редакције нашега књижевног језика. Или, да то простије кажем, узећу у обзир само грађење речИ и речник.

Постараћу се, после тога, и да те црте пропратим лингвистичким коментаром, све заједно и сваку понаособ. И изнећу, најзад, разлоге, и језичке и историске, који су довели до извесног двојства у нашем књижевном језику. Или бар покушаћу да све то урадим.

Хајдмо сад, без икаква увода, даље.

1.

Да пођемо од речника. Г. *Маретић* вели: „Међу невољјата данашњег књижевнога нашег језика није најманја што се и подоста речИ разликују Срби и Хрвати...“ (Савјетник VI, 3). Разликују одиста, и то не у подоста, већ у великом броју. Сам *Језични савјетник* г. Маретића то најбоље показује. У њему је више од хиљаде *хрватских* речи; хрватских — што по склопу, што по употреби. А колико их је *српских* које Хрвати уопште не употребљавају!

Не мислим овде просто рећати све те речи из *Савјетника* у којима се Срби и Хрвати разликују међу собом: томе овде нема места. Хтео бих само, држећи се шире проблематике посла, да укажем на једну ствар: да природа лексичке диференцијације нашега књижевног језика није у свим случајевима и по унутрашњој страни својој само лексичког карактера. Има случајева који имају и дубљу језичку позадину; тј. иза којих се крију и општије језичке тенденције, карактеристичне за једну или другу редакцију нашега књижевног језика. Ти су случајеви нарочито важни за општу стилско-структурну, у лингвистичком смислу, карактеристику једне или друге наше језичке редакције. Мислим ту на две групе примера: једно су случајеви у којима Хрвати имају — или бар загребачко књижевно подручје има — своју, домаћу реч, или бар домаћу по *формалном* руху, а Срби *шућицу*, а друго, опет, случајеви где Хрвати имају готову реч, *кованицу*, термин, — а Срби цео *синтаксички израз*, опис. Те две групе морамо издвојити из општих случајева лексичке диференцијације. Тако све примере можемо распоредити у три групе. Ево како.

Прва група: однос је, у главноме бар, између хрватске и српске речи лексичке природе.

Примери: а) *urota-завера, objeda-клевета, извржен-изложен, izbornik-бирач, dvojben-сумњив, općinstvo-грађанство* (публика), *pozornost-пажња, zdvojnost-очајање, oborina-шалог* (водени), *postran-сјоредан* и сл., *vlak-воз, znalican, znatiželjan, zvedljivo-радознао, паричити-насељити, tlak-притисак, uvjet-услов, sjetilo, osječalo-чуло, prigoda-прилика, ubrojan-урачунљив, raspitati se-развесити се, povoziti-прегазиити, poraba, uporoba, rabiti-уџићеба, уџићрељаваити, upriličiti-уприредити, provedba-извршење и сл., protaci, protaknice-унапредиити, унапређење, наводно-шобожје, prispodoba-поређење и сл., naklada-издање, нијебан-одречан, obeskrijepiti-ионитиитиити, obnašati-вршити, obospolan-мешовит, odvjetak-џошмак, tjedan-недеља, opetovati, opetovnik, opetovnica-џоновити, џонављач, џоновац, osebujan, osebijnost-нарочит, особина и сл., otrovijed-ошказ, rogibeljo-ошасност, imenito-нарочито, glede-с обзиром, izravan-неџосредан, dobrobit-благосијање, dojam-ушисак, držan-обавезан, jestan-џошврдан, kolodvor-сшаница, lisnica-новчаник, nahvalican-хошимичан, inozemac-сшранац, romanjkanje-оскудица, poprimiti (mjere)-џредузетити, nepazočan-ошсушан, podoba-облик и сл., opruci-џобити, domjenak-разговор, ureci-заказити.*

Или: б) *ovlast-овлашћење, začastan-џочасшан, malodoban-малолешан, posvojan-џрисвојан, потрага-шражење* и сл., *равношјеје-равношјежа, спотенар-сшоменица, sudbeni-судски, ошевид-увиђај* (судски и сл.), *redovit-редован, slavohlepnost-славолубље, oprorst-ошрошћење, најавити-јавити, nekretnina-неџокрепшност, ошјеровити-оверити, osnutak-оснивање, plemenština-џлеменишосит, glasovati-гласити, poduzeće-џредузете, poduzetnik-џредузимач, бојеван-борбен, čeznutljivo-чежњив, čimbenik-чинилац, glasina-глас, iznovičan-џонован, istodoban-исшовремен, извржен-извршан, кишња-искушење, парадан-ушадљив* и сл., *наобразба-образовање, понутрица-унушрашњосит; posjet-џосејта, ispravak-исшравка, извјешће-извешшјај, kret-крешјање, preljub-џрељуба, slagar-слагач, smion-смео, vodstvo-вошсшво, vrst-вршја.*

И тако даље, и тако даље: мислим да би речник хрвашско-српскога или српско-хрвашскога језика, у овом смислу са-

стављен, могао имати *шри* до *четири хиљаде* речи. А не чини ми се да је тај број *сйћница*.

Сад само неколике напомене уз горње примере. Прво: мени је свеједно, и то сасвим свеједно, да ли су све наведене речи пролазећи кроз г. Маретићев пургаторијум добиле и диплому исправних грађанки или не; главно је да су оне *de facto* саставни елементи лексичког инвентара загребачке или београдске редакције нашега књижевног језика. То је једно. Друго: данашње лексичке разлике у многим случајевима имају само релативну вредност; многи примери, по употреби својој, данас више значе однос србизама и хрватизама неголи однос искључиво српских и искључиво хрватских речи. Време, на срећу, руши оно што је створила вековна политичко-културна изолација српскога и хрватскога дела нашега народа. Треће: у *Савјешнику* на многим местима уз реч не стоји и да ли је реч актуелне употребе или је већ изишла из моде; неће се, онда, ни мени замерити ако међу хрватским примерима будем навео и неки који је отишао у историју.

Друга група: код Хрвата је у обичају домаћа реч, или бар многи би се Хрвати заклели да је домаћа, — код Срба туђица, какав европеизам.

Примери: *pristojba*-*шакса*, *tvrtka*-*фирма*, *pohrana*-*депозит*, *rovecalo*-*лућа*, *glazba*-*музика*, *streljivo*-*муниција*, *brojka*-*цифра*, *tjelovježba*, *gombanje*-*гимнастика*, *zdravstvo*-*хигијена*, *zareznik*-*инсекти*, *skladatelj*, *skladba*-*композитор*, *композиција*, *redar*, *redarstven*, *redarstvo*-*полицајац*, *полициски*, *полиција* *rasprsknjiv*-*експлозиван*, *ovrha*-*егзекуција*, *kruhoborac*-*каријериста*, *krasosloviti*-*декламовати*, *dvogupka*-*дуилика*, *središnjica*-*централа*, *ljekarna*-*апотека*, *mirovina*-*пензија*, *prosvjed*-*прошес*, *oporba*-*опозиција*, *pismohrana*-*архив*, *pisarnakanцеларија*, *patvorenje*-*имитација*, *štirac*, *poštirač*-*цикери*, *krivotvoritelj*-*фалсификатор*, *topništvo*-*артиљерија*, *glasilo*-*орган*, *brisalo*-*гума*, *tinjara*-*електрична централа*, *drvoled*-*алеја*, *tisak*, *tiskara*, *tiskarna*, *tiskarnica*, *knjigotisk*-*штампа*, *штампарија*, *kazalo*-*регистар*, *kolanje*-*циркулација*, *vjeronik*-*кредитор*, *ishod*-*резултат*.

И уз ову групу две напомене. Прва: све ове и овакве загребачке „домороткиње“, уколико нису чехизми или про-

дукат вештачке „домаће индустрије“ — ропске су копије немачких превода појединих европеизама; оне, дакле, иду у оне речи што их Французи зову *les calques linguistiques*, а Немци *Lehnübersetzungen*. И претстављају засебан проблем у историји развитка нашег књижевног језика на хрватској страни. О њима ћемо касније и проговорити.

И друга напомена: ако је веровати загребачким дневним листовима, за ове „домороткиње“ ни у Загребу нису данас светли дани: излазе све више из употребе. Је ли томе крив утицај Београда или дух времена — данашња општа лексичка европеизација књижевних језика, која се нимало не држи оне романтичарскофилошке Милчетићеве формуле „интернационализам убија мале народе“ — то не знам да кажем.

Трећа група: код Хрвата је једна реч, каква кованица, — код Срба цео синтаксички израз.

Примери: *vozilo*-превозно средство, *munjara*-електрична централа, *stotinka*-стоти део, *kamatnjak*-стопа по којој се интерес плаћа (ваљдал), *tisućinka*-хиљадити део, *obranik*-избрани судија, *uspavalo*-средство за успављивање, *povoljština*-кад се неком излази на руку, *dostalac*-онај који нешто добије на лицитацији, *uhožnica*-сиротињски дом, *mjedenka*-рђа на мједу, *kitničarnica*-галантериска радња, *jeftimba*-лицитација — ко да за мању цену, *dotičnik*-онај о коме је била реч итд., *dragulj*-драги камен, *čitateljstvo*-читалачка публика, *paromlin*-парни млин, *međutimnica*-привремена потврда, *službovina*-положајни додаток, *zagovornik*-ко некога протезира, *uobziriti*-узети у обзир, *nalježba*-награда коју неко добије кад нешто нађе, *poglavarstven* = придев од именице *поглаварство*, *unapredan*-онај што је унапред, *unazadan*-онај што је уназад, *strahovlada*-узурпаторска влада, *sastojina*-саставни део.

И примера ове врсте има доста: могли бисмо их још много навести. Али мислим да и ови што су наведени — довољно јасно показују три ствари.

Прво, да је лексикон нашега књижевног језика на хрватској страни просто прожет кованицама. Овај је моменат врло карактеристичан за одређивање односа хрватскога књижевног језика према српскоме: први је по својој структуралној страни — језик *вештачке* природе; други је више задржао

свој *природни*, ако хоћете — *народни*, *словенски* лик. Можда више од свих словенских језика.

Друго: да је ово загребачко лексичко терминисање, као лингвистички проблем, доста сложене природе: међу кованицама на хрватској страни, наиме, има их потребних, а има непотребних; има их које су рађене по домаћим калупима, а има их које одишу туђим духом; има их свакојаких.

И треће, да хрватски књижевни језик много лакше фабрикује нове речи него српски; без обзира какве су те речи. У својој продуктивности у овом правцу, он се некако механизирао. Тешко би, на пример, београдско књижевно подручје могло скројити језичке „лепоте“ као што су: *зашезни*, *уживан*, *свеучилишћар*, *рукољуб*, *погубан*, *небошћичан*, *ошацбеник*, *ојешовница*, *осигурнина*, *нишћовница*, *несћадник*, *можебишћан*, *мјесћовина*, *лисница*, *јесћвионица*, *глазбеник*, *чимбеник*, *складишћар*, *славичан*, *међушћиман* и многе друге речи којих практичну вредност најбоље дефинише реченица: разумеју их само они што су их сковали.

Р. Бошковић

ИНФИНИТИВ И СВЕЗИЦА „ДА“ СА ПРЕЗЕНТОМ

При читању појединих писаца нашу пажњу често задржава начин допуњавања појединих речи и израза с непотпуним значењем. Такве су речи глаголи: *моћи*, *морати*, *смети*, *почети*, *стајти*, *престати*, *хтећи*, *желети*, *заборавити*, *наумити* и сл. и изрази: *дужност је*, *грехота је*, *намера је*, *смер је*, *пошћено је*, *часно је*, *пријатно је* итд., а њихове допуне: инфинитив глагола или презент са свезицом *да* испред себе. И у томе да ли ће се као допуна употребити један или други облик баш и лежи интересантност овога питања, које — да одмах нагласим — није питање правилности или неправилности језика, већ само питање стила. Нема ниједне од наведених речи и израза међу набројеним, ни међу осталим које су с набројеним у овом погледу једнаке, која не би као допуна могла имати и један и други облик. Ево шта о томе питању мисле два најпознатија претставника науке о

нашем језику. Проф. Маретић говорећи у својој Граматици¹ о инфинитиву, који „служи за допуну глаголима, именицама и придевима“ (§ 618а) каже у § 620а да место инфинитива може у свим случајевима стајати реченица са свезом *да* и радњом глаголском у облику презента. Проф. А. Белић у средњошколској граматици за III р., тако исто, полазећи од инфинитива као глаголског облика што се „употребљана уз глаголе који немају потпуног значења“, допушта да службу његову овде подједнако лепо може вршити и *да* са презентом. Даље, у обема цитираним граматикама, тамо где се говори о грађењу футура, каже се да место инфинитива може да се употреби *да* са презентом (Маретић, § 609а, Белић, § 81). Још ћу уз ово нагласити познате чињенице да је инфинитив у прошлости био у много широј употреби, да је и раније био и сада је много ређи код писаца у источним крајевима него у западним и да се потискивање његово реченицом са свезицом *да* и презентом ширило са истока на запад. И, према томе, рекло би се да у овој појави имамо постепено ишчезавање инфинитива, али према њеном данашњем стању у нашем језику то се питање не може постављати. Не да се данас ни замислити редовна употреба реченице с *да* и презентом као јединог начина допуњавања свих израза с непотпуним значењем, исто онако као што би било нескладно у тој служби употребљавати само инфинитив, — и поред тога што језички закони, како већ подвукосмо, у сваком посебном случају допуштају једно колико и друго. Непотпуних израза често имамо по неколика један за другим — није сасвим свеједно да ли ће се увек њихова допуна употребити у једном истом облику. А понеки пут и нијанса значења, код речи у којих ово није потпуно, захтева да се употреби ова или она допуна, а не било која од њих. То се може уочити бар у стилу писаца чије се језичко осећање може сматрати потпуно поузданим. И ја сам, тога ради, прегледао по један чланак од неколико таквих писаца. Све те чланке узео сам из овогодишњег Српског књижевног гласника.

У броју СКГласника од 16 априла прочитао сам приповетку *Кад кукурек ниче* од познатог јужносрбијанског при-

¹ Prof. dr. T. Maretić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, II izdanje, Zagreb 1931.

поведача А. Крстића и пало ми је у очи да је писац у неколика случаја место инфинитива у футуру употребио *да* са презентом. Будући да је Крстић из крајева где у народу конструкција футура с инфинитивом није позната, сасвим је разумљиво што код њега наилазимо на казивање будућих радњи на овај начин. Тим се само потврђује чињеница, да је оваква футурска конструкција у крајевима из којих је писац, улазила и улази из локалног народног говора у књижевност. А иако утврђена језичка правила допуштају употребу таквог футура, у добром књижевном стилу се несумњиво неће наићи на примере као што су у Крстићевој приповеци нађени: *У нади да ће ...да се пошарају, присећих се да ће ми расад да се осууди.* У осталим прегледаним чланцима¹ нисам нашао ни један такав пример на скоро 40 примера футура са обликом инфинитива. Писци тих чланака ни иначе, као ни остали добри стилисти, бар у случају какав имамо са оба ова примера, не употребљавају уз помоћни глагол описну конструкцију у футуру. Стилско нијансирање захтева свакако да се свезица *да*, која се налази непосредно пред помоћним глаголом, не понови на тако блиском отстојању, и добро језичко осећање ту намеће само инфинитив. Једино као у примеру: *Ја ћу да те поведем,*² у којему уистину не постоји никаквих стилских незгода да се овакав описни футур употреби, — то још и може бити допуштено. Па и у том случају, ако је реченица с футуром негативна, без штете по право значење инфинитив глагола није могуће заменити ниједним другим обликом ни конструкцијом.

У примерима: *И Господ рече Мојсију: Ошјежа срце Фараоново, неће да џустии народа* (II књ. Мојсијева, гл. 7, т. 14); *И џии се још подижеш на мој народ, и нећеш да га џустииш* (II књ. Мојс., гл. 9, т. 17); *...каже да Леди Магбет сама може веровати у могућност неустиха, али да неће да је призна због нерешљивог Магбета* (Б. Поповић, Две речи

¹ А. Белић, Филологија и лингвистика, Срп. књ. гласник, књ. 44, бр. 1; И. Андрић, Разговор с Гојом, исто; П. Слијепчевић, Горски вијенац и позорница СКЈ, књ. 44, бр. 6; Г. Поповић, Две речи Леди Магбетове, СКЈ, књ. 44, бр. 8; Неколико глава из I и II књ. Мојсијева Даничићева превода Старога завета.

² Опет из исте Крстићеве приповетке.

Леди Магбетове, СКГ, стр. 612), *Леди Магбет неће своје мужу да остави времена да каже који било разлог* (исто, стр. 613) — облик глагола *хшеџи*, који је овде негативан, значи што и *желеџи* или *намераваџи* и, за чудо, док уз све остале облике та два глагола подједнако згодно може да се употреби инфинитив, уз овај облик глагола *хшеџи* без штете по значење инфинитив не може заменити реченицу са *да* и презентом; у случају употребе инфинитива оптативне реченице, што садрже радњу која се не жели вршити, претвориле би се у прави футур, којим се тврди да се радња казана инфинитивом сигурно неће десити. Обрнуто, ако бисмо у: *Ја нећу г. П. учиниџи нејравду да га ујоређујем...* (П. Слијепчевић, Горски вијенац и позорница, СКГ књ. 44, бр. 6, стр. 449), *Па ће радиџи и неће слушаџи лажљивијех ријечи* (I. књ. Мојс., гл. 5, т. 9) и у оно десетак осталих негативних реченица, нађених у наведеним чланцима — у футуру инфинитив заменили описном конструкцијом (да + презент), онда бисмо место тврдње да се те радње сигурно неће десити добили радње које се не желе или не намеравају вршити. У негативним реченицама, дакле, за казивање правих будућих радњи с помоћним глаголом може се употребљавати једино инфинитив, а не и реченица са *да* и презентом.

Од глагола непотпуног значења најчешћи је, несумњиво, глагол *моћи*. У овим чланцима, које сам ја ради овог питања прегледао, скоро подједнако је чест код свих писаца. Свакако зато што је значење његово најнепотпуније и што је у свакој прилици кад се констатује могућност вршења неке радње неопходно потребно нагласити и која је то радња, а радње се опет именују инфинитивом, па ја отуда инфинитив уз овај глагол као допуна много чешћи него описна конструкција. У оно 20 и неколико прегледаних глава I и II књ. Мојс. из Даничићева превода Старога завета, уз 13 пута употребљен глагол *моћи* допуна је сваки пут инфинитив; а од близу 50 пута у оних пет чланака из Књиж. гласника око 40 пута глагол *моћи* је допуњен инфинитивом, а 10 пута реченицом с *да* и презентом, — и то 4 пута (управо сваки пут кад је употребљен) код А. Крстића. И поред тога, у сваком засебном случају где је инфинитив могла би стајати ова друга допуна и обрнуто, тамо где је она употребљена допуна би се подједнако складно

могла изрећи инфинитивом. Уз друге глаголе, чешће: *морати*, *шребати* и нешто ређе: *почети*, *стајати*, *престати*, *дати*, *желећи*, *умети*, *навићи*, *заслуживати* и уз изразе: *шешко је*, *немогуће је*, *допуштено је*, *пошребно је*, *смер је*, *нема пошребе* — нашао сам подједнако често употребљене допуне: инфинитив и да + презент. Само ипак пада у очи да је у научном стилу (код г.г. Белића и Б. Поповића) инфинитив чешћи, а у есеју и приповеци (код г. г. Слијепчевића и Андрића) нешто ређи од описне конструкције. Већ г. А. Крстић, разумљиво је зашто, врло ретко употребљава инфинитив.

Од глагола о којима је реч једино глагол *хитети* кад је у облику презента (пун облик) захтева за допуну готово увек описну конструкцију, а врло ретко инфинитив — свакако је лако схватити због чега. Значење овог глагола је да покаже хтење које може бити готовост и спремност, а тако исто и жеља и намера да се изврши нека радња (она, разуме се, што се казује допуном). За радњу коју смо готови и спремни извршити кажемо да ћемо је сигурно извршити и таква се радња казује футуrom — поред допуне, дакле, скраћеним обликом презента глагола *хитети*. Али неки пут, кад је нарочито потребно подвући ту готовост да се каква радња изврши, нагласити сигурност да ће се радња извршити, употреби се пун облик презента, но увек уз то значење допуна је инфинитив, на пр.: *У мене има мало људи, па ако се скује на ме хоће ме убити* (I књ. Мојс., гл. 34, т. 30). Она друга нијанса значења, значење жеље и намере, много је чешћа од овог специјалног наглашавања готовости и сигурности да ће се радња извршити. А у овом оптативно-финалном значењу пуни облици презента тог глагола описну конструкцију као допуну не могу замењивати инфинитивом, јер би та замена повлачила и промену значења. У свим осталим облицима сем презента овај глагол се понаша као *желећи* или *намераваћи*; за допуну има и описну конструкцију и, можда нешто ређе, инфинитив (у прегледаним чланцима нашао сам однос примера 5:2).

У изложеноме смо констатовали: 1) да се у негативним реченицама у футуру може употребљавати само инфинитив; 2) да уз облике презента глагола хтети, био он негативан или позитиван, кад има значења глагола *желећи* или *намераваћи*

само реченица с *да* и презентом служи као његова допуна и 3) да је уз остале глаголе и изразе употреба допуне слободна. Али код свих речи непотпуног значења, тамо где има више њих једна за другом, лепота стила захтева одржавање мере у употреби њихових допуна. Иако се синтаксичка правила томе не противе, стилски се не може допустити употреба допуне као у примерима: *Он је изјавио да сад може да почне да ради* — и: *Он ће морајџи почети радиџи*. Лако је оценити да ће ова два примера стилски бити много боља у облику: *Он је изјавио да сад може почети да ради* — и: *Он ће морајџи да почне радиџи*. И тешко да ће се наћи писац који не би осетио стилску нескладност у реченичном склопу у каквом су први пут дати ови примери. Али их има доста што ће, рецимо, после једне изјавне реченице, уопште реченице која почиње свезицом *да*, или иза ње, употребити за допуну описну конструкцију, а не инфинитив. Примери као: *Говорећи о шим стварима каже да их сваки човек може да има; Васијишавали су га да може све да подноси; Кад се схвати да човек може да постигне толики успех; И труде се да могу да послуже народу; По цену живота, каже, да то нису хтели да учине* и сл. врло су чести у новинарским чланцима. Ове врсте примера нашао сам у горе наведеној приповеци А. Крстића. Стилизација реченице из те приповетке (стр. 588): *По том има да покаже свима у селу да само она може да сврши овакав посао* — заправо ме је и новела да о овом питању размислим и прегледам баш у Књиж. гласнику и који чланак од писца на чије се језичко осећање и добар стил можемо сасвим поуздано ослонити. И уверио сам се да ни један од њих без потребе не гомила овакве реченице. Ради примера ћу навести по једну реченицу из чланака Б. Поповића и П. Слијепчевића, из које ће се видети како оба стилиста наша воде о томе рачуна, управо како имају довољно осећања да избегну нескладност о којој је овде реч. „Даје нам права закључити да су издавачи...“ каже на једном месту Б. Поповић. Он је иза израза „даје право“ за допуну употребио инфинитив, а не *да* са презентом, несумњиво с тога што иза те допуне долази изјавна реченица која почиње свезицом *да*. Тако исто, Слијепчевић у реченици „...то јест да нам је смер оживети Горски вијенац“ — „смјер нам је“ до-

пуњава инфинитивом. И један и други то чине да би избегли стилску незгуду таквим гомилањем свезица *да*, иако, чини нам се, да нема те незгоде оба израза би обичније било допунити описном конструкцијом. Не може се ипак рећи да ни најбољи стилисти наши неће каткад употребити узастопце бар по две ове конструкције једну за другом, али они то чине кад их употребе на нешто дужем отстојању у реченици. Па, према томе, и уз оно што граматике наше прописују, незгодно би било, и нескромно, овде давати неко правило, али мислим да неће бити сувишно упутство да у оваквим случајевима допуне треба наизменично употребљавати, иза описне конструкције инфинитив, а иза инфинитива опет ту конструкцију.

М. Сивановић

ОБЛИЦИ ТРПНОГ САДАШЊЕГ ВРЕМЕНА

Трпно стање исказује се у нашем језику на два описна начина: номинативом трпног глаголског придева са облицима помоћних глагола *бићи* и *бивати* — и повратним глаголима. Има код нас граматичара који сматрају да се оба та начина могу употребљавати један место другог. Проф. Т. Маретић у својој школској Српској или хрватској граматици (изд. 1928) наводи овакав пример: Милоје се избаци из службе, тј. би избачен. Та се пасивна реченица може претворити у активну: Милоја избацише из службе. Сви примери који се наводе у Маретићевој граматици имају заједничку особину: глаголски природи са трпним значењем увек су у трећем лицу, једнине или множине, и долазе без логичког подмета. Иако проф. Маретић то није и нарочито истакао, ипак се из његових примера види да је најобичнија употреба повратних глагола у трпном значењу у случајевима када је сва пажња обраћена логичком предмету. Зато је, мислимо, проф. А. Белић у граматици за III разред (1934) и нагласио да повратни облици могу обележавати трпну радњу када је непознат логички подмет, као на пример: прасе се пече. То би се морало разумети не толико да се само не зна од кога радња потиче, колико то да је сама радња а не њен вршилац у средишту наше пажње.

Проф. М. Павловић (Читанка са граматиком за III разред, 1931), слично као и проф. Маретић, држи да се оба споменута начина могу замењивати, али је онај са повратном заменицом обичнији. Само то замењивање не може увек да се врши, а да значење остане исто. То показује и Павловићев пример: за овијема се води накићен коњ (из Вукова језика) и: за овијема је вођен накићен коњ. Јасно је, међутим, да је *води се* садашње време, а *вођен је* — прошло, као што то има и проф. Маретић, док је на пример Ж. Н. Стефановићу, у граматици за III разред (1928), то садашње време као и код М. Павловића. Ни код Стј. Мусулина, у граматици за III разред (1934), у реченици: Ученик се хвали у школи и опомиње — која стоји место: Ученик бива у школи хваљен и опмињан, ни то није потпуна замена, јер *бива хваљен* јесте управо учестани пасив, док је *хвали се* обични трајни глагол.

Према томе, не може се трпно садашње време просто заменити конструкцијом са трпним глаголским придевом, али се исто тако не може исказати ни обичном активном радњом. Тако на пример реченица из Маретићеве граматике: *Вино се пије* није исто што и: *Људи вино пију*; још мање је обичан у нашем језику Стефановићев пример: *Сви га пошћују* и: *Он је пошћован од свих* — које треба да значи исто што и: Он се поштује од свих. Пре свега, логички подмет, у овом случају *сви* односно *од свих*, наш језик не трпи у трпним реченицама са повратним глаголом, као што је то и показано.

Тај различити начин исказивања привидно једног истог тврђења или суђења има своје оправдање. Чим место активне реченице стоји пасивна, значи да за њу има и разлога. Иако наши граматичари већином препоручују употребу радног облика, ипак се он не може узети увек, нарочито не у облицима са повратним глаголом. Таквих случајева, сем наведених, има доста, нарочито у нашем канцеларском стилу, који нас сада једино и занима. У њему налазимо и такву могућност употребе повратног пасива која се заправо коси са реченим правилом да се такав пасив јавља само у трећем лицу. Међутим ретко ко од оних који имају ма каква посла са властима није примио акт: у коме *се* дотични *извештава да се премешта* или *разрешава* дужности и *упућује* на рад, или *се умољава* да дође некуд; он може: да *се* и *ошћужује* и *ослобођава* или *се*

иушиџа испод суђења. А у самом акту стоји: извештавате се, премештате се, разрешавате се дужности, оптужујете се итд. Како се, на крају крајева, може знати ко је неког на пример преместио, ипак то није за премештеног толико важно колико сама чињеница да је премештен. То само премештање које се односи на лице којему се оно саопштава и јесте главна ствар у реченици. Одатле се ни такви пасивни изрази не могу заменити активним: премештам вас, или премештамо вас, или премештају вас, већ ви сте премештени и сл,

Такав начин употребе повратних глагола могућ је онда кад се радња глаголска не враћа на сам подмет: не извештава званично неко себе, или не пушта себе испод суђења. Одатле се проширила употреба повратног пасива и на прво лице, на пример: Не знам зашто се оптужујем. Тиме је од првобитне употребе само у трећем лицу, будући изазван потребом, постао и цео образац трпног садашњег времена од облика повратних глагола. Може некоме изгледати нелогично да се нека радња врши на лицу с којим се говори, а да се поред тога не зна од кога та радња потиче. Али, има ли у језику увек такве логике? П. Ђорђевић

О РЕЧИ ПРЕТПОСТАВЉЕНИ

У језичким поукама *НЈезика* (III, 1, стр. 28), поводом израза: „*Моји претпостављени верују да им ја што никад нећу заборавити*“, речено је да реч *претпостављени*, направљена према немачком *Vorgesetzter*, није добра, — и *моји претпостављени* замењено је са *моје старешине*. У овом изразу је сасвим добро заменити кованицу *претпостављени* речју *старешина*, — али је питање, можемо ли, као што мисли проф. Маретић у свом *Језичком савјетнику*, избацити сасвим ову реч и свуда је заменити речју *старешина* или *старији*.

Има у нашем језику много речи, или страних, или према туђим речима направљених кованица, које су се одомаћиле дугом употребом у којој грани нашег народног живота, па их је тешко издвојити из домаћих речи и избацити, — чак и онда кад им се може наћи добра замена у правилним домаћим речима. Реч *претпостављени* је у употреби међу најо-

бичнијим речима у војсци, у војничком административном језику и у војничкој литератури. Отуда је та реч ушла и шири се и у другим гранама административног језика. Њу је теже избацити и због тога што се она не може увек, као у горњем примеру, заменити другим речима, на пр. *старији* и *старешина*.

Није исто *старији* и *прејшоставлени*, нити *старешина* и *прејшоставлени*. *Старији* (а томе одговара и *старешина*) је у војсци — за неко војно лице — сваки члан војске већи по чину и рангу, а претпостављени је томе лицу само онај старији који управља јединицом у којој се то лице налази, — претпостављени је, дакле, за сва војна лица неке јединице онај који има — како се то тамо каже — дужност да се стара о тој јединици и право заповедања и кажњавања. Војнику или подофициру, на пр., I чете у батаљону *прејшоставлени старешина* је командир прве чете, а сви остали командири чета у том и у свим другим батаљонима у војсци *старији* су (и *старешине*), а нису и *прејшоставлени*. Зато је тамо и обичан израз *прејшоставлени старешина* за разликовање од свих осталих *старешина* у војсци. — У војничкој заклетви налазимо: „...Заклињем се... да ћу заповести свих *прејшоставлених* ми *старешина* слушати и верно извршивати..“

Још овим није доказано да израз *прејшоставлени старешина* не може бити замењен изразом *мој* (*твој*, *његов* итд.) *старешина*, односно да место речи *прејшоставлени* не можемо, као што је то учињено у горњем примеру, увек употребити *мој* (*твој*, *његов* итд.) *старешина*, — и тим учинити ову реч непотребном. — *Моје старешине* може се рећи кад је реч о ближим *прејшоставленим старешинама*, али израз не би био најзгоднији (за ниже редове) кад је реч о *старешинама* већих војних јединица. Али, нарочито је немогуће реч *прејшоставлени* заменити, ако имамо множину лица којима одговара ова реч. На пр. *прејшоставлени (наши)* и *наше старешине* није исто у обичном говору, ни кад је реч о ближим старешинама. Израз *наше старешине* војници могу једнако употребити кад говоре о старешинама које своје јединице, као батаљона, пука итд. (за разлику од старешина других јединица), — кад говоре о свом роду војске (за разлику од старешина других родова) и сл. Дакле, кад неко

каже: *наше старешине*, не мисли увек на оне који имају дужност старања и право заповедања и кажњавања, него на оне који припадају истој јединици, роду војске и сл. Ради ближег одређивања појмова, прецизности у изразу, неопходна је некад реч *йрејшосџављени*. Кад, на пр., два војна лица исте чете, говорећи о своме пуку, кажу: *наше старешине су сџремне, зайшо је наш йук најбољи*, — они ту мисле на све старешинство пука у коме само један део чине њихови *йрејшосџављени*; а ако хоће издвојити оне који њима заповедају, онда морају потражити реч о којој говоримо.

Не можемо уклонити из војничке литературе реч која је толико обична да је ушла и у војничку заклетву, а која се, усто, не може заменити згоднијом речју или изразом. А реч која постане неопходна и стекне грађанско право у којој било струци наше културе, остаје реч нашег књижевног језика.

Ј. Л. Вуковић

НАША ПОШТА

Г. М. Ј., Смедерево.

Колико смо могли разабрати из Вашег писма, Ви се буните против прилога *као*, јер Вам се чини да он „једну исту чињеницу опровргава,“ да има „увек неки непоуздан, двоумен, сумњив, омашне улоге снажнијег одређивања појам,“ па га због тога већ годинама не употребљавате.

Многе речи могу имати више значења, која су сродна, изведена једна из других, па ипак различна. Тако је и с прилогом *као*, који има неких 18 значења и још више нијанси у значењу, али му је основно значење *йоређење* између два предмета, да би се истакла једнакост, сличност или разлика између њих. У примерима: *Сину лице као јарко сунце*, *Добар је као и ошац му*, *Закукала као кукавица* — реч *као* нема никакву непоуздану, сумњиву улогу, већ казује *поређење* између два предмета одн. жива створа. Поредити се могу и две реченице, тј. две мисли њима исказане, и тада их везује реч *као*, уз коју стоји и заменица *шйшо*, нпр: *Учинио је као шйшо сам му рекао*. Овде се упоређује оно што је он урадио са оним што сам ја рекао, да би се утврдила потпуна једнакост, — дакле, нешто несумњиво.

Из овог основног значења даље се развило значење разлога, узрока глаголске радње оне реченице у којој је *као*, на пр.: *Као миран човек није се ником жалио, Није се ником жалио, јер је миран човек.* „Као миран човек“ значи „као сваки миран човек,“ те према томе ако се мисао развије она би се опширније рекла: *Он се ником није жалио, као што се не жали сваки миран човек.* Видимо, дакле, и овде поређење, али је поређењем утврђена једна истина, само је она исказана у сажетом облику, који показује и једно поређење и једну констатацију, јер се горња проста реченица може развити у сложену из три: *Пошто је био онакав какав је сваки миран човек, није се ником жалио.*

Ваш пример *„Обраћам Вам се као Ваш претплатник“* не може никад значити да нисте претплатник, већ баш да имате својство претплатника. То је исто као кад би сте рекли *Обраћам Вам се зато што сам Ваш претплатник.* Сваки претплатник има права да се обраћа уредништву, па то и Ви чините, и оно *као* баш служи за то да докаже Вашу равноправност с другим претплатницима.

Само ако бисте рекли: *„Обраћам Вам се као и Ваш претплатник Н. Н,“* то би значило да нисте претплатник, јер сте употребили свезу *и*, која показује да *Ви* и *претплатник* радите овом приликом исти посао, али да нисте исто.

М. С. М.

РЕГИСТАР

III ГОД. НАШЕГ ЈЕЗИКА

Скраћенице: аор. = аорист, арх. = архаизам, варв. = варваризам, вок. = вокатив, герм. = германизам, гл. = глагол, дат. = датив, имен. = именица, имперф. = имперфекат, имперфективни, јд. = једнина, л. = лице, м. = место, мн. = множина, неправ. = неправилно, обл. = облик, предл. = предлог, през. = презент, прид. = придев, прил. = прилог, пров. = провинцијализам, покрајински облик; рус. = русизам, чех. = чехизам.

А

а (прилог), значење 220
абонирати 48
авијатичар 59
авијација 59
администрација, значење 79
аеродром, варв. 58
аероплан 59
азбука: нова азбука 1—3; штета од двојакe азбуке 167, стварање азбуке 269—273.
„ако Бог да“, значење 188
акценат у певаном тексту 164
анализа штива 238
Анто, постанак 90
апелирати 48
апеловати 48
арак, порекло 87
арбитраан, варв. 224
арзован, варв. 216
аркив 48, 87
архив 48, 89

Арсифка 231
Атена - Атина 48

Б

Бабилон 48
бабуљ, значење 152
бањ (прид.) 84
бања, значење и употреба 119
бањи (прид.) 84
Бањалука и Бања Лука 84
Бањалучанин, неправ. 85
бањалучки, неправ. 85
Бањолучанин 85
бањолучки 85
Барселона 46
баршун, варв. 157
баршунаст 157
батуда, значење 253
багудирати, значење 253
бег 155
бележник 222
бибати се, пров. 92

бивољак 177
 бивољи 180
 бижањ 151
 билетарница 179
 билина, чех. 60
 билински, чех. 61
 благо, значење 25
 блао, варв. 58
 близо, пров. 223
 близу 223
 боб, порекло 150
 богочашће 116
 богоштовље 117
 божањ 151
 божопутничко 143
 бојеван 279
 бол (род) 126, 159
 бољак 188
 бољинак 189
 бољитик 189
 боранија 151
 бравара 177
 бранилац 28
 брвнара 177
 брезик 179
 бреша, порекло 192
 брид (м. оштрица), неправ. 63
 бриђење 63
 брисало 280
 бројка 190
 бројни 190
 бројно 190
 бројчани, значење 190
 бронза 122
 бронц, варв. 122
 бурина, значење 266

В

Вавилон 48
 валутак, значење 121
 ватара—ватрй (ген. мн.) 96
 везек, значење и порекло 216
 величајно 246
 венедик, значење 192

венедици 192
 „венчати девојку“, герм. 61
 верига, значење 268
 ветроловка 266
 видоглед, значење 58
 Виктор 49
 виље, употреба 96
 винара 177
 Виторио 49
 вјеровник 280
 влашки 30
 водокршће, значење 116
 возило 281
 вражба 89
 вражда 89
 враћати, значење 32
 вршити (врћи), варв. 62
 вршљати, развитак значења 217
 Вук Караџић: његов рад на језику
 66—67; његова реформа азбуке и
 правописа 68—69; остали рад 70—71
 вулгарност, значење 78

Г

где (прил.), употреба 254
 Георг 48
 Герцен 47
 Гетеборг 46
 гибати се 92
 Гиљфердинг 47
 Глазгов 45
 глас: тип гласа 243
 гласати 222
 гласовати, пров. 222
 гласови и њихове промене 241
 гледи (прил.) 279
 Глезго 45
 говедиште 179
 говор: циљ говора 207
 „гола у хаљине наћи“, значење 91
 голџкуд, значење и порекло 275
 голокудина 275
 голокудни 275
 голокудница 275

голубији 179
 голубињак 177
 голубиште 179
 гомбање 29
 гостови (ном. мн.), неправ. 126
 государство, употреба 246
 граматика в. средњошколска граматика
 гранд, варв. 63
 грао, варв. 58
 графика: наша, немачка, француска,
 енглеска... 270—273
 грах, порекло 150
 Гргурова 233
 гредати се, значење 121, 152
 грѣде, значење 121, 152
 грудију (од им. грѹди), неправ. 253
 Грцезински 47
 гувернанта, значење 249
 гувернер, значење 249
 гусињак 177
 гусињи 179
 гушчак 177
 гушчиште, значење 179

Д

даклем, неправ. 223
 Даљ 47
 даље м. даље 94
 „да нека...“, неправ. 127, 159
 данечкиња 192
 даницка 192
 даничкиња, значење и порекло 191
 Даничић Ђ.: општи преглед и значај
 његова рада 193—196; о нашем је-
 зичком јединству 258
 дапаче, арх. 28
 да са презентом — као допуна 282-288
 датбудем, арх. 190
 датив: његово значење 103
 два: његова промена 222
 дванајст, неправ. 254
 двогупка 286
 двојба, герм. 30
 двојбен 279

двојица, употреба 222
 деветнајст, неправ. 254
 дејство 17
 деломнице 187
 демонстрација, значење 28
 дијак 248
 директор, употреба 127
 дистингвирати, варв. 254
 добробит 279
 „добро чинити,“ герм. 124
 доважати, пров. 95
 довољан чим 148
 догодовштина 188
 доживљај 188
 дозволити, рус. 255
 дојмити се, чех. 30
 домјенак 279
 „док не...“ 149
 домоћи се, варв. 30
 донести, арх. 94
 допустити 255
 досталац 281
 доцент, значење и порекло 250
 дрварна 178
 дрктати, неправ. 86
 дрхтати 86
 дугољаст, пров. 93
 дудара 177
 дункл, варв. 58
 дух језика 135
 Душицин, неправ. 95

Ђ

ђак, порекло 248
 Ђеорђије 210
 Ђорђе, порекло 48, 209
 Ђорђевићи 211
 Ђорђија 211
 Ђорђић 212
 ђунија, значење и порекло 59
 Ђура 212
 Ђурађ 210
 Ђурђевић 211
 Ђуро, постанак 90, 212

Е

електрицитет 157
 елеменат 62
 Емануел 49
 енглеска ортографија 242
 ерлија, значење и порекло 216

Ж

жал 58
 жалостан 220
 Жак 48
 Жан 48
 ждробињак 177
 жеднити, неправ. 187
 живинарник 179
 жйво, значење 26
 Жорж 48

З

забезекнути се 221
 заветрина 267
 завист 220
 завртити, неправ. 93
 заговарати, значење 29
 заговорник 281
 Задобарје 142
 задовољавати се чим 148
 задовољан с чим (и чим) 147—149
 задовољити се чим 148
 заједница: словенска заједница 260
 закачити, употреба 246
 замишљен 274, 175
 заморавати се, неправ. 253
 заморити се 253
 запослење, постанак 32
 запушач, употреба 126
 затег, значење 266
 затезан 282
 „зато јер...“, неправ. 127, 160
 заузлавати 246
 „захвалити коме што,“ герм. 124

зачастан 279
 зачуђен 175
 зашкаљати се, значење 152
 звездљив 279
 звјерињак 178
 згуснути (згусли) 175
 згуснут 175
 здвојност 279
 здравство 280
 здушан, пров. 255
 зединитељ (ујединитељ) 115
 зеленаш, значење и постанак 60
 зеленашити 60
 зеленаштво 60
 зечињак 177
 зипа (дзипа) 185
 зипнути 186
 зипати 186
 зналичан 279
 знаност 143
 знатижељан 279
 знатбудем, арх. 190
 значење локатива 103
 зубију (зуб), неправ. 254

И

из (предл.), употреба 83
 избегавати 17
 избегавати што м. клонити се чега 18
 изборник 279
 извештан 17
 извржен 279
 изговор вокала при певању 162—163
 издејствовати 99
 излишан м. сувишан 18
 измед (м. између), пров. 62
 између, употреба 81
 измилети 253
 измиљити, неправ. 253
 изнашашће, арх. 124
 изновичан 279
 изразит 122
 иминентан, варв. 30
 импоновати, значење 79

инфинитив као допуна 282—288
 искапати, пров. 61
 искомски 256
 искрмљивати 268
 испит в. пријемни испит
 испитивање, значење 218
 испитивати, значење 218
 „испод мукла,“ значење 31
 „испод скута,“ значење 31
 исполач 267
 „исправити теке“, неправ. 126
 испуцали (прид.) 174
 испуцан (прид.) 174
 испуцати 174
 истраживање, значење 218
 истраживати, значење 218
 ишијас, постанак 87
 ишчезао (прид.) 174
 ишчезнут (прид.) 174
 ишчезнути 174

Ј

јаблан 121
 јагнед, неправ. 95
 Јакоб 48
 јал, пров. 220
 јантар, рус. 158
 јан, значење 121
 један књижевни изговор в. јединствени
 књижевни изговор
 једанајст, неправ. 254
 јединствени књижевни изговор 11—16,
 35, 99, 111
 јединство: колико се у нашем језику
 огледа наше народно јединство 257
 —264
 језик и музика 161—166
 језик: његов постанак 226, његово је-
 динство 227—228, његов развитак 228
 језик у једној словеначкој белетристич-
 кој књизи 212
 језички процеси 228—229
 језичко диференцирање 261
 језичко јединство в. јединство

јекавски изговор: је ли стигло време
 за његово усклађање? 166—169
 „јер да...“, неправ. 127; 159
 јерлија, значење 216
 Јетеборј 46
 јефтимба 281
 Јован 48
 Јохан 48
 „још увек,“ герм. 29
 јул 191
 јули, неправ. 191
 Јулије 191
 јуљ 191
 јун 191
 јуни, неправ. 191
 Јуније 191
 јуничњак 177
 јуњ 191
 Јурај 211
 Јуре 210

К

кадифа 157
 казало 280
 Каменград 85
 камо (прил.), употреба 253
 камоли 245
 каос 87
 капе (тур.), употреба 216
 капија, значење и порекло 216
 Карађорђија 212
 карактер 87
 Караџић в. Вук Караџић
 каритативан, порекло 87
 Карнеги—Карнеџи 46
 Картагена 45
 Картахена 45
 кахпе, употреба 216
 кафпе, употреба 216
 кахпија, употреба 216
 качара 177
 Квижик 46
 квочак 177
 кемија 87

Киклоп 48
 килограм, порекло 87
 километар, порекло 87
 кицош (пасуљ) 150
 клизаљка, употреба 251
 клиске, значење 251
 клисура 253
 књижарница 179
 кобиљак 177
 кобиљи 179
 ковачница 126
 кови (ген. јд. од ков.), пров. 221
 козара 177
 козарица 178
 кокошак 177
 кокошар 176
 кокошара 177
 кокошињац 176, 178
 колање 280
 коларница 179
 колач, значење 80
 колера 87
 колодвор, порекло 80
 коломботњи—коломбојни 257
 коломботњица—коломбојница 275
 коломбој—коломбојч, порекло 275
 коломбојниште 275
 кођњак 178
 коњарник 179
 коњими—коњма 256
 коњух 178
 коњушница 178
 копривњак 178
 корал—корал (род) 220
 кораци, пров. 92
 корифеј 87
 котак 178
 котобања 178
 Которварош 85
 кочак 177
 кочања 178
 кочина 178
 кошћаст, пров. 255
 кошћат, пров. 255
 кошће 255
 кошутњак 178

кошчан 255
 кошчица 255
 крављак, значење 177
 кретање наших дијалеката после XIV в.
 262—263
 кризма, порекло 87
 Криста, образовање 87
 кроника 86, 87
 крст, порекло 87
 крхак, пров. 62
 крхкост, пров. 62
 кугља, герм. 123
 куда (прил.), употреба 253
 кукуруз, порекло 273—277
 кукуруза, порекло 275
 купалиште 79
 купаоница, употреба 79, 119
 купатило, значење 119
 купељ, арх. 79, 119
 купка 79
 кушња 279

Л

лагати, употреба 64
 лагле, пров. 123
 ланац, значење 268
 лане, неправ. 189
 лани 189
 леденик, значење и порекло 192
 ледењак, значење и порекло 192
 лекарница 179
 летилица 59
 летиличар 59
 летиличарство 59
 летилички 59
 леће, порекло 150
 лингвистика: њена логика и психоло-
 гија 226
 лисница 282
 лит, значење и порекло 185
 литица, значење и порекло 185
 ложница 126
 Лоз Енџелс-Лос Анхелос 46
 локатив: има ли лок. у нашем јез.?
 100—105

Љ

љага, значење 156
 људима—људма 256
 људина, значење 151
 људован 151
 људовање 151
 људовати 151

М

магацин—магазин, варв. 59
 мађистор, варв. 248
 мајстор, порекло 249
 мал, значење 25
 манифестација, значење 28
 мансарда, варв. 59
 марва, значење 25
 марвењак, значење 177
 марвињак 177
 маринац, варв. 58
 Маретић: његов књижевни и научни
 рад 97—98
 марински, варв. 58
 маритимни, варв. 58
 Марицин, неправ. 95
 маркарница 179
 март 191
 Матија 49
 Матијаш 49
 Махадо 46
 Мачадо 45
 међу, употреба 81
 међуспратиште 59
 међутимница 281
 мезанин, варв. 59
 Мексико 46
 месарница 126
 метара (ген. јд.), неправ. 156
 Мехико 46
 мештар, порекло 249
 Милано м. Милан 4
 Милицин, неправ. 95
 мировина 280
 мнијење, постанак 32

мнити-мним 32
 могбудем, арх. 190
 могућ 187
 можан, чех. 187
 можебитан 282
 момороз, порекло 276
 мореуз, употреба 252
 мујезин 249
 мумуруз-мумуруза, значење и порекло
 276
 мравињак 177
 мрља 156
 муњара 280
 муруз, значење и порекло 276
 муњива 157
 мућ, значење 252

Н

навада 143
 навика 143
 нагласивати, неправ. 63
 наговорити, значење 222
 наклада, варв. 29
 наљежба 281
 намеран 221
 нападан, герм. 122
 напер, значење 51
 напутак 143
 напучити (м. населити), неправ. 29
 наречје: источно или јужно 15, 35
 наслов, неправ. употр. 127
 настава 250
 настава српскохрв. јез. 71—77; главно и
 споредно у језичкој настави 105—111
 наставити, значење 249
 наставни 250
 наставник, значење 249
 наставница 250
 наставници српскохрв. јез. у средњој
 школи 74
 Наставци — именички: *-арник* 176, *-ара*
 177, *-ак* 177, *-ац* 178, *-ица* 178,
 230, *-ница* 178, *-ања* 178, *-арница*
 178, *-арна* 178, *-ишће* 179, *-ник*

- 179, *-ева* 201, 230, *-ина* 178, 205, 230; — придевски: *-им*, *-има* 82.
- натарош, варв. 222
- наук, значење и употреба 143—145
- наука, значење и употреба 143
- наум (прид.) неправ. 221
- науман 221
- наш, употреба 256
- невесео 220
- нејасан-*нејасним-а*, употреба 82
- некмоли 246
- некоћ м. некад 27
- некретина 279
- нелогичан-*нелогичним-а*, употреба 82
- неназочан 279
- непријатан 19
- неприкосновеност 99
- непроменљивост женских презимена 204, 235
- нетом, значење 125
- неусиљено м. без муке 17, 18
- нечитак 224
- нечитљив 224
- ни (свеза): употреба 221
- нијечан 279
- нице, арх. 189
- ничице 189
- ништовница 282
- Новаковић Ст.: општи преглед и значај његова рада 196—198
- новосадски 86
- Новосађанин 86
- ногомет 80
- нотарош, варв. 222
- нујан, пров. 220
- нутрашњи, неправ. 122
- Њ**
- њем (лок. јд.), арх. 93
- њихати се 92
- О**
- обележавати 254
- обескријепити 279
- обзиром, неправ. 32
- обједа 279
- облетајући (облетати), неправ. 61
- обнародовати 99
- оборина 279
- обосполан 279
- обраник 281
- обретник, значење 156
- „овај пута“, неправ. 100
- овизати се, варв. 188
- овисити 187
- овласт 279
- оврха 280
- овчара 177
- овчарица, значење 178
- овчарница 178
- одалечити, пров. 190
- одвјетак 279
- однос штокавског, чакавског и кајкавског дијалекта 259
- одречни, значење 173—176
- одрични, значење и употреба 173
- о једном књижевном наречју 153
- оквиз, значење 252
- оквир 58
- Оксфорд — Оксфорд 45
- олакотити 63
- „онај пута“, неправ. 100
- онечишћен, неправ. 123
- опаска, варв. 27
- опетовница
- опоменути се 188
- опрост 279
- опциговати, варв. 19
- општина 53
- орасе (ак. мн.) неправ. 125
- ораси (ном. мн.) 125
- оркестар 87
- осебина, пров. 63
- осебујан 279
- осињак 178
- осјећало (имен.) 279
- оскудевати 19
- Осло 46
- оставиште 59
- отачаство, постамак 115

- отклем, неправ. 221
оточаство 142
отровање, неправ. 124
оцењивање писмених задатака у средњ.
шк.: „главно“ и „споредно“ при оце-
њивању 169—172
очевид 279
очекавати, неправ. 189
очекивати 189
очију (очи) 253
- П**
- пако, арх. 39
палата 157
палача 157
парапет, значење 151
паромлин 281
партицип перфекта, употреба 224
пасуљ, порекло 150
пасуљица 151
патворење 280
Паул 48
пачињак 177
пелегрин 116
першин 156
першун 156
песињак 178
печатати, рус. 222
пива, пров. 187
пивница 126
„пијан као мајка“, значење 54, 89
пилигрин 116
пилићарник 179
пилићњак 177
пиљак, значење 253
пиљати се, значење 253
писан, значење 208
писаница, значење 208
писање туђих имена в. транскрибовање
туђих имена
писменост ученика средњ. шк. 169
писмо: постанак и развитак 208
писмохрана 280
пјатиљетка 18
„пјешке на опанке“, значење 57
плажа, варв. 58
плетарна 178
плóва, значење 152
пловати се 152
плочник 253
плућију (ген. мн.), неправ. 29
по (предл.), неправ. употреба 100, 221,
254
поборник, рус. 28
повезаност наших дијалеката 264
повећало 280
повраћати, значење 32
повратак, употреба 32
повојница 126
погибати, неправ. 123
погибељ 279
погредати се 121
подобје 246
повозити 279
подмукао 31
подмúклац 31
подоба 279
подузеће 279
Пожезињски 47
позорност 279
поједати се 151
поклоник, значење 117
поклоништво 118
полата, арх. 157
полац 157
полача 157
полетилиште 59
получити, рус. 165
„пољуби се у длан“, значење 56
„пољуби се у лакат“, значење 56
помањкање 279
поморац 58
понајвише 221
понајпаче, пров. 221
„поносан на некога“, герм. 223
попрдица, значење 57, 89
попушит, значење 151
попушка 151
Поржезински 47

поревенати се 151
 поредати, пров. 62
 посан, употреба 247
 посвема, пров. 95
 посенетити се, пров. 221
 постран 279
 потрага 279
 поуздано 223
 поука 143
 поткровиште 59
 потпунома, пров. 27
 похрана 280
 почам (почев), пров. 190
 почевши 190
 почело 62
 почмем (пров.) м. почнем 28
 поштипач 280
 правопис: фонетски и историски 241—42,
 циљ фонет. правописа 245
 правопис: примаћићу и сл., неправ. 62;
 гратски м. градски 158
 „први јануара“ 180—182
 први распоред наших говора на Балк.
 Полуострву 261
 првотни, чех. 256
 „пребијена пара“, значење 55, 88
 превасходство 99
 предаја, значење 157
 предање 157
 предвести, герм. 190
 предухитрити 99
 предшасник, рус. 122
 пређа (предак), неправ. 223
 презиме: писање женских презимена
 200—206, 229
 прелазаху (3 л. имперф. мн.), неправ. 63
 проведба 279
 произвољан 224
 претпостављени м. старешина 28, 290
 пречекати, неправ. 156
 приветрина 267
 пригода 279
 пријемни, испит: српскохрв. језик на
 пријемном испиту 236
 приметити 19

„примити на знање“, значење 32
 припадати (некога нешто), погрешно
 223
 присподоба 279
 присподобити, пров. 157
 присподабљати, пров. 158
 пристојба 280
 припоне 267
 притежиоц, неправ. 223
 проналазак 124
 просташтво 78
 противстати, варв. 189
 професор, порекло и значење 250
 проштењак 118
 проштеник 118
 псетарница 178
 публика, значење 78
 „пуном паром“, герм. 189
 путо 267
 пута: овај пута, неправ. 30
 пушит (махуне) 151
 пушкарница, значење 179
 пчелињак 178
 пченка, значење и порекло 277

Р

рабити, пров. 95, 279
 равнатељ, неправ. 127
 равновјесје 279
 разликовати 254
 размишљања о језику 225
 разнашати, пров. 223
 рам, варв. 58
 рамљати, неправ. 255
 рапорт, варв. 19
 раскопчити, неправ. 255
 распоред в. први распоред
 распрскњив 280
 растркан (прид.) 174
 ред речи 137—140
 ред речи: *он би шребало* (неправ.) 123
 рен м. хрен 86
 решити се м. одлучити се 18
 ризница 126

рйнути 52, 518
 рйпа, значење и порекло 50—52, 183—186
 рйпāj 51
 рипājка 51
 рипаљка 51
 рипати 51, 184
 рипнути 51, 185
 рјечосложје 115
 рогач (пасуљ) 150
 рону (3 л. през. мн.), неправ. 157
 рубити 88
 рубља, порекло 88
 ружичњак 178
 руковаоц, неправ. 122
 рукољуб 282

С

с (са), значење и употреба 83; погрешна употреба 123
 савестан 255
 садржаје (3 л. през. мн.), неправ. 92, 93
 садница 126
 сакупљач 267
 салиж—салиц 253
 Сан Франциско 46
 самдруги, значење 96
 самовластан 224
 самовољан 224
 самоседми, значење 96
 самрт 246
 самтрећи, значење 96
 самшести, значење 96
 санћим, варв. 187
 састојина 281
 сат, значење 126
 сатница 126, 156
 св. Сава: његов просветитељски рад 130—132
 свију (и: свих) 224
 свилара 177
 свињак 177
 свињара 177
 Свињаре 177

Свињиште 179
 свој, употреба 64, 256
 својство 19
 се: неправилна употреба 27
 сéло 155
 сермија, значење 23
 сипар, значење 58
 сјетило 279
 Скендервакуф 85
 складба 280
 складиштар 282
 сковичење 152
 скору се (3 л. през. мн.), неправ. 123
 „скупо у крв,“ значење 57, 88
 славохлепност 279
 слагање подмета с копулом 90—91
 слагар 179
 сланик 151
 сланић 151
 сланутак 151
 слећи 256
 слијегати 256
 Слијепчевић: његов језик 245
 словеначки језички пуристи 214
 словити, арх. 27
 сломијем (1 л. през. јд.), неправ. 62
 слученина, чех. 122
 сљегати, пров. 256
 сместиште 59
 смрт 246
 смртни 124
 совјет, рус. 18
 Соервен 46
 Сокобања 86
 сол, арх. 92
 солара 177
 сразити се 91
 средњошколска граматика: против традиционалне граматике 6—8, састављачи наших шк. граматика 9—10, какве треба да је добра грамат. 10—11
 функција речи у речен. 37, грађење речи 37—38, наука о гласовима 40—41, граматички термини 42—43
 сочиво, порекло 150

споменар 279
 спуштајући се, неправ. 92
 срез 53
 суарија, значење и употреба 214
 суварија, значење и употреба 214
 сувача, значења и порекло 217
 сузивати, неправ. 94
 сукоб, значење 188
 сукобити се 91
 сусрет 188
 сухарија, значење и употреба 217
 стаје за стоку и живину 176—180
 стално (у зн. поуздано), неправ. 223
 старешина, употреба 128
 статива, значење 50
 Стеван 48
 стена, значење 253
 стил и језик 133—141
 стилистика 134
 Стојановић Љуб.: општи преглед и
 значај његова рада 198—200
 стока, значење 26
 стомак 87
 стотинка 281
 страховлада 281
 стрељиво 280
 судбени 279
 суплент, порекло и значење 251
 схема 87

Т

„тај пута," неправ. 100
 галити, пров. 123
 гвар (м. материја), неправ. 63, 93
 гвртка 280
 гека, варв. 159, 125
 гелефонирати 48
 Геокаревић, образовање 87
 терминологија: наша поморска терми-
 нологија 264—268
 један 279
 лак, чех. 94
 обоже 187
 ополнк 179

топништво 280
 тоциљајка, употреба 251
 траг 219
 транскрибоване туђих особних имена
 19—22, 45
 тринајст, неправ 254
 тровање 125
 тројица, употреба 222
 трпно стање сад. врем. 288—290
 трудом (м. с трудом), неправ. 124
 туђа географска имена 4—5
 туђице: њихово уклањање 16—19, 78
 тука (имен.) 177
 тумачивши, употреба 244
 туч 122
 тучан (дабео) 177
 тученац, значење 253
 тучињак 177

Ћ

ћилибар 158
 ћирилица или латиница 155

У

убезекнути се 221
 убожница 281
 убраље 267
 „убрати једра" 267
 уживан 282
 узбигати се, пров. 92
 уздух 94
 узедох, узеде (през. обл.), неправ. 125.
 узина: морска узина 292
 ујединитељ 215
 умрли, и (прид.), значење 124
 унапредан 281
 унутрашњи 122
 уочљив 122
 упола 189
 уполак, неправ. 189
 упораба 279
 управитељ, употреба 128
 управник, употреба 128

упражњавати, значење 224
 уприличити 279
 урећи (м. заказати), неправ. 158
 урментин, значење и порекло 277
 урота 279
 ускрисити, пров. 223
 Усло 46
 успротивити се 189
 услу (3 л. през. мн.), неправ. 29
 установа, значење 52—53
 утапљати се, неправ. 254
 уха (ном. мн. од ухо), неправ. 254
 учестали, значење и употреба 173—176
 учестани, значење 173—176
 учестано (прид.) 175
 учестати 175
 учитељ, порекло и значење 248—250
 ушију (уши) 253

Ф

ферментун, значење и порекло 277
 фрањевац, постанак 90
 Фрањо, постанак 90
 фурментин, значење и порекло 277
 футур: *будем водићи...*, неправ. 190

Х

Хаг 46
 хајван (ајван), значење 26
 хаљине, значење 91
 хаос 87
 карактер 87
 Хах 46
 хаџија 117
 хаџилук 116
 хемија 87
 хиљада, порекло 87
 химера 87
 ход 116
 ходок 115
 ходочасник 115, 142
 ходочастан, значење 116
 ходочастити 115, 142

ходочаство, постанак 115
 ходочашће, значење и порекло 114—118,
 141, 142
 хоџа, значење 249
 храмљати, неправ. 255
 храстик 179
 хрвати се, неправ. 86
 хрјад, значење 51
 хроника 86
 хтјетбудем, арх. 190
 Хумац 205

Ц

царевица, значење 277
 царевка, значење 277
 Цариград 4
 цветињак 178
 цвјетоносије, значење 116
 целисходан 99
 Циклоп 48
 црвољчити 151
 црвоточ 151
 црквар 117
 цркли (прид.) 174
 цркнут (прид.) 174
 црнопупка (пасуљ) 151
 црћи 174

Ч

час, значење 126
 чело, значење 246
 ченка, значење и порекло 277
 чеп, употреба 126
 четверо, пров. 157
 четвероугласт, пров. 157
 четворица, употреба 222
 чески, неправ. 30
 чест (имен.), рус. 187
 „често пута,“ плеонизам 92
 четир, пров. 254
 четри, пров. 255
 чимбеник 279

читак 224
читатељство 281
читко 224
читљиво 224
чишћи, пров. 224

Ц

цанга, значење 251
Џон 48

Ш

шармантан, варв. 61
шематизам 87
шешула 267

шешута 267
шизма, постанак 87
шимера, порекло 87
шкљљ 152
Шкот 4
шкота, варв. 266
Шкотланђанин, варв. 4
Шкотска 4
Шкоћанин 4
шкӯљ 253
шкӯљати се 253
шкриља, значење 152
шкриљати се, значење 152
Шлемберже 47
шљивик 179
штедро 99
штенара 177

Д. В.

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се „Наш језик“ може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за III годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошаљу нека уз претплату пошаље и 6 дин. за корице.

Цела I и II година у платненом повезу стају по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошаљу дужну претплату неће се часопис даље слати.
